

GORKI

EKMEĞİMİ KAZANIRKEN

ROMAN YAYINLARI

5. Basım Ağustos 1994

EKMEĞİMİ KAZANIRKEN / Maksim Gorki / Roman /
Türkçesi, Güler Dikmen / Dizgi, Bilgisayar Matbaacılık /
Baskı, Doyuran Ofset / Oda•Yayınları San. ve Tic. Ltd.
Şti. / Tünel, Kumbaracı Yokuşu 119, Beyoğlu - İstanbul
Telefon: 252 07 63 - 252 87 53 Fax: 249 79 62

**MAKSİM
GORKİ**

**Türkçesi:
Güler Dikmen**

EKMEĞİMİ KAZANIRKEN

BİRİNCİ BÖLÜM

İşte buradayım - bir çırak. Kentin ana caddesindeki şık bir ayakkabı dükkanındaki 'çocuk' yani.

Patronum, uykulu yüzlü, dişleri yeşile çalan, şiş gözlü, küçücük bir yaratık. Bana körmüş gibi geliyor, bunu anlamak için ona surat ediyorum.

O da bana yavaş ama kesin bir sesle: «Somurtma,» diyor.

Bu bulanık gözlerin beni gördüklerini düşünmek canımı sıkıyor ve buna inanmıyorum da - belki de usta benim somuttuğumu sadece tahmin ediyor.

Patron kalın dudaklarını güçlkle oynatarak, daha yavaşça: «Suratını asma diye daha önce uyarmıştım seni,» diye diretiyor.

«Şu ellerini de kaşıma artık.» Kuru fısıltısı sanki sürünerek beni izliyor. «Unutma, kentin ana caddesindeki birinci sınıf bir dükkanda çalışıyorsun. Çırak dediğin kapıda 'alesta' durmalıdır.»

Alestanın ne olduğu konusunda hiçbir fikrim yok, dirseklere kadar lekeler ve yaralarla kaplı ellerimin, kollarımın kaşıntısını da bir türlü durduramıyorum, kaşıntı derimin altını acımasızca oyuyor.

Patron ellerime bakarak: «Memleketinde ne iş yapardın?» diye soruyor.

Söyleyince kır saçlı yuvarlak kafasını sallıyor ve hayıflanıyor:

«Eskicilik ha, dilencilikten de beter bu, hırsızlıktan bile.»

«Hırsızlık da yaptım,» diyorum gurura kapılmadan. O zaman kedinin pençelerine basarak doğrulması

gibi avuç içlerine basarak, tezgâhın üzerinde doğruluyor, boş, irkiltici gözlerini bana dikerek ıslık gibi bir sesle konuşuyor:

«Nee? Hırsızlık mı yaptım dedin sen?»

Nasıl olduğunu ve ne olduğunu açıklıyorum.

«Neyse bırakalım bunu. Ama benim ayakkabılarımı ya da paramı çalmaya kalkarsan soluğu hapishanede alırsın.»

Bunları çok sakın söylüyorsa da korkuyorum ve ondan büsbütün nefret ediyorum.

Dükkanda patrondan başka iki tezgâhtar daha var: kuzenim Şaşa (Yakov'un oğlu) ve büyük tezgâhtar, kırmızı yüzlü, sırnaşık birisi. Şaşa kahverengi uzun bir ceket ve kolalı gömlek giyiyor, kravatı da var, bana göz kulak olduğu için koltukları kabarıyor.

Büyükbabamın beni patrona getirdiği ve Şaşa'dan işi öğrenmeme yardım etmesini istediği gün, Şaşa kasıtlı bir tavırla kaşlarını çatmış ve:

«Önce benim sözümünden çıkmamayı öğrenmesi gerekir,» demişti.

Büyükbabam da elini başıma koyarak beni şöyle bir itti:

«Onu dinle,» dedi, «senden yaşça da durumca da ileri.»

Şaşa etkileyici bir biçimde gözlerini yuvalarında döndürdü ve:

«Büyükbabamın sözlerini unutma,» dedi. Daha ilk günden büyüklüğünün acımasız üstünlüğüne sahip çıkmıştı. Patron: «Gözlerini devirip durma, Kaşirin,» diye onu uyardı.

Şaşa başını eğerek: «Ben, ben bir şey yapmadım,» karşılığını verdiyse de patronun ona aldırdığı yoktu:

«Çeneni öyle içeri çekme, müşteriler keçi sanacak seni.»

Baştezgâhtar sevinerek güldü, patron çirkin dudaklarını sarkıttı. Şaşa da tezgâhın arkasında öfkeden kızarmış, kafasını ördek gibi sallayıp duruyordu.

Bu konuşmadan nefret ettim. Bu insanlar birçok garip sözcükler kullanıyorlardı, öyle ki kimi zaman bana yabancı bir dille konuşuyorlarmış gibi geliyordu.

Dükkana bir kadın girdi mi, patron elini cebinden çıkarır, hafifçe bıyıklarını buran, dudaklarına o donuk gözlerinin izlenimini hiç değiştirmeyen ama yanaklarını çizgilerle dolduran sözde tatlı bir gülümseme oturturdu. Büyük tezgâhtar, dirseklerini bedenine yapıştırmış, ellerini yaltaklanmayla ovuşturarak, hemen kendini öne atardı. Ben kapıda durmuş, gizlice ellerimi kaşır ve satış törenini izlerken, Şaşa şiş gözlerini saklamak için önüne bakardı.

Tezgâhtar, ayakkabı denemek için bir kadının önünde diz çökmeden önce hep, garip bir hareketle parmaklarını uzatırdı. Elleri istediği kıvraklığı kazanınca da, kadının bacağı ne kadar şişman olursa olsun, ne kadar tepe aşağı bir şişeyi andırırsa andırsın, kırmaktan korkuyormuşçasına usulca dokunuverirdi.

Bir gün kadınlardan biri solucan gibi kıvranarak ayağını çekti:

«Ah, canım! Nasıl da gıdıklıyorsunuz?» diyordu.

«Hep sizi incitmemek için hanımefendi!» diye cevabı yapıştırdı tezgâhtar.

Onu kadınların çevresinde dolaşıp dururken görmek öyle gülünçtü ki gülmemek için arkamı dönmek zorunda kalıyordum. Ama tezgâhtarın oyunları çok gülünçtü, bu yüzden bakmaktan kendimi alamıyordum. Ömrümde hiçbir zaman parmaklarımı bu kadar terbiyeli kullanamazmışım ya da hiç kimsenin ayağına bir ayakkabı uydurmayı beceremezmişim gibi geliyordu.

Çoğu zaman patron dükkânın arkasındaki küçük bir odaya çekilir, Şaşa'yı da yanına çağırır, tezgâhtarla müşteriyi yalnız bırakırdı. Bir keresinde anımsıyorum, tezgâhtar iri yarı bir sarışının ayağının üzerine dokunmuş, sonra da parmaklarını çekerek, uçlarını öpmüştü.

«Ah, ne yaramaz şeysin sen!» diye kadın kıkırdadı.

Öteki de dudaklarını şapırdatarak bir «Ah-h-h-h!» çekti.

Ben gülmekten katılırken düşmemek için kapının tokmağına yapıştım, kapı açıldı, başım vitrine çarptı. Vitrin kırıldı. Tezgâhtar bana bir tekme attı, patronum da parmağındaki kocaman, altın mühürlü yüzüyüğü ile başıma vurdu. Bu arada Şaşa kulağımı çekmeye çalışıyordu, akşam eve giderken beni sertçe uyardı:

«Bu gidişle pabucunu eline verirler. Ne vardı bu kadar gülecek?»

Sonra, kadınlar tezgâhtar ne denli çekici bulurlarsa bunun iş için o denli iyi olduğunu açıkladı.

«Kadın ayakkabıya gerek duymasa bile, yakışıklı bir adamı bir kez daha görmek için tutar bir ayakkabı daha alır. Bunu anlayamıyor musun? Sana bir şey öğretmenin yolu yok!»

Sözleri gücüme gitti. Dükkanda kimse bana bir şey öğretmeye çalışmamıştı ki, Şaşa hele...

Her sabah, hasta, aksi bir kadın olan aşçı beni kuzenimden bir saat önce uyandırırdu. Semaveri ısıtır, bütün sobalara odun getirir, kapkacağı parlatır, patronumun, tezgâhtarın ve Şaşa'nın giysilerini fırçalar, çizmelerini temizlerdim. Dükkânda da, süpüren, toz alan, çay yapan, paketleri dağıtan yine bendim, sonra eve yemek hazırlamaya giderdim. Ben bu işlerle uğraşırken, benim yerime kapıda Şaşa dururdu, ne var ki bunu kendine yakıştıramazdı, bana bağıırırdı:

«Seni aptal! Bir de senin işini yapıyorum!»

Tarlalarda, ormanlarda, Oka kıyılarında, Kunafino'nun kumlu yollarında bağımsız bir yaşam sürmeye alışık olduğumdan, şimdiki durumumu çok sıkıcı ve bu-naltıcı buluyordum. Büyükbabamı, arkadaşlarımı özlemiştim, burada konuşacak hiç kimsem yoktu, şimdilerde gördüğüm yaşamın sahte ve çirkin yanı beni kızdırıyordu.

Arasıra kadınlar dükkandan bir şey almadan çıkarlardı, o zaman patronumla tezgâhtarları öfkelenirlerdi.

Patron tatlı gülümsemesini cebine koyarak: «Kaşırın, topla ayakkabıları!» buyruğunu verirdi.

«Sanki burnunu buraya sokmasa omazdı, domuz! Evde oturmaktan yorulmuş, dükkân dolaşmaya çıkmış aptal! Ohoo, bu benim karım olacaktı ki, bak nasıl gösterirdim ben ona gününü!»

Patronun karısı zayıf, karanlık bakışlı, uzun burunlu bir kadındı, ona bağıırıp çağırır, uşağıymış gibi davranırdı.

Çoğu zaman, terbiyeli, hanım hanımcık bir kadın gördüler mi, patronum ve tezgâhtarları arkasından olmadık çirkin şeyler söylerlerdi, öyle utandırıcı sözlerdi ki bunlar, dükkândan fırlamak, kadını yakalayıp, söylenenleri ona anlatmak isterdim.

Doğal olarak, insanların arkanızdan kötü şeyler söylemeye eğilimleri olduğunu bilirdim, ama bu üçünün, herkesin arkasından, sanki dünyanın en iyi insanları kendileriymiş ve herkesi yargılamaya seçilmişler gibi konuştuklarını işitmek, özellikle çok sinirlendiriciydi. Hemen herkesi kıskanırlar, kimseyi övmezlerdi ve herkesin hakkında da bir parçacık olsun çirkin bir dedikodu bilirlerdi.

Bir gün dükkâna, parlak gözlü, al yanaklı, üzerinde siyah kürk yakalı kadife bir pelerin olan genç bir kadın geldi. Yüzü, kürkün üzerinde garip bir çiçek gibiydi. Pelerinini Şaşa'nın kollarına atınca daha da güzelleşti. Kulaklarında elmas küpeler parlıyordu, dar gri mavi giysisi güzel bedenini ortaya çıkarmıştı. Bana Güzel Vasilissa'yı anımsattı, en azından valinin karısı olduğundan emindim. Bizimkiler onu özel bir saygıyla karşıladılar, karşısında ateşe tapanlar gibi eğiliyor, ballandırılmış sözcükler mırıldanıyorlardı. Üçü birden çılgınlar gibi rafa atıldılar, görüntüleri vitrine yansıyor, sanki her şey yanıyor, çabucak başka bir biçime, yeni çizgilere dönüşüyordu.

Kadın çabucak bir çift pahalı ayakkabı alıp gidince, patron dilini çıkıktı ve yılan ısığını andıran bir sesle:

«Sürtük!» dedi.

Tezgâhtar kendini beğenmiş bir tavırla mırıldandı: «Tek kelimeyle bir artist.»

Sonrabirbirlerine kadının âşıklarını ve yaşadığı tatlı hayatı anlatmaya başladılar.

Patron yemekten sonra dükkanın arkasındaki küçük odada şekerleme yapardı. Ben de altın saatinin kapağını kaldırır içine sirke damlatırdım. Uyandıktan sonra elinde saati dükkâna girip:

«Ne dersiniz buna, birdenbire saatimin içine ter dolmaya başladı. Hiç böyle şey başıma gelmemişti. İnanın, saat terliyor. Belki de bu kötüye işarettir ha?» diye söylenmesini işitmek bana gerçekten büyük bir zevk verirdi.

Dükkanın bütün telâşına ve evdeki bütün işlere karışan ben sıkıntıdan patlıyor ve «Bunlardan kurtulmak için ne yapabilirim?» diye düşünüp duruyordum.

Dükkanın önünden hep kar içinde insanlar geçirdi. Bir cenazeye geç kalmış da mezarlığa yetişmek, tabudu yakalamak için acele eden kimselere benzerlerdi. Beygirlerle arabaları kar yığınlarına takılınca birden silkinirlerdi. Büyük Perhiz'de olduğumuzdan dükkanın arkasındaki kilisenin çanı her gün kasvetli kasvetli çalıyordu. Çanların sürekli sesi insanın başına bir yastığın dokunuşları gibi gelirdi... acısız ama hoş.

Bir gün avluda yeni gelen malları boşaltırken kilisenin bekçisini farkettim, bedeni bir yana meyil vermiş, bir bez bebek kadar yumuşak, köpeklerin saldırısından henüz kurtulmuş gibi darmadağınık yaşlı bir adam:

«Bana bir çift lastik çalar mıydın, delikanlı?» diye sordu.

Hiçbir şey söylemedim. O, boş bir ayakkabı kutusuna oturdu, esnedi, dudaklarının üzerinde haç çıkardı ve sorusunu yeniledi.

«Şimdi çalar mıydın ha?»

Bekçiyi uyardım: «Hırsızlık yapmak doğru bir şey değildir.»

«Ama yapılır. Gel, delikanlı, yaşıma saygı göster.»

Çevremdeki insanların hiçbirine benzemiyordu. Lastikleri çalıp kendisine pencereden uzatmaya razı olduğumdan çok emin gibiydi.

Aşırı bir hoşnutluk göstermeden, sakın bir tavırla: «İyi,» dedi. «Benimle eğlenmiyorsun, değil mi? Tamam, tamam. Senin insanlarla eğlenecek biri olmadığını anlıyorum.»

Çizmesinin burnundaki ıslak, pis karı kazıyarak bir iki dakika daha orada oturdu, toprak piposunu yaktı ve birden beni korkuttu:

«Ya ben seninle eğleniyorsam, seni 'aptal' yerine koyuyorsam? Lastikleri patrona götürür, onları bana yarım rubleye sattığını söylersem, ha, olmaz mı yani? Fiyatları iki rubleden çok, sen yarım rubleye satmışın. Küçük bir cep harçlığı, değil mi ya?»

Dediklerini gerçekten yapmış gibi ona üzüntüyle baktım, o ise gözleri çizmelerinde, mavi dumanlar arasında, genizden sesiyle sakın sakın konuşuyordu:

«Ya patron bana, 'Git şu benim oğlanı bir dene bakalım, hırsızlık yapacak mı?' dediyse... Ne olacak o zaman?»

«Ben sana lastikleri vermedim ki,» dedim öfkeyle.

«Ama artık dönemezsin, bir defa söz verdin.»

Elimi tuttu, beni çekti. Soğuk parmağını alnıma değdirerek ağır ağır konuştu:

«Nasıl benim düşünceme geldin, yani 'Al şu lastiklerini,' diyecek kadar ha?»

«Sen istedin benden lastikleri, değil mi?»

«Senden bir sürü şey isteyebilirim. Kiliseyi soymanı isteseydim, onu da yapacak mıydın? İnsanlara nasıl bu kadar güvenebiliyorsun, küçük budala?»

Beni itti ve kalktı.

«Çalınmış lastiklere ihtiyacım yok. Aslında ben öy-

le lastik giyecek bir beyefendi kadar kibar da değilim. Yalnızca şakalaşıyordum. Ama bana güvendiğinden seni çan kulesine çıkaracağım, Paskalya'da gel. Hem çan çalabilirsin hem de şöyle bir kente bakarsın.»

«Kenti biliyorum.»

«Çan kulesinden çok daha güzeldir.»

Karda çizmelerini sürükleyerek yavaş yavaş uzaklaştı, sonunda kilisenin bir köşesinde gözden kayboldu. Onun gidişini izlerken acılı bir sıkıntıyla yaşlı adamın gerçekten benimle şakalaştığını mı yoksa patronum tarafından beni denemek için mi gönderildiğini merak ediyordum. Dükkana dönmeye korkuyordum.

Şaşa avlunun bir yanından bağırdı: «Ne şeytanlık ediyorsun bunca zamandır orada?»

Ani bir öfke dalgasıyla ona doğru kerpeteni salladım.

Şaşa'nın da tezgâhtarın da dükkandan bir şeyler tırtıkladıklarını biliyordum. Dükkan kapanana dek soba borusuna bir çift çizme ya da ayakkabı sakarlardı, giderlerken çalınmış malı bir ceketin koluna saklayıp götürürlerdi. Patronun uyarısını unutmadığımdan bu benim hoşuma gitmezdi ve beni korkuturdu:

«Çalıyor musun?» diye sordum Şaşa'ya.

«Ben çalmıyorum. Ama baştezgâhtar çalıyor,» dedi sertçe. «Ben yalnızca ona yardım ediyorum. Bana 'Sana ne söylersem yap!' diyor. Eğer dediğini yapmazsam bana pis bir oyun oynar. Patrona gelince, o da bir zamanlar tezgâhtardı. Her şeyin girdisini çıktısını bilir. Ama sen dilini tut!»

Şaşa konuşurken bir yandan da aynaya bakarak kravatını düzeltiyordu, parmaklarını tıpkı baştezgâhtar gibi ustaca kullanmaktaydı. Hep beni, benden büyük olduğu ve bana egemen olabileceği konusunda etkiliyordu. Benimle yüksek sesle konuşuyor, bana buyururken egemen tavırlar alıyordu. Ondan daha uzun boylu ve güçlü olmama karşın, o yumuşak tıknaz ve kaypak-

ken ben yanında kaba, beceriksiz, sırık gibi bir şey kalyordum. O uzun ceketiyle Şaşa'yı çok etkili bulmaktaydım, ama bir parça da gülünçtü. Şaşa aşçıdan nefret ederdi, kadın gerçekten garipti, hiçbir zaman iyi mi kötü mü olduğuna karar veremezsiniz.

Ateşli kara gözlerini açarak: «Her şeyden çok kavgadan hoşlanırım,» derdi. «Benim için kavgayı kim ederse etsin değişmez; horozlar, köpekler, köylüler, hepsi birdir bence!»

Eğer avluda horozlar ya da domuzlar kavgaya başlarsa, ne yaparsa yapsın bırakır, pencereye koşar, kavga bitene dek dünya yıkılsa umrunda olmazdı. Akşamları Şaşa ile bana:

«Ne oturuyorsunuz burada delikanlılar? Niçin çıkıp şöyle iyi bir kavga etmiyorsunuz?» derdi.

Şaşa öfkelenirdi:

«Ben delikanlı değilim, ihtiyar budala - Ben genç tezgâhtarım!»

«İyi canım, hiç de anlaşılmıyor. Bana göre sen düğün gününe kadar gençsin!»

«Kaz kafalı bunak!»

«Şeytan da akıllıdır ama Tanrı onu sevmez.»

Şaşa özellikle onun konuşma biçiminden rahatsız olurdu. Ona bir şey söylediğinde bir bakışla Şaşa'yı küçümser ve:

«Hıh, seni küçük hamam böceği - Tanrı'nın büyük yanlışı,» derdi.

Şaşa bana bir iki kez onun yastığına toplu iğne doldurmayı, uyurken yüzünü balmumu ya da kurumla sıvamayı ve başka bazı eşek şakaları yapmayı önermişti. Ama ben aşçıdan korkuyordum, uykusu çok hafif olduğundan uyanıp beni yakalayacağından emindim. Çoğu zaman uyanır, ışığı yakar ve gözünü bir köşeye dikip otururdu. Kimi zaman sobanın arkasından yatağıma eğilir, beni sarsar ve boğuk sesiyle fısıldardı:

«Nedense uyuyamıyorum, Alyoşa. Korkuyorum. Bana bir şey anlat.»

Yarı uyanık bir şeyler anlatırdım, o da bir öne bir arkaya sallanarak sessizce beni dinlerdi. Bana onun sıcak bedeninden bir balmumu ve buhur kokusu yayılıyor gibi gelirdi, sanki hemen de ölecekti. Belki de şu anda. Korkudan sesimi yükseltirdim, ama beni hep sustururdu:

«Hişşt! O piçleri de uyandıracaksın, seni benim sevgilim sanacaklar.»

Hep aynı biçimde otururdu: İki kat olmuş, elleri dizlerinde, kemikli bacakları sımsıkı birbirine yapışık. Ev dokuması kalın gömleğinin altında bile kaburgaları bir fiçinin çemberleri gibi belli olurdu. Uzun süre sessizce oturur sonra birden fısıldardı:

«Ölsem de şu sefaletten kurtulsam!»

Ya da birine döner sorardı:

«İşte şimdiye dek yaşadım, ne oldu ki?»

Bir öykünün ortasında kabaca sözümü kesmekten hiç çekinmezdi. «Git uyu!» der, kalkıp mutfaktaki gölgelere karışırdı.

Şaşa onun arkasından «yaşlı cadı» derdi. Bir kere-sinde yüzüne söylemesini önerdim.

«Korkuyor muyum sanıyorsun?» karşılığını verdi ama hemen kaşlarını çatarak ekledi: «Hayır, yüzüne söylemem. Belki de gerçekten cadıdır.»

Her zaman kibirli ve huysuzdu, bana başkalarından daha çok yakınlık gösterdiği de yoktu. Sabahın altısında ayağımdan çekerek bağıırırdı:

«Yeter artık horladığın! Odun getir! Semaveri yak! Patates soy!»

Bu Şaşa'yı da uyandırırdu:

«Ne bağıırıp duruyorsun?» diye sızlanırdı. «Patrona beni uyutmadığını söyleyeceğim.»

Aşçı, kemik torbası bedenini çevikçe mutfığa atarken, uykusuzluktan parlayan gözlerini bir an Şaşa'ya dikerdi.

«Hahl Tanrı'nın büyük yanlışı! Sen benim üvey oğlum olsaydın, görürdün.»

Şaşa: «Allah belanı versin!» diye ilenirdi, sonra bana yolda, «Bu kadını kapı dışarı ettireceğim» dedi. «Kaşla göz arasında yemeğe tuz koyacağım. Eğer çok tuzlu olursa, kovarlar. Ya da gaz koymalı. Niye yapmıyorsun böyle bir şey?»

«Sen niye yapmıyorsun ki?»

«Korkak!» diye homurdandı.

Aşçı gözlerimizin önünde öldü. Bir gün semaveri almak için eğildiğinde, birden sanki birisi göğsünden itmiş gibi devriliverdi, bir yana kaykılmıştı, kolları gerilmişti, ağzının kenarında bir parça kan vardı.

İkimiz de öldüğünü hemen anlamıştık, ama korkudan tek sözcük edemeden durmuş ona bakıyorduk. Sonunda, ben mutfak penceresine dayanmış, sokak lambasının ışığında ne olacağını düşünürken Şaşa koşarak mutfaktan çıktı. Patron geldi, kaygıyla çömeldi, kadının yüzüne dokundu, ve:

«Ölmüş,» dedi. «Ne düşünüp duruyorsunuz?»

İkona köşesindeki Mucize gösteren Nikolas'a dönerek kendi kendine haç çıkarmaya başladı. Duası bitince, dışarı seslendi:

«Kaşirin, koş bir polis çağır!»

Bir polis geldi, oraya buraya baktı, bir kapık aldı ve gitti. Az sonra yanında bir arabacıyla yine geldi. Aşçıyı başından ve ayaklarından tutarak dışarı taşıdılar. Patronun karısı kapının arasından bakıyordu.

Bana: «Yerleri sill» dedi.

«Akşam öldüğü iyi oldu,» dedi patron.

Bunun niçin iyi olduğunu anlayamadım.

Yatmaya gittiğimizde. Şaşa alışılmadık bir alçak gönüllülükle: «Işığı söndürme,» dedi.

«Korkuyor musun?»

Yorganı başına çekip uzun süre sessizce yattı. Gece bir şey dinliyor, bir şey bekliyormuş gibi çok ses-

sizdi. Bana şimdi çanlar çalmaya başlayacak ve kent halkı dehşet içinde sokaklara dökülecekmiş gibi geliyordu.

Şaşa burnunu yorgandan çıkararak yumuşak bir sesle: «Ocağın üzerinde birlikte yatalım.» dedi.

«Ocağın üzeri sıcaktır.»

Yine suskunlaştı.

«Pek birdenbire gitmedi mi?» dedi sonunda. «Ben de onun cadı olduğunu düşünüyordum... Uyuyamıyorum.»

«Ben de öyle.»

Şaşa, ölülerin mezarlarından nasıl kalkıp, gece yarısına dek kentte dolaşarak evlerini ve akrabalarını aradıklarını anlatmaya başladı.

«Ölüler yalnız kentleri anımsarlar,» diye fısıldadı. «Yolları ve evleri anımsamazlar.»

Sessizlik daha da artmıştı, karanlık da yoğunlaşıyordu. Şaşa başını kaldırdı:

«Sandığımda ne olduğunu görmek istermisin?» diye sordu.

Sandığında ne sakladığını çoktandır merak eder dururdum. Hep kilitli tutar, abartmalı bir önemle açardı. Ben şöyle bir bakmaya kalksam kabaca bağırırdı:

«Durl Ne bakıyorsun?»

Şimdi, sandığını görmek istediğimi söyledim, yatağının içinde oturdu, her zamanki kesin tavrıyla sandığı ayağına getirmemi buyurdu. Anahtarı haçıyla birlikte boynundaki zincire asardı. Mutfağın karanlığına bir baktıktan sonra, ciddi bir havayla kaşlarını çattı, sandığı açtı, kapağı sıcakmış gibi üfledi ve sonunda kaldırdı. Sandığın çevresine birkaç çamaşır bohçası koydu.

Sandığın yarısı hap kutuları, tomarla çay yaprakları, boş sardalya ve ayakkabı boyası kutularıyla doluydu.

«Nedir bunlar?»

«Göreceksin.»

Sandığı bacaklarının arasına sıkıştırarak, üzerine eğildi, soluğunu tutuyordu:

«Göklerdeki babamız...»

Oyuncaklar görmeyi ummuştum; hiç oyuncağım olmamıştı, dıştan oyuncaklardan nefret eder gibi dursam da, onlara sahip olanlara karşı gizli bir kıskançlık duyardım. Şaşa gibi ağırbaşlı birinin oyuncaklara sahip olduğu düşüncesinden hoşlandım. Onları utanarak sakladığından emindim, ama onun utangaçlığını anlıyordum.

İlk kutuyu açtı ve bir gözlük çerçevesi çıkardı. Gözlüğü burnuna takarak bana sertçe baktı, konuştu:

«Camının olmaması önemli değil. Var say.»

«Bir de ben bakayım.»

«Senin gözüne uymaz. Koyu renk gözler için, senin gözlerin açık renk,» diye yüksek sesle açıkladı, ama öyle umulmadık yükseklikte bir ses çıkmıştı ki, Şaşa mutfağa doğru korkuyla baktı.

Boya kutularının birinde bir düğme koleksiyonu vardı.

Şaşa övündü: «Hepsini sokakta buldum. Hep kendi kendime. Tam otuz yedi tane.»

Üçüncü kutuda büyük pirinç iğneler vardı, onlar da sokakta bulunmuştu, nalbant çivileri, ayakkabı tokaları, giyilmiş şeyler, kırık şeyler, birkaç kırılmamış eşya, bir pirinç kapı tokmağı, bir fildişi tokmak, bir kadın tarağı, bir *Rüya ve Fal* kitabı, ve buna benzer daha bir yığın ıvır zıvır...

Paçavra ve kemik ararken, birtek ayda bu kadar çerçöpü on kez doplayabilirdim. Şaşa'nın hazineleri beni düş kırıklığına uğrattı, sıkıldım ve ona acıdım. Her şeyi dikkatle inceliyor, sevecen bir tavırla parmaklarıyla okşuyor, kalın dudakları çok önemli bir iş yapıyormuş gibi sarkıyor, patlak gözleri merakla, inançla doluyordu. Ama gözlüğü çocuksu yüzünü anlamsız gösteriyordu.

«Ne yapacaksın bunları?»

Çerçevelerin altından bana bir baktı ve yaşı gereği çatlak bir sesle konuştu:

«Sana bir şey vermemi istiyor musun?»

«Hayır, teşekkür ederim.»

Bir an karşılık vermedi, bir şey istemeyişime ve hazinesine gösterdiğim ilgisizliğe kırılmıştı anlaşılan.

«Bir havlu bul, bunları parlatacağız,» önerisinde bulundu. «Hepsi toz içinde.»

«Hazinesi temizlenip yerleştirilince, başını duvara çevirip, köşesine büzüldü. Yağmur başlamıştı, rüzgâr uğulduyordu.

«Bahçe kurusun, sana öyle bir şey göstereceğim ki soluğun kesilecek,» dedi bana dönmeden.

Sesimi çıkarmadan yatağımda kıvrıldım.

Birkaç dakika sonra birden sıçradı, duvarı tırmalayıp tüyler ürpertici bir sesle konuştu:

«Korkuyorum.. Ah, Tanrım, ne kadar korkuyorum! Tanrım acı bana!»

Ben de korkudan donakalmıştım. Aşçı, arkası bana dönük, alnını pencereye dayamış her zaman ki gibi horoz dövüşü izliyor gibi geliyordu.

Şaşa ağlıyor, duvarları tırmalıyor, çırpınıyordu. Kor dolu bir yataktaymışım gibi kendimi yere attım ve Şaşa'nın yanına kıvrıldım.

Bitkin düşene dek ağladık, sonra uykuya daldık.

Birkaç gün sonra bir tatil vardı, öğleye dek çalıştık, eve yemeğe dönüyorduk. Patron'la karısı öğle uykusuna yatmışlardı, Şaşa bana gizemli bir tavırla:

«Benimle gel!» dedi.

Hani şu soluğumu kesecek şeyi göstereceğini anlamıştım.

Bahçeye çıktık. İki ev arasındaki dar bir yolda güçlü kökleri diken ve yosunumsu bir şeyle kaplı, çıplak kara dalları cansızca gökyüzüne uzanmış on, on beş yaşlı ıhlamur ağacı vardı. Ortada bir tek karga yuvası bile görünmüyordu. Ağaçlar dev mezar taşları gibi yük-

selmişlerdi. Burada, şu ıhlamurdan başka hiçbir şey yetişmemiştir; bir çalı, bir çimencik bile yoktu; yer demir gibi sert ve karaydı, bir iki toprak parçasında geçen yıldan kalma yapraklar, durgun suda yetişen su mercimekleri gibi, küfle, nemle gereğinden çok büyümüşlerdi.

Şaşa evin köşesini döndü, bahçe parmaklığı boyunca yürüdü. Ve ıhlamurların berisinde birden durdu, komşu evin penceresine bir dakika baktı. Sonra çömel-di, yaprakları iteledi, budaklı bir kökün yanında ama epey de derinde olan iki tuğlayı çıkardı. Tuğlaların altında, bir teneke parçası vardı; tenekenin altında da kare biçiminde bir kutu. Sonunda kökün altında beliren büyük bir çukur gördüm.

Şaşa, bir kibrit çakarak, elindeki mumu yaktı, çukura uzattı, bir yandan da konuşuyordu:

«Bak. Ama korkma.»

Korkanın kendi olduğu açıkça belliydi. Mum elinde titriyordu, sapsarıydı, dudakları biçimsizce sarkmıştı, gözleri sulanmıştı, öbür elini gizlice arkasına kaydırdı. Onun korkusu beni de etkilemişti. Korka çekine, minyatür bir oyuğu andıran kökün altına bir göz attım. Şaşa, çukuru mavi bir ışıkla dolduran üç mum yakmıştı. Oyuk sıradan bir kova derinliğindeydi, ama daha genişti, duvarları renkli cam ve çiniyle kaplanmıştı. Ortada, yüksek bir yerde kalay yapıştırılmış, yarısı da sırmalı kadifeye benzer bir şeyle örtülü küçük bir tabut vardı. Bu örtünün altında, bir serçenin tırnakları ve gagası belli oluyordu. Serçenin başucunda küçük bir rahle üzerinde pirinçten bir vaftiz haçı duruyordu, üç köşede de altın, gümüş yaldızlı şeker kâğıtlarıyla bezenmiş mumlar yanmaktaydı.

Sivri dilli alevler oyuğun girişine doğru vuruyordu, içersiyse ışığın hafif dokunuşlarıyla donuk bir aydınlığa bürünmüştü. Toprağın, eriyen balmumunun kokusu dalga dalga yüzüme geliyordu, sonra dağılan bir gök-

kuşağının pırlıltısı gözlerimi aldı. Bunların hepsi, bende korkumu bastıran etkileyici bir şaşkınlık duygusu yarattı.

«Güzel değil mi? » diye sordu Şaşa.

«Ne soruyorsun?»

«Bu bir türbe,» Şaşa açılıyordu. «Benzemiyor mu yani?»

«Bilmiyorum.»

«Ya serçenin ceseti. Belki de bir mucizeyle bedeni başka bir biçime girecek, nasıl öldüğünü gördüm, suçsuz bir kurban.»

«Onu ölü mü buldun?»

«Hayır, sundurmaya düşmüştü, şapkamla yakalayıp boğdum.»

«Niçin?»

«Canım öyle istedi.»

Gözlerimin içine baktı ve yine sordu:

«Güzel değil mi?»

«Hayır!»

Oyuğa eğildi, çabucak tahta ve tenekeyle kapattı, tuğlaları yerleştirdi, ayağa kalktı, dizlerindeki pisliği silkeledi ve kabaca konuştu.

«Niçin ondan hoşlanmadın?»

«Çünkü serçeye acıyorum.»

Boş bakışını üzerime dikti, sanki birden kör olmuştu, sonra bağırarak göğsüme vurdu:

«Aptal! Sen kıskancın birisin, onun için hoşlanmadığını söylüyorsun. Belki de Kanatnaya Caddesindeki bahçenize daha güzel şeyler sakladığını sanıyorsun?»

«Elbette öyle!» Kendi köşem aklıma gelince, duraksamadan bu karşılığı vermiştim.

Şaşa uzun ceketini fırlatıp attı, kollarını sıvadı. avuçlarına tükürdü ve:

«Tamam, kavga edeceğiz,» dedi.

Hiç de kavga etmeye istekli değildim. Gördüklerim beni bezginleştirmişti, kuzenimin öfkeli yüzüne bakmaya dayanamıyordum.

Şaşa üzerime atıldı, göğsüme bir kafa vurarak beni yere yuvarladı, bacaklarını açıp başımda durdu.

«Yaşamak mı, ölmek mi?» diye bağırdı.

Ondan daha güçlüydüm ve artık kan beynime sıçramıştı, bir dakika sonra, ellerini yüzüne kapamış yatıyordu. Kaygılanarak onu kaldırmaya çalıştım ama o benimle yine kavgaya kalkıştı, bu bendeki tehlike duygusunu daha da güçlendirdi. Ne yapacağımı bilemeden çekildim.

«Şimdi elimdesin. Patron beni bulana dek yerimden kımıldamayacağım, sonra senin yaptıklarını anlatacağım, o da seni kovacak.»

Sövüp sayıyor, tehditler savuruyordu. Bu beni zıvanadan çıkarmaya yetti, oyuğa atıldım, tuğlaları kaldırdım, tabutu da serçeyi de çitin öbür yanına fırlattım, oyuğun içindekileri çıkardım, ayağımın altında çiğnedim.

«Hele! Hele! Görüyor musun?»

Şaşa, benim öfkemden garip bir biçimde etkilenmişti. Ağız hafifçe açık, kaşları çatık, çıt çıkarmadan beni izliyor, kös kös oturuyordu, ben yapacağımı yaptıktan sonra ağır ağır kalktı, üstünü başını silkeledi, cekeğini omuzuna attı, ürkütücü ama durgun bir sesle konuştu:

«Şimdi neler olacak göreceksin. Yalnız bekle. Ben bunu senin için özellikle yaptım, büyüydü! Göreceksin!»

Sanki onun sözcükleri yüzünden gibi birden yığıldım, bütün kanım donmuştu. Arkasına bakmadan uzaklaştı, sakinliği beni büsbütün ezmişti.

Ertesi gün kentten kaçmaya karar verdim; patron-
dan, Şaşa ve büyüünden bütün bu duygusuz ve kuru yaşantıdan kaçacaktım.

Ertesi sabah yeni aşçı beni uyandırdığında bağırdı:

«Tanrım! Yüzüne ne oldu?»

«Büyü tutuyor,» diye düşündüm sessiz bir boyun eğmişlikle.

Ne var ki aşçı gülüyordu, onun aynasında yüzüme baktığımda ben de gülümsemekten kendimi alamadım. Yüzüm kalın bir kurum tabakasıyla sıvanmıştı.

«Bunu Şaşa mı yaptı?» dedim.

Aşçı güldü: «Belki de ben yapmışımdır.»

Çizmeleri cilalamaya başladım. Birine elimi soktuğumda, elime bir iğne battı.

«Senin büyün kendinden,» diye düşündüm.

Bütün çizmelere dikiş iğneleri ve toplu iğneler doldurulmuştu, etime batacaklarından emindim. Büyük bir hoşnutlukla bir kavanoz soğuk suyu hâlâ uyuyan ya da uyur gibi yapan büyücünün başından aşağı boca ettim.

Ama hâlâ umutsuzdum. Gri, kurumuş tırnakları, balmumuna bulanmış gagasıyla serçenin yattığı tabutun görüntüsü hiç aklımdan çıkmıyordu, sonra bütün bunlarla gökkuşağının renkleri karışıyordu. Tabut açıldı, kuşun tırnakları büyüdü, uzadı, titreyerek canlandı.

O gece kaçmayı tasarlıyordum, ama yemekten önce sobanın üzerinde çorbayı ısıtırken, düş görmeye başladım, çorba taşıtı. Aceleyle alevleri bastırayım derken tencereyi tersine çevirdim, ellerim yandı, hastaneye gönderdiler.

Hastanedeki karabasani anımsıyorum. Dalgalı sarı bir boşlukta gri, beyaz kefenli birileri kaynaşıyor, inliyor ve mırıldanıyorlardı. Uzun boylu, koltuk değnekli, kaşları bıyığa benzeyen bir adam uzun kara sakalını sallayarak bağıırıyordu:

«Seni Sayın Piskopos'a bildireceğim!»

Karyolalar bana tabutları anımsatıyordu, burunları tavana dikilmiş yatan hastalar ölü serçelere benziyorlardı. Sarı duvarlar sallanıyordu, tavan bir gemiydi sanki, döşeme kabarıyordu, karyollar öne arkaya gidip geliyorlardı. Pencerenin dışındaki ağaçların çıplak dalları görünmez bir elin salladığı kamçılar gibi şaklarken her şey tekinsiz ve umutsuzdu.

Zayıf, kızıl saçlı bir ceset, küçük kısa kollarıyla kefenini sürükleyerek kapının önünde dans ediyor ve bağıırıyordu:

«Sizin delilerinizden hiçbirini almayacağım!»

Koltuk değnekli adam «Sayın Piiis-ko-pos!» diye haykırıyordu.

Büyükannem, büyükbabam ve herkes insanın hastanede ölüme terkedildiğini söylerlerdi, ben de günlerimin sayılı olduğuna karar verdim. Gözlüklü bir kadın - o da kefenliydi - geldi ve başucumdaki tahtaya bir şeyler yazdı. Tebeşiri kırıldı ve saçlarıma döküldü.

«Adın ne?» diye sordu.

«Adım yok benim.»

«Yok mu?»

«Hayır.»

«Saçmalığa gerek yok, dayacağı yersin.»

Karşılık vermek istemeseydim beni döveceklerinden emindim. Kadın sözcükleri kedi gibi söylüyordu, kedi gibi de sinsi sinsi çekip gitti.

İki lamba yanıyordu, sarı gözleri tavandan kayıp gözler gibi sarkıyordu, karşılaştıklarında sallanıyor ve görmeden göz kırıyorlardı.

Köşeden birisi, «Bir el iskambil oynayalım,» dedi.

«Tek kolla nasıl iskambil oynarım ben?»

«Ah, senin kolunu kestilerdi, değil mi?»

Hemen, adamın kolunu iskambil oynadığı için kestiklerine karar verdim, öldürmeden önce bana ne yapacaklarını kara kara düşünmeye başladım.

Ellerim birisi kemiklerimi koparıyor gibi yanıyor ve ağrıyordu. Korku ve acıyla sessizce ağlıyordum, göz yaşlarımı görmesinler diye gözlerimi kapatmıştım, ama onlar akıyor ve şakaklarımdan kulaklarıma süzülüyorlardı.

Gece oldu. Herkes yataklarına girdi ve gri yorganlarına gömüldü, her an sessizlik daha da derinleşmekteydi, yalnız köşeden gelen bir mırıltı sessizliği bölmekteydi:

«Onu hiçbir şey kurtaramaz. Adam da canavar, kadın da canavar...»

Beni iş iştenden geçmeden kurtarması için büyük aneme yazmak istiyordum ama ellerimden ötürü yazamazdım, kâğıdım da yoktu. Kaçmaya karar verdim.

Gece bir yerde durmuş gibiydi. Karyolanın kıyısından yere yavaşça kaydım ve çift kapıya yöneldim. Kapının bir kanadı açıktı, koridorda, bir sırada kır saçlı, çökük gözlü bir adamın bana baktığını gördüm, saklanacak zamanım yoktu.

«Kim orada dolaşan? Buraya gel!»

Ses yumuşaktı, insanın gözünü korkutmuyordu. Gittim ve sakallı, yuvarlak bir yüz gördüm. Adamın kır saçları uzundu ve başının çevresinde bir çelenk gibi her yana dağılmıştı. Belinde anahtarlar vardı. Saçı, sakalı biraz daha uzun olsaydı Aziz Petro'ya benzeyecekti.

«Elleri haşlanan sen değil misin? Gece niçin dolaşıyorsun bakayım? Kurallara ve yönetmeliğe uymaz bu.»

Yüzüme bir duman halkası üfledi ve ılık koluyla beni kendine çekti.

«Korkuyor musun?»

«Evet.»

«Önce herkes korkar. Ama korkacak bir şey yok. Özellikle ben varken. Buraya zararı dokunacak kimseyi sokmam. Sigara içmek ister misin? İyi, iyi, içmiyorsun. Çok küçüksün zaten, birkaç yıl bekle. Anan baban nerede? Anan baban yok mu? İyi, iyi, olmasa da olur. Onlarsız da yaparsın. Hiç korkma yalnız.»

Böyle içten, dostça, anlamlı sözler eden biriyle konuşmayalı çok zaman olmuştu, onu dinlemek anlatılamayacak kadar güzeldi.

Beni karyolama götürdü.

«Biraz otur benimle,» diye yalvardım.

«Elbette,» karşılığını verdi.

«Kimsin sen?»

«Bir asker, Kafkasya'da savaşırmış gerçek bir asker. Gerçek savaşlar. Bu doğaldır, bir asker savaşmak için yaşar. Macarlarla, Çerkezlerle ve Polonyalılarla da savaştım. Savaş, kardeş, 'büyük' bir kayıptır.»

Bir an gözlerimi kapattım, yeniden açtığımda askerin oturduğu yerde büyük annem oturuyordu, asker de onun yanında durmuş konuşuyordu:

«Demek hepsi öldü ha? Demel»

Oynayan bir çocuk gibi güneş gelip gidiyordu, birden koğuştaki her şeyi parlatıyor sonra yitiveriyordu, ama yine bir ışık demetiyle gelmek için.

Büyükannem benimle konuşmak için üzerime eğildi:

«Nedir bunlar domuz? Seni hırpaladılar mı? O kızıl saçlı sırtlana söyledim...»

Asker giderken: «Bir dakika, her şeyi kurallara ve yönetmeliğe göre ayarlayacağım,» dedi.

Büyükannem gözyaşlarını kurulayarak: «Asker Balkanlardan galiba,» dedi.

Ben hâlâ düşte olduğumu sanıyordum, hiç bir şey söylemedim.

Bir doktor geldi, ellerimi sardı sonra büyükannemle, bir arabaya binip kente doğru yola çıktık.

Büyükannem: «Büyükbabamız aklını oynattı,» dedi. «Çok sıkıdır, senin yiyeceğini de hesaplar. Daha geçenlerde, saraç Kılıst —yeni bir arkadaşı olacak— dua kitabının arasından yüz rublesini çalmış. Ah, bir kavga, bir kıyamet ki deme gitsin!»

Güneş pırıl pırıl parlıyordu, gökyüzünde bulutlar kuşlar gibiydi. Donmuş Volga'nın üzerindeki tahta bir köprüden geçtik, buz yer yer kırılıyordu, tahtaların altındaki ince su tabakası hışırdamaktaydı. Çarşı kilisesinin kırmızı kubbelerindeki altın haçlar parlıyordu. İpek gibi püsküllü söğüt dalları taşıyan geniş yüzlü bir kadına rastladık. İlkbahar geliyordu! Paskalya'nın eli kulağında!

Yüreğim bir tarla kuşu gibi şarkılar söylüyordu.

«Seni ne kadar çok seviyorum büyükanneceğim!»

Bu nasıl da onu şaşırtmadı.

«Elbette, sen benim torunumsun,» dedi yalın bir tavırla.

«Ama çekinmeden söyleyebilirim ki yabancılar bile beni severler, şükürler olsun Kutsal Bakire'ye.»

Gülümseyerek ekledi:

«O da kavuşacak - oğluyla yeniden dirilecek. Ama benim kızım, Varyuşa...»

Ve sissizliğe gömüldü.

İKİNCİ BÖLÜM

Büyükbabam beni avluda diz çökmüş, baltayla bir sırık yontarken karşıladı. Baltayı başıma atacak gibi kaldırdı, sonra şapkasını çıkarıp alaylı bir tavırla konuştu:

«Aramıza hoş geldiniz saygıdeğer beyefendi! İşten çıktınız demek? Eh, artık hayatınızı istediğiniz gibi yaşayabilirsiniz. Hıh!»

Büyükanne bir el işaretiyle susturdu onu:

Odaya girip semaverini yakarken de şöyle dedi:

«Bu kez büyükbaban sıfırı tüketti. Bütün parasını vaftiz oğlu Nikolay'a borç diye senetsiz sepetsiz veriverdi. Ne oldu bilmiyorum, ama sonunda parasız kaldı işte. Bütün para gitti. Bunların hepsinin de nedeni yok-sullara yardım etmeyip, bahtsızlara acımamamız; Tanrı da düşünmüştür kendi kendine: Sanki niye bu Kaşirinlere bu kadar iyi davranacakmışım? Elbette, böyle düşünmüştür, işte her şeyi de geri aldı.»

Sözlerinin sonunu getirmeden şöyle bir çevresine bakındı.

«Ben Őimdi biraz Tanrının yűređini yumuŐatmaya uđraŐıyorum, ihtiyaű adam bu kadar da sert davranmamalı. Geceleri kendi paramdan sadaka vermeye  ıkıyorum. İstersen bu gece gideriz. Biraz param var.»

Bűyűkbabam kaŐlarını çatmıŐ içeri girdi.

«Ne yutacağınıza mı bakıyorsunuz?» dedi.

«Seni ilgilendirmez ne yutacađımız,» karŐılıđını verdi bűyűkannem. «İstersen sen de oturursun. Yeterince yiyecek var.»

Bűyűkbabam da masaya oturdu.

Uysal bir tavırla: « ay ver bana,» diye fısıldadı.

Annemin boŐ kalan kűŐesinden baŐka odada her Őey eskisi gibiydi, yalnız duvarda bűyűkbabamın yatađının űzerinde bir k ađıt asılıydı, k ađıtta matbaa harfleriyle:

«İsa ruhumu koru. Ve merhametin, űmrűm boyunca, űlűm anıma dek űzerimden eksik olmasın.» yazılıydı.

«Bunu kim yazdı?»

Bűyűkbabam karŐılık vermedi, kısa bir aradan sonra bűyűkannem gűlűmseyerek:

«O k ađıt yűz ruble,» dedi.

«Sana ne bundan,» diye bűyűkbabam bađırdı. «Her Őeyimi yabancılara vereceđim!»

«Verecek Őey kalmadı ki, varken de çok gűrűrdűn ya,» dedi bűyűkannem, sakindi.

Bűyűkbabam bađırdı: «Sessizlik istiyorum!»

Her Şey olması gerektiği gibiydi, ve olduğu gibi.

KűŐedeki sandıđın űzerindeki sepette uyumakta olan Kolya uyandı. Gűzlerinin mavi pırıltısı ađır gűzkapaklarının altından zorlukla seçilebiliyordu. Bűsbűtűn rengi kaçmıŐ, neŐesizleŐmiŐ ve zayıflamıŐtı. Beni tanımadan sessizce dűndű ve gűzlerini kapadı.

DıŐarı çıkınca, sokakta kűtű haberler aldım: Viyahir, Paskalya'dan űnceki hafta  i ek hastalıđından űlműŐtű. Habi kente taŐınmıŐtı, Yaz'ın bacakları tutmadı-

ğından evden bir yere ayrılamıyordu. Bunları bana anlatan kara gözlü Kostroma öfkeyle konuştu.

«Arkadaşlar ne de çabuk ölüyorlar!»

«Ölen yalnız Viyahir.»

«Hepsi bir. İnsan ortada görünmeyince ölmüş demektir. Biriyle arkadaş oluyorsun, onu tanıyorsun, sonra gidiyor; çalışmaya mı, ölmeyi mi belli değil. Sizin avluda, Çesnekovlara birileri taşındı, Yevseyenkolar. Nuşka diye bir oğulları var, iyi çocuk, kurnaz da, iki de kızları var, biri küçük biri topal, koltuk değneğiyle yürüyor. Güzel kız.»

Biraz düşündükten sonra ekledi:

«Şurka'yla ben onu seviyoruz. Hep tartışıyoruz.»

«Onu mu seviyorsunuz?»

«Niçin olmasın? Birbirimizle tartışıyoruz. Onunla zor tartışırız.»

Elbette yetişkinlerin hatta koca adamların âşık olduklarını biliyordum, kabaca aşkın anlamını da biliyordum. Ama şimdi sinirlenmiştim. Kostroma için üzülüyordum, onun hantal vücudunda ve için için yanan kara gözlerinde beni rahatsız eden bir şey vardı.

O akşam topal kızı gördüm. Merdivenlerden avluya inerken koltuk değneğini düşürdü ve orada öylece çaresiz kaldı, zayıf, balmumu gibi elleriyle parmaklığa tutunmuş... Koltuk değneğini tutmaya çalıştımsa da ellerimdeki sargılar engel oldu ve o yukarda durmuş tatlı tatlı gülerken ben uzun süre, öfke içinde telaşlanıp durdum.

«Ellerinize ne oldu?» diye sordu.

«Haşlandı.»

«Ben de topalım. Bizim avluda mı oturuyorsunuz? Uzun zaman hastanede kaldınız mı? Ben kaldım. Kor-kunç uzun bir zaman,» dedi içini çekerek.

Üzerinde mavi at nallarıyla bezenmiş, eski ama yeni kolalanmış bir giysi vardı. Saçlarını düz taramış, kısa, kalın bir örgüyle göğsüne bırakmıştı. Kocaman,

anlamalı, derinliklerinde mavi pırıltılarla ışıldayan gözleri hüznü, acılı yüzünü aydınlatıyordu. Tatlı bir gülümsemesi vardı ama ondan hoşlanmamıştım. Bütün o hastalıklı bedeni:

«Lütfen, bana dokunma!» der gibiydi.

Nasıl benim arkadaşlarım bunu sevebilirlerdi?

Birden, sesinde belli belirsiz bir gururla: «Ben çok uzun zaman hastalık çektim,» dedi. «Komşumuz beni büyüledi... Annesiyle kavgalıydı, ona inat beni büyüledi. Hastane çok kötüydü, değil mi?»

«Evet.»

Onun varlığından rahatsız oldum ve içeri girdim.

Gece yarısına doğru büyükannem beni okşarcasına uyandırdı.

«Gidecek miyiz? Eğer başkalarına iyilik edersen ellerin çabuk iyileşir.»

Kolumdan tuttu ve körmüşüm gibi karanlıkta yolumu bulmama yardım etti. Gece karanlık ve nemliydi, rüzgâr hızlı akan bir ırmak gibi durmadan esiyor, soğuk kumlar ayaklarımızı üşütüyordu. Büyükannem sakınarak evlerin karanlık pencerelerine yaklaşıyor, üç kez haç çıkarıyor, pencerelerin önüne beş kapık ve üç bisküvi bırakıyor, bir kez daha haç çıkarıyor ve gözlerini yıldızsız gökyüzüne dikerek fısıldıyordu:

«Göklerin Kutsal Kraliçesi, bütün insanlara yardım et, senin yanında hepimiz günahkârız, Kutsanmış Anne.»

Biz evden uzaklaştıkça her şey daha da kararıyor ve ıssızlaşıyordu. Ay ve yıldızlar geceleyin gökyüzünün sonsuz derinliklerinde, bir daha hiç ortaya çıkmamacasına saklanmışa benziyorlardı. Bir köpek çıktı, karanlıkta gözleri parlayarak durup havlamaya başladı. Korkarak büyükanneme sokuldum.

«Korkma,» dedi. «Köpekten ne olacak. Bu saatte şeytan olmaz nasılsa, horozlar ötelі çok oldu.»

Köpeği çağırdı, başını okşadı ve:

«Köpekçik, torunumu korkutma emi?» dedi.

Köpek bana yaltaklandı ve üçümüz yürümeye başladık. Büyükanmem, yirmi kez pencerelere sadaka bıraktı. Gökyüzü aydınlanmıştı. Karanlıkta belirsizleşen gri evler ve Napolnaya kilisesinin çan kulesi şeker gibi beyaz görünüyordlardı, mezarlığın tuğla duvarı saydamlaşmış, söğütten bir çite benziyordu.

«İhtiyar büyükanmem artık yoruldu,» dedi büyükanmem. «Eve gitme zamanıdır. Sabah kadınlar uyanınca Kutsal Bakire'nin çocuklarına bıraktığı parayı bulurlar. Eğer daha çoğu yoksa ufak bir para da makbule geçer. Ah, benim Alyoşa'm, çok yoksul bir yaşam sürüyorlar, kimsenin de onlara aldırdığı yok!»

*Zenginler Tanrı'yı düşünmezler,
Yargı gününü de, Kutsal Sözü de,
Yoksullara yürekleri kapalıdır,
Onlar yalnız altının önünde eğilirler,
Cehennemde de altın kömürlerle yanacakları*

«Ne kadar acı. Başkalarıyla da ilgilenerek yaşamalıyız, Tanrı hepimizle ilgilenir. Ama senin gene yanımda olmaktan sevinçliyim.»

Ben de sessizce sevinçliydim, hiçbir zaman unutmayacağım bir şeyle karşılaştığımı belli belirsiz duyar gibiydim. Kahverengi köpek yanımda, tilki suratı, iyi, ürkek gözleriyle ilerliyordu.

«Bizimle gelecek mi?»

«İstedikten sonra, niye olmasın? Dur, ona bir çörek vereyim, iki tane varmış. Şu sıraya biraz oturalım, nedense biraz yorgun gibiyim.»

Bir kapının yanındaki sıraya oturduk, köpek ayaklarımızın dibinde çöreğini kemiriyordu.

«Şurada bir Yahudi kadın oturuyor. Biribirinden küçük dokuz çocuğu var. 'Nasıl yaşıyorsun Moseyevna?' derim. 'Tanrı'mla, başka ne yapabilirim ki?' der.»

Birden uykum geldi, büyükannemin ılık bedenine yaslandım.

Yaşam bir kez daha hızlı ve dolu akıyordu. Her yeni günün akıntısı ruhumu beni sevinçten çıldırtan, kaygılandırان, üzen ya da düşündüren izlenimlerle dolduruyordu.

Az sonra ben de topal kızı olabildiğince çok görmek, konuşmak ya da yalnızca kapının yanındaki sırada sessizce birlikte oturmak ister oldum. Onun yanında sassızce oturmak bile bir zevkti. Bir kuş kadar temizdi ve Don'da Kazakların yaşantısı üzerinde olağanüstü şeyler anlatırdı, oralarda bir süthanede maki-nist olan amcasıyla uzun süre oturmuştu. Sonra, babası Tesviyeci Yevseyenko, Nizni-Novgorod'a taşınmıştı.

«Bir de Çar için çalışan amcam var.»

Tatil akşamları herkes evlerinden çıkıp sokağa dökülürlerdi. Genç erkekler ve kızlar şarkılı gezintiler için mezarlığa yürürler, erkekler meyhaneye giderler, yalnız kadınlar ve çocuklar sokakta kalırlardı. Kadınlar tartışma ve dedikodularıyla büyük bir gürültü çıkararak ya sıralarda ya da kapıların önünde, kumda otururlardı. An-naleri onların hünerlerini över ya da beceriksizliklerinden ötürü azarlarken çocuklar top, kukalı saklambaç oynarlardı. Kulakları sağır edici bir gürültü ve unutulmaz bir neşe olurdu. Büyüklerin varlığı ve dikkati biz çocukları heyecanlandırırđı, biz de daha büyük bir canlılık ve rekabetle oynardık. Ama her nasılsa Kostroma, Şurka ve ben topal kızı bulup ona yiğitliğimizi gösterip övünme sevdasına kapıldık.

«Bütün kukaları bir atışta nasıl devirdiğimizi gördün mü, Ludmilla?»

Tatlı tatlı gülümseyip başını sallardı.

Önceleri bizim grup oyunda aynı takımda yer alırdı, ama zamanla Kostroma'yla Şurka'nın ayrı takımlarda oynadıkları gözüm-den kaçmadı; hep güç ve hüner yö-

nünden birbirlerini sınıyor, çatışmaları kavga ve göz-yaşlarına kadar dayanıyordu. Bir gün öyle korkunç bir kavgaya tutuştular ki büyükler karışmak zorunda kaldılar, köpekmişler gibi üzerlerine su atarak onları ayırdılar.

Sırada oturan Ludmilla, sağlam ayağıyla yere vurur, kavgacılar ona doğru bağırdılar mı da koltuk değneğiyle onları iteleyerek, korkuyla bağıırırdı:

«Durun!»

Bir kriz geçirecekmiş gibi yüzü morarırdı, gözleri bulanır ve bir noktaya dikilip kalırdı.

Bir başka sefer, kostroma kukalı saklambaçta Şurka'ya utanç verici bir biçimde yenilince, bir manav dükkanındaki yulaf yığınının arkasına çömelerek sessizce ağlamaya başladı. Bu acı bir şeydi. Çene kasları kabarana dek dişlerini sıktı ve uzun yüzü taş kesildi, derin bakışlı kara gözlerinden iri gözyaşı damlaları dökülüyordu. Onu avutmaya çalıştığımda gözyaşlarını içine çekti ve soludu:

«Dur sen, onun kafasına bir tuğla atacağım, göreceksin!»

Şukra kibirli bir havaya girmişti. Sokağın ortasında, şapkasını eğmiş, elleri ceplerinde, evlenecek çağda biri gibi yürüyordu.

En son başarısı olan dişinin arasından tükürme gösterisini yaparak: «Artık sigaraya başlıyorum,» dedi. «Aslında iki kez denedim, ama hâlâ dokunuyor bana.»

Bütün bunlar hoşuma gitmiyordu. Arkadaşlarımı yitirdiğimi görüyordum, bunlar hep Ludmilla'nın başının altından çıkıyormuş gibi geliyordu bana.

Bir akşam avluda kemikleri, paçavraları ve topladığım başka öteberiyi ayırırken Ludmilla geldi ve sağ elini sallayıp, koltuk değriğinde sallanarak durdu:

«Merhaba,» dedi canlı bir tavırla. «Kostroma seninle gitti mi?»

«Evet.»

«Ya Şurka?»

«Şurka artık bizimle oynamıyor. Bütün kabahat senin. İki de abayı yakmış sana, kavgalarının nedeni bu.»

Kızardı, ama alaylı bir karşılık verdi:

«Deme! Peki, kabahat ne diye bende oluyormuş?»

«Niçin onları kendine âşık ettin?»

«Ben onlara bana âşık olun demedim,» diye ters ters söylendi ve hemen ardından ekledi: «Hepsi saçma! Ben onlardan büyüğüm. On dört yaşımdayım. Kendinden büyük kızlara âşık olunmaz kil»

«Aptallık etme!» Bağırdım, çünkü onu kırmak istiyordum. «Şu bakkal kadına bak, Kılıst'ın kız kardeşine, gerçekten yaşlı, ama bütün oğlanlar çevresinde dört dönüyor!»

Ludmilla bana karşı çıkmak için bağırırken koltuk değneği kuma gömülmüştü:

«Sen ne biliyorsun ki,» dedi çabuk çabuk, sesinde gözyaşları vardı, güzel gözleri çakmak çakmaktı. «Bakkal kadın şilliğin biri. Ama ben... benim onun gibi olduğumu mu sanıyorsun? Ben daha küçüğüm. Ben elle-nip, sıkıştırılacak kızlardan değilim, daha başka şeyler içinim ben... Eğer Kamçaldalka'nın sonunu okusaydın böyle konuşmazdın.»

Ağlamaklıydı. Üzüldüm. Sözlerinde benim henüz bilmediğim bir gerçek vardı. Niçin benim arkadaşlarım onu sıkıştıracaklardı? Bir de onu sevdiklerini iddia ediyorlardı!

Ertesi gün suçumu bağışlatmak için yedi kapiklik arpa şekeri aldım, bunun Ludmilla'nın en sevdiği şeker olduğunu biliyordum.

«İster misin?»

«Git başımdan! Seninle dost olmak istemiyorum!» dediyse de öfkesi zorlamaydı. Ama hemen de şekerleri aldı, yalnız: «Hiç olmazsa şunları bir

kâğıda saraydın,» dedi. «Baksana ellerin ne kadar pis.»

«Yıkadım ama yine kirlendi.»

Elimi, kendi sıcak ve kuru ellerine aldı, inceledi:

«Ellerini mahvetmişsin.»

«Seninkiler de delik deşik.»

«Benimki iğneden. Çok dikiş diktim.»

Şöyle bir çevresine bakındıktan sonra:

«Bir yere saklanıp Kamçadalka'yı okuyalım, ister misin?» diye sordu.

Uygun bir yer bulmak biraz zamanımızı aldı. Sonunda hamamın girişinde karar kıldık. Karanlıktı ama ahırla depo arasındaki bir boşluğa bakan pencerede oturabilirdik. Oraya pek uğrayan olmazdı.

Böylece pencereye oturduk, sakat ayağı sıradan sarkıyordu, sağlamı yerdeydi, parçalanmış bir kitaba yüzünü eğmiş, sıkıcı, garip bir sözcükler nehrinde bo-calamaktaydı. Ama bana dokunmuştu. Oturduğum yerden sayfaların üzerinde gezinen ciddi gözlerindeki ma-vi pırıltıları görebiliyordum, kimi zaman yaşlarla dolu-yorlar ve kızın sesi alışık olmadığı sözcükleri anlaşıl-maz bağlamlar içinde söylediği zaman titriyordu. Bu sözcükleri yakaladım ve onları çeşitli yollarla birleştire-rek, bir anlam vermeye çabaladım. Bu çaba, kitapta ne söylenmek istendiğini büsbütün anlaşılmasız bir duruma getirdi.

Köpeğim dizlerimde uyuyordu. Adını rüzgâr koy-muştum, çünkü uzun bacaklı, çevik bir hayvandı ve bacanın içinden öten sonbahar rüzgârı gibi ulurdu.

Kız: «Dinliyor musun?» diye sordu.

Başımı salladım. Sözlerin karmaşası ile daha çok heyecanlanmış, her biri parlak bir yıldız olan bu sözleri şarkı sözleri gibi yeniden düzenlemekten de daha çok sıkılmışım.

Hava kakarınca Ludmilla'nın kitabı tutan kansız eli gevşedi.

«Güzel değil mi?» dedi. «Ben sana söylemiştim.»

Ondan sonra arasıra hamamın girişinde oturmaya gittik. Çok geçmeden Ludmilla'nın Kamçadalka'dan soğuması beni çok sevindirdi. Bu sonsuz masalın içindeki sözcüklerden birini bile ona söylememiş olamazdım sonsuz, çünkü ikinciye izleyen bir üçüncü bölüm daha vardı - (biz başlamıştık) ve Ludmilla bana bir dördüncü bölüm daha olduğunu söyledi.

Özellikle yağmurlu günlerde orada çok mutlu oluyorduk, ama eğer cumartesiye rastlamazsa, çünkü cumartesi günleri hamam yanardı.

Yağmurlu havalarda herkes içeri çekilirdi, karanlık pencerenin önünden de geçen olmazdı. Ludmilla yakalanacağımızdan çok korkardı.

«Ne düşünürler biliyor musun?» derdi okşayıcı bir sesle.

Biliyordum ve ben de korkuyordum. Orada oturup saatlerce konuşurduk. Bazen ben büyükannemin masallarını anlatırdım, Ludmilla da Medveditsa Irmağı boyundaki Kazakların yaşantısından söz ederdi.

«Oralar olağanüstü yerlerdir!» diye içini çekerti. «Burası gibi değil. Burası dilencilere göre bir yer!»

Büyüdüğüm zaman Medvitsa Irmağını görmeye gitmeyi kafama koydum.

Az sonra hamamın girişinde oturamaz olduk. Ludmilla'nın annesi bir kürkçünün yanına girmişti, kızkardeşi okula gidiyor, erkek kardeşi de bir kiremit fabrikasında çalışıyordu. Kötü havalarda, kızın yemek pişirip, ortalığı toplamasına yardım ederdim.

«Biz karı koca gibiyiz,» diyerek gülerdi. «Yalnız birlikte yatmıyoruz. Aslında karı kocadan da iyiyiz ya. Kocalar karılarına yardım etmezler ki...»

Param olunca tatlı bir şeyler alırdım, çay içerdik, ama hemen soğuk suyla semaveri soğuturduk yoksa Ludmilla'nın yılan dilli annesi semaveri yaktığımızı anlardı. Bazen büyükannem de gelir bizimle otururdu, bir

yandan dantel yapar ya da nakış işler bir yandan da bize meraklı masallar anlatırdı, büyükbabam kente inince de Ludmilla bize gelirdi, o zaman dünya umurumuzda değilmiş gibi eğlenirdik.

Büyükannem derdi ki:

«Ne güzel bir yaşantımız var, değil mi? Para benim olduktan sonra kim karıştırmış yemek yapmama?»

Bizim dostluğumuzu da sözleriyle pekiştirirdi.

«Bir kız ile erkeğin arkadaşlıkları iyi bir şeydir. Yalnız aptalca bir şey yapmamaları gerekir.»

Sonra en yalın bir biçimde «aptalca bir şey» yapmanın ne demek olduğunu bize açıkladı. Sözleri güzel ve inandırıcıydı. Gerçekten anladım ki çiçekler açana dek koparılmamalıydılar, yoksa kokmazlardı ve meyveye durmazlardı.

«Aptalca bir şey» yapmaya hiç bir isteğim yoktu ama bu genellikle sessizce geçirilen konu üzerinde Ludmilla'yla beni konuşmaktan alakoymadı. Elbette ancak çok gerekli olduğu zaman konuşuyorduk, çünkü iki cins arasındaki kaba ilişkiler bizin gözümüzün önümüzde çok sık ve ısrarla oluyordu ve bu ikimizi de incitiyordu.

Ludmilla'nın babası Yevseyenko kırk yaşlarında, yakışıklı, kıvrıkcık saçlı, bıyıklı, garip bir övünme havasıyla kaldırdığı kalın kaşları olan bir adamdı. Görülmedik biçimde az konuşurdu, onu konuşurken gördüğümü anımsamıyorum. Çocuklarını severken sağır dilsizler gibi sesler çıkarırdı, karısını döverken bile tek laf etmezdi.

Tatil akşamları mavi bir gömlek, geniş, kadife bir pantolon giyer, omuzunda akordeonu kapiya çıkardı. Silâhlarını gösteren bir asker gibi dururdu. Az sonra geçiş başlardı. Kadınlar, kızlar, Yevseyenko'ya, ya kirpiklerinin altından çekingence, ya da açıkça, aç gözlerle bakarak kaz sürüsü gibi geçerlerdi, o da tek seçici gibi kara gözleriyle onları süzerdi. Gözlerin bu sessiz anlaşmasında, kadınların erkeğin önünde yazgılarına bo-

yun eğmiş geçişlerinde, insanı tiksindiren kpeksi bir şey vardı. Sanki Yevseyenko'nun serçe parmağını oynatmasıyla sokağın pis kumları üzerine yatmaya hazır gibiydiler.

Ludmilla'nın annesi: «Nasıl da bakıyor kadınlara, tekel Utanmaz domuz!» diye bağırırdı. Kadın eski bir süpürgeye benziyordu, uzun boylu zayıf, uzun, yıpranmış yüzlüydü, tifüs geçirdiğinden saçları da kırpılmıştı.

Yanında oturan Ludmilla, saçmasapan sorularla onun dikkatini başka şeylere çekmeye çalışırdı.

Annesi gözlerinde hastalıklı bir pırıldıyla: «Bırak beni, sefil sakat,» diye bağırırdı. Kısık, Moğol gözlerini garip bir biçimde, baktığı yerden bir türlü ayırmazdı.

«Kızma anne, ne yararı var ki,» derdi Ludmilla. «Bak, hasırcının dul karısı nasıl süslenmiş.»

«Eğer siz nz başımda olmasanız ben ondan güzel sslenirim. Siz beni yediniz, yuttunuz,» diye karşılık verirdi kadın, dev anasına benzeyen dula bakarak insanı ağlatacak bir yreksizlikle.

Ötekinin de göğsü balkon gibi çıkmış, gerçekten küçük bir evi andırırdı. Yeşil bir başrtsyla sımsıkı sardığı kırmızı yüzü, bana akşam güneşinin vurduğu bir çatı penceresini anımsatırdı.

Yevseyenko akordeonunu göğsüne asıp, çalmaya başlardı. Akordeon bilinmeyen yerlerin çekiciliğini taşıyan zengin sesler çıkarırdı, sokağın her yanından çocuklar çalgıcının ayağına gelir, kendilerinden geçerek, soluk almadan onu dinlerlerdi.

Yevseyenko'nun karısı: «Dur bakalım, biri sana iyi bir dayak atacak ama ne zaman,» diye homurdanırdı.

Yevseyenko karşılık vermeyi kendine yediremeden uzun uzun bakmakla yetinirdi.

Hasırcının karısı kendini Hilis'in dükkanının karşısındaki sıraya atar, başı göğsünde onu dinlerdi.

Mezarlığın ötesindeki tarla, batan güneşin kırmızı ışıklarıyla yıkanıyordu. Sokağın aşağısında renkli giysi-

leriyle çocuklardan bir ırmak akıyordu. Hava ağırdı. Güneşin ılıttığı kumlardan, mezbahanın tatlımsı, dolgunca kokusunun egemen olduğu yoğun bir koku yükseliyordu -kan kokusu- saraçların yönünden de tuzlu, keskin bir koku yayılmaktaydı. Kadınların çene çalması, sarhoşların bağırmaları, çocukların keskin sesleri, akordeonun vızıltısı, hepsi birbirine karışmış, verimli toprağın soluk alışığı gibi bir şey olmuştu. Her şey kaba ve çıplaktı, bu karanlık yaşamda büyük güçlü bir şey canlanıyordu, çok utanmasızca, hayvanca, kendi onurlu gücü için çılgın gibi bir çıkış yolu arıyordu.

Bu genel gürültüde, özellikle etkileyici sözcükler kimi zaman insanı yüreğinden vurabilir ve belleğine kök salabilirdi:

«Hepiniz birden ona saldıramazsınız, sıranız gelince döversiniz.»

«Biz kendimize acımazsak bize kim acır?»

«Tanrı kadınları eğlenmek için yaratmışa benziyor.»

Gece oluyordu, hava tazelendi, gürültü dindi, tahta evler gölgelere bürünürken şiştiler ve yayıldılar. Çocukların kimileri yatma zamanı eve gittiler, ama kimileri de parmaklıkların gölgesinde, annelerinin ayakları dibinde uyudular. Geceleyin büyük çocuklar daha sessiz ve söz dinler oldular. Yevseyenko kimse görmeden yok oldu, onunla birlikte hasırcının karısı da kayıplara karıştı, şimdi akordeonun derin, genizden sesi mezarlığın ötelerinde bir yerlerden geliyordu. Ludmilla'nın annesi, sırtını bir kedi gibi kamburlaştırarak sıranın üstüne oturdu. Büyükkannem, ebelik ve çöpçatanlık yapan bir komşu kadınla eve çay içmeye gitti; iri yarı, ördek gagasına benzer bir burnu ve bir de altın 'kurtarma madalyası' olan, erkeklerinki gibi düz göğüslü bir kadındı bu. Mahallede herkes ondan korkardı, cadı sanıyorlardı onu. Bir albayın hasta karısını ve üç çocuğunu yanan bir evden kurtardığı söyleniyordu.

Büyükannem ile arkadaştlar. Ne zaman birbirlerini sokakta görseler, daha çok uzaktan özel bir içtenlikle gülümserlerdi.

Kostroma ile ben bizim kapının yanındaki sırada oturan Ludmilla'yı bulduk. Şurka, Ludmilla'nın erkek kardeşi ile kavgaya tutuşmuştu, birbirlerine girmiş, boğuşuyorlardı.

Ludmilla: «Durun!» diye bağırdı korkuyla.

Kostroma kara gözlerini Ludmilla'ya dikmiş, Avcı Kalinin'i anlatıyordu, kötü ününü herkesin bildiği, kurnaz bakışlı yaşlı bir adammış. «Ama geçenlerde öldü,» dedi Kostroma, «tabudunu mezarlığın kumlarında yakacakları yerde, öbür mezarlardan uzak bir yere bırakmışlar. Kara tabut demir bir ayaklığın üzerindeydi, kapakta beyaz renkli haç, mızrak, sopa ve iki de kemik resmi vardı.»

Her gece yaşlı adamın tabudundan kalktığı, ilk horoz ötene dek mezarlıkta bir şey aradığı söylenmekteydi.

«Böyle korkunç şeyler anlatmayın!» diye yalvardı Ludmilla.

Şurka kendini Ludmilla'nın kardeşinden kurtararak: «Bırakın, gideyim!» dedi. Sonra Kostroma'ya dönerek alaylı bir tavırla çıkıştı: «Neden yalan söylüyorsun? Tabudu toprağa koyduklarını ama mezar taşı için üzerini açık bıraktıklarını kendi gözlerimle görmedim mi sanki? Geceleri hayaleti mezarlıkta dolaşıyormuş, sarhoş demircinin palavraları bunlar!»

Kostroma ona pek bakmadan meydan okudu: «O kadar eminsen git de bir gece kilisede kal!»

Tartışmaya başladılar, Ludmilla kederle başını sallayarak annesine döndü:

«Hayaletler gece yürürler mi, anne?» diye sordu.

Annesi önceden tembihlenmişçesine onayladı: «Evet, yürürler.»

Tezgâhtarın yirmi bir yaşındaki şişman, al yanaklı

oğlu Valyok, gezinirken yanımıza geldi ve tartışmamıza katıldı.

«Sabaha dek tabutun üzerinde yatana yirmi kapik ve on sigara vereceğim, ama korkarsanız kulağınızı çekerim. Eh, ne dersiniz?»

Konuşmayı gergin bir suskunluk izledi, Ludmilla'nın annesi sessizliği bozdu.

«Amma da saçma şey!» dedi. «Çocuklardan böyle bir şey isteyemezsin!»

«Bana bir ruble ver, yapayım.» dedi Şurka.

«Yirmi kapik az mı?» diye inatla sordu Kostroma. «Bir rubleye yükselt, Valyok. Nasıl olsa göze alamaz. Övünüyor işte.»

Şurka yerinden kalktı ve çiti aşarak yavaşça uzaklaştı. Korstroma parmaklarını ağzına soktu ve keskin bir ısıklık çaldı, Ludmilla sıkıntıyla konuştu:

«Ah canım, niye övünsün ki?»

«Ödlekler ne olacak,» diye kışkırttı Valyok. «Sözde, bu sokağın en iyi kavgacılarıymış, hıh! İtoğlütler siz de...»

Doğrusu bu hakaretler onur kırıcıydı. Aslında bu göbekli oğlandan hiç hoşlanmazdık, işi gücü çocukları yanlış şeyler yapmaya kışkırtmaktı; kızlar ve kadınlar konusunda onlara çirkin dedikodular anlatır, çocuklara kızlarla kadınlarla alay etmeyi öğretirdi. Çocuklar ona boyun eğerler, bunu da pahalıya öderlerdi. Nedense benim köpeğimden nefret ederdi. Hep ona taş atardı, bir gün de iğneli ekmek vermişti.

Ama hepsinden acısı Şurka'nın gözden düşerek sıvışmasını görmektir.

Valyok'a dedim ki:

«Bana ver bir rubleyi, ben gideyim.»

Gözümü yıldırmak için pis pis güldü ve Ludmilla'nın annesine bir rubleyi verdi.

Ama o: «İstemiyorum, almayacağım,» diyerek öfkeyle yürüdü. Ludmilla da parayı almaktan kaçındı ve

bu Valyok'un bizim daha çok üstümüze düşmesine yol açtı. Para istemeden de gitmeye hazırdım, o anda büyükanнем geldi. Meseleyi anlayınca parayı aldı ve benimle sakin bir tavırla konuştu:

«Bunu cebine koy ve bir yorgan al, sabaha doğru hava soğur.»

Sözleri içimi hiçbir korkunç şeyin olmayacağı umuduyla doldurdu.

Valyok, her ne olursa olsun, hatta ihtiyar Kalinin dışarı çıkmak için tabutun kapağını zorlasa bile, benim tabutun üzerinde oturmamı ya da yatmamı şart koştu. Sıçrarsam, bahsi yitirirdim.

«Dikkat et!» dedi Valyok. «Bütün gece gözümü senden ayırmayacağım!»

Mezarlığa gitmek üzere ayrılırken büyükanнем haç çıkardı ve öğüt verdi:

«Eğer bir şeyler görür gibi olursan, hiç aldırma. Bakire'ye bir dua oku.»

İşi bitirmeye sabırsızlanarak, çabucak uzaklaştım. Valyok, Kostroma ve daha birkaç çocuk bana eşlik ediyorlardı. Tuğla duvarı tırmanırken ayağım yorgana takıldı ve düştüm, birden kum beni çekiyormuş gibi sıçradım. Duvarın ötesinde gülüşmeler geldi kulağıma. İçimde bir şey çıt etti ve sırtımdan soğuk terler boşandı.

Kara tabutun üzerinde sendeledim. Tabutun bir yanı kumlanmıştı, ayaklık ise sanki birisi kaldırmak istemiş zorlamış da kaldıramamış gibi örselenmişti. Tabutun kıyısına oturdum ve ortalığı kolaçan ettim: Yamru yumru mezarlıkta gri haçlar öfkeli mezarları kucaklayan sıska kollar gibiydi. Şurada burada, haçların arasında ince huş ağaçları vardı, dalları ıssız mezarların üzerinde yükseliyordu. Onların gölgeleri arasında görünen otlar belki de bu gri karmaşanın en korkutucu yanıydı. Mezarlık kilisesi dev bir kar yığını gibiydi, kımiltısız bulutların arasından küçük, gittikçe solan, belirsizleşen ay parlıyordu.

Yaz'ın babası «Çürük Köylü» bekçi çanını tembelce çaldı. İpi her çekişinde, kopuk bir çatı parçasına takılıyor, bu da arkasında ağlamaklı, kısa, kuru bir çınlama bırakıyordu.

Bekçinin sözleri aklıma geldi:

«Tanrı bizi uykusuz gecelerden korusun.»

Gece korkunçtu. Her nedense boğucuydu da. Akşam serin olduğu halde ter içinde kalmıştım. Şu ihtiyar Kalinin tabutundan çıkmaya kalkarsa bekçinin kulübesine gidecek kadar zamanım olacak mıydı?

Mezarlığın kuyusunu bilirdim: Kaç kez mezarların arasında Yaz ve öbür arkadaşlarımla oynamıştım. Oralarda, kilisenin yakınında annem yatıyordu.

Henüz herkes uyumamıştı. Ötelerden kahkahalar ve şarkı sesleri geliyordu. Tepelerde bir yerlerde, demiryolunun oralarda ya da Katizovka'nın bir köyünde, bir akordeon ince ince ağlıyordu. Demirci Miyakov, her zamanki gibi sarhoş, sendeleyerek mezarlık duvarının yanından geldi, onu şarkısından tanıdım:

*Annemiz çok yaramazdır,
O yüzden mağrur olamaz
Her erkeğe gönül verir
Babamızın onuruna.*

Bu yaşamın son kırıntılarını işittikçe yürekleniyordum, ama çanın her çalışıyla ortalık daha da sessizleşti ve sessizlik ovalara yayılıp her şeyi su altında bırakan, bir ırmak gibi sardı. Ruhum sınırsız, dipsiz hiçlikte ezilmiş, yalnız yaklaşılmaz yıldızların yaşadıkları, parladıkları boş bir okyanusta erimişti; her şey boşlaşmıştı, her şey ölü ve istenmeyendi.

Yorganıma sarındım, ayaklarımı topladım, yüzümü kiliseye çevirdim, kımıldadıkça tabuttan ciyaklamayı andıran sesler çıkıyor, kumı gıcırdıyordu.

Arkama bir şey düştü, bir kez daha, sonra da ta-

butun önüne bir tuğla parçası düştü. Korkutucuydu ama hemen Valyok'la kafadarlarının beni ürkütmek için duvardan attıklarını anladım. Yakınımda insanlar olduğunu bilmek yüreğime su serpmişti.

Annemi düşünmeye başladım. Bir gün sigara içmeye kalkıştığımda beni kırbaçlamıştı, ona demiştim ki:

«Bana dokunma, zaten yeterince kendimi kötü hissediyorum. Hastayım.»

Kırbacı yedikten sonra sobanın yanına sinmiştim, büyükanneme şöyle dediğini işittim:

«Ne katıyürekli çocuk! Beni hiç sevmiyor!»

Onun bu sözleri beni üzmüştü. Annem ne zaman beni cezalandırırsa onun için üzüldüm ve utanırdım. Çünkü cezalarının haklı olduğu çok enderdi.

Aslında yaşamda acı veren çok şey vardı. Şu duvarın arkasındaki arkadaşları alalım. Bu mezarlıkta yalnız olmaktan çok korktuğumu iyi biliyorlar, ama hâlâ beni daha çok korkutmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Niçin?

Onlara bağırmak istedim:

«Cehennem olun!»

Ama bu tehlikeliydi. Cehenneme gitseler şeytan buna ne derdi acaba? Kuşkusuz o da buralardaydı.

Kum mika parçalarıyla doluydu, ay ışığında mikalar donuk donuk parlıyorlardı, bu bana bir gün Oka'da bir sala uzanmış suya bakarken, birden gözlerimin önünde beliren küçük bir su cinini anımsattı, suda yuvarlanınca bir adamın yanağına benzemişti; sonra düşen bir akçaağaç yaprağı gibi titreyerek, küçük, yuvarlak, kuş gözleriyle bana bakıp, geldiği derinliklere dalıp gitmişti.

Belleğim şiddetle çalışmaya başlamıştı, imgelemime inat, yaşamımdaki çeşitli olaylar yığını, bir sürü dehşetli şeyler yaratmakta direniyorlardı.

Şimdi de küçük, sert pençeleriyle toprağı eşerek bir kirpi geldi. Bu bana onun kadar küçük, tuhaf bir ev cinini düşündürdü.

Büyükannemin ocağın karşısına çömelip mırıldanışını anımsadım:

«İyi, küçük cin, hamamböceklerini götür...»

Artık görünmeyen kentin ötelerinde gün ağarmaya başlamıştı, sabahın serinliği yanaklarımı üşüttü, gözkapaklarım ağırlaşmıştı. Top gibi kıvrılıp yorganı başıma çektim. Ne olursa olsun!

Büyükannem beni uyandırırıldı. Yorganı çekip söyleyerek başımda duruyordu:

«Kalk! Üşüdün mü? Çok korkunç muydu?»

«Evet ama kimseye söyleme. Arkadaşlar bilmesin.»

«Niye bilmesinler?» diye şaşkınlıkla sordu. «Korkacak bir şey yokduysa, bahse niçin girdin sen?»

Eve gittik, yolda benimle sevecen bir tavırla konuşuyordu:

«Her şeyi kendin denemelisin güvercinim, her şeyi kendi kendine, kendin için öğrenmen gerek. Eğer kendin öğrenmezsen, hiç kimse sana öğretemez.»

O akşam bizim sokağın kahramanı bendim. Herkes bana soruyordu:

«Korkunçtu değil mi?»

Ben, «Evet, öyleydi!» deyince başlarını sallayarak bağırlıyorlardı: «Gördün mü?»

Tezgâhtar, bir vicdan borcu olarak açıkladı:

«Demek Kalinin'in mezarından kalktığı yalanmış. Kalksaydı şu çocuktan mı korkacaktı? Elinin tersiyle bir vursa çocuğu mezarlıktan atardı, kimbilir nereye?»

Ludmilla bana tatlı bir hayranlıkla bakıyordu, büyükbabam bile hoşnuttu, çünkü sırtıp duruyordu. Yalnız Şurka somurtkan bir havayla konuştu:

«Onun için ne var, zaten büyükannesi cadıdır!»

Kardeşim Kolya bir yıldızın akşam üzeri batışı gibi farkedilmeden solmaktaydı. Kolya, büyükannem ve ben sundurmada, üstü eski keçelerle kaplı bir odun yığınının üzerinde yatıyorduk. İnce bir duvarla ayrılan öbür bölümdeyse evsahibi tavukları besliyordu. Her akşam tok tavukların gıdıklayıp, kanat çırpmalarını işitirdik, her sabah da bir altın horozun keskin çılgılığıyla uyanırdık.

Bir sabah büyükannem uyanınca: «Senin kafanı koparmaları gerek!» diye söylendi.

Ben zaten uyanıktım, güneşin duvardaki çatlaklara girişini ve gümüş taneciklerin tıpkı bir peri masalındaki gibi, güneşte kıpırdanışını izliyordum. Odunların arasından bir fare tıkırtısı geliyor, kara benekli kanatları olan küçük, kırmızı böcekler uçuşuyorlardı.

Arasına tavukların boğucu kokusundan kaçmak için sundurmadan fırlayıp çatıya çıkardım, oradan komşuların hantal, kör, uykudan şişmiş uyanışlarını izlerdim.

Bir pencereden kayıkçı Fermanov'un dazlak kafası uzandı, şiş gözlerini güneşe kaldırarak, domuz gibi homurdanıyordu. Büyükbabam, kızıl saçlarını elleriyle düzelterek avluya çıktı. Hamama bir an önce gidip soğuk suyla yıkanmak için elini çabuk tutuyordu. Ev sahibinin geveze horozu keskin gagası ve ibikleriyle guguk kuşuna benziyor, ev sahibi de şişman, kart bir domuzu andırıyor, herkes bana ya bir kuşu ya da bir hayvanı anımsatıyordu.

Sabah berrak ve güzeldi, ama ben bir hüznü duyuyordum, yalnız kalabileceğim kırlara koşmak istedim. İnsanların bu pırıl pırıl günü berbat edeceklerini biliyordum.

Ben çatıda uzanırken büyükannem geldi, beni çağırdı, yatağı göstererek, fısıltıyla:

«Kolya öldü,» dedi.

Çocuk kırmızı patiska yastıktan hasıra kaymıştı. Morarmıştı ve çıplaktı, gömleği boğazına dolanmıştı, şiş karnı, yaralı bacakları açılmıştı. Elleri arasındaydı, kalkmak istemiş gibi, başı hafifçe bir yana bükülmüştü.

«Tanrı'ya şükür öldü,» dedi büyükannem saçını tararken. «Bu kadar güçsüz, küçük bir yaratık nasıl yaşayacaktı?»

Büyükbabam geldi, çocuğun yanına yaklaştı, dikkatle kapalı gözlerine dokundu.

Büyükanne sertçe. «Ellerini yıkamadan dokunma!» dedi.

«Dünyaya geldi, soluk alıp verdi, yedi içti... bütün bunlar ne içindi...» diye mırıldandı büyükbabam.

Büyükanne sözünü kesti: «Ağzından çıkanı kulağın duysun!»

Büyükbabam ona boş gözlerle baktı ve avluya çıktı.

«Ne halin varsa gör,» dedi. «Benim onun için yakacak param yok.»

«Ah, sefil yaratık.»

Dışarı çıktım, ancak akşam üzeri döndüm.

Kolya ertesi sabah gömüldü. Ben kiliseye gitmedim, bütün cenaze törenini kardeşimi de koymak için açılan annemin mezarının yanından izledim. Köpeğim ve Yaz'ın babası benimleydiler. Yaz'ın babası mezarı kazmak için bir tırpan almıştı ve boyuna onu bana övmekteydi.

«Bakma sen arkadaşımsın da, yoksa bir ruble alırdım.»

Kötü bir kokunun yayıldığı sarı çukura bakarken, kara, küflenmiş tahtalar gözüme çarptı. Kumun tahtaları kapatması için eğildim.

Yaz'ın babası piposunu çekiştirirken, «Hile yapmaya kalkma, delikanlı,» dedi.

Büyükanne küçük, beyaz bir tabut getirdi, «Çürük Köylü» çukura atladı, tabutu aldı, küflenmiş tahtaların yanına yerleştirdi, çukurdan çıktı, ayakları ve küreğiyle kumu düzledi. Çubuğu buhurdan gibi tütüyordu. Büyükanneyle büyübabam sessizce ona yardım ediyorlardı. Papaz yoktu, dilenciler yoktu, haçların arasında yalnızca üçümüz vardık.

Büyükanne bekçiye para verirken azarlayıcı bir sesle konuştu:

«Benim Varya'mı rahatsız ettiniz, değilmi?»

«Başka türlü olmazdı. Biraz komşunun toprağından bile aldım. İyidir, bunda bir kötülük yok.»

Büyükanne mezarın önünde eğildi, ağladı ve yürüdü. Büyükbabam eski ceketini kollarında, gözlerini şapkasının güneşliğiyle saklamış, arkasından geliyor-du.

Karganın saban izlerinden sekmesi gibi ardımız sıra koşarak birden: «Tohumumuzu sürülmemiş toprağa ektik,» dedi.

«Ne dedi?» diye büyükanneye sordum.

«Tanrı bilir. Onun düşünmesi de kendine göredir,» dedi.

Hava sıcaktı. Büyükanne ayakları sıcak kuma batmış, zorlukla yürüyordu. Sık sık terli yüzünü mendiliyle silmek için duruyordu.

Büyük bir güç harcayarak sordum:

«O mezardaki karalık... annemin tabutuydu değil mi?»

Boğuk bir sesle: «Evet,» dedi. «O mezarcı olacak bunak! Daha bir yıldan az oldu, Varya çürüyor! Hep kumun yüzünden, sulayalım. Çamur daha iyidir.»

«Herkes çürür mü?»

«Herkes. Yalnız azizler çürümezler.»

«Sen hiçbir zaman çürümeyeceksin.»

Durdu, şapkasını düzeltti ve ağırbaşlı bir tavırla:

«Bu konuda düşünme,» dedi. «Şimdi düşünmemelisin, işittin mi?»

Ama ben kendi kendime düşündüm:

Ölüm ne kadar çirkin ve nefret verici bir şey! Nefret dolu! Kendimi çok kötü hissediyordum.

Eve gittiğimizde büyükbabam semaveri yakmış, masayı hazırlamıştı.

«Biraz çay içelim, hava çok sıcak,» dedi. «Kendim demleyeceğim, hepimize...»

Büyükanneme yaklaştı, omuzunu okşadı.

«E, ne diyorsun, anne?»

Büyükannem elini salladı.

«Diyecek ne var?»

«Öyle. Tanrı öfkesini üzerimize yağıdırıyor, bizi teker teker alıyor. Eğer aileler birbirlerine bağlı olsalar, bir elin parmakları gibi...»

Böyle sevecen, sakın bir tavırla konuşmayalı çok olmuştu. Acımı dindireceğini ve kara tahtaların görüldüğü sarı çukuru unutmama yardım edeceğini umarak kulak kesildim.

Ama büyükannem sertçe onun sözünü kesti:

«Sus, baba! Bu sözleri ömrünce söyledin, kime ne yararı oldu? Ömrünce insanları yedin, demiri yiyen pas gibi.»

Büyükbabam homurdanarak ona baktı ve suskunluğa gömüldü.

Kapıda, Ludmilla'ya sabah gördüklerimi anlattım, ama bir etkisi olmuşa benzemiyordu.

«En iyisi yetim olmak. Annem babam ölseydiler kız kardeşimi erkek kardeşime bırakır, ben de bundan sonra hemşire olurum. Başka ne yapabilirim ki? Evlenemem, çünkü topalım; çalışamam. Dünyaya topal çocuklar getirebilirim yalnızca.»

Bizim sokaktaki bütün kadınlar gibi akıllıca konuşuyordu, ama o akşamdan sonra artık onunla ilgilenmeyecek gibiydim. Gerçekten de yaşıntım öyle bir düzene girdi ki ondan sonra onu çok az gördüm.

Kardeşimin ölümünden birkaç gün sonra büyükbabam dedi ki:

«Bu akşam erken yat. Seni gün doğarken uyandıracam, ormana odun toplamaya gideceğiz.»

Büyükbabam: «Ben de yeşillik toplayacağım,» diye ekledi.

Kökner ve huş ağaçlarıyla dolu orman, çalılar ve kırık dallarla kaplıydı, bizim yerimizden biraz uzakçaydı. Ormanın bir yanında Oka Irmağı uzanıyordu. Öbür yanından Moskova yoluna kadar varıyordu. Kara, uzun bir çadır gibi yükselen çamlarına 'Savelov'un Yelesi' derlerdi.

Bütün bu topraklar, pek gevşek bir yönetici olan Kont Şuvalov'undu. Kunavinolular ormandan kendi mallarıymış gibi yararlanırlar; çalıları, kuru ağaçları, dahası yaş olanları bile keserlerdi. Sonbaharda, birçok kişi bellerinde halatlar ellerinde baltalar, kışlık yakacak odun toplamaya gelirlerdi.

Sabaha karşı üçümüz, üzerinde çiğler olan, gümüşe çalan yeşil kırlardan geçtik. Tembel bir Rus güneşi Oka'nın, Dyatlova tepelerinin kızıl eteklerinin, beyaz Nizni-Novgorad'ın yemyeşil meyve bahçelerinin ve altın kulelerinin üzerinden doğmaktaydı. Sessiz, uysal Oka'dan, uykulu bir rüzgâr esmekteydi. Altın düğün çiçekleri çiğle ağırlaşmış başlarını eğmişler, çan çiçekleri sessiz bir acıyla düşmüşlerdi, «gecenin güzellikleri» kırmızı yıldızlara karışırken, renk renk saman çiçekleri, çimenlerin arasında salınıyorlardı.

Orman önümüzde karanlık, sık uzanıyordu. Kanatlı köknerler büyük kuşlar gibiydi, huş ağaçları genç kızlara benziyorlardı. Kırların ötesinden bataklığın keskin kokusu geliyordu. Pembe dili sarkarak, yanımda yürüyen köpeğim, durdu, kokladı, bir belirsizlik içinde tilkiye benzeyen başını salladı.

Büyükbabam, büyükbabamın ceketini ve sipersiz şapkasını giymişti. Uzun bacaklarıyla, birini izliyormuş gibi gizlice gülümseyerek ilerliyordu. Büyükbabamın üzerinde mavi bir bluz, siyah bir eteklik vardı, başını

beyaz bir örtüyle bağlamıştı. Öyle hızlı gidiyordu ki yetişmek zor oluyordu.

Ormana yaklaştıkça büyükbabamın canlılığı arttı. Mırıldandı, geniş geniş soluk aldı ve konuşmaya başladı, önce birden ve anlaşılmaz sözlerle konuştu ama sonra zehrini atmış gibi şen, güzel bir biçimde anlattı:

«Ormanlar Tanrının bahçeleridir. Onları kimse değil rüzgâr yaptı: Onun Kutsal soluğu. Ah, Ziguli'deki gençlik günlerim! Kayıkçıydım o zamanlar... Ah, Aleks, sen benim gördüklerimi göreceksin! Oka boyunda... Kasimov'dan Murom'a dek ormanlar! Ya Volga'nın öte-leri? Ormanlar Urallara varıyor! Uçsuz bucaksız bir güzellikti o!»

Büyükannem kaşlarının altından bana bakarak göz kırparken büyükbabam da tümseklere takılıp, sendeleyerek zorlukla yürüyor bir yandan da belleğimde kök salacak avuçlar dolusu sözcüğü etrafa savuruyordu:

«Ay çiçeği yağı yüklü bir mavnayı saratov'dan Makari panayırına götürüyorduk, başımızda Purehli Kirilo adında bir işçibaşı vardı, bir de Kasimovlu Asaf diye kayıktan su boşaltan biri, evet belleğim beni yanıltmıyorsa böyleydi. Ziguli'ye vardığımızda kötü bir rüzgâr yolumuzu kesti, bütün gücümüzü tükettik, sonunda bizi soluk soluğa bıraktı, biz de biraz çorba pişirmek için kıyıya çıktık. Aylardan Mayıstı, Volga'ysa bir deniz, dalgalar kuğu sürüleri gibiydi, binlercesi Hazzar'a akıyorlardı. Ziguli'nin baharda yeşermiş tepeleri göğe yükseliyordu, beyaz bulutlar yavaşça salınıyor, güneş toprağa altın yağdırıyordu. Orada dinlendik, içtik, yüreklerimiz yumuşamıştı. Irmağın aşağısında kuzeyin soğuğu vardı, ama bu kıyı ılık ve tatlı kokuluydu. Akşama doğru bizim Kirilo -ihtiyar, ağırbaşlı bir köylü- ayağa kalkar, şapkasını çıkarır ve der ki: 'Eh, arkadaşlar, artık sizin ne efendinizim ne de hizmetçiniz. Yalnız gitmeniz gerek, çünkü ben artık bu ormanlardayım!' Ağzımız açık kalakaldık. Böyle bir şeyi kimse işitme-

mişti. Efendiye bizim adımıza yanıt verecek biri olmadan gidemezdik... başı çeken biri olmadan insanlar bir şey yapmazlar. Buranın Volga olduğundan emindik, ama sonra yanılabilirdik. İnsan hayvanların en yabanılıdır, onu hiçbir şey durduramaz. Korktuk. Ama o kararlıydı: 'Böyle size çobanlık ederek yaşamak istemiyorum. Ormana gideceğim!' Aramızda onu dövüp bağlamak isteyenler çıktı, ama onun dedikleri üzerinde düşünenler de vardı. 'Durun!' diye bağırdılar. Tatar su boşaltıcı: 'Ben de onunla gidiyorum,' dedi. Bu gerçekten kötüydü. Patron Tatar'ı zaten iki yolculuk için tutmuştu, oysa şimdi o üçüncünün yarısındaydı... o zamanlar çok paraydı. Gece yarısına dek bağırdık, ama gece yedi kişi bizi bırakıp gittiler, biz de on altı ya da on yedi kişi kalmıştık. İşte orman insana böyle yapar!»

«Haydut mu oldular?»

«Belki haydut belki de insanlardan kaçan kişiler oldular. O günlerde pek farketmezdi.»

Büyükannem haç çıkararak kendini kutsadı.

«Ah, Tanrının annesi! İnsanları düşünmeye başladın mı yüreğin kan ağlıyor.»

«Hepimize Şeytan'ın tuzaklarını anlamamıza yetecek ölçüde akıl verilmiştir.»

Ormana cılız köknar ağaçlarıyla bir bataklığın arasındaki ıslak bir yoldan girdik. Purehli Kirilo gibi ormanda kalmanın ne denli güzel olacağını düşündüm. Ormanda ne kavga, ne içki, ne de gürültü vardı; orada insan büyükbabanın cimriliğini ve annesinin kumdaki mezarını unutabilirdi, sizi inciten ve yüreğinize oturan her şeyi unutabilirdiniz.

Kuru bir yere vardığımızda büyükannem dedi ki:

«Biraz bir şeyler yemenin zamanıdır. Oturun.»

Sepetten biraz çavdar ekmeği, yeşil soğan, turşu, tuz ve beze sarılı bir parça köy peyniri çıkardı.

«Şuna bak, bana hiçbir şey getirmemiş!»

«Hepimize yeter bunlar.»

Uzun bir çamın, bronz rengi gövdesine arkamızı dayayıp oturduk, hava çam kokuyordu, kırlardan otları eğen yumuşak bir rüzgâr geliyordu. Büyükbabam otların şifalı etkilerini anlatarak birtakım otlar topladı, eğretili otundan ve yapışkan zakkumdan büyümlü bir güç yayılıyordu.

Büyükbabam çalıları kesiyor ben de bir köşeye yığılıyordum, ama az sonra kocaman ağaç gövdeleri arasında dolaşan, yumuşak toprağa suymuş gibi kolayca batan büyükbabamın arkasından gittim. Yürürken kendi kendine konuşuyordu:

«Bu yıl mantarlar erken çıktı, demek az olacak. Tanrım yoksullarla pek ilgilenmiyorsun, hiç bir şeyi olmayana mantar bile bir yemek sayılır.»

Görülmemeye çalışarak, sessizce onu izliyordum, onun Tanrıyla, kurbağalarla ve otlarla konuşmasını kesmek istemiyordum.

Ama o beni gördü.

«Büyükbabandan kaçtın değil mi?»

Bitkilerin zengin sırmalı kadifelerini giymiş toprağa eğilerek bana, nasıl Tanrının insanlara kızdığını ve dünyaya bir tufan verip canlı her şeyi bozduğunu anlattı.

«Ama iyi bir zamanda Kutsal Annesi bütün tohumları bir sepete doldurup sakladı. Tufandan sonra güneşe giderek: 'Bir iyilik et de dünyayı bir baştan bir başa kurut, iyi insanlar sana hep dua ederler,' dedi. Böylece güneş dünyayı kuruttu, o da saklı tohumları ekti. Tanrı şöyle bir baktı: İşte yine dünya otları davaları ve insanları ile ortadaydı! Benim istencime karşı kim yaptı bunu? O zaman Kutsal Anne gerçeği söyler, ama Tanrı da dünyayı böyle ıssız gördüğüne üzölmüş-tür, der ki Kutsal Anne'ye: 'İyi etmişin, Anne.'»

Masal hoşuma gitti ama beni şaşırttı, büyük bir ciddiyetle sordum:

«Gerçekten bunlar olmuş mu? Bakire tufandan çok sonra doğmuştu.»

Şimdi şaşma sırası büyükannemdeydi.

«Kim söyledi sana böyle olduğunu?»

«Okulda... kitaplar da yazıyor...»

Bunu duyunca ferahladı ve konuştu:

«Sen onlara bakma, kitaplarda yazılanları unut. Kitaplar yalnızca yalan söylerler.»

Sonra hafifçe, neşeyle, yumuşacık güldü:

«Böyle bir şey uydurmak ha, budalalar! Sanki Annesiz Tanrı olabilirmiş de! Öyleyse kim O'nu doğurdu?»

«Bilmiyorum.»

«İyi ya. Demek öğrenimin, 'Bilmiyorum'a geldi durdu.»

«Papaz, Bakire'nin Yovakim'le Anna'dan olduğunu söyledi.»

Son sav buydu. Büyükannem sert sert gözlerime baktı ve konuştu:

«Yani bir adı da Marya Yokamovna o zaman! Eğer bir daha böyle bir şey söylemeye kalkarsan dayak yer-sin!»

Bir dakika sonra açıkladı:

«Kutsal Bakire her zaman vardı... herkesten çok önceleri... Tanrı ondan olmuştu, ve sonra...»

«Peki İsa'ya ne dersin?»

Büyükannem kafası karışmış gibi gözlerini kapadı.

«İsa mı? Ya İsa...»

Kazandığımı anladım, yaradılışın sırlarıyla onun kafasını karıştırmıştım bu beni üzdü.

Altın güneş ışınlarının böldüğü mavi bir duman içinde ormanda ilerledik. Ilık, sakın ormanın kendine özgü garip bir sesi vardı, düşsel bir ses, kendinizi düşte gibi hissediyorsunuz. İspinozlar cıvıldıyor, baştan-kara ötüyor, guguklar gülüşüyor, sarıasmalar ısıklık çalıyor, kıskanç sakalar sürekli bir şarkı söylüyor, o garip

kuş çam ispinozu da düşsel bir şeyler söylüyordu. Zümrüt renkli kurbağalar ayaklarımıza sığıyorlar, bir ok yılanı saklandığı köklerin arasından altın başını uzatıyordu. Küçücük bir serçe, yelpaze kuyruğunu bir çam dalına çarptı. Görülecek on binlerce şey vardı, ama insan daha da çoğunu görmek istiyordu, hep, hep görmek...

Çam gövdeleri arasında kocaman, hayaletler gibi bir şeyler göründü, ama derin yeşilliklerin arasına dalıp görünmez oldular, dalların arasından mavi ve gümüşü gökyüzünün pırıltıları süzülüyordu. Toprağa yosun yeşili; kızılıcıklarla, böğürtlenlerle, çan çiçekleriyle işlenmiş, çok güzel bir halı serilmişti, burun deliklerimize mantarların çekici kokusu dolarken, yaban mersinleri otların üzerinde kan damlaları gibi parlıyordu.

Büyükannem içini çekerek dua etti: «Kutsal Bakire, dünyanın ışığı.»

Orman onun, o da ormanındı sanki. Her şeyi görek, her şeye hayran olarak, övgüler düzerek, bir dişi ayı gibi yürümekteydi. Ormana ondan bir ılıklik akıyor gibiydi, bastığı yosunların o ayağını kaldırır kaldırmaz yeniden düzelmelerini izlemek bana bambaşka bir zevk veriyordu.

Yürürken, bir haydut olup, zenginlerden çalıp yosullara vermenin ne denli iyi olacağını düşünüyordum. Ah, herkes şen ve tok olsaydı, kıskançlığı bilmeden, birbirine pis köpekler gibi havlamadan yaşasaydı! Ne iyi olurdu, büyükannemin Tanrısına ve Kutsal Bakire'sine gidip, insanların ne denli sefilce yaşadıklarını, bu konudaki bütün gerçeği, ve birbirlerini ne denli dehşetli, ne denli haşin ve korkunç bir biçimde kuma gömdüklerini anlatsaydım. Ne kadar da gereksiz acı vardı dünyada! Bakire'nin akli yatsaydı da, bana olanları değiştirip daha iyi yapacak bir bilgelik verseydi. İnsanlar beni dinleyip, bana güvenselerdi, ben de elbette onlara daha iyi bir yaşam yolu öğretseydim! Daha çocuk olmamın

ne önemi vardı ki? İsa, insanlara tapınakta kendisini dinlemelerini öğrettiğinde benden yalnızca bir yaş büyüktü.

Kendi düşüncelerime öyle dalmıştım ki derin bir çukura düştüm, kuru bir dal göğsüme batmış, ensem de çizilmişti. Soğuk, yapış yapış çamurlu çukurda otururken, utanarak, burdan kendi kendime çıkamayacağımı aklım kesti. Bağırıp büyükannemi korkutmak istemiyordum ama yapacak başka bir şey de yoktu.

Beni bir anda çekip çıkardı, kendini kutsarken, söyleniyordu:

«Tanrı'ya şükür! Neyse ki çukur boşmuş, ya içinde ayı olsaydı?»

Sonra gözleri yaşarana dek güldü. Sonra beni bir dereye yıkadı, acıyı alması için yaralarımı birtakım otlar koydu, bluzu ile sardı ve eve yürüyecek durumum olmadığından beni bir demiryolu bekçisinin kulübesine götürdü.

Hemen her gün büyükanneme:

«Ormana gidelim,» diyordum.

O, benim isteğime sevinçle uyuyordu, böylece sonbaharın bitimine kadar zamanımızı ot, böğürtlen, mantar ve fıstık toplayarak geçirdik.

«Yiyiciler!» diye bağırırdı büyükbabam onun yemeğine el sürmediğimiz halde.

Orman bende bir barış ve huzur duygusu uyandırıyor; bu duygu acımı yatıştırıyor ve kötü şeyleri unutmama yardım ediyordu, ayrıca garip bir sezgi gücü geliştirmiştim; görme ve işitme duyularım keskinleşmiş, belleğim sağlamlaşmış, izlenim dağarcığım genişlemişti.

büyükanneme her zamankinden daha hayrandım. Onu herkesin üzerinde bir insan kabul ediyordum, dünyanın en iyi ve akıllı yarattığıydı, o benim bu kanımı aralıksız haklı çıkarırdı.

Bir akşam, mantar toplamaktan dönüyorduk, or-

manın bitimine vardığımızda, büyükannem dinlenmek için oturmak istedi, ben de biraz daha mantar toplamak umuduyla uzaklaştım.

Birden sesini işittim, gidip baktığımda, onu sakın sakın oturmuş mantar ayıklarken buldum, yanında dili bir karış sarkan, zayıf, gri bir köpek vardı.

Büyükannem: «Hadi git, hadi git, güzel köpek,» diyordu. «Git, hadi, Tanrı seninle olsun.»

Bir süre önce Valyok köpeğimi zehirlemişti, bu köpeği eve götürmek istedim. Yola çıktım. Köpek başını çevirmeden garip bir biçimde, sırtını kamburlaştırmış duruyordu, donuk, aç gözleriyle bana baktı ve kuyruğu bacaklarının arasında ormana girdi. Hayvanın yürüyüşü hiç de köpeğe benzemiyordu, ben ılık çalınca yabanıl haliyle çalılıklara atıldı.

Büyükannem gülümseyerek: «Gördün mü?» diye sordu. «Önce ben de onu köpek sandım. Sonra bir daha baktım, azı dişleri ve boynu kurt gibiydi. Gerçekten korktum. O zaman düşündüm, eğer bu kurtsa, senin kaçman gerekirdi. Neyse ki kurtlar yazın sakindirler.»

Büyükannem hiç ormanda kaybolmamıştı, yanılmadan evin yolunu bulurdu. Otların kokusundan bir yerde ne tür mantarların yetiştiğini anlardı, sık sık da bilgimi yoklardı:

«Kırmızı mantarlar hangi ağacın altında yetişir? İyi bir mantarı zehirlisinden nasıl ayırt edersin? Eğrelti otlarının altına ne tür mantarlar saklanır?»

Bir ağaç dalındaki küçücük bir iz ona bir sincap yuvasının yerini bildirirdi. Ağaca tırmanır ve kışlık fıstıkları alırdım, kimi zaman pek çok da bulduğum olurdu.

Bir gün yine böyle fıstık toplarken, bir avcı sağımdan nişan alıp, üzerime yirmi yedi saçma boşalttı. Büyükannem on bir tanesini dikiş iğnesiyle çıkardı, öbürleri yıllarca derimin altında kaldılar, zamanla kendiliğinden çıktılar.

Acıya gık demeden dayanmam büyükannemin hoşuna gitmişti.

«Aferin delikanlı!» dedi. «Acıya dayanmak bir savaşı kazanmaktır.»

Mantar ve fıstıkların satışından ne zaman biraz para artırsa hemen pencere kıyılarına gizli sadakasını bırakırdı, ama kendisi tatil günlerinde bile paçavralar içinde gezerdi.

«Dilenciden beter, bana yüz karası,» derdi büyükbabam.

«İyidir. Ben ne senin kızınım, ne de koca arayan kızım.»

Tartışmaları gittikçe sıklaşıyordu.

«Ben başkalarından çok günah işledim,» diye bağırdı büyükbabam, «Ama cezam da daha beter oldu.»

Büyükannem ona takılırdı.

«Şeytan insanın değerini bilir,» diye açıklardı yalnız kaldığımızda. «İhtiyar adam şeytandan müthiş korkuyor. Bak, korkusundan nasıl yaşlandı. Ah, zavallı yarattık!»

Ormanda geçen o yaz benim bedenimi güçlendirmiş ama beni toplumdan uzaklaştırmıştı, arkadaşlarımla ve Ludmilla'nın yaşamına olan ilgimi yitirmiştim. Şimdi onun akıllılığını yorucu buluyordum.

Bir gün büyükbabam iliklerine dek sıırıslıkam döndü eve. Sonbahardı ve yağmur yağıyordu. Bir serçe gibi kendini eşiğe attı ve böbürlenircesine konuştu:

«Hadi bakalım tembel, yarın çalışacaksın!»

Büyükannem kızarak: «Nerede?» diye sordu.

«Kızkardeşim Matriyona'da, onun oğlunun yanında çalışacak.»

«Kötü bir seçim yaptın, baba!»

«Sus, ihtiyar aptal! Belki de onu taslak ressamı yapacaklar.»

Büyükannem bir şey söylemeden başını eğdi.

O akşam Ludmilla'ya kente gideceğimi söyledim.

Düşünceli bir tavırla, «Bu yakınlarda beni de kente götürecekler,» dedi. «Babam bacağımı kesmelerini istiyor. O zaman iyi olacakmışım.»

Yaz boyu daha da zayıflamıştı. Yüzüne mavimsi bir renk gelmiş, gözleri büsbütün büyümüştü.

«Korkuyor musun?» diye sordum.

«Evet,» dedi ve sessizce ağlamaya başladı.

Onu rahatlatmak için söyleyebileceğim hiçbir şey yoktu. Ben de kent yaşantısından korkuyordum. Uzun süre acı bir sessizlik içinde birbirimize sokulup oturduk.

Yaz olduğundan, büyükannemle konuşup onu, eskiden yaptığı gibi yine dilencilik yapmaya yazı edebilir dim. Ludmilla'yı da yanımıza alırdık, ben onu küçük bir arabayla taşırdım.

Ama sonbahar gelmişti. Nemli bir rüzgâr sokakları süpürüyordu, gökyüzü sonsuz bulutlarla kaplıydı, toprak solmuş, kirlenmiş, somurtmuştu.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Yine kentte yaşıyorum, iki katlı beyaz, tabuta benzeyen, içinde birçok insanın oturduğu bir evdeyim. Ev yeniydi ama pek sağlam gibi görünmüyordu, beklenmedik bir mirasa konup, tıka basa yiyerek şişen bir dilenciye andırıyordu. Yandan sokağa bakıyordu, sokak üzerindeki katta sekiz pencere vardı, yüzü olması gereken katta da dört pencere. Alt pencereler avludaki dar bir geçite, üst pencereler de pis bir dereyle bir çamaşırcı kadının küçük evine bakıyordu.

Doğru dürüst tek bir sokak bile yoktu. Evin karşısındaki bu pis dere dar kanallarla ikiye bölünüyordu. Solda bir hapisane vardı. Halk çöplerini setin üzerinden, dereye atardı, bu yüzden derenin dibi kalın, yeşil

bir çamur tabakasıyla kaplanmıştı. Sağda dere pis Zvedzin havuzuyla son bulurdu. Derenin ortası, tam bizim evin karşısına düşüyordu. Yarıya kadar-çöp doluydu, ayrıca burada ısırganlar, dulavrat otları ve kuzukulakları da yetişiyordu. Öbür yarısını da Peder Dorime-dont Pokrovski bahçe yapmıştı. Bahçede, taş atılınca sarsılan, ince tahtalardan yapılmış yeşil boyalı yazlık bir ev vardı.

Burası olmayacak kadar sıkıcı ve görülmemiş de-recede pisti. Sonbahar havası, otlı, çamurlu toprağı, insanın ayaklarına arsızca yapışan kırmızı katrana dö-nüştürmüştü. Böylesine çok pisliğı bu kadar küçük bir yerde görmemiştim hiç; alışık olduğum kırların, orman-ların saflığından sonra, kentin bu pis köşesinin bende uyandırdığı sıkıntı anlatılacak gibi değildi.

Derenin ötesinde yıkık dökük, gri evler görünüyor-du, aralarında ayakkabıcı dükkanında çalışırken oturdu-ğum kahverengi evi seçtim. Bir de o evin yakınlığı beni daha beter etti. Niçin yine bu sokakta yaşamam gere-kiyordu?

Yeni patronumla anlaşıyordum. Daha önce karde-şikle annemi görmeye gelmişti, çok garip bir konuş-ması vardı kardeşinin:

«Andrey Baba, Andrey Baba.»

İkisi de hiç değişmemişlerdi. Büyüğü kartal burun-lu, sevimli, iyi yürekli bir insandı; kardeşi Viktor da onun gibi at suratlı ve illiydi. Anneleri büyükannemin kızkar-deşiydi, ama çok gürültücü ve huysuzdu. Büyük oğlan, kara gözlü, bir buğday öreğı kadar beyaz ve şişman bir kadınla evliydi.

Günde iki kez bana derdi ki:

«Ben, annene siyah boncuklu, ipek bir manto ver-miştim.»

Nedense, onun anneme bir armağan verdiğine inanmıyordum. Annemin kabul edeceğini de sanmıyordum. Bir gün bana yine bu mantoyu anımsatınca:

«Geri aldınızsa, niçin övünüyorsunuz?» dedim.

Afallayıp kalktı.

«Neee? Sen kiminle konuştuğunu biliyor musun?»

Yüzü pençe pençe kızarmıştı, gözlerini yuvalarında döndürerek kocasını çağırdı.

Kocası, elinde bir pergel, kalemi kulağının arkasından mutfığa girdi. Karısının bağırdığını işitince bana döndü:

«Hiçbir zaman terbiyesizlik etmemelisin.»

Sonra sabırsızlanarak karısıyla konuştu:

«Böyle saçma şeyler için beni rahatsız etme!»

«Ne... ne demek yani saçma! Senin kendi akrabaları...»

Kocası: «Allah kahretsin akrabamı da!» diye bağırpı fırladı.

Ben de bu insanların büyükannemin akrabası olmalarından hoşlanmamıştım. Gördüğüm kadarıyla, akrabalar birbirlerine yabancılardan çok daha kötü davranıyorlardı. Birbirlerinin zayıf ve gülünç yanlarını başkalarından daha iyi bildiklerinden daha kötü dedikodular yayıyorlar, kendi aralarında daha çok tartışıyor ve kavga ediyorlardı.

Patronumu seviyordum. Tatlı bir hareketle saçlarını arkaya atar, kulağının arkasına iterdi, nedense bana «Bu iyi»yi anımsatırdı. Çoğu zaman yürekten gülerdi, o zaman gri gözleri iyi yürekli insanlarınki gibi parlar, atmaca burnunun iki yanı sevimli çizgilerle dolardı.

Küçük, sık dişlerini gösteren bir gülümsemeyle, annesiyle karısına: «Yeter bu kadar kavga, huysuz tavuklar,» derdi.

İki kadın her gün tartışıyorlardı, ne kadar çabuk alevlendiklerine hep şaşardım. Daha sabahın erken saatlerinde ikisi de saç baş bir yanda, doğru dürüst giyinmemiş, sanki ev yanıyormuşçasına bir telaşla odalarından fırlarlardı. Bütün gün didişirler, yalnızca masada yemek yiyip, çay içerlerken ara verirler, sersemlemiş bir halde

yiyecek içerlerdi. Akşam yemeğinde de, yemek üzerine tartışılırdı, önce ciddi bir tartışmayı hazırlayan iğneleyici konuşmalar olurdu. Kaynana ne pişirirse pişirsin gelin derdi ki:

«Annem hiç böyle yapmazdı.»

«Ya, demek daha kötü yapardı.»

«Hiç de değil, daha iyi!»

«Niye gidip annenle oturmuyorsun öyleyse?»

«Ben bu evin hanımıyım!»

«Benim ne olduğumu sanıyorsun?»

«Yeter, huysuz tavuklar,» derdi koca, «N'oldu, gene niye kaptınız?»

Evdeki her şey anlatılamayacak kadar garip ve gülünçtü. Mutfaktan yemek odasına girmek için evin daracık, küçük ve tek helasından geçmek gerekiyordu. Yiyecek ve semaver heladan geçerek masaya taşınmaktaydı. Bu durum şakalara ve tuhaf olaylara yol açardı. Helanın deposuna su doldurmak da görevlerim arasındaydı. Mutfakta, helanın karşısındaki kapıyla ve ön balkona açılan kapının karşısında yatardım. Başım mutfak sobasının etkisiyle yanarken, ayaklarımda balkon kapısından sızan soğuktan donardı. Yatarken bütün keçe-leri toplar ayaklarıma örterdim.

Salon, pencerelerinin arasındaki iki duvarı aynalı, içinde yalnızca iki oyun masası, on iki düz arkalıklı sandalye bulunan, Niva dergisinin armağanı resimlerle süslü sıkıcı ve boş bir yerdi. Oturma odası tıka basa eşya doluydu, raflarda da gelinin çeyizinin bir bölümü olan gümüş bir çay takımı sergileniyordu. Birbirinden büyük üç lamba tamamlıyordu dekoru. Penceresiz yatak odasında koskoca bir yatak, sandıklar ve tütün ile papatya kokan bir giysi dolabı vardı. Aile küçük yemek odasında sıkış tıkiş oturup birbirlerini engelerken bu üç oda hep boş dururdu. Saat tam sekizdeki kahvaltıdan sonra iki kardeş masayı açarlar, üstüne beyaz kâğıtlar sererler, çizim takımlarını, kalemlerini getirirler, hokka-

ları Hint mürekkebiyle doldururlar, biri masanın bir ucunda, öbürü öteki ucunda, çalışmaya koyulurlardı. Masa sallanırdı ve bütün odayı kaplardı, tabii küçük hanımın da çocuğun dadısı da ne zaman çocuk odasından çıksalar masaya çarparlardı.

Victor: «Kendi yolundan gidemez misin?» diye bağırdı.

Hanım kırıgın yüzünü kocasına çevirir: «Vasya, şuna bana bağırmmasını söyle,» derdi.

Kocası sakın bir tavırla: «Sen de masayı sarsma,» derdi.

«Ama ben gebeyim burası da çok sıkışık.»

«İyi biz de salonda çalışırız.»

«Aman Tanrım! Salonda çalışıldığı işitilmiş şey mi?»

Helanın kapısında büyük hanımım Matriyona İvonovna'nın, mutfak sobasından pancar gibi kızarmış yüzü görüldü.

«Şu hale bak, Vasya!» diye bağırdı. «Siz burada parmaklarınızla çalışıyorsunuz, o ise dört odanın dö-küntülerine az geldiğinden yakınıyor. Meğer sen bir prensesle evlenmişsin, hem de beyinsiz bir prensesle...»

Viktor inadına güldü.

«Yeter artık!» diye koca bağırdı.

Ama karısı kaynanasına kötü kötü baktıktan sonra kendini masaya attı, haykırıyordu:

«Gideceğim! Öleceğim!»

Öfkeden bembeyaz kesilen kocası. «Çalışmamı bölüyorsun, şeytan alsın senil!» diye bağıırıyordu. «Burasının tımarhaneden farkı yok! Hepsi bir yana, sizin için burada durmuş arkamın ağırmasına katlanıyorum, sizi beslemek için huysuz tavuklar!»

Önceleri böyle tartışmalar beni korkuturdu. Bir keresinde, kadın ekmek bıçağını yakalayıp, helaya girip kapıyı içerden kitleyerek, avaz avaz bağırıp çağırıldığında gerçekten ödüm patlamıştı. Bir an her şey bir ölüm

sessizliğine gömüldü, sonra kocası koşup kapıya yüklendi.

«Tırman! Pencereyi kır, kapının sürmesini çek!» diye bana bağırdı.

Bir anda sırtına çıktım ve kapının üzerindeki camı kırdım, ama sürgüyü çekmek için eğildiğimde, kadın başıma bıçağın sapıyla vurdu. Ama yine de kapının kilidini açmayı becerdim, sonra adam, karısını yaka paça yemek odasına götürdü, kolunu bükerek bıçağı aldı. Mutfakta, yaralı başımı tedavi ederken, acımın boşuna olduğunu anladım. Bıçak öyle kördü ki değil boğaz, yağ bile keseceği kuşkuluydu. Sonra patronumun sırtına çıkmama da gerek yoktu, pencereyi kırmak için bir sandalyeye çıkabilirdim, hepsinden önemlisi sürgüyü çekmek bir yetişkin için çok daha kolaydı, kolları daha uzundu bir kere. Bundan sonra evdeki olaylar beni korkutmadı.

Kardeşler kilise korosundaydılar. Arasına çalışırken hafifçe şarkı söylerlerdi. Büyük, bariton sesiyle başlardı:

*Köpüklü sulara,
Kızın yüzüğünü attım*

Küçük de tenor sesiyle sürdürürdü:

*Ve yüzükle birlikte, rahat ile
Dünyanın mutluluğu da kayboldu.*

Çocuk odasından küçük hanımımın sert sesi gelirdi:

«Deli misiniz? Çocuğun uyuduğunu bilmiyor musunuz?»

Ya da:

«Vasya, sen evli bir adamsın, böyle kızlarla ilgili şarkılar söylemek sana yakışmıyor. Sonra, birazdan akşam duası çanı da çalacak.»

«İyi ya, bu da kilise müziği.»

Ama hanımım kilise müziğinin her yerde söylenmeyeceğinde diretirdi, hele burada. Çok belirgin bir mimikle helayı gösterirdi.

«Artık yetti,» diye homurdanırdı patronum. «Başka bir apatmana çıkmamız gerek.»

Bu da yeni bir masa almak gibiydi, üç yıldır masayı yenilemekten söz etmekteymiş.

Bu insanların komşularıyla tartışmalarını işittikçe, ayakkabıcı dükkanındaki dedikoduları anımsardım. İyice anlamıştım ki, bunlar da kendilerini kentin en iyi insanları sayıyorlardı. Bütün doğru davranış kurallarını biliyorlardı ve herkesi acımasızca, benim anlayışımın ötesindeki bu kurallara göre yargılıyorlardı. Onların başkalarını yargılama alışkanlığı ve kuralları bende korkunç bir başkaldırma duygusu yarattı. Bu kuralları çiğnemekten büyük bir zevk duymaya başladım.

Çok sıkı çalışmam gerekiyordu. Bir hizmetçinin göreceği bütün işleri yapıyordum, çarşambaları mutfağı süpürüyor, semaveri ve öbür bakırları parlatıyordum, cumartesileri ise merdivenlerle birlikte her yeri süpürüyordum. Sobalara odun kesip getiren de bendim, bulaşıkları yıkayan, sebzeleri ayıklayan, hanımımın sepeti taşımak için pazara giden, sonra da kasaba ya da eczaneye koşan yine ben.

Büyük hanımım büyükanneimin, gürültücü, huysuz kız kardeşi- her sabah altıda kalkardı. Kısa bir yıkanmadan sonra, ikonların karşısındaki yerine diz çöker ve uzun süre tanrıya yaşamından, oğullarından, gelininden yakınırırdı.

Bir araya topladığı parmak uçlarıyla alnına dokunarak, hüznü bir tavırla: «Tanrım,» derdi. «Senden istediğim hiçbir şey yok, hiçbir şey istemiyorum, yalnız biraz dinlenmek, biraz barış, eğer verirsen...»

Ağlamaları beni uyandırır, o zaman yorganımın altından onu izler, ateşli dualarını dinlerdim. Bulutlu sonbahar sabahı, yağmurun yıkadığı mutfak pencere-

sinden içeri süzülürdü, soğuk alacakaranlıkta gri bedeni, kendini çılgın gibi kutsarken yere eğilip kalkardı. Başörtüsü küçük başında kayarak ince, renksiz saçlarını omuzlarına dökerdi. Sol elinin sert bir hareketiyle başörtüsünü çekerken söylenirdi:

«Pis paçavra!»

Dua ederken şiddetle alınına, omuzlarına ve karnına vurur, köpek gibi hırlardı: «Eğer beni seviyorsan Tanrım gelinimi cezalandır. Bana yaptıklarını ödet ona! Oğlumun gözünü aç, onun ne olduğunu anlasın, Viktor'u da anlasın. Viktor'a yardım et tanrım. Ona acı.»

Viktor da mutfakta, kabarık bir yatakta yatıyordu. Annesinin yakınmaları onu uyandırdı ve uykulu bir sesle bağırdı:

«Yine ağlıyor musun, bu saatte? Sen azizesin herhalde anne!»

«Şimdi, şimdi, sen uyumana bak,» diye annesi özür dilercesine fısıldardı. Birkaç dakika sessizce sallanır sonra yine kin dolu bir sesle bağırdı:

«Kemiğinin iliği donsun kanı kurusun!»

Büyükbabamın bile bu kadar kötü bedduaları yoktu.

Duaları bitince beni uyandırırdu.

«Kalk. Yeter siftindiğin, biz seni bunun için tutmadık. Semaveri yak, odun getir. Haa! Yine akşamdan yongaları hazırlamayı savsaklamışsın!»

İhtiyar kadının yılan ısılığını andıran sesini işitmek için elimi çabuk tutmaya çalışırdım, ama onu hoşnut etmek olanaksızdı. Tıslayarak, kış fırtınası gibi mutfğa süzülürdü:

«Hişşt! Seni küçük şeytan! Viktor'u uyandıracaksın, o zaman gösteririm sana! Koş dükkana!»

Hafta sonu kahvaltısına iki funtluk beyaz ekmek, küçük hanıma da iki kapiklik buğday çöreği almıştık. Ekmeği eve getirdiğimde kadınlar kuşkuyla incelediler, avuçlarına alıp tartılar ve sordular:

«Bir parça daha olması gerekmez miydi? Hayır! Gel buraya, Şimdi ağızını a!» Sonra zafer kazanmıŐıasına bir edayla bağırdılar: «Bir parçasını tıkmıŐı! TıkmıŐı! DiŐlerinde kırıntılar var!»

İsteyerek alıŐıyordum. Evin pisliğini temizlemek, yerleri silmek, pirinçleri, kapı tokmaklarını, soba tablalarını parlatmak hoşuma gidiyordu. İŞler yolundayken birkaç kez kadınların konuşmaları çalınmıştı kulağıma:

«ok alıŐıyor.»

«Temiz de.»

«Ama çok terbiyesiz.»

«Onu kimin getirdiğini unutmamalısın.»

İkisi de kendilerine saygı göstermeme çalışıyorlardı, ama ben onları yarı deli kabul ediyordum, onlara boyun eğımiyor hep karşı çıkıyordum. Küçük hanım bazı çıkıŐlarına nasıl karşılık verdiğıme dikkat etmiş olmalı ki, bu yüzden hep Şöyle derdi:

«Seni bir dilenci ailesinden aldığımızı unutmaman gerek. Annene siyah boncuklu bir ipek manto armağan etmiŐtim.»

Bir gün dedim ki:

«Bu mantonun yerine derimi mi yüzmek istiyorsun?»

«Aman Tanrım! Evi yakar bu!» diye korkuyla bağırdı.

Geriledim, niçin evi yakacaktım ki?

İkisi de beni patrona Şikâyet ederlerdi, o da öfkeyle:

«Ayağını denk almalısın, delikanlı!» derdi.

Ama bir gün yorgun bir tavırla karıŐıyla annesine döndü:

«İkiniz de rahatsınız. Bu çocuğu at gibi kullanıyorsunuz. Yerinde başka biri olsaydı Şimdiye çoktan kaçmıŐtı ya da böyle çalıŐmaktan geberip gitmişti!»

Sözleri kadınları ağılatacak kadar kızdırmıŐtı.

«Nasıl onun karşısında böyle Şeyler söylemeye

cesaret ediyorsun, uzun saçlı aptal!» diye bağıırırken öfkeden tepiniyordu karısı. «Senin sözlerini işittikten sonra artık o beni dinler mi? Hem unutma gebeyim!»

Annesi üzüntüyle ağlıyordu:

«Tanrı seni bağışlasın Vasili, ama şu sözlerimi aklından çıkarma: Bu çocuğu şımartıyorsun!»

Dargın bir tavırla yürüdüler.

Patronum: «Bak senin yüzünden neler oldu, küçük şeytan?» dedi sertçe. «Seni büyükbabana geri gönderceğim, evet yapacağım bunu, sen yine çerçöp toplamaya devam et.»

Bu hakarete dayanamayarak: «Sizinle birlikte yaşamaktansa eskicilik yaparım daha iyi,» karşılığını verdim. «Buraya beni çırak diye getirmiştiniz değil mi? Ne öğrettiniz bana? Nasıl çöp döküleceğini ancak...»

Patronum hafifçe saçımı çekti, gözlerimin içine baktı ve homurdandı:

«Sen küçük bir canavarsın! bu böyle yürümez kardeş, hiç yürümez!»

Beni eve yollayacağından emindim, iki gün sonra elinde bir kalem, cetvel, gönye ve kâğıtlarla mutfağa girdi.

«Bıçakları parlattıktan sonra bunun kopyasını çıkar,» dedi.

Bu iki katlı, sayısız pencereli, alçı söslemeleri olan bir evin resmiydi.

«İşte sana pergel. Bütün çizgileri ölç, kâğıtta noktalarla göster ve hepsini cetvelle birleştir. Önce en uzunluğu, bu yatay olacak, sonra yukardan aşağı, dikey Haydi başla.»

Böyle güzel bir işin verilmesi ve çalışmaya başlamam çok hoştu, ama kâğıda ve aletlere korkuyla, hiçbir şey anlamadan baktım.

Bununla birlikte hemen ellerimi yıkayıp çalışmaya koyuldum. Bütün dikeyleri işaretledim ve birleştirdim. Çok iyi! Yalnız nedense üç çizgi fazlaydı. O zaman bütün dikey çizgileri koydum ve büyük bir şaşkınlıkla evin

görünüşünün garip bir biçimde değiştiğini gördüm. Pencereler aradaki duvar boşluğunun üzerine tırmanmışlardı, biri de evin ötesinde, havada asılıydı. Ana giriş yolu da birinci kata çıkmıştı, korniş çatıdan yüksekti, çatı penceresi ise bacanın tepesindeydi.

Ağlamaklı bir halde, bunun nasıl böyle olduğunu anlamaya çalışarak, uzun süre bu canavarlık örneğini inceledim. Sonunda imgelememin yardımıyla bir şeyler yapmaya karar verdim. Bütün kornişlerin üzerine ve çatının saçaklarına serçeler, kargalar, güvercinler; yere, pencerelerin karşısına da şemsiyeli, çarpık bacaklı (bu kusurlarını saklamayan) insanları çizdim. Sonra bütün resmi yanlamasına çizgilerle donattım ve patrona verdim.

Kaşlarını kaldırdı, saçıyla oynadı ve somurtkan bir yüzle:

«Sence nedir bu?» dedi.

«Yağmur yağıyor,» diye açıkladım. «Yağmur yağarken evler eğri görünür, çünkü yağmur da eğridir. Kuşlar bunların hepsi kuş- kornişlere saklanıyorlar. Yağmurda böyle yaparlar. Bu insanlar da evlerine koşuyorlar. Burada yere düşen bir kız var, «şu da limoncu.»

Patronum, saçları kâğıdı süpürene kadar başını masaya eğip, gülmekten sarsılarak: «Gerçekten sana çok teşekkür ederim,» dedi. «Seni yok etmem gerek, küçük kükreyen serçe!»

Küçük hanım odaya girdi, karnı fıçı gibi sallanıyordu, benim resmime baktı.

«Şunu dövsene,» dedi kocasına.

Öteki soğukkanlılıkla karşılık verdi: «Hayır, ben de önceleri ondan iyi yapmıyordum.»

Resmimdeki yanlışları kırmızı kalemle gösterdi, sonra bana bir parça kâğıt daha verdi.

«Bir daha dene. Doğru çizene dek devam edeceksin.»

İkinci girişimim daha iyiydi, yalnız pencerelerden biri balkon kapısının üstüne gelmişti. Ama evi boş görmek hoşuma gitmedi, tutup her çeşit insanla doldurdum. Pencerelere yelpazelenen genç kadınlar oturdu, genç adamlar sigara içiyorlardı, içmeden oturan birisi de öbürlerine burun kıvırıyordu. Balkonda ayaklarının dibinde bir köpek uzanmış bir arabacı duruyordu.

Patronum öfkeyle: «Niçin bu kalabalığı buraya doldurdun?» diye sordu.

Resmin insansız çok sıkıcı olduğunu açıkladım ama o beni azarlıyordu:

«Bırak bunları, öğrenmek istiyorsan işe uyman gerekir. Bir sürü saçmalık yapmışsın.»

Sonunda aslına benzeyen bir kopya yapınca çok sevindi.

«Bak çalışınca neler yapabiliyorsun. Eğer böyle gidersen, çabuk ilerlersin.»

Sonra bana yeni bir ödev verdi:

«Bizim kadın odalarının nasıl düzenlendiğini, kapılarının, pencerelerinin nerede olduğunu ve her şeyin nasıl yerleştirildiğini gösteren bir plan yapacaksın. Ben göstermeyeceğim. Kendin yapman gerek.»

Mutfağa gidip işe nereden başlayacağımı düşünmeye başladım.

Ama o anda benim taslak ressamlığı derslerim sona erdi.

Büyük hanım geldi, hışımla konuştu:

«Demek taslak ressamı olmak istiyorsun, öyle mi?»

Saçımdan yakalayarak, başımı masaya öyle bir çarptı ki burnum yamyassı oldu, dudaklarım patladı. Atılıp resmi kaptı, paramparça etti, aletlerimi yere fırlattı, sonra ellerini beline koyup zafer sevinciyle bağırdı:

«Bir daha yap bakalım! Görürsün gününü! Demek yanında başka birinin çalışmasını istiyor, elin çocuğuna sanat öğretecek, kardeşini ise başından atacak, kendi canını,kanını!»

Patronumla abuk çabuk bir Şeyler sleyerek ar-
dından gelen karısı, koşarak içeri daldılar. Ortalık bir
anda ana baba gününe döndü: Üçü de bağırıp çağır-
yorlar, sa saa baş başa kavga ediyorlardı. Ortalık
durulduktan ve kadınlar ağlaya sızlaya çekip gittikten
sonra, patronum bana döndü:

«Şimdilik resmi bıraksan daha iyi olur. Bırak alıŐ-
mayı. Kendin de sonucu anlayabilirsin.»

Onun hesabına üzüldüm, çok ezik ve çaresizdi,
kadınlar bitip tükenmek bilmeyen dırdırlarıyla adamca-
ėıza dünyayı zindan ediyorlardı.

Bundan önce de ihtiya kadınının benim çalışmamı
istemediğini ve engel olmak için elinden geleni yaptı-
ėını sezmiştim. Plan çizmeye başlamadan önce sorar-
dım ona:

«Yapılacak başka bir Şey var mı?»

«Olduğu zaman söylerim,» diye ters ters homurda-
nırdı. «Zaten becerdiğin tek Şey bu masanın başına üç-
reklenip dalga geçmek.»

Oysa birkaç dakika sonra beni bir yere gnderece-
ėinden ya da sesleneceğinden emindim:

«Bu merdivenleri ne biçim sprmŐsn yle! K-
Őeler toz dolu, çöplere bak! Kalk, spr bir kez daha!»

Gidip bakardım ama hiçbir yerde toz gremezdim.

«Gözlerime mi inanayım sana mı?» diye bağır-
maya başlardı.

Bir gün bütün resimlerime kvas döktü, başka bir
zaman da üzerlerine bir Şişe ikon yağı boşalttı. Verdiği
zararlar çocuksuydu, kurnazlığı ve saklamakta göster-
diği yetersizlik de yleydi. Onun kadar çabuk ve kolay
parlayıveren; her Şey ve herkes hakkında yakınmaya
can atan bir başka insan daha görmemiştim. İnsanlar
genellikle dert yanmaktan hoşlanırlar, ama o, bunu
Şarkı söyler gibi ağız tadıyla yapardı.

Oğluna karşı sevgisi de bir çeşit delilikti. ılgınca

bir güç olarak anlatabileceğim bu sevgi beni şaşırtıyor ve korkutuyordu. Kimi zaman sabah duasından sonra ocağın üzerine tırmanır, omuzları oğlunun yatağının kenarında, coşkuyla fısıldardı:

«Benim kutsanmış çocuğum, kanımın kanı, canım ciğerim, kurban olsun anan sana, elmas kadar saf, bir meleğin tüyü kadar nazik! İşte uyuyor. Uyu, canımın içi, uyu, yüreğin mutlu düşlerle dolsun. Düşünde kendin için bir gelin görürsün inşallah, güzeller güzeli, zengin bir prenses ya da bir tüccarın kızı. Düşmanların doğmadan ölsün, dostların yüz yıl yaşasın, kul köle olsun kızlar sana.»

Bunu çok gülünç bulurdum. Kaba, tembel Viktor, uzun burnu, cicili bicili giysileri, inatçılığı ve ahmaklığıyla tıpkı bir ağaçkakana benzerdi.

Kimi zaman annesinin fısıltıları onu uyandırırды, o zaman uykulu bir sesle söylenirdi:

«Cehennem olsan da kurtulsam anne. Üzerime tükrükler saçarak ne homurdanıp duruyorsun sabah sabah? Nedir senden çektiğim yahu!»

Genellikle aşağıdan alarak yanından ayrılır ve gülererek konuşurdu:

«Hadi uyu, afacan.»

Ama kimi zaman öfkeyle, ağzı açık yataktan iner, dili yanmışçasına soluyarak, ısırgan gibi sözler ederdi:

«Nee bana ha? Cehennem ol dediğin senin annen, piç? Ah, ruhuma girdin, melun şeytan gibi yüreğimi parçaladın! Seni doğuracağıma taş doğursaydım keşke!»

Kötü sokakların pis küfürlerini birbiri ardından sıralardı, onu dinlemek korkunçtu.

Az ve huzursuz uyurdu. Bazen geceyarısı ocaktan iner, yattığım yere gelir beni uyandırırды.

«Ne var?»

«Hişşt,» diye fısıldardı, haç çıkararak ve karanlıkta

bir yere bakarak. «Ah Tanrım... İlyas peygamber... Kutsal şehit Varvara... bizi zamansız ölümden koru...»

Titreyen eliyle kandili yakardı, koca şişburunlu yuvarlak yüzünde sinirli bir pırıltıyla ışıldayan gözleriyle yarı karanlıkta biçimleri bozulan eşyalara bakardı. Aslında mutfak büyüktü, gelgelelim sandık ve dolapların bolluğu yüzünden dapdaracık görünüyordu. Ay ışığı vardı, kutsal resimlerin önünde ölmeyen bir ateş titreşiyordu. Mutfak bıçakları duvarlarda, saçaklardan sarkan buz parçaları gibi donuk donuk pırıldıyordu, raflara asılı tavalar iğrenç kör yüzlere benziyordu.

İhtiyar kadın hep bir ırmağın kıyısından kendini sulara bırakıyormuşçasına sakınarak inerdi ocaktan. Sonra çıplak ayaklarıyla, bulaşık çukurunun üzerindeki kesik kulaklı bir insan başını andıran, köşedeki musluğa giderdi. Orada, bir temiz su küpü de bulunurdu.

Lıkır lıkır su içtikten sonra, penceredeki buzun mavi telkârisinden dışarıya uzun uzun bakar ve:

«Acı bana Tanrım,» derdi, «ruhuma acı.»

Kimi zaman kandili söndürür, diz çöker ve acı acı söylenirdi: «Hiç kimse beni sevmiyor, Tanrım, hiç kimse istemiyor.»

Ocağın tepesine çıkar, baca kapısının üzerinde haç çıkarırdı, sonra kapak yerinde mi diye elini içeri sokardı. Eli kurumlanınca da ağzına geleni söyler ve ipnotizma edilmiş gibi uyur halde birden yere düşüverirdi. Beni ne zaman gücendirse, onun büyükbabamla evlenmediğine hayıflanırdım. Doğrusu bu kadın onun hakkından gelirdi! Tencere yuvarlanıp kapağını bulmuş olurdu. Sürekli olarak onun tersliği yüzünden acı çekerdim ama şiş, pamuk gibi yüzünün kederle solup, gözlerinin yaşlarla dolduğu günler olurdu, o zaman derdi ki:

«Benim rahat olduğumu sanıyorsun değil mi? Çocuklarımı doğurdum, baktım, hayata atılmalarına yardım ettim, ne geçti elime? Aşçı karılar gibi mutfakların-

da çalışıyorum. Buna dayanmak kolay mı? Sonra da oğlum benim yerimi alan bir kadın getiriyor, kendi etinin, kanının yerine! Reva mı bu?»

«Değil,» derdim içtenlikle.

«Ya, gördün mü?»

Arkasından utanmadan, gelinini çekiştirirdi:

«Hamamda bütün vücudunu gördüm. Nesi var oğlumu çekecek? Onun verdikleriyle erkek bağlanır mı?»

Her zaman kadın erkek ilişkileri konusunda en ba-
yağı biçimde konuşurdu. Önceleri söylediklerine karşı
çıkardım, ama çok geçmeden sözlerinin arkasında acı
bir gerçek olduğunu sezerek, onu dikkatle ve büyük bir
ilgiyle dinlemeye başladım.

«Kadın çok güçlüdür, Tanrıyı bile aldatmayı başarmıştır,» diye elini masaya vurarak diretirdi. «İnsanların cehenneme gitmelerinin tek nedeni Havva'dır, bunu unutma.»

Kadınların gücü üzerine uzun uzadıya konuşabilirdi, bana bu tür sözlerle birini korkutmak istiyor gibi gelirdi. Özellikle, Havva'nın Tanrıyı kandırdığını söylemesini unutmadım.

Bizim avluda bizimki kadar büyük başka bir ev daha vardı. Her katında dört daire olan bu evde sekiz daire bulunuyordu, bunlarda subaylar otururdu. Alay papazı da başka bir evde yaşırdı. Avlu seyisler ve onların kadın dostlarıyla dolup taşardı; aşçılar, çamaşırcılar ve oda hizmetçileri... Sürekli olarak mutfaklarda; gözyaşları, kavgalar, ve çekişmelerle eşlik eden dram ya da romans sahneleriydi. Askerler birbirleriyle, hendek kazıcılarıyla ve evdeki işçilerle kavga ederlerdi. Kadınlar hep dayak yerlerdi. Avlumuz hovardalık ve eğlenceyle kaynaşırdı sağlıklı delikanlıların önü alınmaz şehvet açlığı... Çay ve yemek saatlerinde patronumla karısı bu yaşantıyı dolduran kaba şehveti, anlamsız acımasızlığı, ele geçirmenin verdiği aşağılık böbürlenmeyi; insanlığa inanmayan bir tavırla, ayrıntılarına girerek tartışarlardı.

İhtiyar kadın avluda ne olup bittiğini eksiksiz bilir ve büyük bir iştahla anlatırdı.

Genç kadın dolgun dudaklarında belli belirsiz bir gülümsemeye bu öyküleri dinlerdi. Viktor kahkahayla güler, ama patronum suratını ekşiterek:

«Yeter artık, anne,» derdi.

«Aman Tanrım, bu çocuk elinden gelse ağzıma kilit vuracak.»

«Tamam, anne. Burada seni engelleyecek bir şey yok. Aile arasında konuşuyoruz.» Bu sözleri de annesini yüreklendirmek için Viktor söylerdi.

Büyük oğlan annesine eni konu acırdı. Onunla yalnız kalmaktan hep kaçınırdı, eğer rastlantıyla böyle bir şey olursa, annesi hemen gelinini çekiştirmeye başlar sonra da kesinlikle para isterdi. Oğlu, çabucak annesinin avucuna bir iki ruble, biraz da bozuk para koyardı.

«Bu parayı alman aptalca bir şey anne. Çok gördüğümde değil, ama almamalısın.»

«Canım ben dilencilere vermek için alıyorum, bir de kiliseye mum parası işte.»

«Dilenciler ha! Sen Viktor'u mahvedeceksin.»

Sonra patron sabırsız bir el hareketi yaparak yürürdü.

Viktor annesine karşı kaba ve küçümser bir tavır takınırdı. Ağgözlü oburun biriydi. Pazar günleri ihtiyar kadın gözleme yapar, Viktor'a gizlice birkaç tane ayırıp, bir kavanozun içinde benim yatağımın altına koyardı. Viktor ayın dönüşü, annesinin ayırdığı gözlemeleri yer ama yine de homurdanırdı:

«Biraz daha ayıramadın mı, ihtiyar cimril!»

«Çabuk ol da, kimse görmeden yut şunları.»

«Gören olursa, bunları bana senin çaldığını söyleyim, ihtiyar karın ağrısı.»

Bir gün kavanozu açıp, iki tane gözleme yedim. Viktor beni dövdü. O da benden benim ondan nefret ettiğim kadar nefret ediyordu. Bana kötü davranır, günde

üç kez çizmelerini boyatır, yattığı yerden bana tükürebilmek için kerevetinin tahtalarını inadına aralardı.

İnsanlara «huysuz tavuklar» diyen ağabeyine özendiği için midir nedir, onun da ağzına pelesenk ettiği birtakım sözler vardı. Ama bunlar şaşılacak kadar ahmakça ve ipe sapa gelmez laflardı.

«Anne dikkat! Çoraplarım nerede?»

Bana akıl dışı sorularla işkence ederdi:

«Aleksi, kimi sözcüklerin niçin yazıldığı gibi okunmadığını belki bana açıklayabilirsin. Niçin 'katırtırnağı' denir de 'katırlar ve tırnaklar' denmez? Niçin 'batırmak' diyorlar da 'çiğ yağmış' demiyorlar?»

Onların bütün konuşmalarından nefret ederdim. Büyükanneyle büyübabamın güzel dillerine alışık olduğumdan önceleri; «korkunç gülünç», «yemek için ölüyor», «müthiş şen» gibi çelişken sözcükleri niçin yan yana getirdiklerine akıl sır erdiremezdim. Bana öyle gelirdi ki, gülünç korkunç olamaz, şen müthiş olamaz ve bu insanların iştahlarında da ölümle ilgili hiçbir şey olmazdı.

«Böyle konuşmak doğru mu?» diye onlara sordum.

Öfkeyle karşılık verdiler: «Şuna bak, bir de öğretmenlik taslıyor! Kulağını koparmalı hınzırın!»

«Kulak koparmak» da yanlıştı. Çiçek, meyve, sebze koparılırdı, ama kulak koparılmazdı.

Kulakların da koparılabileceğini göstermeye çalışarak kulağımı çektiler, ama yine de aklım yatmadı, zafer kazanmışçasınabağırdım:

«Gördünüz ya, kulaklarım kopmadı işte!»

Burada, genelevleri ve sokak serserileriyle ün yapmış Kunavino'da bile rastlanılmayacak kadar, yüreksizce kötülükler ve bayağıca utanmasızlıklar gördüm, Kunavino'daki bayağılığın ve kötülüğün ardında bunların kaçınılmazlığını açıklayan birtakım nedenler vardı; ağır, sıkıcı işler, sefil, yarı aç geçen bir yaşam gibi... Oysa burada, insanlar kolay ve rahat yaşıyorlardı, işin yerine

akılsızca bir keşmekeşlik egemendi. Her şeyin altında sinsi, sinirlendirici bir can sıkıntısının gölgesi vardı.

Çok mutsuzdum, büyükannem beni görmeye geldiğinde mutsuzluğum bir kat daha artıyordu. Hep mutfağa arka kapıdan girer, ikonların önünde haç çıkardıktan sonra, kendinden daha küçük olan kız kardeşinin karşısında eğilirdi bu eğilme beni çok ağır bir yükün altında kalmışım gibi ezerdi.

Hanımım, soğuk ve umursamaz bir tavırla: «Ha, sen misin Akulina?» derdi.

Büyükannemi tanıyamazdım. Suratına bambaşka bir anlam veren alçakgönüllü bir tavırla dudaklarını ısıırırdı. Kapının yanında, çöp tenekesinin dibinde bir yere oturur, bir suç işlemişçesine sessiz sedasız dururdu. Kız kardeşinin sorularına yumuşak, sakın bir sesle karşılık verirdi.

Buna gücenir, öfkeyle sorardım:

«Niçin orada oturuyorsun?»

«Dilini tut. Burada patron sen değilsin,» diye bana sevgiyle göz kırparak, etkiyle konuşurdu.

Hanımım yakınlamalarına başlayarak, «Her zaman kendini ilgilendirmeyen işlere burnunu sokar, ne kadar azarlasan, dövsen boş,» derdi.

Bazen kötü niyetle kardeşine dönerdi:

«Sen dilencilik de yaptın, değil mi Akulina?»

«Bunda ne kötülük var?»

«Elbette kötü değil ama utanç verici.»

«İsa'nın da dilendiği söylenir.»

«Böyle şeyleri yalnızca ahmaklar ve kâfirler söyler, sen ihtiyar aptal da onlara inanıyorsun! İsa dilenci değildi. O Tanrı'nın oğluydu ve yazıldığı gibi ölüleri de dirileri de yargılamaya gelecek, ölüleri bile yargılayacak, anladın mı? Kendini kül etsen de ondan bir şey gizleyemezsin. Vasili'ye ve sana bu gururunuzu ödetecek, haliniz vaktiniz yerinde olduğu günlerde, yardım istemeye geldiğimde bana yaptığınızı burnunuzdan getireceğim benim zengin arkadaşlarım.»

Büyükannem soğukkanlılığını bozmadan: «Senin için elimden geleni yaptım,» dedi. «Ama Tanrı bizi yeterince cezalandırdı zaten, biliyorsun sen de...»

«Size az bunlar, az.»

Sonra büyükannemi yorulmaz diliyle kamçılar dururdu, onun havlamalarını işittikçe büyükannemin nasıl olup da dayandığına şaşırdım. Böyle anlarda büyükannemi sevmezdim.

Küçük hanım içeri girer, sadaka verir gibi konuşurdu:

«Yemek odasına gelin. Tamam, gelin hadi.»

«Ayaklarını sil! Sarsak döküntü!» diye ihtiyar kadın, büyükannem çıkarken bağıırırdı.

Patronum onu sevinçle karşılardı:

«Ah, akıllı Akulina! Nasılsın? İhtiyar Kaşirin hâlâ yaşıyor mu?»

Büyükannem onu en candan gülümseyişlerinden biriyle selamlardı.

«Hâlâ terliyor mu? Çalışıyor mu?»

«Çalışıyor ya. Mahkûm gibi.»

Büyükannem onunla sıcak, sevecen ama büyük olduğunu duyuran bir tavırla konuşurdu. Kimi zaman annemi anarlardı:

«Ah, Barbara Vasilyevna. Ne kadındı! Gerçek bir Amozon!»

«Ona verdiğim mantoyu anımsıyor musun? Siyah ipek, boncuklu, diye karısı büyükanneme dönerek söze karışırdı.

«Ya, öyleydi.»

«Manto ha, yaşam bir şaka,» diye söylenirdi patronum.

Karısı kuşkuyla: «Ne ne?» derdi.

«Hiç, hiçbir şey... Mutlu günler geçiyor, iyi insanlar da...»

«Niçin böyle şeyler söylüyorsun?» derdi karısı kaygıyla.

Ben çay takımlarını toplarken onlar büyükanneme yeni doğan bebeklerini gösterdiler.

Patronum yumuşak, düşsel bir tavırla: «Çok iyi bir kadıncağz şu senin büyükannen,» dedi.

Bu sözlerinden ötürü içim ona sevgiyle doldu. Büyükannemle yalnız kaldığımızda, sızlayan bir yürekle dedim ki:

«Bunların ne mal olduklarını bilmiyor musun?»

«Buraya niçin geldin sanki?»

Olağanüstü yüzünde iyi bir gülümsemeyle bana bakarak: «Ah, Alyoşa, her şeyi anlıyorum,» karşılığını verdi. Ve ben bir kez daha utanç duydum; elbette her şeyi anlıyor, her şeyi biliyordu, benim o anda ne durumda olduğumu da...

Büyükannem sakınarak çevresine bakındı, kimse olmadığını görünce beni kucakladı ve büyük bir duygululukla konuştu:

«Gerçekten burada ne işim var, ama ben seni görmek için geliyorum, yoksa onları görüp de ne olacak; Sonra büyükbaban hasta, ben de onunla uğraşmaktan çalışmaya fırsat bulamıyorum, bu yüzden elde avuçta metelik kalmadı. Üstelik Mihail de Şaşa'yı kovmuş, onu da yedirip içirmek zorundayım. Bunlar sana yılda sekiz ruble vereceklerini söylemişlerdi, ben de düşündüm, taşındım, şimdilik hiç değilse bir ruble verirler dedim. Bir yıldan fazla oldu değil mi burada çalışalı?» Eğildi ve kulağıma fısıldamaya başladı: «Bana seni azarlamamı söylediler, senin için dikkatli diyorlar. Biraz daha burada oturabilirsin güvercinim, şöyle güçlü kuvvetli bir delikanlı olana dek bir iki yıl sık dişini... Ha, ne dersin?» Dediğini yapacağıma söz verdim. Ama bu çok zordu. Bu sefil, sıkıcı yaşantıdan, sabahtan akşama dek mide hatırına oradan oraya koşuşmaktan bıkmıştım. Kötü bir düşte yaşıyordum.

Kimi zaman alıp başımı kaçayım diyorum kendi

kendime. Ama kara kıştaydık. Geceleri tipi oluyor, rüzgâr çatıda uğulduyor, kirişler soğukta çatırıyordu. Nasıl kaçabilirdim?

Dışarı çıkıp oynamama izin vermezlerdi, aslında oynayacak zâmanım da yoktu. Kısa kış günleri, tuhaf işlerin telaşıyla geçiyordu.

Ama kiliseye gitmek zorundaydım, cumartesi akşam duasına, pazar günleri de son ayine.

Kiliseye gitmekten hoşlanırdım. Karanlık, ıssız bir köşe seçer, uzaktan ikonların mum ışığında eriyip, altın bir ırmak gibi taşla dökülmelerini hayranlıkla izlerdim. İkonların karanlık düzeyleri, mihrabın altın ışığında yumuşak, neşeli parıltılarla yansırı. Mavi havada mumlar altın arılar gibi asılı dururdu, kadınların, kızların başları da bu arıların çiçekleriydi.

Korunun şarkılarıyla her şey bir uyum içine girerdi; her şey garip bir peri masalında yaşırdı, bütün kilise, katran kadar koyu bir karanlığın içinde beşik gibi sallanırdı.

Bazen bana kilise bir göle batmış gibi gelirdi, bütün dünyadan uzaktı ve değişik, ayrı bir yaşam sürebilirdi. Belki de böyle düşünmemde büyükannemin anlattığı o uydurma Kityaj kentine ilişkin masalın da payı vardı, bazen uykulu halimde çevremdekilerle sarılmış -korunun şarkılarıyla, dualarla, ayine katılanların iç çekişleriyle uyuşmuş- kendi kendime o hüznü, melodik masalı söylerdim:

*Sonra Tatarlar sürüyle geldiler,
Atları vardı, tepeden tırnağa silahlıydılar,
Ve kuşattılar güzel Kityaj kentini
Kuşların ötüştüğü, o kutsal saatte
Ah, Evrenin sevgili Tanrısı
Ah, Kutsal Bakire
Tanrı'nın kölelerinin yardımına gel
Çünkü onlar dualarını huzur içinde bitirdiler*

*Ve alçakgönüllülükle senin sözünü tuttular.
Tapınaklara saygısızlık gösterilmesin
Kızların onuru aşağılanmasın
Masum bebekler öldürülmesin
Yaşlılar ve güçsüzler sakatlanmasın
İşte yüce Tanrı Yahova vardı
Ve kutsal Saf Bakire
Bu acı ağlayışlar
Bu hüznü yakarışlar
Duyuldu ve yüce Tanrı Yahova
Kutsal Cebrail'e:
Bu insanların ülkesine git Cebrail
Ve Kityaj kentinin ötesinden dünyayı sars
Kityaj kenti su altında kalsın.
Sonra Tanrı'nın köleleri
Bütün yürekleriyle dua ederler
Durmadan, dinlenmeden dua ederler
Sabahtan akşamlara dek
Yıllarca, hiç durup dinlenmeden.*

O zaman balla dolmuş bir petek gibi büyükanne-
min masalıyla dolardım, düşüncelerim bile onun dizele-
riyle birleşiyor gibi olurdu.

Kilisede hiç dua etmedim, büyükbabamın inatçı
dualarıyla, gülünç ilahilerini, büyükanne-
min Tanrısına söylemekten çekinirdim. Büyükanne-
min Tanrısının on-
lardan benim kadar nefret ettiğinden emindim. Sonra
onların hepsi kitapta yazılıydı, o zaman Tanrı onları her-
hangi okumuş bir insan gibi ezbere bilirdi.

Bundan ötürü, ne zaman yüreğim tatlı bir acıyla
dolsa, ya da günlük sıkıntılarla incinse kendi dualarımı
okumaya çalışırdım. Yalnızca benim kimsenin gıpta et-
meyeceği yazgımı düşünmem, sözcüklerin benim ça-
bama gerek kalmadan kendi kendilerine biçimlenmele-
rine yetiyordu:

*Ah Tanrım, ah Tanrım ne kadar mutsuzum!
Tanrım keşke yetişkin biri olaydım!
Bağışla beni Tanrım eğer kendimi öldürürsem,
Ben de herkes gibi doğdum
Bana burada hiçbir şey öğretmeyecekler
Büyükanneimin kız kardeşi, çirkin cadoloz
İşi gücü beni azarlayıp kulağımı çekmek
Ve yaşam korkunç bir kahpe.*

Bu duaların çoğu bugün bile aklımdadır, çocuk aklının ürünü olan bu dualar öyle derin iz bırakıyorlar ki, belki ölene dek insanın ruhundan silinmiyorlar.

Kilisede olmak güzeldi, bir zamanlar kırlarda bulduğum huzuru orada bulabiliyordum. Çok zaman yaralanan ve yaşamın bayağılığından örselenen çocuk yüreğim, kilisede boş ama ateşli düşlerle yatışıyordu.

Kiliseye yalnızca çok soğuklarda ya da fırtına kenti kasıp kavurup, göğü bile dondurup kar bulutlarıyla kapladığında; toprağın kar ve buzla hiç dirilmeyecekmişçesine ve hiç yaşamayacakmışçasına örtüldüğü soğuk günlerde giderdim.

Sessiz gecelerde kenti sokak sokak dolaşıp en uzak köşeleri arardım. Kanat takmış gibi hızlı, gökyüzündeki ay kadar yalnız, gölgem önümde, karda yanıp sönen ışıklar, direklerin, çitlerin önünden gölge gibi kayarak yürürdüm. Sokağın aşağısından sırtında kuzu derisi gocuğu, elinde düdüğü, yanında köpeğiyle bekçi gelirdi. İri bedeni, avlusundan ayrılmış sokağın aşağılarına doğru bilinmez bir yazgıya koşan bir köpek kulübesine benzerdi, şaşkın köpeği de onu izlerdi.

Kimi zaman gülüşen kızlı erkekli sevgililere de rastladığım olurdu, onların da akşam duasından kaçtıklarını sanırdım.

Arasıra ışıklı pencerelerden garip kokular yayılırdı - güzel, alışılmışın dışında, başka bir çeşit hayatın belirtisi olan kokular... Pencerelerin altında durur, burada

nasıl insanların yaşadığını, nasıl bir ömür sürdürdüklerini kestirmeye çalışmanın gerginliği içinde bu havayı koklardım. Bu saatte bütün saygıdeğer insanların akşam duasında olmaları gerekirdi, oysa onlar burada gülüyor, konuşuyor, pencereden tatlı nağmeleri yayılan özel bir tür gitar çalıyorlardı.

En çok da Tihonovskaya ve Martinovskaya adlı iki ıssız sokağın birleştiği köşedeki, alçak, tek katlı ev ilgimi çekerekdi. Onu ilk kez yortu öncesi buzların eridiği, mehtaplı bir gecede görmüştüm. Açık pencereden çıkan dumanın yanısıra çekici bir ses de işitiliyordu; sanki çok güçlü, iyi yürekli birisi ağzı kapalı şarkı söylüyormuş gibiydi, sözleri anlaşılmıyordu, gerçi gergin, kulak tırmalayıcı bir çalgı sesi, sözleri açık seçik işitmemi engelliyordu, ama yine de şarkı gerçekten içten ve anlamlıydı. Bir ağaç kütüğüne oturdum ve bu müziğin kemanla çalındıysa olağanüstü bir özellik kazanabileceğini düşündüm, o zaman dayanılmaz güçte olurdu. Dinlemek hemen hemen acı veriyordu insana. Bazen ses öyle bir güce ulaşıyordu ki neredeyse bütün ev sallanıyor, evin camları titreşiyordu. Çatıdan eriyen karlar damlıyor, benim yanaklarımdan ise yaşlar süzülüyordu.

Gece bekçisinin yanıma sokulduğunu anlayamadım; ta ki oturduğum yer de beni dürtene kadar.

«Niçin buralarda duruyorsun?» diye sordu.

Açıkladım: «Müzik...»

«Pöh! Müzikmiş! Hadi çek arabanı!»

Çabucak oradan uzaklaşarak eve döndüm, ama şimdi kimse bir şey çalmıyordu. Pencereden, benim herhalde düşlemiş olduğum hüznü müziğe az çok benzeyen, karışık, neşeli sesler geliyordu. Hemen her cumartesi o eve gittim, ama yalnızca ilkbaharda, bir kez o «çello»yu işittim. Gece yarısına kadar durmadan çaldı, eve dönünce dayak yemiştım.

Yıldızların altında, kentin boş sokaklarında yapılan bu gece gezintileri beni çok zenginleştirmişti. İsteyerek

dış mahalleleri seçiyordum, ana caddeler büyük lambalarla aydınlatılıyordu, eğer patronlarımin dostlarından biri beni görse onlara akşam dualarına gitmediğimi yetiştirebilirdi. Sonra ana caddelerde yürüyüşlerim; sarhoşlar, polisler ve serserilerce engellenebilirdi. Hem uzak sokaklarda, perdeleri kapanmamışsa ya da buz tutmamışlarsa, zemin kat pencerelerinden içeri göz atmak olanağı da vardı.

Bu pencerelerde neler görmüştüm neler! Dua eden mi, öpüşen mi istersiniz, kavga eden mi, iskambil oynayan mı, ciddi, sessiz konuşmalar sürdüren insanlar mı...

Bir zemin kat penceresinde iki kadın görmüştüm - biri çok genç, öbürü biraz daha yaşlı - bir masada oturuyorlar. Karşılarındaki uzun saçlı öğrenci abartmalı mimiklerle onlara bir kitap okuyor. Genci sandalyesinde kaykılıp kulak kesilmiş, kaşları sert bir çizgiyle çatılmış. Yaşlı olan - çok zayıf, tüy gibi saçlı - birden yüzünü elleriyle kapadı ve ağlamaya başladı. Öğrenci kitabı bıraktı ve genç kız yerinden fırlayıp odadan çıkınca, tüy saçlının önünde diz çökerek ellerini öpmeye koyuldu.

Bir başka pencerede, iri yarı, sakallı bir adam görmüştüm, dizlerindeki kırmızı bluzlu bir kadını küçük bir çocuk gibi sallıyordu. Görünüşe bakılırsa şarkı da söylüyordu, Çünkü ağzını açıp kapatıyor, gözlerini yuvalarında döndürüyordu. Kadın gülmekten sarsılarak, ona sarılıyor ve ayaklarını çırpıyordu. Adam, kadını yüzü koyun çevirdi ve şarkısını sürdürdü, kadın da gülüyordu. Onları uzun süre izledim ve bu neşenin gece boyu süreceğine emin olarak oradan ayrıldım.

Böyle birçok sahneler belleğimi uzun zaman etkilerdi. Çoğu kez bu etkilenimler beni eve geç bırakırdı, patronlarım da kuşkulanırlardı.

«Hangi kiliseye gittin?» diye sorarlardı. «Bölümü hangi papaz okudu?»

Kentteki bütün papazları ve incil'in hangi bölümü-

nün okunduğunu bilirlerdi. Yalanımı yakalamak onlar için çok kolaydı.

İki kadın da büyük babamın öfkeli Tanrı'sına taparlardı - kendinden korkulmasını, huşu duyulmasını isteyen Tanrı'ya yani. Kavgaya etseler bile adı ağızlarından düşmezdi.

«Gör bak! Tanrı seni nasıl cezalandıracak! Etini kurutacak, sürtük!» diye birbirlerine bağırırlardı.

Büyük perhizin ilk pazarında ihtiyar kadın gözleme yapmış ama tavaya yapıştırmıştı.

Yüzü ateşten kızarmış bir durumda: «Şeytan alsın seni!» diye bağırdı.

Birden tavayı koklayınca yüzü karardı, tavayı yere fırlatıp çığılığı bastı:

«Aman yarabbim! Tavada yağ var! Pis şeyi perhizden önce temizlemeyi unutmuşum! Ah Tanrım!»

Diz çöküp gözyaşlarıyla yalvarmaya başladı:

«Sevgili Tanrım, beni bağışla, ben günahkâra acı, bağışla, benim gibi bir aptalı cezalandırma, sevgili Tanrım...»

Yanmış gözlemeler köpeğe verildi, tava temizlendi ama o günden sonra küçük hanım ikide bir bu olayı kaynanasının kafasına kaktı durdu.

«Sen perhizde pis tavada gözleme pişiriyorsun!» derdi her atışmalarında.

Tanrıyı her türlü evle ilgili işlerine sürüklerlerdi, küçük yaşamlarının her karanlık köşesinde Tanrı da bulunurdu. Bu onların sefil yaşantılarına anlam ve önem katıyor gibiydi, sanki her dakikaları daha yüksek bir gücün hizmetine adanmış gibiydi... Her önemsiz olay da Tanrının parmağını bulmalarından ben de etkilenmiştim, istemesem de her şeyi göreceğini, bir görünmez gözün hep üzerimde olduğunu sanıyordum, soğuk bir korku geceleri beni ürpertiyordu. Bu korku, sürekli yanan bir lambanın bulunduğu mutfağın köşesinden gelirdi.

İkon rafının yanında iki çerçevesi ayrılmış büyük bir

pencere vardı. Pencerenin ötesinde evi, mutfığı, her şeyi, beni bile, boşluğun sonuna asılmış gibi gösteren geniş, mavi bir boşluk uzanıyordu, en küçük bir hareket bizi suya atılmış bir taş gibi soğuk, mavi derinliğe, yıldızların ötesindeki ölü sessizliğe yollayacaktı. Yatakta hiç kımıldamadan uzanır, dünyanın korkulu sonunu beklerdim.

Bu korkudan yakayı nasıl sıyırdığımı anımsamıyorum, ama kurtulmuştum işte, ve üstelik çok da çabuk olmuştu bu. Büyükanнемin iyi Tanrısı yardımına gelmiş olmalıydı ve ben de basit bir gerçeğin farkına vardım: yanlış bir şey yapmamıştım, eğer suçsuzsam beni cezalandıracak bir töre yok demekti, başkalarının günahlarının cezasını da ben çekecek değildim ya.

Özellikle ilkbaharda sabah ayininden kaçır, oynardım. Doğanın yeniden canlanışındaki o çekici güç kiliseye gitmemi engellerdi. Eğer bir de mihraba mum almam için birkaç kapık vermişlerse, büsbütün kayıptım. Parayla aşık kemiği alır ve ayin süresince oynardım, bu durumda eve geç gitmem de kaçınılmaz olurdu tabii, Bir gün, bana Kominyon ekmeği ve ölü duası için verdikleri on kapağı harcadım, sonunda ben de diyakosun tepsisinden başkalarına ait ekmeklerden birini aldım.

Oyunlara karşı sonsuz bir tutkum vardı, bıkmadan oynardım. Güçlü ve çevik olduğumdan az zamanda bizzim oralarda, top, aşık kemiği ve dokuz kuka oyunlarında haklı bir ün kazandım.

Perhiz süresince Kominyon'a hazırlandım. Günah çıkarmak için komşumuz Dorimendont Pokrovski Baba'ya gittim. Onu sert birisi olarak tanırdım ve kendisine karşı işlediğim günahların da farkındaydım: Taş ata ata bağ evini harabetmişim, çocuklarıyla dövüşmüştüm ve beni ele avuca sığmayan bir yaramaz saymasına yetecek kadar suç işlemiştim.

Eski, küçük kilisede günah çıkarma sıramın gelmesini beklerken bütün bunları düşünüyordum ve yüreğim huzursuzca çarpıyordu.

Ama Dorimendont Baba beni iyiye işaret bir konuşkanlıkla karşıladı:

«Ooo, komşum!» diye bağırdı. «Diz çok bakalım. Anlat şimdi günahlarını.»

Başımı ağır bir kadife parçasıyla örttü. Balmumu ve günlük kokusundan boğulacak gibi olmuştum, bu yüzden söyleyeceğim şeyleri unutmuş, büsbütün kafam karışmıştı.

«Büyüklerinin sözünü dinliyor musun?»

«Hayır.»

«Söyle Ruhumun günahı.»

Kendim de şaştım ama düşünmeden söyleyiverdim:

«Kominyon'da ekmek çaldım.»

«Ne diyorsun? Nerede?» diye biraz düşündükten sonra yavaşça sordu papaz.

«Üç Azizler kilisesinde, Porkov katedralinde. Nikolas'ta...»

«Gel, gel şimdi. Bırak gevelemeyi: Şuna bütün bu kiliselerden çalışıyorum deyiver de olsun bitsin. Bu kötü bir şey oğlum, bir günah. Anlıyor musun?»

«Evet.»

«Söyle. Ruhumun günahı. Seni aptal çocuk, yemek için mi çaldın onu?»

«Bazen yemek için, bazen de paramı dokuz kuka yitirdiğim için, ama eve Kominyon ekmeği götürmem gerekti, ben de çaldım.»

Dorimendont Baba bana birkaç soru sordu, kendi kendine bir şeyler mırıldandı, sonra sert bir sesle:

«Yeraltı basınının yayınladığı kitaplardan da okudun mu?» diye sordu.

Soruyu anlamamıştım.

«Ne?» diye sordum.

«Yasak kitaplar, hiç bunlardan okudun mu?»

«Hayır, okumadım.»

«İyi. Günahların bağışlandı. Kalk.»

Şaşkınlıkla yüzüne baktım. İzlenimi iyi ve düşünceliydi, kendimden utandım. Beni günah çıkarmaya gönderirlerken hanımlarım bir sürü ürkütücü şey söylemişlerdi, korkup her şeyi söylemem için.

«Sizin bağ evinize taş da attım,» dedim.

Papaz başını kaldırdı.

«Bak bu da kötü. Hadi, koş bakayım şimdi.»

«Sonra sizin köpeğinize...»

«Sonrakil!» dedi Dorimendont Baba benden sonrakine bakarak.

Kendimi incinmiş ve aldatılmış hissederek çıktım. Bu günah çıkarmayı beklemek bütün sinirlerimi ayaklandırmıştı, ama şimdi hiçbir şey yoktu ortada, ilginç bile değildi. Tek ilginç şey şu esrarlı kitaplara ilişkin soruydu. Öğrencinin zemin kattaki kadınlara okuduğu kitap aklıma geldi ve 'Bu İyi'yi(*) düşündüm. Onun da, içinde anlaşılmaz resimler olan kara, kalın kitapları vardı.

Ertesi gün bana on beş kapık Kominyon'a gönderdiler. O yıl Paskalya geç gelmişti, kar hemen hemen erimişti, kuru caddelerin kaldırımları tozluydu. Hava güneşliydi.

Birkaç çırak kilise duvarının yanında heyecanlı bir dokuz kuka oynuyorlardı. Kominyon'a daha sonra da gitsem olur diye düşündüm.

«Ben de oynayabilir miyim?» diye sordum.

Kızıl saçlı, çopur suratlı bir çocuk gururla açıkladı. «Partisi bir kapık.»

Ben de onun kadar gururla karşılık verdim:

«Soldan ikinci kukaya üç kapık koyuyorum.»

«Parayı görelim.»

(*) Bu iyi, Gorki'nin «Çocukluğum» adlı kitabındaki kişilerden birinin adı.

Ve oyun başladı!

On beş kapiğimi bozdurup üçünü benim kukama koydum: kim devirirse parayı alacaktı, deviremeyen bana üç kapik verecekti. Şansım vardı: İki kişi nişan aldı ve ikisi de vuramadı, bu durumda altı kapik kazanıyordum - hem de koskoca adamlardan! Bu benim iyice burnumu büyüttü.

«Hey çocuklar, paraları topladı, şimdi de sıvışmaya hazırlanıyor,» dedi oyuncularından biri.

İçerlerdim bu söze.

«Soldan son kukaya dokuz kapik!» diye kesin bir tavırla bağırdım.

Kabadayılığım oyuncuları pek etkilemişe benziyordu, ama ben yaşlarda bir çocuk bağırarak onları uyardı:

«Aman gözünüzü dört açın! Şeytan şansı var onda! Tanıyorum onu!»

Deri atölyesi gibi kokan zayıf bir çırak çocuk. «Şimdi görürüz şeytan mı cin mi olduğunu,» karşılığını verdi.

Dikkatle nişan aldı ve benim kukamı devirdi.

Önümde eğilerek: «Ne dersin?» dedi.

«Sağdan son kukaya üç kapik daha,» diye sert bir karşılık verdim.

«Onu da devireceğim,» diye övündü deri atölyesi, ama ıska geçti.

Kurallar bir kukaya üç kezden çok armağan koymayı yasaklıyordu. Ben de başkalarının parasına oynadım ve dört kapik daha kazandım. Ama benim para koymak sıram geldiğinde bütün aldıklarımı yitirdim. Bu da tam ayin bittiği anda oldu, çanlar çalmaya başladı ve halk kiliseden boşaldı.

Deri atölyesi beni saçımdan yakalamaya çalışarak: «Parmakların mı yandı?» diye sordu ama ben koşarak kaçtım. Pazarlığını giymiş genç bir adam yakalayarak nazik bir tavırla sordum:

«Demin Kominyon'da(*) mıydınız?»

(*) Hristiyanlığa giriş töreni.

Adam beni kuşkuyla süzerek: «Ne olmuş Kominyon'daysam?» dedi.

Ona, Kominyon'un nasıl olduğunu, papazın ne dediğini, Kominyon'a katılan kişinin ne yapması gerektiğini sordum.

Genç adam başını eğerek kırmızı görmüş boğa gibi süzdü beni:

«Sen kâfir Kominyon'dan kaçtın değil mi? Hiçbir şey anlatmayacağım işte. Baban sana bu yüzden iyi bir dayak atsın!»

Eve koştum, beni soru yağmuruna tutacaklarına ve Kominyon'a gitmediğimi anlayacaklarından emindim.

Ne var ki ihtiyar kadın beni kutladıktan sonra topu topu bir tek soru sordu:

«Diyakos'a kaç para verdin?»

«Beş kapik,» diye attım kafadan.

«Üç bile fazlaydı, yedi kapik de sana kalırdı, budala.»

İlkbahardı. Her gün yeniliklerle doluydu, öncekinden daha parlak, daha güzeldi. Taze çimenlerden, huş ağaçlarının canlı yeşilliğinden insanın kanını temizleyen bir koku geliyordu, kırlara gidip, sırtüstü yatarak ılık toprağı ve civıltıları dinlemek için dayanılmaz bir özlem duymaktaydım. Ama işte burada kışlık giysileri fırçalayıp, sandıklara yerleştirilmelerine yardım ediyor, bütün yaprağı eziyor, eşyaların tozunu alıyor, sabahtan akşama kadar usanç verici, ıvır zıvır işlerle uğraşıyordum.

Boş zamanlarımda yapacak hiçbir şeyim yoktu. Bizim sıkıcı sokağın çekici bir yanı yoktu. Üstelik sokağımızdan uzaklaşmamı da yasaklamışlardı. Bizim avlu yorgun, sinirli hendek kazıcılarla, karmakarışık aşçılar, çamaşırcı kadınlarla doluydu, her akşam en çirkin birleşmeler olagelirdi, bunları öyle iğrenç ve nefret uyandırıcı bulurdum ki, kör olmayı yeğlerdim.

Bir makasla, birkaç renkli kâğıt alıp çatı odasına

çıktım. Kirişleri süslemek için dantel oymalı kâğıtlar kestim. En azından sıkıntıyı hafifletecek bir şeydi bu. İnsanların daha az uyuduğu, daha az kavga ettiği, bütün yakınmalarını ısrarla Tanrıya yansıtmadıkları ve başkalarını katı görüşleriyle gücendirmedikleri bir yere gitmek için yüreğimde dayanılmaz bir istek vardı.

Paskalya'dan önce cumartesi günü. Oranski Manastırından, Vilademirskaya Bakiresi'nin mucize gözteren ikonunu kentimize getirdiler. Bakire haziran ortalarına dek kentin konuğu olacaktı, bu süre içinde de kentteki bütün kilise topluluğu üyelerinin evine gelecekti.

Benim patronlarımın evine de hafta arası bir sabah getirdiler, öbür odadan küçük hanımın korkuyla bağırıldığını işittiğimde mutfakta bakırları parlatıyordum.

«Git, ön kapıyı aç! Oranskaya Bakiresi'ni getiriyorlar!»

Olduğum gibi pis, ellerim yağ ve kil içinde koşup aşağı inerek kapıyı açtım. Eşikte bir elinde lamba öbüründe buhurdan genç bir keşiş duruyordu.

«Amma da geç kaldınız,» diye homurdandı. «Yardıma gel.»

İki kişi ağır ikonu dar merdivenlerden çıkarıyorlardı. Ben de omuz vererek ve kirli ellerimle ikonu tutarak onlara yardım ettim. Arkamızdaki, kalın sesleriyle isteksizce ilahi söyleyen şişman keşişler bizi okşuyorlardı.

«Kutsal Bakire, şefaat dileriz...»

«Onu pis ellerimle taşıdığım için herhalde kollarımı kurutacak,» diye üzüntüyle düşündüm.

İkonu, köşedeki, temiz örtülü iki sandalyenin üzerine yerleştirdiler. İki yanından, parlak gözlü, kabarık saçlı, iki neşeli genç keşiş tutuyordu; ikisi de meleğe benziyorlardı.

İkona yapılması gereken hizmet başladı.

«Tanrının Kutsal Annesi...» İri yarı, bir tüy yığınının arasından görünen kulak memesini tutan bir papaz tiz sesiyle ilahi söylüyordu.

«Kutsal Bakire, merhametini üzerimizden eksik etme...» Keşişler bezgince ilahiye katılıyorlardı.

Bakire'yi severdim. Büyükannemin masallarına göre dünyayı çiçeklerle, neşeyle dolduran, iyi ve güzel şeylerin yaratıcısı, yoksulların avuntusu o'ydu. Benim onu öpme sıram gelince, büyüklerin ne yaptıklarına dikkat etmeden dudaklarından öptüm.

Güçlü bir kol beni kapının yanındaki köşeye çekti. İkonu taşıyan keşişleri anımsamıyorum, ama ben yerde otururken patronum ve hanımlarımın başıma üşüşüp, kaygıyla, beni bekleyen felaketin ne olacağını tartıştıkları bugünmüş gibi aklımda.

Patronum tatlı bir serzenişle: «Papazla konuşmalıyız, böyle şeyleri o bizden iyi bilir. Seni budalal» diyordu. «Bakire'yi dudaklarından öpmemen gerektiğini bilmiyor musun? Doğrusu okulda iyi şeyler öğrenmişsin!»

Birkaç gün yargılanmış biri gibi bekledim. İlk bakire'yi kirli ellerimle tutmuştum, sonra da yanlış yerinden öpmüştüm. Ah, bunun hesabını benden soracaklardı! Hiç kuşkusuz hesap vermeye çağırılacaktım!

Ama görünüşe bakılırsa, Bakire, sevgiden esinlendiğimi anlayıp, istemeden işlediğim günahlarımı bağışlamıştı. Belki de cezası çok hafifti, bu iyi insanların arasına bana attıkları dayaklarla farkına varmadan geçip gitmişti.

Kimi zaman ihtiyar kadını kızdırmak için uysal bir tavırla söylenirdim:

«Bakire beni cezalandırmayı unutmuşa benziyor.»

«Bekle,» diye karşılık verirdi. «Daha çok olmadı.»

Çatı odasını, pembe çay kâğıtlarıyla, kalayla, yapraklarla ve daha bir sürü ıvır zıvırla süslerken, aklıma gelenleri şiir haline getirir sonra da Kalimski'nin atla yolculuk ederken yaptığı gibi, kilise şarkılarına uygular-dım:

*İşte yine buradayım.
Çatı katında,
Kâğıt parçalarını kesiyor,
Mumları eritiyorum,
Keşke bir köpek olsaydım,
O zaman kaçabilirdim.
Burada bütün söyledikleri:
Önüme bak ahmak
Ve boyun eğmeyi öğren!*

İhtiyar kadın süslemelerimi görünce hırıldayarak başını salladı:

«Niçin mutfağı da böyle yapmıyorsun?» dedi.

Bir gün çatı odasına patronum geldi, el işlerime baktı ve içini çekerek konuştu:

«Şunlara bak, Peşkov ömür çocuksun vesselâm, ne olacaksın ilerde? Yoksa büyücü mü? Yok, bir şey söyleme...»

Bana 1. Nikola zamanından kalma bir beş kapiklik verdi.

Ben de paraya, parlak telden bir yer yaptım, renkli süslerimin en çarpıcı noktasına madalya gibi astım.

Ama ertesi gün para, yaptığım yer ile birlikte kayboldu. İhtiyar kadının aşırıldığını adım gibi biliyordum!

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonunda ilkbaharda kaçtım. Bir sabah kahvaltılık ekmek alırken, fırıncı karısıyla kavga etti ve alnına ağır bir dirhemle vurdu. Kadın dışarı fırladı ve yığılıp kaldı. Heimen bir kalabalık toplandı ve kadını bir arabaya koyup hastaneye gönderdiler. Ben de arabanın arkasından koştum, ve her nasılsa, farkında olmadan, kendimi elimde yirmi kapikle, Volga kıyısında buldum.

İlkbahar günü neş'eyle gülümsüyordu, Volga daha da geniş görünüyordu, toprak uçsuz bucaksızdı ve sanki kımıldıyordu, ben ise o güne dek bir fare deliğinde yaşamıştım. Ne patronuma, ne de Kunavino'ya büyükanneime dönmemeye karar verdim; sözümü tutmamıştım, onun yüzüne bakmaya utanıyordum. Öte yandan büyükbabam da gelişim yüzünden derin düşüncelere dalacaktı.

Bir iki gün ırmak kıyılarında dolaştım, rıhtım işçileri beni beslediler, geceleri onlarla rıhtımda uyudum. Sonunda, içlerinden biri benimle konuştu:

«Buralarda sürtmekle boşu boşuna zaman öldürüyorsun evlât. Niçin Dobri gemisine gitmiyorsun? Bulaşıkçı arıyorlar.»

Gittim. Uzun boylu, sakallı, kara ipek başlıklı idare memuru, bulutlu, gözlüklü gözleriyle bana baktı.

«Ayda iki ruble,» dedi yavaşça. «Pasaportun?»

Pasaportum yoktu. İdare müdürü bir an düşündükten sonra:

«Anneni getir,» dedi.

Büyükanneime koştum. Attığım adımı beğendi ve büyükbabamla Ticaret Odasına gidip bana pasaport alması için konuştu. O da benimle gemiye geldi.

İdare memuru bize şöyle bir bakarak: «Çok iyi.» dedi. «Gelin.»

Beni geminin kış tarafına götürdü, beyazlar içinde, dev yapılı aşçı bir masaya oturmuş, çayını yudumlarıken bir yandan da kalın bir sigara tütürüyordu. Kamorot beni, aşçıya itti.

«Bulaşıkçı...»

Ve hemen ayrıldı. Aşçı homurdandı, idare memurunun arkasından söylenirken kara bıyıkları oynuyordu:

«Boğaz tokluğuna çalıştıracak olduktan sonra, şeytanı bile işe alırsın sen...»

Öfkeyle, sık, kara saçlı başını geriye attı, koyu renk gözleriyle bana baktı, avurtlarını şişirerek bağırdı:

«Kimsin sen?»

Bu adama hiç kanım kaynamamıştı. Beyazlar için de olmasına karşın pasaklı görünüyordu. Elleri öyle kılıydı ki, olduğundan çok daha büyük görünüyorlardı, kulaklarından kıllar fırlamıştı.

«Açım,» dedim.

Gözünün altından bana baktı. Sert yüzü birdenbire yumuşadı sonra geniş bir gülümseme kırmızı yanaklarından kulaklarına dalga dalga yayılırken tıpkı bir beygirinkine benzeyen iri dişleri ortaya çıktı. Bıyıkları hafifçe sarktı, şişman, iyi huylu bir ev kadınına benzedi.

Masayı temizledi, temiz bir bardağa çay koydu, dokunulmamış bir somunla kalın bir sosisi önüme itti.

«Haydi, ye bakalım. Anan baban var mı? Çalmayı biliyor musun? Üzülme, burası hırsız dolu, az zamanda öğretirler.»

Sözleri havlar gibi söylüyordu. Kocaman yanakları tıraştan morarmıştı, burnunun yanında üzeri damarlarla örtülü bir et beni vardı. Şiş, kırmızı burnu bıyıklarına eğilmişti, kalın alt dudağı kibirlice bükülmüştü, ağzının kıyısındaki sigara için için yanıyordu. Görünüşte az önce hamamdan çıkmıştı, çünkü kendisinden bir huş ağacı ve biber konyağı kokusu yayılmaktaydı, boynu ve şakaklarıysa boncuk boncuk terlemişti.

Yemeğimi yedikten sonra bana bir ruble verdi.

«Git, kendine iki önlük al biraz da balık istiyorum. Durl Balığı ben alırım.»

Başlığını giydi yalpalaya yalpalaya ayaklarını tıpkı ayı gibi sürükleyerek güverteye çıktı.

Gece. Parlak ay vapurdan soldaki çayırlara yayılıyor. Bizim eski, kahverengi vapurumuz, beyaz çizgili bacasıyla, gümüş suları tembelce okşuyor, yavaşça karanlık kıyılar vapuru karşılamaya çıkıyorlar, gölgeler kulübe pencerelerinin ışıklarında yansıyor, köyden bir şarkı işitiliyor, kızlar hem geziyor hem de şarkı söylü-

yorlar, «ay-luli» dedikleri zaman bana «alelüya» diyorlar gibi geliyor.

Gemimiz uzun bir halatla bir de mavna çekiyor. Mavna da kahverengi. Güvertede büyük, demir bir kafes var, kafeste sürgün ve kürek mahkûmları bulunuyor. Nöbetçinin kasaturası mum gibi parlıyor, derin, mavi gökyüzündeki yıldızlar da küçük mumlar gibi ışıltıyor. Mavnada her şey sessiz, her şey ay ışığında yüzüyor. Kafesin demir parmaklıklarının arkasında, yuvarlak gri gölgeler seçilebiliyor. Mahkûmlar bunlar, oturmuş, Volga'ya bakıyorlar. Su çağılıyor, belki de ağlıyor ya da ürkek ürkek gülüyor. Her şeyde kiliseyi andıran bir şey var, yağ kokusu bile günlük kokusuna benziyor.

Mavnaya bakarken aklıma küçüklüğüm geliyor: astragan'dan Nizni'ye gidişimiz, annemin maske gibi yüzü, büyükannem, beni bu zor ama ilginç yaşantıya iten kişi. Büyükannemi ne zaman düşünsem, yaşamın nefret uyandıran ve iğrenç olan yanlarını unuturum. Her şey değişir, daha ilginç ve hoş olur, insanlar da gözüme daha iyi ve sevmeye değer görünürler.

Gecenin güzelliği beni neredeyse ağılatacak, ılık gecenin sessiz dalgınlığında kaybolmuş, bu akan ırmağın üzerindeki gemiden ayrı gibi duran, bir tabudu andıran bu mavna beni büyüledi. Kıyının girintili çıkıntılı çizgileri alçalıp yükseliyor ve benim de yüreğimin atışları hızlanıyor, iyi olmayı insanlığa hizmet etmeyi istiyorum.

Bizim bütün yolcuları bir tutan bir şey var. Sanki hepsi - genç yaşlı, kadın erkek - hepsi birbirine benziyor. Gemimiz yavaşça yola çıkıyor, önemli işleri olanlar posta vapuruyla gidiyorlar, yapacak hiçbir işi olmayan sessiz yolcularla bırakıyorlar bizi. Sabahtan akşama dek yiyip içiyorlar, bir sürü kapkacak kirletiyorlar; çatal- lar, bıçaklar, kaşıklar... Bu kapları yıkamak, çatal- ları, bıçakları parlatmak benim işim, sabah altıdan gece yarı-

sına dek çalışıyorum. Öğleden sonra ikiden altıya dek, akşam üzeri de ondan on ikiye dek. Yolcular yemeklerden sonra yalnızca çay, bira ve votka içtiklerinden işim bir parça azalıyor.

Bu saatlerde bütün garsonlar serbest olurlar. İşlelerinden kimileri bacanın yakınındaki bir masada oturup çay içerlerdi. Aralarında, Sumuri aşçı: Yakov İvanoviç yardımcısı; Maksim mutfak bulaşıkçısı; ve Sergey adında güverte yolcularının garsonu olan, çiçek bozuğu, çipil gözlü bir kambur. Yakov İvanoviç onlara pis öyküler anlatır, yosunlu dişlerini göstererek, hıçkırır gibi gülerdi. Sergey'in kurbağaya benzeyen ağzı kulaklarında, somurtkan Maksim sessizce, rengi belirsiz gözleriyle öbürlerini süzerek dinlerdi.

Aşçıbaşı zaman zaman gürültüyle sözü keser, bağırırdı; «Yamyamlar! Mordovlular!»

Bu insanlardan hoşlanmıyordum. Şişman, kel kafalı Yakov İvanoviç yalnız kadınlardan söz eder, hep de iğrenç bir biçimde. Mavi lekelerle kaplı, anlamsız bir yüzü var. Bir yanağında, oynayıp durduğu, üzeri kırmızı kıllarla kaplı bir et beni vardı. Gemide ne zaman fingirdek, yaklaşılabılır bir kadın görse, yumuşak bir tavırla, dilenci gibi onu izler, tatlı olmaya çalışan, ağlamaklı bir sesle konuşur, dudakları tükürüklerle dolar ve pis dilinin çabuk, küçük hareketleriyle onları yalardı. Her nedense cellatlar, böyle şişman ve yağlı olmalıdırlar diye düşünürdüm ona bakınca.

Bir keresinde, kendisini dikkatle ve kızarıp bozarak dinleyen Sergey'le maksim'e sordu: «Bir kadını nasıl ısıtacağınızı biliyor musunuz?»

Sumuri küçümseyerek patladı. «Yamyamlar!» Yavaşça doğruldu ve bana: «Peşkov! Gell» dedi.

Kamarasına girince, bana deri kaplı küçük bir kitap verdi, kendi de, soğuk hava deposunun yanındaki duvara bitişik yatağına uzandı.

«Oku bana!»

Bir makarna kutusunun üzerine oturup, uysal bir tavırla okumaya başladım:

«Yıldızlarla dolu bir Umbrakulum, cennetle uygun bir bağ kurulacağının belirtisidir; cahillik ve yanılığdan özgürlüğe ulaşacaklardır...»

Sumuri bir duman bulutunun arasından homurdandı:

«Develer! Bu saçmasapan şeyler de yazılır mı?»

«Çıplak bir sol göğüs masum bir yürek demektir.»

«Kimin çıplak sol göğsü?»

«Yazmıyor!»

«O zaman bir kadının demektir. Eeeh, orospular!»

Gözleri kapalı, kolları başının altında uzanıyordu. Ağzının kenarındaki, için için yanan sigarasından öyle derin bir soluk çekti ki sanki göğsünde bir şey öttü ve yüzü dumanlar arasında görünmez oldu. Zaman zaman bana uyukluyormuş gibi gelirdi, ben de okumayı bırakıp, sıkıcı kitabı incelerdim, ama o:

«Okusana!» diye bağıırırdı.

«Kutsal kişi karşılık verdi: İşte, benim iyi Suverian kardeşim...»

«Severian.»(*)

«Suverian, yazıyor.»

«Cehenneme kadar yolu var! Aşağıda şiirler olacak. Oradan başla.»

Oradan başladım:

Ah, masum yaratıklar, bizim işçilirimizi incelemeye kalkışıyorlar,

Sizin kıt akıllarınız asla gerektiğinde

onlara erişemez,

Keşişlerin ilahileri bile sizin anlayışınızın

ötesinde kalacak!

(*) Aşçı, Rusçada «kuzeyli» anlamına gelen «Severian»la, «suverian»ı birbirine karıştırıyor.

«Durl!» diye bağırdı Sumuri. «Sen buna şiir mi diyorsun? Ver şu kitabı bana.»

Kalın, mavi cildi öfkeyle karıştırdıktan sonra, yatağının altına soktu.

«Başkasını oku!»

Ne yazık ki demir çemberli kara sandığında birçok kitap vardı. Ömer'in Buyrukları, Topçuluk Anıları, Lord Sedengali'nin mektupları, Zararlı bir böcek olan tahtakurusunu yok etmenin ve zararlarıyla savaşmanın yolları, gibi. Başı sonu olmayan kitaplar da vardı. Bazen aşçı bana onları aratıp başlıklarını okuturdu. Ben dediğini yaparken, o öfkeyle homurdanırdı:

«Şu yazdıklarına bak, serseriler! Nedensiz suratına vurmaları gibi bir şey. Gervassi! Benim Gervassi'yle ne işim var sanki? Sonra Umbrakulum da ne karın ağrısı oluyor?»

Garip sözcükler ve alışılmadık adlar kafama takılırdı, hep onları yinelerdim, sanki sesleri anlamlarını açıklayacaktı. Pencerenin ötesinden ırmağın durmayan şarkısı ve şıpırtısı gelirdi. Güverteye çıkmak ve yüklerin üzerinde oturup şarkı söyleyen, ilginç öyküler anlatan ya da iskambil oyununda yolcuların paralarını alan idare memuru ve ateşçileri dinlemek isterdim. Yukarılarında bakır teller gibi gergin çamların olduğu, çayırlarında çekilen suyun kırık bir ayna parçası gibi mavi göğü yansıttığı küçük gölcükler pırıldayan, Kama kıyılarını izlerken, onlarla oturmak ve onların basit, anlamlı sözlerini dinlemek ne güzel olurdu. Gemimiz karadan uzaktı, karaya yaklaşılmazdı da ama sessiz akşamlarda görünmeyen kilisenin çanı kıyıda yavaş yavaş gemiye gelirdi, bu çanın sesi bize kentin, insanların düşüncelerini ulaştırırdı. Bir balıkçı sandalı suda bir ekmek kabuğu gibi sallanırdı, gözümüzün önünde bir köy canlanırdı, sonra sarı bir kum şeridinden yürüyerek yaklaşan, kırmızı gömlekli bir köylü. Uzaktan her şeyin çekici bir görünümü vardı. Eşyalar oyuncak gibi, küçük ve renkli

görünürdü. Canım ırmağın kıyısına doğru iyi, sevecen
şeyler seslenmek istiyordu... ırmağın kıyısına ve
mavnaya.

Bu kahverengi mavna beni büyülemişti. Saatlerce
oturup, küt burnunun çalkantılı suları yardığını izleyebi-
rdim. Gemi onu ipe bağlı bir domuz gibi sürüklerdi.
Gevşeyince halat suya çarpardı, gerilince de, mavnayı
burnundan hızla çekerti. O demir kafeste hayvanlar gi-
bi oturan insanların yüzlerini görmeyi çok isterdim.
Perm'de kıyıya, çıkarıldıklarında iskelenin üzerine tır-
mandım. Düzinelerle gri yaratık, zincirlerini şakırdatar-
ak, sırt çantalarının ağırlığıyla belleri bükülmüş önüm-
den geçip gittiler. Kadındılar, erkektiler, yaşlı ve gençti-
ler, çirkin ve güzeldiler, yani başkaları nasılsa öyle, yal-
nız giyimleri farklıydı ve tıraş edilmiş kafaları yüzünden
biçimleri bozulmuştu. Kesinlikle haydut olsa gerektiler,
ama büyükannem haydutlar konusunda bana birçok iyi
şey anlatmıştı!

Sumuri, onların herhangi birinden çok daha kor-
kunç ve azılı hayduta benzemekteydi.

Sumuri mavnaya bakarak homurdandı: «Tanrı beni
böyle bir yazgıdan korusun!»

Bir gün ona dedim ki:

«Onlar katil ya da haydutken sen nasıl oldu da
aşçı oldun?»

«Bir kere ben aşçı değilim. Aşçıbaşyım, şefim.
Yalnız kadınlar aşçı olur.» Homurtuyla bunları söyledik-
ten sonra bir an düşünceye daldı ve:

«İnsanlar kafa bakımından farklıdırlar. Kimi insan-
lar akıllıdır, kimileri sıkıcıdır, kimileri de budaladır. İyi ki-
taplar okuyarak akıllı olursun: Kara Büyü ve benzer-
leri... Bütün kitapları okuman gerekir, iyi kitapları bul-
manın tek yolu budur,» dedi.

Bana her zaman:

«Oku,» derdi. «Eğer bir kitabı anlamazsan, yedi
kez oku. O da yetmezse, on iki kez oku.»

Sumuri'nin gemide herkesle arası açıktı, suskun idare memuruyla bile. Biriyle konuşurken alt dudağını kibirle uzatır, bıyıklarını çekiştirir ve sözler ağzından çakıl taşı gibi fırlardı. Ama bana karşı nazik ve dikkatliydi, onun bu dikkatinde beni korkutan bir şey vardı. Bazen aşçıyı, büyükannemin kız kardeşi gibi biraz kafadan kontak bulurdum.

«Okuma artık!» der ve uzun süre gözleri kapalı, burnu tıslayarak soluk alır; ağır kocaman göbeğiyle, elleri göğsünde bir cesetinki gibi bağlı korkunç, kıllı parmaklar görünmez şişlerle görünmez bir çorap örüyormuş gibi bükülerek, yatardı. Sonra, birden söylenmeye başlardı:

«Örneğin şu akıllı akılları ele alalım ve ne işe yararlar görelim! Akıl sakınılarak ve eşitsizce dağıtılmıştır. Eğer herkesin eşit ölçüde akılı olsaydı, ama değil ki. Bu arkadaş anlar, öteki anlamaz, berikinin anlamaya niyeti yoktur.»

Dili sürçerek, bana askerlikle ilgili anılarını anlatırdı. Öykülerinde hiçbir anlam bulamazdım ve bari hiç ilgi çekici gelmezlerdi, üstelik öyküye başından başladığı da görülmezdi, canı nereden isterse oradan başlardı.

«O zaman alay komutanı askeri çağırdı ve sordu: Teğmen sana ne anlattı? Asker de her şeyi anlatır, olduğu gibi, çünkü bir asker doğru söylemek zorundadır. Teğmen ona taş bir duvara bakar gibi baktıktan sonra döner ve susar. Ya.»

Aşçı hırıltıyla içini çekti ve sözlerini sürdürdü:

«Sanki ben bir insanın neyi söyleyip söylemeyeceğini biliyorum da!.. Teğmeni hapse tıktılar, annesini de... Ah, Tanrım! Bana hiç kimse bir şey öğretmedi!»

Hava sıcaktı. Her şey titreşiyor ve hafifçe vızıldıyordu. Kamaranın metal duvarlarının ötesinde çark dönüyor ve sular şırıldıyordu. Irmak lumbarın önünden akıyordu, uzaktan bir kara parçası görünmekteydi,

ağaçlar hayal gibiydi. Kulaklarım her türlü sese o kadar alışmıştı ki yalnızca sessizliğin bilincine varabiliyordum ama geminin burnunda bir gemicinin tekdüze bir sesle söylendiğini işitiyordum:

«Ye-di! Ye-di!»

Her şeyden uzaklaşmak istiyordum, dinlemek çalışmak istemiyordum; yalnızca gölgede, sıcaklığın olmadığı bir yerde, mutfağın yağlı kokusunun olmadığı bir yerde oturmak istiyordum, oturmak ve yarı uykulu bir halde suyun üzerinde kayan sessiz, yorgun yaşama bakmak...

«Oku!» diye aşçı öfkeli sesiyle buyruk verdi.

Birinci mevki garsonları bile ondan korkarlardı; kendi halinde, ağzı açılmaz idare memuru bile Sumuri'den çekiniyor gibiydi.

«Hey, domuz!» diye Sumuri barmene bağırdı. «Buraya gel, hırsız! Yamyamlar! Umbrakulum!»

Tayfalar ve ateşçiler de ona saygı gösterir, her şeyini hoş karşılardı. O da onlara çorbadan et verir, ailelerini, köydeki yaşantılarını sorardı. Yabanıl, yağ içinde Beyaz Rus ateşçiler geminin artığı sayılırlardı. Ruslar onları Tibet Sığırı diye aşağılar ve: «Tibet Sığırı, Tibet Sığırı, verin şunun torbasını,» derlerdi.

Bu Sumuri'yi çok kızdırdı. Kıpırmızı kesilerek, ateşçilere bağırdı:

«Niçin size böyle demelerine aldırımıyorsunuz? Siz de onların yüzlerine söylesenize; katsaplar!»(*)

Bir gün, ters, yakışıklı bir adam olan Lostroma, Sumurin'e dedi ki:

«Tibet Sığırları da Hohol'lar(**) da birbirlerinden farklı değildir.»

Aşçı onu belinden ve ensesinden yakalayıp havaya kaldırdı, silkelemeye başladı:

«Seni kıyma yapayım mı?» diye bağıırıyordu.

(*) Ruslar için küçültücü bir ad.

(**) Ukraynalılar için küçültücü bir ad.

Kavgayla sona eren tartışmalar çoktu, ama Sumu-ri'yi hiç kimse dövememişti. Bir kere insanüstü bir güce sahipti, ikincisi, uzun boylu, erkek suratlı, oğlan çocuğu gibi kısa saçlı bir kadın olan kaptanın karısıyla pek sıkı fıkıydı.

İnanılmayacak kadar çok votka içerdi, ama hiç sarhoş olmazdı. Sabah içmeye başlar, dört dikleyişte bir şişenin dibine darı ekerdi, ve gün boyu da bira yudumlardı. Yavaş yavaş yüzü kızarır, kara gözleri bir şeye şaşmış gibi büyüdü.

Bazı akşamlar, güvertede saatlerce otururdu; kocaman, beyaz bir şekil, somurtarak uzaklaşan kıyılara bakardı. İnsanların çoğu böyle anlarda ondan korkarlardı, ama ben acırdım.

Yakov İvonoviç, yüzü kızarmış, ter içinde mutfaktan çıkar, kel kafasını kaşır, sonra elini umutsuzca sallayarak çekip giderdi.

«Çiğa balığı kokuyor.»

«Çorba yap.»

«Ya birisi balık çorbası ya da çiğa balığı haşlaması isterse?»

«Yap sen de. Ne olsa yerler.»

Kimi zaman ona yaklaşmak cesaretini bulurdum.

«Ne istiyorsun?» derdi başını çevirerek.

«Hiç.»

«İyi.»

Bir gün sordum:

«Niçin herkesi korkutuyorsun? Sen çok iyisin...»

Umduğumun tersine soru onu öfkeliendirmemişti.

«Ben yalnız seninle iyiyim,» dedi düşünceli, ve uysal bir tavırla. «Ya da belki herkesle iyiyim. Dışardan göstermiyorum. İnsanlara iyi olduğunu göstermemelisin yoksa işin bitiktir. İnsanlar iyi insana saldırırlar, bir bataklığın kuru kalmış toprağındaki bir dal gibi olan iyi insanı ayaklarının altına alırlar. Git bana biraz bira getir.»

Bardak bardak bira içtikten sonra dudaklarını yaladı ve yine konuşmaya başladı:

«Eğer biraz daha büyük olsaydın, sana çok şey öğretebilirdim. İşitilmeye değer bir iki şey biliyorum, ben aptal değilim. Kitap okumalısın, bilmen gereken her şeyi kitaplar sana anlatır. Bir kitap az bulunur bir şeydir. Biraz bira ister misin?»

«Sevmiyorum.»

«İyi. İçkiye başlama. İçmek büyük bir derttir. Votka da şeytan işidir. Zengin olsaydım, seni okula gönderirdim. Bilgisiz insanın öküzden farkı yoktur. Ya arabaya koşarsın ya da etinden yararlanırsın, kuyruk sallamaktan başka şey elinden gelmez.»

Kaptanın karısı ona bir Gogol cildi vermişti. Kor-kunç Öç'ü okudum, çok beğendi ama öfkeyle bağır-
dı:

«Boş laf, saçma. Peri masalı. Eminim, başka türlü kitaplar da vardır.»

Kitabı benden aldı, kaptanın karısından başka bir kitap istedi.

«Bak, Taras'ı(*) oku, öteki adı ne?» diye ters bir tavırla buyurdu. «Buluver şu hikâyeyi. Bunun iyi olduğunu söylüyor kaptanın karısı... Ama kimin için iyi? Belki onun için iyidir, benim için kötüdür. Gördün mü saçlarını nasıl kestiriyor? Niçin kulaklarını da kestirmiyor ki?»

Taras'ın Ostap'a başkaldırdığı yere geldiğimizde, boğuk boğuk güldü.

«Bunu nasıl buluyorsun?» dedi. «Birinde beyin var, birinde de güç. Ne saçmalar yazıyorlar, develer!»

Dikkatle dinledi sonra patladı:

«Hıh, aptal! Bir insanı bir vuruşta omuzdan kalçaya kadar bölemezsin. Olmaz böyle şey. Sonra bir insanı bir mızrağın ucunda kaldıramazsın, kırılır. Ben askerlik yapmadım mı?»

Andrey'in ihaneti onu allak bullak etmişti.

(*) Söz konusu kitap, Gogol'ün Taras Bulba'sıdır.

«İhanet, ha? Hem de bir kadın için! Hıh!»

Ama Taras oğlunu vurunca, aşçı ayaklarını yatağından sarkıttı, elleriyle yatağın yanlarından tuttu ve ağladı. Yaşlar yavaşça yanaklarından yuvarlanarak yere damlıyordu. Burnunu çekti ve söylendi.

«Ah, Tanrım, ah Tanrım!»

Birden bana bağırdı:

«Okusana, şeytan!»

Ostap ölmeden önce babasına, «Baba, beni işitiyor musun?» diye bağırdığında, daha çok, daha acı acı ağlamaya başladı.

«Her şey yapıldı,» dedi ağlamaklı bir sesle. «Ve işte sonu. Ne sıkıcı bir iş! O zamanlar gerçek erkekler vardı. İşte, Taras, ha? Tam bir erkek, Tanrı için!»

Kitabı elimden aldı ve yaşlarla ıslatarak, dikkatle inceledi.

«İyi bir kitap bir tatil demektir!»

Ondan sonra Ivanhoe'yu(*) okuduk. Sumuri, Pichard Plantagenet'ten hoşlandı.

Etkili bir tavırla: «İşte sana bir kral!» dedi. «Ama ben kitabı can sıkıcı buldum.

Zevklerimiz çoğu zaman birbirine uymuyordu. Thomas Jones'un hikâyesi beni büyülemişti, Tom Jones'un, Bir Bulunmuş Çocuğun Tarihinin eski bir çevirisiydi bu.

«Saçmal» diye homurdandı Sumuri. «Bana ne bu Thomas'tan? Ben ondan ne isteyebilirim? Daha başka kitaplar da olmalı.»

Bir gün ona başka kitaplar da olduğunu bildiğimi söyledim: yasak kitaplar, yeraltı kitapları, yalnızca geceleri bodrumlarda okunan kitaplar.

Gözleri büyüdü, bıyıkları dikildi.

«Nedir o? Sen ne yalanlar söylüyorsun?»

«Yalan söylemiyorum. Bir gün papaz bana günah çıkarırken sormuştu. Daha önce de onları okuyup ağlayan insanlar gördüm.»

(*) İngiliz romancısı Walter Scott'un bir eseri.

Aşçı bana sıkıntıyla baktı.

«Kim ağladı?» diye sordu.

«Dinleyen bir hanım. Birisi de korkup dışarı kaçtı.»

«Uyan, düş görüyorsun,» dedi Sumuri, gözleri gıgide küçülüyordu. Bir anlık bir susuştan sonra ekledi:

«Yeter. Elbette, bir yerde gizli bir şey olmalı. Engel olunamaz ki... Ama ben çok yaşlıyım... Ve öyle biri... Yine de, sen düşündüğün zaman...»

Bu güzel söz söyleme sanatıyla daha saatlerce konuşabilirdi.

Farkında olmadan okuma alışkanlığı edindim, zevkle okuyordum. Kitaplarda anlatılan her şey yaşamdakinin tersiydi ve bu yaşamı daha da ağırlaştırıyordu.

Sumuri'nin de kitaplara ilgisi artmaktaydı. Çok zaman beni işimden çağırırdı:

«Peşkov! Gel, oku!»

«Yıkanacak bir yığın bulaşık var.»

«Maksim yıkar.»

Benim işimi yapması için kabaca, büyük bulaşıkçıyı çağırırdı, o da oç almak için bardakları kırardı.

İdare memuru sakın bir tavırla beni uyardı: «Seni gemiden atacağım.»

Bir gün Maksim bilerek bir bulaşık tasındaki pis su da birkaç bardak bıraktı, ben de tası denize boşaltınca bardaklar da gitti.

Sumuri, idare memuruna: «Benim suçum,» dedi. «Hesabıma yaz.»

Garsonlar bana yan gözle bakmaya başladılar.

«Hadi bakalım, kitap kurdu, sana niçin para veriliyor sanıyorsun?» diyorlardı.

Bana yığınla iş çıkarıyorlardı, bilerek kirletilmiş kaplar. Bu işin sonunun kötüye varacağını seziyordum, yanılmamışım.

Bir akşam kırmızı yüzlü bir kadınla, sarı başörtülü, yeni, pembe bluzlu bir genç kız gemimize bindi. İki de içmişti. Kadınlar gülümsüyor, herkesi eğilerek selamlı-

yordu, bir diyakos gibi hep aynı sözleri dillerine dolamışlardı.

«Bağışlayın beni, cancağızlarım, bir yudumcuk içiverdim. Mahkemeye çıktım ve serbest bırakıldım, eh, kutlamak için azıcık kafayı çektim işte.»

Kız kıkırdadı ve kadının sırtını dürterek, dumanlı bakişlarıyla herkesi süzdü.

«Git işine, sürtük! Git işine!»

Kendilerine, ikinci mevkinin yakınında, Yakov İvonoviç'le Sergey'in yattıkları kamaranın karşısında bir yer buldular. Kadın hemen ortadan yok oldu; Sergey de kızın yanına demir atarak, kurbağa ağzını geren yılışık bir sırtışla konuşmaya başladı.

O gece işten sonra, ben yattığım masaya neredeyse çıkmak üzereyken Sergey geldi ve beni kolumdan yakaladı.

«Buraya gel, sana birini bulduk.»

Sarhoştı. Elimi kurtarmaya çalıştım ama bana vurdu.

«Gel diyorum sana!»

Maksim de koştu geldi, o da sarhoştı, ikisi birden beni uyuyan yolcuların arasında, güvertede sürükleyerek kamaralarına götürdüler. Ama Sumuri kapıda duruyordu, hemen kapının ağzında da Yakov İvonoviç vardı, kız sırtını yumruklamaktaydı.

«Bırak beni, gideyim!» diye sarhoş peltekliğiyle bağıırıyordu.

Sumuri beni Sergey'le Maksim'in pençesinden kurtardı, ikisini de saçlarından yakalayıp kafalarını birbirine vurdu ve onları güvertede debelenmeye bıraktı.

«Yamyam!» diye bağırdı Yakov'a ve kapıyı yüzüne çarptı. Beni de itti ve kükredi:

«Defol, buradan!»

Kıça koştum. Gece bulutlu, ırmak karanlıktı. Geminin dümen suyu görünmeyen kıyılara giden iki ayrı yola ayrılmıştı, bu yolların arasında mavna yol alıyordu. Bir

sağda bir solda hiçbir yeri aydınlatmayan ve ırmağın kıyılarınin arkasında bir görünüp bir yok olan kırmızı ışıklar göze çarpıyordu. Işıklar sönünce ırmak her zaman-
kinden daha da karanlık ve ezici oluyordu.

Aşçı geldi ve yanıma oturdu, derin derin göğüs geçirerek bir sigara yaktı.

«Seni o fahişeye mi sürüklediler? Domuz! Sana saldırdıklarını işittim.»

«Kızı onlardan kurtardın mı?»

«Onu mu?» Kıza küfürü bastı ve acılı bir sesle konuşmasını sürdürdü: «Buradakilerin hepsi domuz. Bu gemi köyden de beter. Hiç köyde oturdun mu?»

«Hayır.»

«Köy çekirdeğine kadar çürümüştür. Özellikle kışın.»

Biten sigarasını attı ve yine konuştu:

«Bu domuzların arasında eriyip gidersin. Senin için üzülüyorum, küçük fare. Herkes için üzülüyorum. Bazen ne yapmamam gerektiğini bilmiyorum! Diz çöküp onlara desem ki: Ne yapıyorsunuz, piçler? Kör müsünüz nesiniz? Develer!»

Gemi uzun uzun düdüğü çaldı, halat suya çarpıyordu. Karanlığın içinden bir lamba ışığı parladı, alacakaranlıktaki küçük ışıklarda iskele belirdi.

«Sarhoş Orman.» diye söylendi aşçı. «Bir de böyle nehir vardır: 'Sarhoş Nehir.' Bir zamanlar, 'Sarhoş' dedikleri bir subay vardı. Bir de memur, 'Ayyaş'. Ben kıyıya çıkıyorum.»

Kama bölgesinin güçlü kadınları uzun el arabalarıyla gemiye odun taşıyorlardı. Küçük, çevik adımlarla, yükleri altında iki büklüm, çift çift ateşçinin yerine geliyor ve deponun karanlık ağzından yüklerini atarken çınlayan bir sesle bağıyorlardı:

«Hi-i-i!»

Kadınlar yüklerini boşaltırken tayfalar bacaklarını, göğüslerini çimdikliyorlar, onlar da söylenerek tayfalara

tükürüyorlardı. Dönüşte kadınlar kendilerini şaplaklardan ve çimdiklerden, el arabalarıyla vurarak koruyorlardı. Böylesi olaylara birçok kez tanık olmuştum, hemen hemen her yolculukta. Odun aldığımız her yerde aynı şey oluyordu.

Bana öyle geldi ki bu gemide uzun yıllardan beri yaşayan yaşlı bir adamdım ve her şeyi —yarın, gelecek hafta, önümüzdeki sonbahar olacakları— biliyordum.

Artık ortalık ağarmaya başlamıştı. İskelenin yukarıdaki kumlu burunda büyük bir çam ormanı belir-meye başladı. Kadınlar gülerек, şarkı söyleyerek, çığlıklar atarak tepedeki koruya tırmanıyorlardı. Silahları, arabaları olan askerlere benziyorlardı.

Ağlamak istiyordum, gözyaşları göğsüme tıkanı, yüreğim eziliyordu, bu acı veren bir şeydi.

Ama ağlamaya utanıyordum, ben de tayfa Boris'e güvertenin yıkanmasında yardım ettim.

Boris gösterişsiz biriydi. Renksizdi, küçük gözlerini kısar, çevresine bu kısık gözlerle bakardı. Bir gün bana dedi ki:

«Şerefim üzerine benim takma adım Boris değil, Farin, çünkü annem bir fahişeydi. Bir kız kardeşim var, o da öyle. Sanki alinyazıları değil mi, ikisinin de... Alinyazısı, kardeş boynunda bir taştır. Kalkmak istersin, ama olduğun yerdesindir.»

Güverteyi silerken yavaş sesle konuşuyordu:

«Gördün mü kızlara nasıl askıntı oldular? Düşün bir kez! Eğer gereken çabayı gösterirsen ıslak bir kütüğü bile yakabilirsin. Ben bundan hoşlanmam, kardeş, dayanmam. Eğer kız olsaydım kendimi karanlık bir havuzda boğardım, sonrası Tanrı yardımcımdır! Yapman gerekeni yapabilmen çok zordur, ama yapamazsan da duyguların mahvolur! Kastralar(*) aptal değil. Hiç Kastralardan söz edildiğini işittin mi? Hadımdırlar.

(*) Din adamları.

Çok güçlü insanlardır, doğru yaşamının yolunu bulmuşlar. Yaşamın bütün çirkin, küçük şeylerinden uzaklaşıp, yalnızca Tanrıya hizmet ederler.»

Kaptanın karısı, çamur gölcüklerinin önünden geçerken eteklerini topluyordu. Uzun boylu, heybetli bir kadındı, öyle içten, özentisiz bir yüzü vardı ki, arkasından koşup bütün yüreğimle:

«Bana bir şey söyleyin: Lütfen!» demek istedim.

Gemi yavaş yavaş iskeleden ayrıldı.

«Alarga ettik,» dedi Boris haç çıkararak.

ALTINCI BÖLÜM

Sarapul'da Maksim gemiden ayrıldı. Sessizce ayrıldı, hiç kimseyle vedalaşmadan, sakın ve ciddi. Onun arkasından şen kadın, hala gülerek, ve örselenmiş kız, şiş gözleriyle... Sergey uzun süre kaptanın kamarasının önünde diz çöküp, kapıyı öperek ve arasına da başını vurarak yalvardı.

«Bağışla beni, benim suçum değil,» diye ağlıyordu. «Bütün suç Maksim'deydi.»

Tayfalar, barmen, giderek yolcuların bir bölümü yalan söylediğini biliyorlardı ama onu yüreklendirmekteydiler:

«Devam et, ha gayret! Seni bağışlayacak.»

Gerçekten de kaptan, onu yerlerde yuvarlandıran bir tekme atmasına karşın, suçunu bağışladı. Bir dakika geçmeden Sergey elinde kahvaltı tepsileri, önüne gelene dayak yemiş bir köpek gibi yaltaklanarak güvertede koşuşturmaktaydı.

Maksim'in yerine Viyatkalı eski bir asker aldılar, adam çelimsiz, küçük kafalı, kırmızıya çalan kahverengi gözlü biriydi. Aşçının yardımcısı onu hemen bir iki piliç kesmeye gönderdi. Asker ikisini kesti ama öbürleri gü-

vertede elinden kaçtılar. Yolcular da yakalamaya çalıştılar ama bir ikisi denize uçtu. Asker üzüntüyle mutfağın yanındaki odunların üzerine oturdu ve ağlamaya başladı.

Sumuri hayretle, «Ne oldu, aptal?» diye sordu. «Hiç askerler ağlar mı?»

«Ben savaşa katılmayan bir askerim,» dedi asker yumuşak bir sesle.

Bu onun felâketi oldu. Yarım saate kalmadan gemide herkes ona gülüyordu. Yanına yaklaşıyor, askere gözlerini dikeyor ve soruyorlardı: «O mu?» sonra kaba, gücendirici kahkahalarla uzaklaşıyorlardı.

Önceleri asker onların gülmelerine aldırılmazdı: yalnızca oturup eski gömleğinin yenlerine gözyaşlarını silerdi, gömleğinin yenleri gözyaşlarını saklayacakmış gibi. Ama çok geçmeden kırmızıya çalan kahverengi gözleri öfkeyle parlamaya, Viyatka aksanıyla bağırıp çağırmaya başladı:

«Niçin gözlerinizi bana dikeyorsunuz? Cehennem olun karşımdan!»

Bu sözler herkesi daha da çok eğlendirmekteydi. Sırtını dürtmeye; gömleğini, önlüğünü çekiştirmeye, akşama kadar onu acımasızca rahatsız etmeye başladılar. Akşam yemeğinden sonra birisi, bir limon kabuğunu tahta bir kaşığa yapıştırıp, onun önlüğünün askılarına bağıladı. Asker yürürken kaşık öne arkaya sallanarak herkesi güldürüyordu, o da gülüşlerin nedenini anlamadan kapana kısıtılmış bir fare gibi seyirtip duruyordu.

Sumuri tek lâf etmeden onu izliyordu, çok ciddiye, yüzü bir kadın yüzü gibi yumuşamıştı.

Asker için üzölmeye başlamıştı.

«Kaşığı söyleyeyim mi askere?» diye Sumuri'ye sordum.

Başını salladı.

Askere durumu anlattığım zaman herkes gülmek-

teydi; kaşığı çekti, paramparça etti, yere fırlattı, üzerinde tepindi ve iki eliyle saçlarına yapıştı. Dövüşmeye başladık, çevremizdekiler ellerini oğuşturarak bizi izliyorlardı.

Sumuri onları dağıttı, önce benim sonra da asker'in kulağını çekerek bizi ayırdı. Bu küçücük adamın sıçrayıp kıvranarak, Sumuri'den kurtulmaya çalışması herkesi büsbütün güldürüyor, çevremizi sarmış tepinerek, bağırıp ıslık çalıyorlardı.

«Yaşa garnizon! Aşçının karnına nişan al!»

Bu insan sürüsünün çılgın neşesi, içimde bir odun parçasını kaptığım gibi suratlarına fırlatmak isteği uyandırdı.

Sumuri askeri bıraktı ve bir yaban domuzu gibi insanlara döndü, elleri arkasındaydı, dişleri görünüyor, bıyıkları titriyordu.

«Herkes yerine, marş! Yamyamlar!»

Asker bir kez daha üzerime atıldı, ama Sumuri onu tek eliyle kaldırdı, tulumbanın altına götürdü ve bir bez bebek gibi evirip çevirerek yüzünü gözünü yıkadı.

Tayfaların birkaçı, lostromo ve ikinci kaptan koşarak geldiler ve yine bir kalabalık toplandı. Herkesin başının üzerinde, idare memurunun başı her zamanki gibi içine kapanık ve suskun yükseliyordu.

Asker odunların üzerine oturarak titreyen elleriyle çizmelerini çekti. Ayaklarına sardığı paçavraları sıkı-maya başladı ama kuruydular. Dağınık saçlarından sular damlıyordu, herkesi yeniden güldürmeye yetti bu.

«Durun, siz,» dedi asker onlara ince, tiz bir sesle. «Bu çocuğu öldüreceğim!»

Sumuri omzumu tutarak ikinci kaptana bir şeyler söyledi. Tayfalar kalabalığı dağıttılar.

Sumuri herkes gittikten sonra askere: «Sana ne yapacağız?» dedi.

Asker sesini çıkarmadı, bütün bedeni garip bir biçimde sarsılırken yabanıl gözleriyle bana bakmaktaydı.

«Kıpırdama!»

«Saçma! Burası kışla değil!» karşılığını verdi asker. Bu aşçıyı duygulandırdı. Şiş yanakları söndü, beni alarak yürüdü. Allak bullak olmuştu. Ben hâlâ askere bakıyordum, Sumuri Konuştu:

«Gururlu bir arkadaş, ha? Hadi gidelim.»

Sergey bizi yakaladı ve fısıldadı:

«Boğazını kesmek istiyor!»

«Ne!» diye bağırarak Sumuri koştu.

Asker, barmenin kamerasının kapı ağzında, elinde tavuk kesmek ve odun yarmak için kullanılan koca bir bıçakla durmaktaydı. Bıçak, kör testere gibi bir şeydi. Kamaranın karşısındaki kalabalık, bu saçları dikilmiş, gülünç, ufak tefek adamı izliyordu. Eğri burunlu yüzü, pelte gibi titriyordu, ağzı açık, dudakları sarkmış, hep aynı sözleri söyleyip duruyordu:

«Şeytanlar, şey-tan-lar!»

Zayıf, çocuk eline benzeyen eliyle gömleğini indirmeye başlayınca, yanımda duran yakışıklı bir adam içini çekerek, bana:

«Kendini öldürecekse niçin pantolonunu düzeltiyor?» dedi.

Kalabalık büyük bir gürültüyle gülüyordu. Onun kendini öldürmeyi göze alabileceğine kimsenin inanmadığı açıktı. Ben de inanmıyordum, ama Sumuri, ona kısa bir an baktıktan sonra, göbeğiyle insanları yararak, uyarmaya başladı:

«Yaylan buradan, aptal!»

Bu sözü çoğul bir ad gibi kullanmayı severdi. Bir insan kalabalığına yaklaşır ve topuna birden:

«Çekil, aptal!» derdi.

Bu eğlenceli bir şeydi ama bu gün gerçek gibi görünüyordu, çünkü sabahtan beri tüm insanlar bir tek koca aptal olmuşlardı.

Sumuri kalabalığı dağıtınca askere yaklaşıp elini tuttu.

«O bıçağı bana ver.»

«Hepsi bir,» dedi asker bıçağı vererek. Aşçı bıçağı bana verdi ve askeri kamaraya soktu.

«Uzan ve uyu. Derdin nedir senin sahi?»

Asker tek laf etmeden yatağa oturdu.

«Şimdi sana yiyecek bir şeyler ve biraz votka getirecek. Votka içer misin?»

«Biraz.»

«Bak, sakın ona dokunma. Sana gülen o değildi, iştittin ya? Ben sana diyorum ki o değildi.»

«Niçin bana öyle işkence ettiler?» diye asker yumuşak bir sesle sordu.

Sumuri bir süre hiçbir şey söylemedi.

«Bildiğimi mi sanıyorsun?» dedi sonunda.

Birlikte mutfağa döndük.

Yolda bana: «Şu zavallı adamlarla uğraşıyorlar,» dedi. «Gördün mü? İnsanlar seni deli edebilirler, kardeş, evet yapabilirler bunu. Tahtakurusu gibi saldırırlar sana, bitirirler seni. Ne diyorum, tahtakurusu gibi. Aslında tahtakurusundan bin kez kötüdürler!»

Askere biraz ekmek, et ve votka getirdiğimde, yatağın üzerinde oturmuş öne arkaya sallanarak bir kadın gibi yumuşak bir biçimde ağılıyordu. Tabağı masanın üzerine koydum.

«Bunları ye,» dedim.

«Kapıyı kapa.»

«Karanlık olur.»

«Kapa, yoksa yine gelirler.»

Dışarı çıktım. Askerden hoşlanmıyordum. Bende ne sempati ne de acıma uyandırmıyordu, bu ise beni rahatsız ediyordu. Büyükannem bana hep:

«İnsanlara acımak gerek, zavallı tahilsizler, çabala-yıp duruyorlar,» derdi.

Döndüğümde aşçı sordu: «Götürdün mü yiyeceklerini? Nasıl şimdi?»

«Ağılıyor.»

«Bak şu paçavraya! Bir de asker olacak.»

«Onun için üzölmüyorum.»

«Nedir o?»

«İnsan başkalarına acımalıdır.»

Sumuri elimi tuttu, beni kendine doğru çekti.

«Zoraki acıma olmaz,» dedi etkili bir biçimde. «Yalancılık da iyi değildir, anlıyor musun? Şapşallaşmaya başlama, kendini tanı.»

Beni itti ve sıkıntıyla ekledi: «Burası sana göre bir yer değil? Yak bir sigara.»

Yolcuların davranışları duygularımı derinden yaralamaktaydı. Askere yaptıklarında ve Sumuri onun kulağını çektiğinde gösterdikleri sevinçte anlatılamaz, küçültücü bir şeyler sezmiştim. Böylesine iğrenç ve acınası bir şeyden nasıl hoşlanabilirlerdi? Ne vardı bu kadar gülünecek bu olayda?

İşte yine güvertede oturmuşlar ya da uzanmışlar; yiyip içip iskambil oynuyor, sakın sakın, saygıdeğer bir tavırla konuşuyor, bir saat önce bağıırıp çağırın, yuhalayıp ıslıklar çalan kişiler kendileri değillermiş gibi ırmağa bakıyorlardı. İşte yine her zamanki gibi sessiz ve tembeldiler.

Sabahtan akşama dek, bir güneş huzmesinde görünen tatarcık ve toz zerrecikleri gibi güvertede yavaş yavaş gezinirlerdi. Şimdi de birçoğu kendilerini karaya çıkaracak iskele tahtasına yöneliyor, bu arada tıpkı onlar gibi giyinmiş bir küme insan da torbaların, çantaların başına eğilmiş, gemiye binmeye hazırlanıyordu.

Bu sürekli insan alış verişi gemideki yaşantıya hiçbir değişiklik getirmezdi. Yeni yolcular da ötekilerinin tartıştıkları konuları tartışacaklardı: toprak, iş, Tanrı, kadınlar: dahası kullandıkları sözcükler bile değişmeyecekti:

«Boyun eğmemiz gereken Tanrının iradesidir, elden ne gelir, katlanacağız. Yapacak bir şey yok, alınyazımız böyleymiş.»

Bunları işitince çok sıkılır ve sinirlenirdim. Ben kö-
tüyü boyun eğmezdim, zalimce ve haksızca davranış-
ları sineye çekmeye de hiç mi hiç niyetim yoktu. Asker
de ona yaptıklarını hak etmemişti. Kesinlikle gülünç,
garip görünmeyi o da istemezdi.

Ciddi, iyiyürekli Maksim'i gemiden atmışlardı, oysa
alçak Sergey'i tutuyorlardı. Hem niçin bir insana çılgın-
ca işkence etmeye bu kadar yeteneği olan bu insanlar,
gemicilerin en katı buyruklarını kabul ediyor, en ağır,
kaba azarlarına en küçük bir gücenme belirtisi göster-
meksizin boyun eğiyorlardı?

Lostroma, kötü bakışlı, güzel gözlerini kısarak ba-
ğırdı: «Çekilin şurdan! Görmüyor musunuz gemi yan
yatıyor. Bir dayak istersiniz siz, şeytanlar!»

Şeytanlar uysal bir tavırla güvertenin öbür yanına
geçtiler, az sonra oradan da bir koyun sürüsü gibi ko-
valandılar.

«Hadi ordan, fareler!»

Sıcak gecelerde, gün boyu kızan metal tentenin al-
tı dayanılmaz olurdu. Yolcular hamamböcekleri gibi gü-
verteye üşüşüp istedikleri yerde uyurlardı. Her karaya
çıkışta tayfalar onları tekmelerle uyandırıyorlardı.

«Hey, çekil yoldan! Yerlerinize gidin!»

Uykulu uykulu kalkıp herhangi bir yöne giderlerdi.

Tayfalar yolculardan yalnızca giysileriyle ayrılıyorlar-
dı, bir de onlara polis gibi durmadan emirler yağdırıyorlar-
dı.

İnsanlara ilişkin en dokunaklı şey onların utangaç-
lıkları, çekingenlikleri ve acı veren boyun eğmişlikleri-
di; en garip ve korkunç şey de bu boyun eğmişlik ka-
buğu çatlar çatlamaz ortaya çıkıveren hayvansal cüm-
büşe düşkünlükleriydi. Bu insanların gemiye nereden
alındıklarını bilmediklerini hissediyordum, nereye bırakı-
lacakları da onlar için önemli değildi, nerede karaya çı-
karılırsa orada bir süre kalacaklar, sonra da başka bir
gemiye bindirileceklerdi, o da onları başka bir yere gö-

türecekti, hepsi de evsiz barksız gezginlerdi, bütün top-
raklar onlara yabancı, bütün insanlar onlara göre boş
kalabalıklardı.

Bir gün, gece yarısından az sonra, makinelerden
biri top gürlemesi gibi büyük bir patlamayla dağıldı. Gü-
verte hemen makine dairesinden çıkan, kıvrım kıvrım
her köşeyi dolduran dumanlarla doldu. Biri, kulakları
sağır eden bir sesle bağıırıyordu:

«Gavrilo, bir parça keçe ve sülyen!»

Ben makine dairesinin yanındaki, üzerinde bulaşık
yıkadığım masada uyuyordum. Ben patlama ve sarsın-
tıyla uyandığımda, güvertede her şey sessizdi; maki-
neler buharla hışırdıyor, çekiçler hızlı hızlı vuruyordu.
Ama bir dakika geçmeden, bütün güverte yolcuları, en
korkunç bir biçimde bağıırıp çağırıp ulumaya baş-
ladılar.

Hızla yayılan beyaz siste saçı başı darmadağınık,
yarı çıplak kadınlar, balık gözlü adamlar koşuşuyor, iti-
şiyor, hepsi bohçalarını, torbalarını, çantalarını çekiştirir-
yor, sendeliyor, düşüyor, birbirlerine vuruyor, Tanrıya
ve Aziz Nikolas'a yalvarıyorlardı.

Bu benim bir gece alarmı konusundaki ilk dene-
yimdi ve her nedense bütün bunların bir yanlışlık oldu-
ğunu seziyordum. Gemi olağan hızını sürdürüyor, sağ-
daki kıyıya çok yakın gidiyordu, tırpancıların kamp ateş-
leri yanmaktaydı, yükseklerdeki dolunayla ışımış gece
pırıl pırıldı.

Ama insanlar daha da taşkın bir halde koşuşmak-
taydılar. Kamara yolcuları da ortaya çıkmışlardı. Biri ge-
miden atladı, öbürleri onu izledi. İki keşiş ve bir köylü
güverteye tutturulmuş bir sırayı sökerek, birtakım yük-
lerle birlikte kapıp götürdüler, kümes hayvanı dolu bir
kafes denize atıldı, güvertenin ortasındaki kaptan köş-
küne çıkan merdivenlere bir köylü diz çökmüş, önün-
den koşuşanlara selamlar vererek bir kurt gibi ulumak-
taydı:

«Ah, gerçek inananlar, ben bir günahkârımlı»

Üzerinde yalnız pantolonu olan şişman bir bey yumruğuyla göğsünü döverek: «Bir sandal, şeytanlar!» diye haykırmaktaydı.

Tayfalar oraya buraya koşuyor, insanları enselelerinden tutup kafalarını yumrukluyor sonra da bir yana atıyorlardı. Sumuri geceliğinin üzerine aldığı bir ceketle ağır ağır, geniş adımlarla yürümekteydi.

Gürleyen bir sesle herkese «utanın biraz!» diye bağırdı. «Siz çıldırdınız mı? Gemi sapasağlam, batmadı. Bir taş atsanız kıyıya varır. Tırpancılar, kendilerini denize atan bütün aptalları topladılar, işte oradalar, görüyor musunuz? İki sandal dolusu.»

Sumuri yumruğunu üçüncü mevki yolcularının başları üzerinde kaldırmıştı, onlar da güvertede bohça gibi katlandılar.

Heyecan yatışmadan, üzerinde bir ceket, elinde sallayıp durduğu bir kaşıkla güzel bir hanım Sumuri'ye koşarak bağırdı:

«Sen ne cerasetle böyle konuşuyorsun?»

Terlemiş bir bey onu geri çekti.

Bıyıklarını yiyerek: «Rahat bırak onu, aptal» dedi.

Sumuri omuz silkerek, şaşkın bir tavırla gözünü kırptı ve bana döndü:

«Ne dersin bana?» dedi. «Sahi, benden ne istiyor? Onu ilk kez görüyorum.»

Burnundan akan kanı içine çeken küçük bir köylü bağıırıyordu:

«Ne insanlar be! Haydutlar!»

O yaz gemide daha iki kez panik çıktığına tanık oldum, her ikisinde de sonuç tehlikenin kendisi değil ama korkusuydu. Bir üçüncüsünde yolcular iki hırsız yakaladılar, bir tanesi hacı kılığına girmişti. Tayfaların görmez tarafından hemen hemen bir saat dövdüler. Sonunda tayfalar hırsızları kurtarınca, kalabalık tayfalara saldırdı.

«Hırsızlar hırsızları koruyor, biz biliyoruz!» diye bağıyorlardı.

«Siz de haydutsunuz, onun için onları saklamak istiyorsunuz!»

Hırsızlar bilinçsizce dövülmüşlerdi. En yakın iltiman da polise teslim edildiklerinde ayakta duracak durumları yoktu.

Bunun gibi öyle olaylar olurdu ki, acaba, insanlar doğadan iyi, kötü, uysal ya da saldırgan mıdır diye sordum kendi kendime. Niçin böyle zalimce, aç kurt gibi acımasız, saldırgan ya da utanç verici bir biçimde köle huyluydular?

Eğer bunu aşçıya sorsaydım, yüzünü sigara dumanları arasına gömer ve kızgın bir tavırla karşılık verirdi:

«Sana ne? İnsan insandır işte. Kimi akıllı, kimi aptal. Kitap oku ve kafanı yorma. Kitaplarda bütün yanıtları bulacaksın, iyi kitaplarsa elbette.»

Dinsel kitaplara, Azizlerin Yaşamı gibi kitaplara ilgi duymuyordu.

«Böyle şeyler papazlar ve oğulları içindir,» derdi.

Onun için güzel bir şey yapmak isteyerek, ona bir kitap armağan etmeye karar verdim. Kazan iskelesinde, beş kapık verip 'Büyük Petro'nun Bir Asker Tarafından Kurtarılışının Öyküsü' adlı bir kitap aldım. Ama o anda aşçı, korkunç sarhoştı, ben de öyküyü ona vermeden önce kendim okumaya karar verdim. Kitaptan çok hoşlandım, her şey çok basit, çok açık, kısa ve ilginçti.

Onun da bu kitaptan çok hoşlanacağına emindim. Ama kitabı ona verdiğimde, bir top gibi yuvarlayıp denize attı, tek laf da etmemişti.

«İşte senin kitabın, aptal,» dedi somurtarak. «Burada, seni av köpeği gibi eğitmeye uğraşıyorum, sen hâlâ kuşların peşindesin.»

Tepinerek bana bağırdı:

«Ne biçim bir kitap yani sence bu? Bu saçmaların nepsini okudum! Burada yazılan gerçek midir? Gel şimdi, söyle bana!»

«Bilmiyorum.»

«Ama ben biliyorum! Eğer o birinci adamın başını kesselerdi, merdivenden yuvarlanacak, ötekiler de samanlığa çıkamayacaklardı. Askerler aptal değildir! Samanlığı ateşe vereceklerdi ve bu da sonları olacaktı! İşliyor musun?»

«Evet.»

«İyi o zaman! Ben o Çar Petro'yu bilirim, böyle bir şey başına gelmedi! Git şimdi!»

Aşçının haklı olduğu gerçeğini anladım, ama hâlâ kitaptan hoşlanıyordum. O kitaptan bir tane daha aldım ve ikinci kez okudum, büyük bir şaşkınlıkla kitabın gerçekten değersiz olduğunu gördüm. Bu beni utandırdı ve her nedense hep, «Senin okuman gerek! Burası sana göre bir yer değil!» diyen aşçıya daha büyük bir saygı ve güven duydum.

Ben de buranın bana göre bir yer olmadığını seziyordum. Sergey bana çok kötü davranıyordu. Birkaç kez benim masamdan çay takımlarını alıp, idare memuru görmeden yolculara sattığını farketmiştim. Buna hırsızlık dendiğini biliyordum.

«Dikkat et! Garsonlar masandan çatal bıçak almasınlar,» diye Sumuri beni birçok kez uyarmıştı.

Beni dertli eden bir sürü şey vardı, çok zaman gemiyi bırakıp, ormanlara kaçmayı tasarlıyordum. Bunu yapmamamın tek nedeni bana gittikçe yaklaşmakta olan Sumuri'ydi, bir de geminin, o sürekli kımıldanışının büyüğü. İskelelerdeki beklemelemlerden nefret ederdim, hep bizi Belaya'daki Kama Irmağına, Viyatka ötelere ya da Volga'ya götürecek bir şeyler olmasını beklerdim, oralarda yeni kıyılar, kentler ve insanlar görebilirdim.

Ama hiçbir şey olmadı. Gemideki yaşantım berbat

ve utanç verici bir sona ulaştı. Bir akşam kazan'dan Nizni'ye giderken, idare memuru beni çağırdı. İçeri girdiğimde, kapıyı kapattı ve halı kaplı bir taburede oturmakta olan Sumuri'yi döndü:

«İşte burada.»

«Sergey'e kaşık ve başka öteberi veriyor musun?» diye kabaca sordu.

«Ben görmeden alıyor.»

«Görmüyorsun ama biliyorsun,» dedi idare memuru yavaşça.

Sumuri yumruğunu dizine bastırdı sonra dizini kaşdı.

«Dur bakalım, acelesi yok,» dedi ve düşünceye daldı.

İdare memuru ile karşılıklı bakışıyorduk, ama ben onun gözlüğünün ardında göz olmadığını farkındaydım.

Sessizce yaşar, gürültüsüzce yürür ve alçak sesle konuşurdu. Kimi zaman soluk sakalı ve anlamsız gözleri bir parlar ama hemen yerini eski donukluk alırdı. Yatmadan önce, üzerinde bir kandil yanan ikonun önünde diz çökerdi. Kamarasının baklava biçimi pence-resinden onu o kadar gözetlediğim halde bir kez olsun dua ettiğini görmedim, yalnızca diz çöker, gözünü kandile ve ikona dikerek, içini çeker sakalını sıvazlardı.

«Hiç Sergey sana para verdi mi?» diye Sumuri bir duraklamadan sonra sordu.

«Hayır.»

«Hiç mi?»

«Hiç.»

«Yalan söylemez,» dedi Sumuri idare memuruna, ama öteki yumuşak bir sesle karşılık verdi:

«Farketmez. Sen buradasın.»

«Gel buraya,» dedi aşçı masama yaklaşp, başıma bir fiske vurarak: «Aptal! Ben de aptalıml Seni gözüm-den ayırmamalıydım.»

Nizni'de idare memuru benim hesabımı kesti. Sekiz ruble kadar bir şey aldım, kazandığım ilk büyücek para...

Benden ayrılırken Sumuri neşesiz bir yüzle konuştu:

«Hımm... İlerde gözünü aç, anlıyor musun? Sinek avlama.»

Elime parlak, boncuklu bir tütün kesesi tutuşturdu.

«Al bunu. Güzel bir şeydir, vaftiz oğlum yapmıştı bana. Haydi, hoşça kal. Kitap oku, yapabileceğin en iyi şey budur!»

Koltuklarımın altından tutarak öpmek için havaya kaldırdı, ve birden sertçe iskeleye bıraktı. Onun için de kendim için de üzüliyordum. Gerçekten, bu kocaman, hantal, yalnız adamı işçilerin arasından gemiye girerken görünce gözyaşlarımı zorlukla tutabildim.

Onun gibi iyi, yalnız ve yaşamdan kopmuş ne çok insan tanıdım son yıllarda!

YEDİNCİ BÖLÜM

Büyükannemle büyükbabam yine kente taşınmışlardı. Onlara, öfkeli, kavgacı bir ruh haliyle döndüm. Yüreğime bir üzüntü çökmüştü. Niçin beni hırsızlıkla damgalamışlardı?

Büyükannem beni sevecenlikle karşıladı ve hemen semaveri yakmaya koştu: Büyükbabam her zamanki acı şakacılığıyla konuştu:

«Epey altının olmuştur herhalde?»

«Hepsi benim,» karşılığını verdim pencerenin yanına oturarak. Gururla cebimden bir sigara çıkarıp yak-tım.

Büyükbabam benim her hareketimi izleyerek, «O-

hol!» dedi. «Demek! Demek sen de şeytanın otuna başladın ha? Biraz erken değil mi?»

«Tütün kesem bile var,» diye övündüm.

Büyükbabam mırıldandı: «Tütün kesesi varmış! Sen ne yapıyorsun? Benimle alay mı ediyorsun?»

İnce, güçlü kollarını açarak, yeşil gözleri pırıl pırıl; üzerime atıldı. Sıçrayarak, midesine bir kafa vurdum. İhtiyar adam yere yığıldı, bir iki dakika, karanlık ağzı açık, gözlerinin arasından bana şaşkınlıkla bakarak olduğu yerde kaldı.

Sonunda gergin bir sesle: «Ben, dövdüğün adam, senin büyükbabanım,» dedi. «Kendi öz annenin babası.»

«Senden yediğim dayaklar yeter artık,» dedim ama çok iğrenç bir şey yaptığımın farkındaydım.

Büyükbabam hafif, çevik bir hareketle kalktı ve yanıma oturdu. Sigarayı elimden aldı ve pencereden attı.

«Seni ahmak! Bu yaptığından ötürü Tanrının seni ömrün boyunca bağışlamayacağını bilmiyor musun?» diye sordu, sesi korku doluydu. Sonra büyükanneme döndü: «Düşün, anne! Beni döven oydu. O. Beni dövdü. Sor bakalım, o değil miymiş?»

Büyükannem bana hiçbir şey sormadan yanıma geldi ve saçımı tutarak, beni sarsmaya başladı.

«Bak, sana ne yapacağım! Al bunu! Bunu da!» demekteydi.

Beni bedenlen incittiği yoktu, ama duygularım derinden yaralanmıştı, özellikle büyükbabamın inatçı gülüşünden ötürü. Sandalyesinde oturup kalkıyor, dizlerine vurarak bağıırıyordu:

«Hah, şöyle! İyi, iyi!»

Kendimi kurtardım ve dışarı koştum, sonra bir köşeye uzandım, bitkin ve yeis içinde semaverin sesini dinlemeye koyuldum.

Büyükannem geldi, üzerime eğildi ve kulağıma işi-tilir işi-tilmez bir sesle fısıldadı:

«Beni bağışla, seni gerçekten incitmedim değil mi? Yalnızca görünüşü kurtarmak için yaptım. Yapacak başka şey yoktu. Hepsi bir yana, büyükbaban yaşlı bir adam, onu sayman gerek. Bütün kemikleri ağrıyor ve yüreği ağzına dek dertle dolu. Onu kırmamalısın. Artık küçük değilsin, anlayabilirsin. Anlamalısın Alyoşa. O şimdi bir koca bebek, ne fazlası var ne eksigi, bu böyle.»

Sözleri içime ılık su gibi akarak beni dinlendiriyordu. Konuşmasının dostça havası acımı azalttı ve beni utandırdı, ona sımsıkı sarıldım, öpüştük.

«Git büyükbabana, haydi, her şey düzelecek. Yalnız onun yanında birden sigara içmeye başlama, dediğimi yapiver. Alışana dek biraz zaman tanı ona.»

İçeri girip de büyükbabama baktığımda gülmemi zor tuttum. Gerçekten bebek gibi şendi. Yüzü parlıyordu, ayağını sallıyor, kızıl tüylü pençeleriyle masaya vuruyordu.

«Seni küçük teke, yine tos vurmaya mı geldin, ha? Seni küçük haydut! Tıpkı baban gibisin! Eve onun gibi, haç çıkarmadan giriyor hemen de bir sigara yakıyorsun, hıh, seni iki kapiklik küçük Bonapart!»

Karşılık vermedim. Bir sürü şey söyledikten sonra yorgun bir sessizliğe gömüldü, ama çay içerken yine bana söylev vermeye başladı:

«Nasıl ata dizgin gerekse bir insana da Allah korkusu gerekir. Tanrıdan başka dostumuz yoktur, insan insanın en kötü düşmanıdır.»

Sözlerindeki gerçek içime işlemişti, demek insanlar düşmandı; ondan sonra söyledikleri öylece kaldı.

«Şimdi yine Matriyona Teyze'nde çalışmaya başlaman gerek, ilkbaharda bir gemiye girebilirsin. Ama kışı onlarla geçir. İlkbaharda ayrılacağını onlara söyleme.»

«Niçin insanları aldatmalı?» dedi büyükannem, ama o da az önce yalandan saçımı çekerek büyükbabamı aldatmıştı.

«İnsanları aldatmadan yaşayamazsın,» diye directti büyükbabam. «Hiç kimse yaşayamız.»

O akşam büyükbabam dua okumaya oturunca büyükannemle ikimiz kıra çıktık. Büyükbabamın şimdi oturduğu küçük, iki pencerele kulübe, kentin tam kenarında, bir zamanlar kendi evinin olduğu Kanatnaya Caddesinin sonundaydı.

«Bak şimdi nerelerde oturuyoruz,» diye güldü büyükannem. «Büyükbaban ruhunu dinlendirecek bir yer bulamıyor, onun için böyle taşınıp duruyoruz. Bu ona uyan bir şey değil ama bana uyuyor.»

Önümüzde üç verst kadar cansız çayırklar ve bunları yer yer kesen derecikler görünüyordu, sonunda huş ağaçlarının bulunduğu yer ise Kazan yolunu göstermekteydi. Dereciklerin üzerindeki çalılıkların çıplak dalları akşam güneşinin soğuk parlayışında, kanla lekelenmiş kamçılara benziyorlardı. Çimenler hafif akşam rüzgârında dalgalanıyorlardı, bu hareket, yakındaki dereciğin ötesinde gezinen çiftlerin karaltılarınca tekrarlanıyordu. Sağda, «Bugrovski Münzevileri» diye bilinen Ortodoks mezarlığının kırmızı duvarı yükseliyordu, soldaki karanlık bir ağaç kümesi de Yahudi mezarlığını göstermekteydi. Her şey yoksul görünüşlüydü, her şey yavaşça üzgün toprağa gömülüyordu. Burada, kentin ucundaki küçük evlerin pencereleri, tozlu yolda çekingence göz kırıyor gibiydiler, yollarda cılız, yetersiz beslenmiş tavuklar gezinmekteydi. Deviçi manastırının önünden böğüren bir öküz sürüsü geçti.

Akordeonunu sonuna kadar açmış, söylenen bir sarhoş yolda sendeliyordu:

«Sana yetişeceğim... mutlaka.»

Büyükannem kızıl güneş ışığına bakarak: «Kime yetişeceksin ahmak?» dedi. «Düşüp sızacaksın, sen sızmışken de, seni çırılçıplak bırakacaklar, akordeonunu bile alacaklar, yüreğini şenlendiren biricik varlığın da elinden gidecek.»

Büyükanneme gemideki yaşantıyı anlatırken, çevreye de bakınıyordum. İyice çevreyi gördükten sonra, şimdiki çevremi sıkıcı buldum ve kendimi yıkılmış hissettim. Büyükannem, benim onu her zaman dinlediğim gibi, beni büyük bir ilgiyle dinliyordu, Sumurî'den söz ettiğimde ateşli ateşli haç çıkardı ve konuştu:

«Ah, sevgili, iyi adam, Kutsal Bakire yardımcısı olsun! Dikkat et, onu unutmayasın. İyi şeyleri, her zaman belleğinde sıkıca tut, kötülere gelince at gitsin.»

Gemiden niçin atıldığımı ona anlatmak benim için çok zordu, ama dışımı sıktım ve her nasılsa bu işin içinden çıktım. Anlattıklarım onun üzerinde en küçük bir etki yaratmadı.

«Sen daha çok gençsin, nasıl yaşanacağını öğrenmedin,» diye kayıtsız bir tavırla konuştu.

«İnsanlar hep birbirlerine yaşamayı öğrenmediklerini söyleyip duruyorlar, köylüler, tayfalar, Matriyona Teyze de oğullarına söylerdi. Öğrenecek ne var ki?»

Büyükannem dudaklarını kemirerek başını salladı.

«Ben de bilmiyorum,» karşılığını verdi.

«Ama sende hep söylüyorsun.»

«Niçin söylemeyeyim?» dedi büyükannem sakın bir halde. «Ama yaşamın seni kırmasına fırsat vermemelisin. Sen daha çok küçüksün, yaşamayı bilmen beklenemez. Zaten kim biliyor ki? Yalnızca hırsızlar. Büyükbabanı alalım, akıllı, okumuş bir adam, ama bunların ona hiç yardımı olmadı.»

«Senin yaşamın iyi miydi?»

«Benim? Ah, evet, iyiydi ya. Kötüydü de. Değişebilir.»

İnsanlar arkalarında uzun gölgeler sürükleyerek önümüzden geçiyorlardı, topuklarından yükselen duman gibi tozlar bu gölgeleri gömüyordu. Akşamın hüznü büyüyordu. Pencereden büyükbabamın mırıltısı işitildi:

«Beni öfkeden koru. Tanrım. Beni gücüme göre cezalandır.»

Büyükannem gülümsedi.

«Tanrı onun yüzünden hasta ve yorgun olmalı,» dedi. «Her akşam böyle sızlanır, sanki ne için? Yaşlanmış artık, hiçbir isteği yok ama hâlâ homurdanıyor ve yakınıyor! Tanrı, her akşam onun sesini işittiğinde herhalde kıs kıs gülüyordur! İşte yine Vasili Kaşirin! Hıh. Hadi gel, uyuyalım.»

Ötücü kuşlar yakalamaya karar verdim. Bu bana ekmeğimi kazanmak için iyi bir yol gibi göründü. Ben kuşları tutardım, büyükannem de satardı. Böylece bir ağ, ökse, kapanlar ve kafesler alarak, sabaha karşı bir dereciğin çalıları arasına saklandım, büyükannem de elinde bir torba ve sepetle ormanda, mevsimin mantar, böğürtlen ve fıstıklarını aramaya çıktı.

Yorgun sonbahar güneşi yeni yükselmişti. Yorgun ışınları kâh bulutların içine dalıyor, kâh gümüş yelpazesini benim saklandığım yere gönderiyordu. Suyun dibinde hâlâ gölgeler oynuyor ve beyaz bir sis yükseliyordu. Dik ve balçıklı kıyı karanlık ve çıplaktı ama öbür yamaç yeşilliklerle, sık çalılıklarla kaplıydı, parlak kırmızı, sarı, kahverengi yapraklar rüzgârla dereciğin üzerine dağılmışlardı.

Aşağıdaki dulavratotları arasında saka kuşları ötüşüyorlardı, yeşilliklerde onların küçük, kırmızı, oynak başlarının pırıltılarını görüverdim. Baştankaralar merakla çevremde uçuşuyorlar, tatil günlerinde Kunavino sokaklarında dolaşan kızlar gibi cıvıldaşıyorlardı. Hızlı, akıllı ve sırnaşık olduklarına göre her şeyi bilmeleri ve her şeye dokunmaları gerekir, o zaman da birbirini ardından kapana düştüler. Onların çırpınmalarını görmek acı, ama katı olmalıyım, iş yapıyorum. Kuşları bir kafese koyup üzerlerini kapatıyorum, böylece çırpınmaları yavaşlıyor.

Bir ispinoz sürüsü, güneşin ısıttığı bir akdiken çalılığına kondu. Güneşten çok hoşlanan kuşlar, okul çocukları gibi neşeyle cıvıldaşıyorlar. Güneye gitmekte gecikmiş tutumlu, işini bilen bir doğan, eğri büğrü bir funda dalına konmuş, gagasıyla kanatlarını temizlerken, bir yandan da kara, boncuk gözleriyle avını araştırıyor. Birden bir tarla kuşu bir yaban arısı yakaladı, onu bir dikene taktı, sonra hırsız tavırlı gri başını oynatıp döndürerek yeni avlar araştırmaya koyuldu. Yavaşça bir çam ispinozu uçtu —yüreğimin isteği— bir tanecik yakalayabilseydim! Bir şakrak kuşu, kırmızı ve bir general gibi kibirli, sürüden ayrıldı ve yüksek bir dala dondu, kara gagasını aşağı yukarı sallayarak orada öfkeyle ötüyor.

Güneş yükseldikçe kuşlar çoğalıyor, daha neşeli cıvıltılarla ötüşüyorlar. Derecik boydan boya seslerle doluyor, rüzgârda hışırdayan çalılar da bu müziğe eşlik ediyor. Kuşların sürekli cıvıldaışları, bu yumuşak, bu tatlı, bu hüzünlü hışırtıyı boğamıyor. Yazın veda şarkısını dinliyorum, o bana bir şirin sözcüklerini fısıldıyor ve gözümün önünde geçmişte kalan birtakım sahneler canlanıyor.

Yukarlarda bir yerlerden büyükannem sesleniyor:
«Neredesin?»

Derenin kıyısında başörtüsünü yanına sermiş oturuyor, örtünün üzerinde ekmek, turşu, şalgam ve birkaç elma var. Bütün bu kutsal şeylerin arasında güzel, küçük, Napolyon'un başına benzeyen kristal tıpalı, kesme cam bir sürahi duruyor. Sürahide St. John otu votkası var.

«Ah, Tanrım, her şey ne kadar iyi!» diye büyükannem şükran duygusuyla göğüs geçirdi.

«Bir şarkı yazdım!»

«Sahi mi?»

Bazı dizelerini okudum:

*Kış geldi, çiçekler soldu,
Elveda yaza ve ılıtıcı güneşine!*

Büyükanmem beni işitmeden konuştu:

«Zaten böyle bir şarkı vardır, ama o daha iyidir.»

Sonra şarkıyı söylemeye başladı:

*«Ah, yaz güneşi batıyor
Bülbüller de gitti burdan,
Ben varım, yalnız bir kız,
Yaz neşem de gitti burdan,*

*Sabahları yürüyorum
Neşeli mayısı anıyorum
Benimle olduğunda, ah, ne mutluydum,
Şimdiyse gökyüzünün altı, soğuk ve gri.*

*İyi kızlar, sevgili kardeşler,
Kış rüzgârları esmeye başlayınca,
Alın yüreğimi ki hüznle örselenmiş,
Gömün karın altına, öylece dursun.*

Hiç de bir şair olarak gururum kırılmamıştı. Şarkısından çok hoşlandım ve kız için üzüldüm.

«İşte hüznün şarkısı böyle olur,» dedi büyükanmem. «Onu söyleyen bir kızdı. Yazın sevgilisiyle gezdi, ama kış geldi ve sevgilisi onu bıraktı, belki de başka birine gitmek için. Ve o hüznle ağladı. Hissetmediğin bir şeyin şarkısını yazamazsın. Ama bak, o ne kadar güzel yazmış!»

Büyükanmem ilk kez beş kapiğe birkaç kuş sattığında çok şaşırmıştı.

«Şu işe bak! Hiç para etmeyeceklerini sanmıştım, küçük bir çocuğun merakı işte diyordum. Ama bak ne kadar kârlı oldu!»

«Sen ucuza satmışsın!»

«O bir kez olur!»

Pazar günleri bir ruble ya da daha çoğunu kazanırdı ve bir türlü bunu anlayamazdı. Demek böyle boş şeylerden bu kadar para kazanılabiliyordu!

«Niçin bir kadın bütün gün çamaşır yıkıyor ya da yerleri süpürüyor yirmi beş kapik için? Hiç de akıllıca bir iş değil. Yanlış. Kuşları kafese tıkmak da yanlış. Bu işi bırakmalısın Alyoşa.»

Ama ben kuş tutmaya kendimi çok kaptırmıştım. Bu işten hoşlanıyordum, bağımsızlığımı kazanmıştım, hem de kuşlardan başka hiç kimseye en küçük bir rahatsızlık vermeden. Doğrusu kendimi iyi de silahlamıştım, eski kuşçularla konuşa konuşa çok şey öğrenmiştim. Yalnız başıma otuz verst ötelere gitmeye başlamıştım, Kostovski ormanlarına ya da Volga kıyılarına uzanıyordum, oralardaki büyük çamların arasında arı kuşları yakalayabiliyordum sonra kuş hastalarının çok değer verdikleri uzun kuyruklu, ender güzellikte özel bir baştankara türü de orada bulunurdu.

Kimi zaman yola akşamdan çıkar ve aralıklı sonbahar yağmurunda, çamur içindeki Kazan yolunda bütün gece yürürdüm. Sırtımda muşamba bir torbada, kapılarımı, kafeslerimi ve kuş yemlerini taşıydım, elimde kalın bir kestane ağacından kesilmiş bir değnek olurdu. Sonbaharın karanlığı soğuk ve korkunçtu, çok korkunç. Yolun sağında, ıslak dalları başımın üzerinde birleşen yaşlı, parlak huş ağaçları vardı, solumdaki tepelerin eteklerinde Volga kıyılarında, dipsiz derinliklere çekilmiş gibi görünen gecikmiş gemilerin ve mavnaların ışıkları yanıp sönerdi. Düdüklerini ve çarklarının sularda çıkardığı sesi işitebilirdim.

Dökme demir rengi topraktan, geçtiğim köylerin kulübeleri yükselirdi. Saldırgan, aç köpekler bacaklarımın saldırlar, gece bekçileri aletlerini çalıştırarak korkuyla bağırlardı:

«Kim var orada? Kim o şeytanın getirdiği, kim o geceyarısı dolaşan?»

Kapanlarımı alacağından korktuğum için her zaman yanımda, bekçiye rüşvet olarak vermek için bir beş kapiklik bulundururdum. Fokino köyündeki gece bekçisiyle arkadaş olmuştum. Benim yürekliliğime hayrandı.

«Yine mi sen?» derdi. «Ne korkusuz, durup dinlenmek bilmez bir gece kuşuymuşsun, ha?»

Adı Nifont'du; ufak tefek, gri bir adamdı, azizlerden birine benzerdi. Çok zaman cebinden bir şalgam, bir elma ya da bir avuç dolusu nohut çıkarıp, bana verirken de:

«Buyur arkadaş. Bu küçük şeyleri sana sakladım. Umarım hoşuna gider,» derdi.

Sonra köyün sınırına dek benimle gelirdi.

«Hoşça kal. Tanrı yardımcın olsun.»

Sabaha karşı ormana varırdım, kapanlarımı kurar, yemi hazırlar ve ormanın kıyısına uzanır günün ağarmasını beklerdim. Sessizlik. Çevremdeki her şey sonbaharın derin uykusuna dalmıştı. Dumanlı tepelerin eteklerinde, Volga'nın kestiği geniş çayırların solgun pırlıltısını görüverdim, en uzak yerler siste erimişti. Çok ötelerde, çayırların çevrelediği ormanın ilersinde güneş ormanın kara saçlarını ateşe vererek, yavaş yavaş doğuyordu. Sonra garip, ruhu canlandıran bir kımiltı başladı. Sis gittikçe yoğunlaşıyor, çalılıklar, ağaçlar ve ot yığınları topraktan koparken her şey güneş ışığında gümüş rengini alıyordu. Sanki çayırlar güneşin ılıkılığıyla eriyor ve koyu altın rengi ırmaklar olup her yöne akıyorlardı. Şimdi güneş ırmak kıyısındaki sessiz sulara vurmuştu, ve sanki bütün ırmak onun altın parmaklarıyla dokunduğu yere akıyordu. Altın ışık daha yükseklerle vurdukça, ortalığı şen bir kutsanma kapladı, şenlik soğuğu ıltıyor, sonbaharın tatlı kokusuyla dolmanın şükranı içindeki toprağı canlandırıyor. Saydam havanın arasından toprak yüce, uçsuz bucaksız görünüyordu. Toprağın mavi ufukları önümüzde uzanan her şeyi çe-

kiyordu. Buradan güneşin doğuşunu çok izlemiştim, her zaman önümde yeni bir dünya doğardı, görülmemiş güzellikte bir dünya.

Her nedense güneşe ayrı bir sevgi duyardım. Adını severdim, bu adın tatlı sesini, zengin yansımalarını severdim. Gözlerimi kapayıp yüzümü ılık ışınlara vermeyi ya da bir ağacın dallarını ve bir çitin çatlağını kılıç gibi kestiği zaman onu avcumda tutmayı severdim. Büyük-babam, Güneş'in önünde eğilmeyi kabul etmeyen Prens Mihail Çernigovski ve Boyar Fiyador'a büyük bir saygı beslerdi. Ama ben onları gözümün önünde kötü kişiler olarak canlandırırdım, çingeneler gibi kara ve su-ratsız, Mordavya köylüleri gibi öfkeli bakışlı kişiler... Güneş çayırların üzerinde yükselince ister istemez ne-şeyle gülümsedim.

Dallarındaki çiğleri sallayarak üzerimdeki yapraklar hışırdadı. Ağaçların altındaki kuytularda, eğrelti otlarının gümüş sırmalı kırağılarının pırıltısını yakaladım. Yağmu-run ıslattığı kahverengi otlar toprağın üzerinde kıpırda-madan duruyorlardı, sonra onlara bir güneş ışığı geldi, biri hafif bir canlanmayla doğruldu, belki son bir ya-şama çabası...

Kuşlar uyanmıştı. Baştankara gri tüylü başıyla dal-dan dala konuyordu, ateşli ispinozlar kozalakların tepe-lerini gagalıyorlardı ve bir dalın ucundaki bir sıvacı kuşu da tüylerini düzeltirken kuşkulu gözlerle benim ağla-rıma bakmaktaydı. Birdenbire, bir an önce derin, hü-zünlü bir sessizlik içinde olan ormanın, şimdi kuşların, bu en saf ve canlı yaratıkların aceleli cıvıltılarıyla dolu-ğunu farkettim, dünya güzelliğinin babası olan insan, kuşları örnek alarak, avunmak için perileri, melekleri yaratmış olabilir.

Kuş tutmak acıydı, kafeslerde tutsak etmek ise utandırıcı, onları izlemekten sonsuz bir zevk duyuyor-dum. Ama avcılık ve para kazanmak isteği acıمامı bastırıyordu.

Kuşların kurnazlığına hayrandım. Mavi birbaştan-kara, büyük bir dikkatle kapanı inceledi, tehlikeli olduğunu sezdiğinden midir nedir sakınarak yaklaştı ve ustalıkla tahta parmaklıkların arasından yemi aldı. Baş-tankaralar akıllı kuşlardır ama çok da meraklı ve bu merak onların sonunu hazırlar. Durgun şakrak kuşları budaladırlar, iyi beslenmiş kasabalıların kiliseye akın etmeleri gibi, ağıma sürüyle dolarlar. Üzerlerini kapatınca büyük bir şaşkınlıkla gözlerini açarak, kalın gagalarıyla parmaklarımı gagalarlar. İspinoz da sakın sakın dosdoğru ağa girerdi. Pek görülmeyen bir kuş ise, geniş kuyruğunu yayıp, uzun gagasını yavaş yavaş sallayarak uzun süre kapanın karşısında tünerdi. Bu kuşun alışkanlığı ağaçkakan gibi ağaç gövdelerinde, baştan-karaları aramaktı. Bu küçük, gri kuşta korkutucu bir şey vardı, çok yalnız, kimsenin sevmediği ve kimseyi sevmeyen biri gibi. Saksağan gibi parlak, küçük şeyleri çalıp saklardı.

Öğleye doğru işimi bitirir, ormandan ve tarlalardan geçerek eve dönerdim. Eğer köylerden geçen ana yoldan gitseydim, başka çocuklar ya da köy serserileri kafeslerimi alacak ve kapanlarımı kıracaklardı. Bunu daha önceki acı deneylerle öğrenmiştim.

Akşam eve yorgun ve aç, ama bir şey kazandığım, güç ve bilgimi geliştirdiğim duygusuyla dolu dönerdim. Bu yeni güç bana büyükbabamın alaylarını soğukkanlılıkla dinleme gücü verirdi. Bunu anlayarak beni bir öğüt sağanağına tutardı:

«Yeter bu saçmalık, yeter diyorum sana. Dünyada hiç kimse kuş tutarak ekmeğini kazanmamıştır. Kendine bir yer bul ve orada kafanı geliştir. İnsan kendini boş şeylere vermek için yaratılmamıştır. Tanrı'nın tohumudur ve ondan iyi ürün beklenir. Bir insan bir ruble gibidir, iyi kullanırsan değerini bulur. Sen yaşamayı kolay mı sanıyorsun? Yaşamak zordur. Dünya karanlık bir gecedir, her insan kendini aydınlatmalıdır. Hepimiz on

parmakla doğduk ama herkes en uzağa ulaşıp en çoğunu almak ister. Güçlü olmak zorundasın, değilsen kurnaz olman gerekir. Zayıf ve kolay kırılan kimseler başarısızlığa tutsaktır. İnsanlarla dostça geçin, ama her zaman yalnız olduğunu aklında tut, herkesi dinle, kimseye güvenme. Eğer gözüne güvenirsen, ölçü yanlış olabilir. Sıkı ağızlı ol, kentleri, kasabaları yapan dil değil, para ve çekiktir. Sen, dünyada bitleri ve koyunlarından başka bir şeyi olmayan bir Başkırd ya da Kalmuk değilsin.»

Bu sözleri bütün gece boyu sürdürebilirdi, artık bütün dediklerini ezberlemiştım. Sözcüklerin melodisi hoşuma gidiyordu da, anlamlarından kuşkuluydum. Onun söylediklerinden dünyada yaşamı güçleştiren iki güç olduğunu çıkarıyordum: Tanrı ve insanlar.

Büyükannem pencerenin önüne oturur, dantel örmek için iplik eğirirdi, çıkırık onun usta parmaklarında vızıldardı. Büyükbabamın sözlerini bir süre sessizce dinledikten sonra konuşurdu:

«Her şey Tanrının annesinin istediği gibi olacak.»

«Ne?» diye bağıırdı büyükbabam. «Tanrı mı? Tanrıyı unutmadım, Tanrıyı çok iyi biliyorum. Sen dünyamızı Tanrının mı aptallarla doldurduğunu sanıyorsun bunak?»

Bana öyle gelirdi ki kazak askerleri gibi hiç kimse yaşayamazdı. Yaşamları neşeli ve yalındı. Güzel bir sabah evimizin karşıısındaki derenin ötesinde göründüler, coşkulu ve karmaşık bir oyun başladı. Bu gücü, çevik, beyaz gömlekli adamlar ellerinde silahları neşeyle çayırdı koşuşuyorlardı, derede kayboluyorlar, sonra birden bir trampet sesi işitiliyor, «Hurra!» diye bağıırarak yeniden çayıra yayılıyorlar, uğursuz bir davul sesi sokaklarımızı dolduruyor, bizim evi bir ot yığını gibi kesp biçeceklermişçesine kasaturalar parlıyordu.

Ben de «Hurra!» diye bağırarak onların ardı sıra koştum. Davulların yuvarlanması içimde dayanılmaz bir yok etme isteği uyandırdı... bir çiti devirmek ya da birini dövmek gibi.

Askerler dinlenme zamanlarında bana sigara verirler ve ağır silahlarını gösterirlerdi. Bazen de bir ikisi kasaturalarını karnıma tutup abartmalı bir sesle bağıırırlardı:

«Vur hamamböceğine!»

Kasatura güneşte, sokmak üzere olan bir yılan gibi parlardı. Korkunç ama hoş giden bir şeydi bu:

Mordavyalı bir davulcu çocuk bana değnek vurmaya öğretti. Önce ellerimi ellerine alıp acıyana dek ezdi, sonra uyuşmuş parmaklarımın arasına değnekleri tutuşturdu.

«Vur bir kere, bir daha, bir daha! Ta-ta-taaa! Sol kolaydır da sağ zordur,» diye kuş gözüne benzeyen gözlerini bana dikmiş boğuk bir sesle bağıırıyordu.

Eğitim bitene dek askerlerin yanından ayrılmazdım, bütün kenti onlarla dolaşır barakalarına kadar girdim, onların güçlü şarkılarını dinler, güleç yüzlerine bakar, her şeyi yepyeni ve parlak görürdüm.

Bu gerçek erkekler topluluğu, sokaktan neşeyle geçerlerken, insanda zevkli ve dayanılmaz bir içlerine girmek isteği uyandırırıldı, bir ırmağa, bir ormana girer gibi girmek. Bu insanlar hiçbir şeyden korkmazlardı, her şeye gözüpekce bakarlardı, her şeyi ele geçirebilirler, ne isterlerse başarabilirlerdi ve en önemlisi de alçakgönüllü ve iyi yürekliydiler.

Ama bir gün bir dinlenme sırasında genç bir assubay bana kalın bir sigara verdi.

«İç bakalım. Bu çok özel bir sigaradır, kimseye vermezdim ama sen iyi bir arkadaşsın!»

Sigarayı yaktım. O geri çekildi, birden kırmızı bir alev gözlerimi aldı ve parmaklarımı, burnumu, kaşlarımı tütsüledi. Ağır, sert içimi beni öksürttü. Gözlerim bulan-

miş, korkmuştum. Askerlerin ortasında, gururla dikiliyordum, onlar da gürültüyle gülüyorlardı. Eve giderken, arkamdan güldüklerini, fısıldadıklarını işittim, bir çoban kamçısının şaklaması gibi bir şey oldu. Parmaklarım acıyordu, yüzüm şişmişti, gözlerim yaşarmıştı, ama bu acıdan çok beni ezen, sıkıcı, bir meraktı. Niçin bana bunu yapmışlardı? Böyle iyi adamlar bunun nesini beğenmişlerdi? Eve varınca çatı katındaki odaya çıktım, oturdum ve uzun süre kısacık yaşamımda tanık olduğum anlaşılmas zalimlikleri düşündüm. Özellikle, Sarapullu küçük askere yapılanlar belleğimde çok canlıydı. Karşımda hayatın da kendisi olan apaçık bir gerçek durmaktaydı.

Ama çok geçmeden çok daha zalimce ve insanı alalak bullak eden bir olaya tanık oldum.

Peçerskaya Sloboda yakınındaki Kazakların yaşadıkları barakalara sık sık gitmeye başlamıştım. Kazaklar askerlerden farklıydılar, usta binicilikleri ve daha iyi giyinmeleri bakımından değil de, değişik konuşmaları, değişik şarkıları bakımından; sonra çok güzel dans ediyorlardı. Kimi akşamlar, atlarını tımar ettikten sonra, ahırların yanında halka olurlar ve küçük, kızıl saçlı Kazak, dalgalı saçlarını savurarak, klarnet gibi tiz sesiyle şarkı söylemeye başlardı. Orada dimdik ve gergin durur, durgun Don ve mavi Tuna üzerine yumuşak, hüznü bir şarkı söylerdi. Ölene dek öten kuş gibi, şarkı söylerken gözlerini kapardı. Yakası açık gömleğinden bronz rengi boynu görünürdü, aslında bütün bedeni bronzdan dökülmüş gibiydi. Kollarını sallayarak, toprak altından kayıyormuş gibi ince bacaklarını var gücüyle basarak dururdu, o sırada insan değil de bir borazanın borusu ya da çobanın kavalı gibi görünürdü. Kimi zaman, yere düşüp o kuş gibi ölecek kuruntusuna kapılırdım, çünkü bütün gücünü, bütün ruhunu şarkısına verirdi.

Arkadaşları, elleri ceplerinde ya da arkalarında, o-

nun bronz yüzüne ve dalgalanan kollarına gözlerini hiç ayırmadan bakarak, kendileri de bir kilise korosu gibi sakin ve etkili bir sesle şarkıya katılıp çevresini alırlardı. Böyle anlarda, hepsi, sakallı, sakalsız, birbirlerine benzerlerdi, ikonlar gibi garip, ikonlar gibi uzak... Şarkı bir yol gibi uzanırdı, geniş ve yılların bilgeliği ile dolu bir yol... Onu dinlerken, gece mi, gündüz mü, çocuk muyum yoksa yaşlı bir adam mı, unutturdum. Her şey unutulurdu. Kırları kaplayan sonbahar gecesinin sürekli kırmıltısını ve stepleri özleyen atların iç çekişlerini işitecek kadar şarkıcıların sesleri ölgünleşirdi. Yüreğim, bu olağanüstü duyguyla büyük, sakin, bir insan ve toprak sevgisiyle çatlayacak gibi olurdu.

Bu küçük, bronz yüzlü Kazak bana insandan üstün bir şey gibi gelirdi -çok daha anlamlı bir şey- bütün ölümlülerin ötesinde ve üzerinde bir masal kahramanı. Onun yanında konuşamazdım. Eğer bana bir şey sorsarsa mutlulukla gülümser, ama utanarak susardım. Yalnızca onu daha çok görebilmek ve şarkılarını dinleyebilmek için uysal bir köpek gibi onu izlemeye hazırdım. Bir gün onu ahırın bir köşesinde parmağındaki süssüz, gümüş bir yüzüğü incelerken gördüm. Güzel dudakları kıpırdıyor, küçük kızıl bıyıkları oynuyordu; yüzünde acılı, kırgın bir hava okunuyordu.

Bir başka akşam da kafeslerimi Staraya Senneya Alanındaki bir meyhaneye götürmüştüm. Meyhanenin sahibi ötücü kuşlara çok meraklıydı ve sık sık benden kuş satın alırdı.

Kazak, barın yakınındaki bir köşede, sobayla duvarın arasında oturuyordu. Yanında, şişman, kendisinin iki katı irilikte bir kadın vardı. Yuvarlak yüzü maroken gibi parlıyordu, Kazak'a merakla bakışında bir annenin kaygısı gibi bir şeyler okunuyordu. Kazak sarhoştı, ayaklarını yere vurup duruyordu. Kadını tekmelemiş olacaktı ki, kadın kımıldadı ve kaşlarını çatarak yumuşak bir sesle:

«Rahat dur,» dedi.

Kazak zorla kaşlarını kaldırdı ama hemen indirdi. Terlemişti, yakasını açtı, boğazı göründü. Kadın eşar-bını başına ve omuzlarına örttü, sonra beyaz, güçlü kollarını masaya koydu; ellerini öyle sıkımişti ki, eklem-leri beyazlaşmıştı. onlara baktıkça, Kazak'ı, seven bir annenin dikbaşı oğluna benzetiyordum. O, uysal bir suskunluk içindeydi, kadın da ona sevecenlikle bir şey-ler söylüyordu, Kazak onun haklı serzenişlerine karşılık vermiyordu.

Kazak birden canı yanmış gibi kalktı, şapkasını ba-şına geçirdi, eliyle iyice kafasına oturtarak, düğmelerini iliklemeden kapıya yöneldi. Kadın da kalktı.

Meyhaneciye: «Biz şimdi geliriz, Kuzmik,» dedi.

Gidişlerine, patronların gülüşleri ve mimikleri eşlik etmekteydi.

Biri, sert bir sesle: «Kılavuz dönünce, kimbilir ne yapacak ona,» dedi.

Ben de onları izledim. Karanlıkta benim birkaç adım önümde gidiyorlardı, çamurlu alanı geçtiler ve doğru volga kıyısına yöneldiler. Kadının Kazak'a destek olmak için sendelediğini görebiliyordum, ayaklarının altında çamurun ezildiğini bile duyuyordum.

«Nereye gidiyoruz? Nereye gidiyoruz?» diye kadın yumuşak bir sesle sorup duruyordu.

Benim yolum olmadığı halde çamurların arasında onları izliyordum. Yamacın yanına geldiklerinde kazak durdu, bir adım geriledi ve birden kadının yüzüne vur-du. Kadın korku ve şaşkınlıkla bağırdı:

«Ah, niçin vuruyorsun?»

Ben de korkmuştum, onlara doğru koştum ama Kazak, kadını kalçalarından kucakladı, parmaklığın üzerinden yere attı, kendi de arkasından atladı, sonra ikisi, yamacın otlarının üzerinde tek bir karanlık kütle ol-dular. Sersemlemiş, hiç kımıldamadan, aşağıdaki itiş-meyi, kadının giysisinin yırtılmasını ve Kazak'ın boğuk

soluklarını dinleyerek, kalakaldım. Kadın kısık bir sesle söyleniyordu:

«Bağıracağım.Bağıracağım.»

Sonra yüksek sesle, inledi ve her şey sessizliğe gömüldü. Bir taş aldım ve yamaçtan aşağı attım. Otların hışırtısından başka hiçbir ses işitilmiyordu. Meyhanenin cam kapısı açıldı, biri düşmüş gibi homurdandı, sonra yine gizli bir şiddetle dolu sessizlik başladı.

Yamacın yarı yolunda iri, beyaz bir şey belirdi. Yavaşça ve kararsızca, ağlayıp sızlayarak yukarı çıkıyordu. Kadını tanıdım. Koyun gibi ellerinin ve ayaklarının üzerinde tırmanıyordu, kalçaya kadar çıplak olduğunu görebildim. Kocaman, yuvarlak memeleri beyaz beyaz parlıyordu, sanki üç yüzü vardı. Sonunda parmaklığa vardı ve oturdu, yorgun bir at gibi soluk alıyor, karma-karışık saçlarını düzeltmeye çalışıyordu. Beyaz bedeni kirlenmiş, çamurlanmıştı. Bir kedinin yüzünü temizlerken yaptığı hareketlerle gözyaşlarını sildi.

«Tanrım, sen kimsin? Git buradan, utanmaz çocuk!» diye yavaşça bağırdı beni görünce.

Kıpırdayamadım, şaşkınlık ve acı bir kederle sanki bütün bedenim tutulmuştu. Büyükanneimin kızkardeşinin sözleri geldi aklıma:

«Kadın sayılması gereken bir güçtür. Havva, Tanrıyı bile aldatmadı mı?»

Kadın kalktı, giysisinin artakalan parçalarıyla memelerini örttü, ama bacakları açılmıştı, çabuk çabuk yürüyerek uzaklaştı. Kazak, elindeki beyaz giysi parçalarını sallayarak yamaca tırmandı. Uzun bir ısıklık çaldı, dinledi ve neşeli bir sesle konuştu:

«Darya! Ben sana bir Kazak, her zaman istediğini elde eder dememiş miydin? Benim sarhoş olduğumu sanmıştın, değil mi? Oh, hayır, yalnızca seni aldatmak için Darya!»

Ayaklarının üzerinde dimdik duruyordu, sesi de ayık ve alaycıydı. Eğilerek kadının giysileriyle çizmele-
rindeki çamuru sildi ve konuşmasını sürdürdü:

«Hadi, al bluzunu! Gel Darya, bırak somurtmayı!» Sonra yüksek sesle ve ağza alınmayacak bir küfür savurdu.

Orada, çalıkların üzerinde oturarak, bu gecenin sessizliğinden bütünüyle ayrılmış, ezici güçlü sesi dinledim.

Gözlerimi alandaki lambaların ışıklarında gezdirdim. Karanlık bir ağaç kümesinin sağında Soylu Kızlar Okulu'nun beyaz duvarı yükseliyordu. Kazak, çirkin sözler mırıldanarak ve beyaz giysi parçalarını sallayarak, alanı geçti ve kötü bir düş gibi yok oldu.

Aşağıdaki su deposunun dış borusundan çıkan buharın tıslayışı işitildi. Bir araba ırmağın aşağısına saptı. Görünürde kimseler yoktu. Derin bir acıyla, yamacın kıyısından yürüdüm, elimde kazak'a atmayı tasarladığım bir taş vardı. Fatih St. Georges kilisesinin yakınlarında bir gece bekçisi beni durdurup, öfkeyle kim olduğumu ve sırtımdaki torbada ne taşıdığımı sordu.

Kazak'tan söz ettiğimde kahkahayla güldü.

«Tam sana göre bir şeymiş!» diye bağırdı. «Kazaklar sonuca çabuk varmaktan hoşlanırlar, kardeş! Bize uymazlar. Sonra kadın da orospunun biri!»

Yine gülmeye başladı, bunda gülünecek ne bulmuş olabilir diye düşünerek yoluma devam ettim.

Dehşet içinde düşünüyordum: o kadın annem ya da büyükannem olsaydı ne olurdu?

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İlk kar düşünce, büyükbabam beni yine büyükanne'nin kız kardeşinin evine götürdü.

«Sana hiç zararı dokunmayacak, hiç,» diyordu.

Yaz boyu, beni daha olgun ve akıllı yapan, önemli

deneyler yaşadığımı hissettim, ama patronlarım eskisinden de sıkıcı olmuşlardı. Yine eskisi gibi çok yiyecek kendilerini zehirliyorlar, yine o sıkıcı tekdüzelikle hastalıklardan ayrıntılarıyla söz ediyorlardı, ihtiyar kadın yine her gün Tanrısına korkunç öç duygusuyla dua ediyordu. Küçük hanım ikinci çocuğunu doğurduktan sonra zayıflamıştı, şimdi daha az yer kaplıyordu ama hâlâ gebeymiş gibi ağırdan, kendine önemli bir hava vererek hareket etmekteydi. Çocuklarına üst baş dikerken, yavaş bir sesle hep aynı şarkıyı söylledi:

*Vanya, Vanya, Vanişka,
Vanya kardeş, sevgili kardeş.
Ben kızağa oturacağım,
Sen de beni götüreceksin.*

Eğer biri odaya girerse hemen susar ve öfkeyle sorardı:

«Ne istiyorsun?»

Bildiği tek şarkının bu olduğuna emindim.

Akşamları hanımlarım beni yemek odasına çağırır ve:

«Bize gemideki yaşantını anlat,» derlerdi.

Helâ kapısının yanındaki bir sandalyeye oturarak, onlara her şeyi anlattım. Bu, isteğim dışında bir güçle sürüklendiğim yaşamda, bir başka yaşantıdan söz etmek çok hoşuma giderdi. Öyküme öyle daldım ki, dinleyicilerimi unutturdum, ama bu uzun sürmezdi. Kadınlar hiç gemiye binmemişlerdi, sorarlardı:

«Korkmadın mı?»

Korkacak ne vardı anlamazdım.

«Ya gemi derin bir yerde devrilip batsaydı?»

Patronum gülerdi, ben de gemilerin derin yerlerde batmadıklarını bildiğim halde, kadınları buna inandırmazdım. Yaşlısı gemilerin suda yüzmediklerine inanır-

dı, ona göre, tıpkı yolda giden arabalar gibi onların da dipte tekerlekleri vardı.

«Demirden yapılmışsa nasıl yüzer? Balta yüzer mi hiç?»

«Ama kova yüzer,»

«Güzel bir karşılaştırma! Kova hem küçüktür hem de boştur.»

Onlara Sumuri ve kitaplarından söz ettiğimde bana kuşkuyla baktılar. İhtiyar kadın yalnız aptalların ve kâfirlerin kitap yazdıklarını ileri sürüyordu.

«İncil'e ne dersin? Ya Kral Davut?»

«İncil kutsal bir kitaptır, Kral Davut da, Tanrıya, ilahilerden ötürü kendisini bağışlaması için yalvardı.»

«Nerede yazılı bu?»

«Burada, elimdel Şimdi ensenden yakalarsam seni, anlarsın nerede yazılı olduğunul»

Her şeyi bilirdi, bütün söyledikleri de yobazca kabul edilmiş zırvalardı.

«Pekorka Sokağındaki Tatar öldü, ruhu boğazından aktı, katran gibi karaydı.»

«Ruh, bir düşüncedir,» dedim.

«Ben bir Tatar'dan söz ediyorum, aptal,» diye beni utandırarak karşılık verdi.

Genç hanımım da kitaplardan korkardı.

«Kitap okumak çok zararlıdır, özellikle gençken,» derdi. «Bizim sokakta bir kız vardı, Greboşok sokağında, iyi bir aileden gelirdi, ama kitap okumaya başladı, okudu okudu, sonunda Diyakos'a âşık oldu! Diyakos'un karısı da kıza yapmadığını bırakmadı! Hem de sokakta, herkesin ortasında! Ne korkunç şey!»

Kimi zaman, Sumuri'nin kitaplarından öğrendiğim sözcükleri kullanırdım: «İşin aslı şudur ki, barutu kimse bulmamıştır, birçok küçük gözlem ve araştırmaların süreci dolunca kendiliğinden ortaya çıkmıştır.»

Akılla açıklanamayacak birtakım nedenlerden ötü-

rü bu sözcükler zihnime işlenmişti. Özellikle, «işin aslı şudur ki» deyimine bayılıyordum, bana güçlüymüş gibi gelirdi. Ama bu deyim yüzünden epey acı çektim, hem de küçük olayların yarattığı gereksiz bir acı...

Bir akşam, aile yine benden gemide başımdan geçenleri anlatmamı istedi:

«İşin aslı şudur ki,» dedim, «anlatacak bir şey yok.»

Akılları başlarından gitmişti, hep birden konuşmaya başladılar:

«Ne? Ne dedin?»

Sonra gülerек:

«İşin aslı şudur ki! Aman Tanrım!» diye dillerine doladılar.

Patronum bile dedi ki:

«Aptalca bir şey bu.»

Uzun süre beni, «İşin aslı şudur ki» diye çağırdılar.

«Hey, "işin aslı şudur ki!" Ne dersin bebeğe baktıktan sonra gelip tahtaları silmeye, işin aslı şudur ki?»

Duygusuz alayları beni gücendirmekten çok şaşırtıyordu.

Elimden geldiğince çok çalışarak kurtulmaya çalıştım, şaşırtıcı bir sıkıntı içinde yaşıyordum. Evde iki çocuk vardı, her şeyde bir kusur bulan hanımlarım kısa zamanda dadıyı kovduklarından, çocukların bakımını da hemen hemen bana kaldı. Her gün bez yıkar-dım, haftada bir de Jandarma Pınarına giysileri suya vurmaya giderdim. Oradaki çamaşırcı kadınlar bana gülerlerdi.

«Sen niye bu kadın işini yapıyorsun?» derlerdi.

Bazen, onlar alay ettiklerinde ben de ıslak çamaşırlarla yüzlerine vururdum, onlar da şakadan bana vururlardı, bu kadınlarla birlikte olmayı eğlenceli ve ilginç bulurdum.

«Jandarma Pınarı» Oka Irmağına çıkan derin bir

derenin sonlarındaydı. Dere, kenti Slovonik Tanrı Yarilo adlı kırdan ayırırdı. Kent halkı önemli dinsel günlerde bu kıra gezmeye gelirdi. Büyükanne gençliğinde insanların hâlâ Yarilo'ya inanıp saygı gösterdiklerini söylerdi. Bir tekerleği katrana bulayıp, ateşe verirler, sonra da şarkılar söyleyip bağırarak onu tepeden aşağı yuvarlarmış. Tekerlek Oka'ya varırsa, adaklarının kabul edildiğine, yazın iyi geçip onlara mutluluk getireceğine inanırlarmış.

Çamaşırcı kadınların çoğu Yarilo Kırında yaşarlardı, canlı, keskin dilli insanlardı. Yaşamı ve kenti çok iyi bilirdi, yanlarında çalıştıkları tüccarlar, memurlar ve subaylar üzerine anlattıklarını dinlemek çok ilginçti. Kışın, pınarın buz gibi suyunda çamaşır yıkamak kadınlar için zalim bir görevdi, ellerinin derileri soğuktan çatlardı. Suyun aktığı tekneye eğilirler, kardan, rüzgârdan eski, yıkık bir tahta damla gözüpekçe korunarak, işlerini yaparlardı. Yüzleri kıpkırmızı, soğuktan donmuş olurdu, ağrıyan parmakları zorlukla açılırdı, gözleri yaşarırdı, ama yine de habire çene yarıştırlar, birbirlerine en son dedikoduları anlatırlar, olayları ve insanları örnek bir yüreklilikle kabul ederlerdi.

En iyi konuşanlardan biri Natalya Kozlovskaya'ydı, otuzunu geçmiş, taze ve güçlü, alaycı bakışlı, lafını esirgemeyen keskin dilli bir kadındı. Öteki kadınlar o konuşurken dikkatle dinlerler, öğütlerini tutarlar ve işteki becerisinden, titiz giyiminden, hele kızını liseye gönderdiğinden ötürü ona saygı duyarlardı. Natalya, kaygan yoldan, iki sepet ıslak çamaşırın ağırlığıyla iki büklüm gelirken onu neşeyle selamlarlar:

«Kızın nasıl?» diye sorarlardı.

«Yi, Tanrıya şükür. Çalışıyor.»

«Sen bilmeden, kibar bir hanım olacak.»

«Ben de onu okula bunun için gönderiyorum. Başkaları nasıl hanım olmuşlar sanki? O da bizden, topra-

ğın özünden geldi. Başka nereden olacak? Ne denli bilirsen o denli iyi olursun. Tanrı bizi bu dünyaya genç ve aptal gönderdi, ama bizim buradan yaşlı ve akıllı ayrıl-mamızı ister. O zaman bize düşen çalışmak ve öğren-mektir.»

O konuşurken herkes susardı, onun emin, akıcı konuşmasını ilgiyle dinlerlerdi. Onun gücüne, sabrına ve akıllılığına şaşarak, yüzüne de arkasından da över-lerdi. Ama hiç kimse onun gibi olmaya çalışmazdı. Na-talya, kendine çizme koncundan, deri uzun eldivenler yapmıştı, bunlarla kollarını korur ve yenlerinin ıslanma-sını önlerdi. Herkes bunun akıllıca bir şey olduğunu söyledi ama hiç kimse aynı şeyi uygulamaya kalkış-madı, bir gün ben böyle eldivenlerle görününce kadın-lar yalnızca güldüler:

«Hah! Hah! Bir kadından öğrenmiş!» diye söylen-diler.

Kimi zaman da kızı için şöyle derlerdi:

«Aman ne önemli bir genç bayan! Bir hanımefendi daha olursa, ne farkederek sanki? Belki de okulunu bitire-meyecek, belki de ölecek.»

«Yaşam okumuşlar için de kolay değildir. Bakilov-ların kızını al, ne kadar çok okudu. Sonunda ne oldu? Bir öğretmen, bu da evde kalmış kız demektir.»

«Elbette. Erkekler kitap okumamış kızları da alır-lar.»

«Kadının beyni kafasında değildir!»

Onların kendileri hakkında bu utanmasız konuşma-larını işitmek garip ve rahatsız ediciydi. Askerlerin, de-nizcilerin ve hendek kazıcılarının kadınlardan nasıl söz ettiklerini biliyordum, erkeklerin birbirlerine erkeklikleri ve baştan çıkardıkları kadınların sayısı konusunda bö-bürlenmelerini de işitmiştim. Onların «etek» düşmanlık-larını sezerdim ama ne zaman bir erkeğin başarıların-dan dem vurduğunu işitsem, onun övünmesine öyle bir

şey de eşlik ederdi ki, sözcüklerde gerçekten çok abartmanın bulunduğunu anlardım.

Çamaşırcı kadınlar birbirlerine kendi aşklarını anlatmazlardı ama erkeklerden öyle bir alaycı ve öç alıcı bir biçimde söz ederlerdi ki kadınların sakınılacak bir güç oldukları sözü, sağlamlaştırdı.

Natalya bir gün: «ne kadar kadınları bırakmaya çağırırsan çalış, yine onlara geri döneceğinde emin ol!» dedi.

Yaşlı, tuhaf bir kadın, kısık sesiyle bağırdı: «En büyük gerçek. Keşifler ve dünyadan uzaklaşmış kimse-ler, Tanrıyı bize gelmek için bırakmadılar mı?»

Derenin bitimindeki bu pis delikteki, sabun köpüklerine ıslak çamaşırların şaklamalarına karışan, büyük bir esrar, bütün insanlara uzanan bir pınar konusundaki bu utanç verici iğrenç konuşmalar, içimde öyle bir çekkinme uyandırdı, bütün düşünce ve duyarlığımı beni ısrarla ezen, «aşk» konusunda öyle bir ürkekletirdi ki, uzun süre zihnimde «aşk» kavramı, bu iğrenç, pis ilişkelerle sıkı sıkıya birlikte gitti.

Yine de, derede çamaşırcı kadınların arasında ya da mutfaklarda emirerleri arasında, bodrumlarda işçilerin arasında yaşamayı bizim evdekiyle kıyaslanamayacak kadar ilginç buluyordum; evdeki donuk konuşmalar, kavramlar, olaylar, bende kasvetli, yorucu bir can sıkıntısından başka bir şey uyandırmıyordu. Patronların yaşamı, yemek, yatmak, hastalanmak ve titizlikle yiyip yatmaya hazırlanmakla geçen çirkin bir çevre içinde dönenip duruyordu. Her zaman günah ve ölüm üzerine konuşurlardı, bu korkulara öylesine bağlıydılar ki, değirmen taşları arasında ezilecek tahıl gibi, onların ömürleri de bu dayanılmaz ezilme korkusunun bekleyişi içinde geçerdi.

Boş zamanlarımda, yalnız kalmak için sundurmaya girer odun keserdim. Ama burada da yalnız kalamaz-

dım, çünkü mutlaka emirler gelir ve avlumuzdaki insanlar hakkında konuşmaya başlardı.

Ben daha çok Yermokin ya da Sidorov'la konuşmaktan hoşlanırdım. Yermokin uzun boylu, düşük omuzlu, Kalugalı bir adamdı. Küçük bir başı, buğulu gözleri vardı, bütün bedeni kalın, güçlü sinirlerle örülmüş gibiydi. Tembel ve insanı kızdıracak kadar ahmaktı. Ağırkanlı ve hantaldı, ne zaman bir kadın görse anlaşılmaz bir şeyler mırıldanır ve nerdeyse ayaklarına kapanacak gibi önünde eğilirdi. Bizim avludaki erkeklerin hiçbiri, onun aşçı kadınları ve oda hizmetçilerini baştan çıkarma konusundaki hızlılığını anlayamazlardı, hepsi ona imrenirler ve onun hayvansal gücü karşısında korku duyarlardı. Sidorov ise zayıf, kemikli, Tulalı bir arkadaştı. Yüzü hep kederliydi, yumuşak bir sesle konuşur, çekinerek öksürürdü, gözleri çarpıcı bir ışıkla yanardı ve hep karanlık köşelere bakardı. Kısık sesiyle konuşur ya da sessizce otururken, gözlerini en karanlık köşeye dikip öylece bakardı.

«Neye bakıyorsun?»

«Belki bir fare çıkar. Fareleri severim, çevik, sessiz, minicik şeylerdir!»

Emirlerinin mektuplarını yazardım, sevgililerine ya da köydeki ailelerine. Bunu yapmaktan hoşlanırdım, özellikle Sidorov'un kileri. Her cumartesi Tula'daki kız kardeşine mektup yazardı.

Beni mutfağına çağırır, tıraşlı başını hızlı hızlı sallayıp, kulağıma sözcükleri fısıldayarak, masaya, yanıma otururdu:

«Hadi, başlayalım. Önce, senin dediğin gibi olsun: "Çok saygıdeğer kız kardeşim! Sana ömür boyu sağlık dilerim" ve işte sonunu getir. Bitti mi? İyi. Şimdi yaz: "Bana gönderdiğin parayı aldım, ama niye böyle yapıyorsun, çok teşekkür ederim. Benim bir şeye ihtiyacım yok, burada iyiyiz." Hiç de iyi değiliz. Köpek sürüsü

gibi yaşıyoruz ama bunu ona söylemek olmaz. Yaz: "Biz iyiyiz." O daha küçüktür, henüz on dört yaşında. Niçin her şeyi bilsin? Şimdi sana öğrettikleri gibi yaz bakalım.»

Sol omuzuma abanırdı, sıcak ve güzel kokulu soluğu yüzüme gelerek, ısrarla fısaldardı:

«Söyle ona, erkeklerin kendisine sarılmalarına, memelerini sıkmalarına ya da daha başka şeyler yapmalarına izin vermesin. Yaz: Eğer biri, seninle kibarca konuşursa ona inanma. İsteddiği yalnızca seni aldatmak ve yıkmaktır.»

Öksürmemek için büyük bir çaba harcardı. Soluk yüzü kızarır, yanakları pençe pençe olur, gözleri yaşarır, beni de sarsarak, sandalyesinde iki büküm olurdu.

«Kolumu dürtüyorsun!»

«Geçti, geçti, hadi sen yaz: "Kibar beylerin hepsine karşı gözünü aç, onlar bir kızı, daha ilkinde aldatırlar. Ağızları iyi laf yapar ve her şeyi söyleyebilirler, bir kez onlara inandın mı, artık senin için geneleve düşmekten başka yol yoktur. Eğer para artırırsan papaza ver, iyi bir adamsa paranı saklar. Ama en iyisi parayı toprağa gömmektir, ama kimsenin seni görmediğinden emin olmalısın, sonra gömdüğün yeri de aklından çıkar-maman gerek."»

Yukardaki küçük pencerenin menteşeleri gıcırdarken, onun fısıltılarını dinlemek çok hüznüydü. İslî sobaya ve sinek pislikleriyle kaplı dolaba bakardım. Mutfak anlatılmayacak kadar pisti, tahtakurularıyla doluydu, gaz ve yanık yağ kokuyordu. Sobayla çıraların arasında hamamböcekleri gezinirdi. İçime bir gariplik çökmüştü, bu zavallı asker ve kız kardeşi için ağlayabiliyordim. Böyle yaşanır mıydı?

Sidorov'un fısıltılarına aldırmayarak yazmamı sürdürdüm. O bana, içini çekerek teşekkür eder ve:

«Çok yazdın. Sağol. Şimdi neden korkması gerek-

niğini öğrenecek,» derken, ben yaşamın ne denli zor ve kırııcı olduğunu yazdım.

Kendim de birçok şeyden korktuğum halde, ona: «Hiçbir şeyden korkmamalısın,» diye öfkeli bir karşılık verdim.

Asker güldü ve boğazını temizledi.

«Budala! Nasıl korkmayabilirsin? Kibar beylerden ne haber? Tanrıdan ne haber? Ya daha bir sürü şey?»

Kız kardeşinden mektup alınca, gelir, merakla:

«Lütfen, şunu bana çabucak okuyuver,» derdi.

Neredeyse, okunmayacak kadar karışık ve insanı düş kırıklığına uğratabilecek kadar kısa ve yavan olan mektubu bana üç kez okuturdu.

Sidorov, çok iyi ve yumuşak yürekliydi, ama onun da kadınlara karşı tavrı herkes gibi kaba ve ilkel. İsteyerek ya da istemeyerek, gözümün önünde çabucak gelişen birtakım olaylara tanık olmuştum; bu gözlemlerime göre Sidorov bir askerin yaşamının ne denli zor olduğu konusunda yakınmalarıyla kadınların acıma duygularını uyandırır, gösterdiği yapmacık sevecenlikle de başlarını döndürürdü, ama işi bittikten sonra, Yermokin'e zaferini anlatırken, az önce acı bir ilaç içmiş gibi, tükürerek küçümseyici bir havayla yüzünü buruştururdu. Bu beni derinden yaralardı, bir gün askere niçin kadınlara yalan söylediğini, birini bırakıp birine giderek aldatıp, eğlendiğini, hatta onları dövdüğünü sordum.

Yalnızca tatlı tatlı güldü ve dedi ki:

«Aldırma böyle şeylere. Onlar hem kötü, hem de günahkârdırlar. Sen çok gençsin. Böyle şeyleri bilmen için daha çok zamanın var.»

Ama bir gün, hiç unutamayacağım, daha belirgin bir karşılık almayı başardım:

«Onu aldattığımı bilmiyor mu sanıyorsun?» dedi gözünü kırıp öksürerek. «Pekâlâ biliyor! Benim kendi-

sini aldatmamı istiyor! Böyle şeylerde herkes yalan söyler. Utanırlar, çünkü gerçekte kimse birbirini sevmez, ne yaparlarsa eğlenmek için yaparlar. Bu çok utanç verici bir şey. Biraz sabırlı ol, bunları kendin de anlayacaksın. Bu işi gece, ya da gündüz bile olsa, sandık odası gibi karanlık bir köşeye saklanarak yapmam gerekir. Tanrı, bu yüzden Adem ile Havva'yı cennetten kovdu ve bütün insanların mutsuzluğunun nedeni de budur.»

Bunları öyle iyi, öyle üzüntülü, öyle acımasız söyledi ki sanki böylelikle «ilişkilerinin» bedelini ödemişti. Sidorov'la, Yermokin'den daha çok anlaşırdım, Yermokin'i kızdırmak ya da onunla eğlenmek için hiçbir fırsatı kaçırmazdım. Çabalarım çoğu zaman başarılı olurdu, Yermokin şiddetli bir gerginlikle beni avluda kovalardı, ama beceriksizliği işini bozardı.

«Bu yasaktır,» dedi Sidorov.

Yasak olduğunu biliyordum ama insanın mutsuzluğunun nedeni olduğuna inanmıyordum, çünkü çoğu zaman sevenlerin gözlerinde olağanüstü bir pırıltı görmüş ve yüreklerinin iyilikle dolup taşıdığını sezmiştim. Sevginin doğuşuyla yüreğin sevinçle dolduğunu görmek çok güzeldi.

Ama aklımda kaldığına göre yaşam o zamanlar, her gün gördüğüm ilişkilerin donmuş, değişmez kalıpları içinde, gittikçe sıkıntılı ve zalim olur gibiydi. Her gün değişmeden yüz yüze geldiğim yaşamdan daha iyi bir yaşamın varolabileceğini bile düşünemezdim.

Ne var ki, bir gün askerler bana, beni derinden yaralayan bir şey söylediler. Katlardan birinde kentin en iyi terzisinin makastarı otururdu. Sessiz, dürüst bir adamdı, Rus değildi. Karısı, çocuksuz, bütün gün kitap okuyan, ufak tefek bir kadındı. Avlumuzun karmaşası ortasında, evimizdeki sarhoşların arasında bu ikisi görülmeden işitilmeden yaşarlardı. Kimseyle görüşmezler

kendileri de tatillerde tiyatrodan başka hiçbir yere gitmezlerdi.

Erkek sabahtan gecenin geç saatlerine dek çalışırdı, yaşından çok genç gösteren karısı da, haftada iki kez, öğleden sonraları kitaplığa giderdi. Onu sık sık, dar sokakta, küçük adımlarla hafifçe aksayarak yürürken görürdüm, küçük ellerine tertemiz eldivenler giyerdi, kitaplarını okullu bir kız gibi bir kayışla bağlayarak sallardı, giyimi, çok basit, yeni ve temizdi, Kuşa benzeyen bir yüzü, ıslıl ıslıl küçük gözleri vardı, şöminenin rafındaki bir çini bebek kadar sevimliydi. Askerler sağındaki kaburgalarından biri olmadığı için böyle aksadığını söylüyorlardı, ama ben onun aksamasından da hoşlanırdım, bu ona avlumuzdaki subayların karılarından ayıran bir özellik verirdi. Onlar, cırlak seslerine, ağır giysilerine, yastıkla yükseltilmiş arkalarına inat yaşlı ve yıpranmış görünürlerdi, karanlık bir dolaptaki bir sürü atılmış eşya arasında uzun zamandır unutulmuş gibiydiler.

Makastarın küçük karısını komşular normal saymazlardı. Kafasının okumaktan karıştığını, artık ev işlerini yapamadığını söylerlerdi. Kocasını alışverişi kendisi yapardı. İriyarı, asık suratlı, fıldır fıldır dönen tek gözüyle öfkeli öfkeli bakan, öbür gözünün yerinde de, küçük pembe bir yarık olan, yabancı aşçı kadına yine o emir verirdi. Kadın, dediklerine göre, sığırla danayı birbirinden ayıramazdı ve bir gün maydanoz diye turp almış, o bile kendisini ayıplamıştı.

Düşünün, ne utanılacak şey!

Üçü de evin dışındaydılar, sanki buraya bir rastlantıyla düşmüşlerdi, kış rüzgârlarından korunmak için, insanların pis, havasız barınaklarına uçan kuşlara benziyorlardı.

Sonra, emirerleri bana, subayların, makastarın küçük karısına, aşağılık ve kaba bir oyun oynadıklarını

söylediler. Hemen her gün içlerinden biri, ona, aşkını, çektiği acıyı anlatan ve onun güzelliğini öven bir mektup gönderiyordu. O da rahatsız edilmemesini rica eden, kendisinin böyle bir acıya neden olduğu için üzüldüğünü açıklayan ve Tanrıya bu yakınlıktan onu kurtarması için yalvaran bir karşılık veriyordu. Böyle bir mektup alınca subaylar hep birlikte okuyor, gülüyor, yine hep birlikte içlerinden başka birinin imzasını taşıyan yeni bir mektup yazıyorlardı.

Bunu bana anlatırken emirlerleri de gülüyor ve kadını kötülüyorlardı.

«Budala, topal, küçük aptal,» dedi Yermokin kalın sesiyle.

«Bütün kadınlar aldatılmaktan hoşlanırlar,» diye cıvıldadı Sidorov. «Her şeyi anlarlar oysa.»

Makastarın karısının, kendisiyle eğlenildiğinin farkına vardığına inanmıyordum, durumu ona açmaya karar verdim. Bir gün aşçısının mahzene indiğini görünce, arka merdivenden küçük kadının katına çıktım, mutfığa girdim, boştu, yemek odasına girdim; makastarın karısı, bir elinde ağır, altın bir fincan öteki elinde bir kitap masada oturuyordu. Korkuyla kitabı göğsüne bastırdı ve kısık bir sesle bağırdı:

«Kim o? Agosto! Kimsin sen?»

Kitabı ya da fincanı kafama atacağını sanarak, karmakarışık bir şeyler mırıldandım. Büyük, kestane rengi bir koltukta oturuyordu, etekleri saçaklı mavi bir sabahlık giymişti, yakası ve kol ağızları dantelliydi; dalgalı, kahverengi saçları omuzlarına dökülmüştü. Kilisede gördüğüm Kral Kapısındaki meleklerle benziyordu. Koltuğunda eğilerek yuvarlak gözlerini öfkeyle üzerime dikti, ama az sonra yumuşadı, suratı şaşkınca, gülümsemeye aydınlandı.

Her şeyi anlatınca, çıkmak üzere kapıya yöneldim.

«Dur!» diye bağırdı.

Fincanı bir tepsiye koydu, kitabı masanın üzerine bıraktı, ellerini oğuşturdu ve yetişkin birinin dolgun sesiyle konuştu:

«Sen ne garip çocuksun! Gel buraya.»

Kaygıyla yaklaştım. Elimi tuttu, soğuk, küçük parmaklarıyla vurdu.

«Seni bana kimse göndermedi değil mi?» dedi.

«Çok iyi, sana inanıyorum, bunu kendin öğrendin.»

Elimi bırakarak, gözlerini kapattı, yumuşak, acı bir sesle sordu:

«Demek bu iğrenç askerler benim için bunları söylüyorlar!»

«Buradan taşınırsanız iyi olur,» diye ağırbaşlı bir tavırla öğüt verdim:

«Niçin?»

«Sizi çok üzebilirler.»

Hoşuna giderek güldü.

«Hiç okudun mu?» diye sordu. «Kitap okumayı seversin mi?»

«Okuyacak zamanım yok.»

«İnsan sevdikten sonra, zaman da bulur. Sana çok teşekkür ederim.»

Baş parmağıyla işaret parmağının arasında gümüş bir para tutuyordu. Bu soğuk armağanı almaya utandım ama istemem demeye de cesaret edemedim. Giderken merdiven başına koydum.

Bir derinlik ve bütünüyle yeni bir etkilenim kazanmıştım. Sanki birdenbire bana gün doğmuştu, bir süre o geniş odayı ve maviler giymiş bir meleğe benzeyen makastarın küçük karısını düşünmenin mutluluğu içinde yaşadım. Orada her şey alışılmadık güzellikteydi, ayaklarının altına kalın, altın rengi bir halı serilmişti ve kış günü, gümüş pencereden, onun varlığında ısınmak için, bakmıştı.

Onu bir kez daha görmek istiyordum. Gidip bir kitap istesem ne olurdu?

Gittim ve onu yine aynı yerde, yine elinde bir kitapla buldum. Ama bu kez yüzü kahverengi bir eşarpla sarılmış ve bir gözü şişmişti. Bana kara kaplı bir kitap verdi ve anlaşılmaz bir şeyler mırıldandı. Katran ruhu ve anason hapları kokan kitabı üzüntüyle aldım. Eve gince kitabı, patronlarım bulup yok etmesinler diye, bir kâğıda ve temiz bir bluza sararak, çatı katındaki odaya sakladım.

İçindeki giysi örnekleri ve verdiği armağanlar yüzünden, patronlarım Niva'ya aboneydiler. Dergiyi hiç okumazlardı, resimlerine baktıktan sonra yatak odasındaki giysi dolabının üzerine koyarlardı. Yıl sonunda da hepsini bağlayıp, üç ciltlik resim derlemesi ile birlikte, yatağın altına sakarlardı. Yatak odasını ne zaman silsem, kitaplar pis suyla ıslanırlardı. Patronum Rusya Ulağı gazetesine aboneydi.

«Şeytan bilir böyle saçmaları niçin yazıyorlar,» dedi akşamları gazeteyi okurken. «Ne can sıkıcı şey!»

Cumartesi günü, çatı katındaki odaya giysileri asarken kitabı anımsadım. Çıkarıp açtım ve birinci satırı okudum:

«Evler insanlar gibidir, hepsinin kendisine özgü bir çehresi vardır.»

Bu cümledeki gerçeğe sarsılmıştım. Okudum, çatı penceresinde okumayı soğuk beni içeri çekene kadar sürdürdüm. O gece, patronlarım akşam duasına gidince, kitabı mutfığa götürdüm ve sonbahar yaprakları gibi sararmış yaprakların arasında kendimden geçtim. Beni başka adlar ve ilişkilerin olduğu, başka bir dünyaya götürdüler; orada tanıdığım insanlara benzemeyen soylu kahramanlar ve gerçek alçaklarla karşılaştım. Kitap, Montepin'in, insanlar ve olaylarla dolu, garip, canlı bir yaşamı anlatan uzun bir romanıydı. Kitapta her şey şaşılacak kadar yalın ve açıktı, sanki satırların arasına gizlenmiş bir ışık iyi ve kötüyü aydınlatıyor, o-

kura sevmeyi ve nefret etmeyi öğretiyor ve ona bütün insanların yakalandığı koşulların karmaşasında önderlik ediyordu. İnsanın içinde birine yardım etmek ötekini engellemek için dayanılmaz bir istek uyandırıyor. Okur bu yaşamı bütünüyle unutup, umulmadık bir biçimde kurtuluyor, yalnızca kâğıt üzerinde yaşıyordu. Aslında her şey, çatışmanın azalıp çoğalmasında unutuluyordu, bir dakika içinde insan sevinçle doluyor, ama hemen bunun yerini üzüntü alıyordu.

Okumama öyle dalmıştım ki kapı çalınca, bir an kimin, niçin çaldığını anlayamadım.

Mum neredeyse bitmek üzereydi, o sabah temizlediğim şamdan balmumuyla dolmuştu. Benim bakmam gereken ikon lambası çerçevesinden kayıp yere düşmüştü. Kitabı sobanın altına itip, lambayı onarmaya çalışarak, suçumun izlerini yok etmeye çalıştım ve mutaktan fırladım.

Dadı yatak odasından çıkarak, «Sağır mısın? Zili işitmiyor musun?» diye bağırdı.

Ön kapıya koştum.

«Uyuyor musun?» dedi patronum öfkeyle, karısı benim yüzümden üşüdüğünden yakındı, annesi de azarlamaya başladı. Mutfağa girer girmez mumun yandığını farkettiler ve bana ne yaptığımı sordu.

Kitabı bulacağı düşüncesi, yüksek bir yerden düşmüşüm gibi beni sersemletiyordu, dilim tutulmuştu. İhtiyar kadın bağırarak, eğer kendisi dikkat etmemiş olsa, evi yakacağımı söylüyordu, patronum ve karısı yemeğe geldiklerinde:

«Bakın, mumu nasıl yakmış, yakında evi de yakar bu,» dedi.

Yemekte dördü de beni azarladılar, bilerek ya da bilmeyerek işlediğim bütün suçlarımı sayarak, sonunun kötü olduğu konusunda beni uyardılar. Ama sözlerinin ne kötülükle ne iyilikle, yalnızca sıkıntıyla söylen-

miş olduğunu biliyordum. Kitaptaki insanlarla kıyasla-
yınca, onların ne denli aptal ve anlamsız göründükle-
rini, farketmek garipti.

Yemeği bitirdiklerinde, şişmişlerdi, duramayıp yat-
tılar. İhtiyar kadın da Tanrıya o çirkin yakınmalarını bil-
dirdikten sonra sobanın yanına kıvrılıp, uyudu. Kitabımı
sobanın altından çıkarıp, pencerenin önüne oturdum.
Gece aydınlıktı, mehtap vardı, gelgelelim kitabın harfleri
öyle küçüktü ki, bir türlü okuyamıyordum. Okuma iste-
ğim dayanılmayacak gibiydi. Raftan bakır bir kap ala-
rak, ay ışığını kitaba çevirdim, ama bu daha kötüydü,
eskisinden bile karanlık olmuştu. Ben de köşedeki sıra-
nın üzerine çıkıp, ikon lambasının ışığında okumaya
başladım. Yorgunluktan uyuyup sıradan kaymışım, ihti-
yar kadının çığlıklarıyla uyandım. Çıplak ayakla, üzerin-
de gömleği, yüzü öfkeden kızarmış, öfkeyle başını sal-
lıyor, kitabımla omuzlarıma vuruyordu.

Viktor yattığı yerden: «Anne, bağırıp durma,» dedi.
«Seninle yaşanmaz!»

«Herhalde kitabın sonu geldi, yırtacak şimdi,» diye
düşündüm.

Ertesi sabah kahvaltıda, benden hesap soruldu:

Patronum sertçe: «O kitabı nereden aldın?» diye
sordu.

Kadın bağırmakta kocasıyla yarışırken, viktor kitabı
alıp koklayarak:

«Parfüm kokuyor, hayırlısı olsun,» dedi.

Kitabın papaza ait olduğunu söyleyince, ona ro-
man okuduğu için kızarak kitabı merakla incelediler.
Bu onları biraz yatıştırmıştı ama yine de patronum be-
ni okumanın tehlikeli ve zararlı olduğu konusunda
uyardı.

«İşte bu okumuş takımı değil miydi, demiryolunu
uçurmaya kalkışanlar, az kalsın öldüreceklerdi...
şeyi...»

«Çıldırдың mı?» diye karısı korkuyla sözünü kesti. «Kafasına ne biçim düşünceler sokuyorsun?»

Montepin'i askere götürdüm ve olanları anlattım. Sidorov tek söz söylemeden kitabı aldı, küçük bir sandığı açtı, temiz bir havlu buldu, kitabı havluya sararak sandığa koydu.

«Onlara aldırma. Buraya gelip okursun. Ben kimseye bir şey söylemem,» dedi. «Ben evde yokken gelersen, anahtarı ikonun arkasında bulursun. Sandığı aç, oku ve gönlünü hoş et.»

Patronlarımın kitaba karşı tavırları için onlara teşekkür borçluyum, çünkü böylelikle onu benim gözümde çok önemli, korku verici bir sır durumuna getirdiler. Birtakım «okumuşların» birini öldürmek için demiryolunu uçurma girişimleri beni çok az ilgilendiriyordu, ama ne papazın günah çıkarırken sorduğu sorular, ne zemin katında okuyan öğrenci, ne Sumuri'nin «doğru kitaplara» ilişkin öğütleri, ne de büyükbabamın anlattığı yasak kitapları okuyup bunları gizlice dağıtan «farmasonlar» aklımdan çıkmıyordu:

«Çar Aleksandr Pavloviç'in kutsal saltanatı sırasında, bazı soylular, bütün Rus halkını Roma Papa'sına ve Cizvitlere vermek üzere, gizli kitapçılarla işbirliği yapmışlardı. General Arakçeyev işe karıştı, hepsini yakalayıp, rütbelerine, durumlarına bakmadan Sibirya'ya gönderdi. Orada, çürüyene dek sıradan birer mahkûm gibi çalıştılar.»

«Umbrakulum, yıldızlarla çevrilmiş'i», Gervassi'yi ve «Ah, bilgisiz yaratıklar, bizim işlerimizi incelemek istersiniz! Sizin zavallı akıllarınız onlara yaklaşamaz bile! gibi yukardan söylenmiş, alaylı sözleri anımsadım.

Kendimi büyük bir sırrın başlangıcında hissediyordum, bu duygu tuhaf bir biçimde yaşamama yol açıyordu. Kitaba emirlerinin mutfağında bir şey olacak ya da kaybolacak diye ödüm kopuyor bu yüzden bir an önce

bitirmek istiyordum. Böyle bir şeyi makastarın karısına nası! açıklayabilirdim?

İhtiyar kadın, askere, gidip gitmediğimi anlamak için beni hep gözaltında tutuyor ve sürekli olarak azarlıyordu:

«Kitap kurdu! Kitaplar tembelce yaşamaktan başka bir şey öğretmezler. Şu, bütün zamanını kitaplarla geçiren kadına bak, artık çarşıya bile çıkmıyor. İşi gücü subaylarla düşüp kalkmak! Sanki bilmiyor muyum gündüzün onları eve aldığını?»

Bağırmak istedim:

«Yalan bu! Onun, o subaylarla ilgisi yok!».

Ama makastarın karısını savunamadım çünkü ihtiyar kadın kitabın ona ait olduğunu anlayabilirdi.

Birkaç gün büyük bir üzüntüyle yaşadım. Dalgınlashmışım, uyuyamıyordum, Montepin'in sonu beni çok kaygılandırıyordu. Bir gün makastarın evindeki aşçı beni avluda durdurarak:

«Kitabı geri getir,» dedi.

Bir sıkıntı ve bunalım anında, makastarın karısına görünmeye karar verdim, yemekten sonra, patronlarım uyurken gitmem uygun olacaktı.

Şimdi o yine ilk günkü gibiydi, yalnız giyimi değişikti. Gri bir eteklik giymiş, boynuna türkuaz rengi bir haç takmıştı, belinde siyah kadifeden bir kuşak vardı. Bana şakrak kuşunu anımsattı.

Ona kitabı bitirecek zamanım olmadığını, çünkü bana okumanın yasaklandığını, bunun acısını ve kendisini yeniden görmenin sevincini anlatırken gözlerim yaşardı.

Kaşlarını kaldırarak: «Ne budala insanlar!» dedi. «Oysa senin patronunun yüzünü çok ilginç bulurdum. Seni bu kadar üzmesine izin veremem, bir yolunu bulacağım. Ona mektup yazacağım.»

Bu beni korkuttu ve ona kitabın papaza ait olduğunu söylediğimi belirttim.

«Lütfen yazmayın,» diye yalvardım. «Size gülerler ve küçümserler. Bizim evde kimse sizden hoşlanmaz, hepsi sizinle eğlenirler, size aptal derler ve bir kaburganızın olmadığını söylerler.»

Sözler, ağızımdan birdenbire boşanmıştı ve biter bitmez patavatsızlık ettiğimi farkettim. Alt dudağını ısırды ve at sırtındaymış gibi kalçasına vurmaya başladı. Başımı eğdim ve keşke yer yarılса da içine girsem diye düşünmeye başladım ama o kendini bir sandalyeye attı ve kahkahalarla gülerек:

«Ah, ne ahmak, ne kadar ahmak! Ama ne yapabilirim bu konuda?» diye kendi kendine sorular sorarken, gözünü ayırmadan bana bakmaya başladı. Sonra içini çekerek ekledi: «Sen çok garip bir çocuksun, çok garip.»

Onun yanındaki aynaya baktım ve çıkık elmacık kemikleri, ortasında büyük bir çürük olan bir alın, her biri bir yanda darmadağınık saçlar gördüm. Bu muydu «çok garip çocuk?» Bu garip çocukla bu nefis çini bebek arasında hiç bir benzerlik olamazdı.

«Geçen gün sana verdiğim parayı almamışsın. Niçin?»

«İhtiyacım yoktu.»

Göğüs geçirdi.

«Eh, ne yapalım? Eğer sana okuma izni verirlerse, gel, sana kitap vereyim.»

Şöminenin rafında üç kitap duruyordu, benim geri verdiğim en kalınlarıydı. Ona üzüntüyle baktım. Makastarın karısı pembe elini uzattı ve:

«Hoşça kal,» dedi.

Sakınarak eline dokundum ve çabucak odadan çıktım.

Belki onun için söylenenler doğruydu: dünyadan haberi yoktu. Demin, geçenlerde verdiği gümüş paradan sanki çok önemsiz bir şeymiş gibi söz etmemiş miydi? Çocuksu davranışları vardı.

Ama benim de onda sevdiğim buydu.

Birden başlayan okuma tutkumun, ne büyük acılara, küçülmelere ve korkulara neden olduğunu anımsamak hem üzüntülü hem de eğlendirici bir şeydi.

Makastarın karısının kitapları bana çok pahalıymışlar gibi geliyordu, büyük hanımımın onları yakacağı korkusundan, bu kitapları aklımdan silmeye çalıştım ve kahvaltılık ekmek aldığım dükkandaki, parlak renkli kitaplardan satın almaya başladım.

Dükkancı sevimsiz bir adamdı, kalın dudaklı, sarkık solgun yüzü yara izleriyle dolu ve sıracalıydı, gözleri donuk, parmakları şiş, kısa ve kıllıydı.

Dükkanı, akşamları bizim sokaktaki kız ve oğlanların buluşma yeri idi. Patronumun kardeşi, hemen her akşam oraya bira içmeye ve iskambil oynamaya giderdi. Beni sık sık Viktor'u yemeğe çağırmak için oraya gönderirlerdi, birçok kez Viktor'u dükkancının kıpırmızı, aptal suratlı karısını dizlerine oturtmuş, arka taraftaki küçük odada başka oğlanlarla birlikte eğlenirken görmüştüm. Dükkancı, açıkça bu duruma aldırımıyordu, kendisine müşterilerle ilgilenmekte yardımcı olan kızkardeşinin askerlerle, şarkıcılarla ve her isteyenle kucaklaşmasına da hiç kızdığı yoktu. Dükkanda satılacak çok azşey vardı, dükkancı bunu işin yeni başladığını, henüz devreye giremediğini söyleyerek açıklıyordu, oysa dükkân sonbaharda açılmıştı. Müşterilerine açık saçık, iğrenç resimler gösteriyor ve ahlaksızca yazılmış dizeleri kopya etmelerine izin veriyordu.

Birer kapık ödeyerek Mişa Yevstigneyev'in yavan kitaplarını okurdum, bu hem pahalıydı hem de kitaplardan hiç hoşlanmıyordum. Guak ya da Ölünceye Kadar, Venedikli Fransil, Rusların Gabardinlerle Savaşı ya da Eşinin Mezarında Ölen Sadık Müslüman gibi kitaplar beni hiç doyurmuyor, üstelik kızdırıyordu. Böyle bece-

riksiz bir dille böyle tuhaf şeyleri birleştiren bu kitaplara beni aptal yerine koyuyorlar gözüyle bakıyordum.

Nişancı, Yuri Miloslavski, Esrarlı Keşiş, Tatar Atlısı Yapança daha çok hoşuma gidiyordu, hiç değilse onların bir etkisi oluyordu. Ama en çok Azizlerin Yaşamı'nı beğenirdim. Bunda ciddi, inandırıcı, giderek zaman zaman derinden sarsıcı bir şeyler vardı. Her nedense bütün erkek din şehitleri bana «Bu iyi» yi, bütün kadın din şehitleri büyükannemi, piskoposlar da iyi zamanlarında büyükbabamıanımsatırlardı.

Ya çatı katındaki odada ya da sundurmada odun yarmaya gittiğimde okuyabiliyordum. İki taraf da soğuklukta ve rahatsızlıkta birbirinden aşağı kalmazdı. Eğer kitap çok ilginçse ya da çabuk okumam gerekiyorsa gece kalkar, mum ışığında okurdum. Ama ihtiyar kadın mumun gece eksildiğini anlamış ve sakladığı bir çırayla mumu ölçmeye başlamıştı. Genellikle çırayı bulur ve onu yanmış mumun boyuna indirirdim, ama bunu yapamazsam ve o sabahleyin çırayla mumun uzunluğu arasındaki farkı görürse, mutfakta bir gürültü koparır, bağırmasına Viktor uyanır ve kızgın bir sesle:

«Kes havlamayı anne! Hayatı zehir ediyorsun insana! Tabii mumları yakar, kitap okuyor, çünkü kitapları da dükkandan alıyor. Gördüm alırken. Git de çatı katını ara.»

İhtiyar kadın çatıya fırladı ve orada bulduğu küçük bir kitabı paramparça etti.

Elbette bu bir patlamaydı ama okuma isteğimi daha da alevlendirdi. Eğer azizlerden biri bu eve gelse, hanımlarımın ona ne yapması gerektiğini öğretmeye başlayacaklarına, genellikle onu kendi doğru bulduklarına uyduracaklarına ve bütün bunları da yalnızca daha iyinin hatırı için yapacaklarına emindim. Eğer bağırmasa, insanları eleştirmes ya da onlarla eğlenmezlerse derin bir suskunluğa gömülürler, söyleyecek şey bulamazlar,

birbirlerinin bile farkında olmazlardı. Bir insanın kendi bilincinde olması için, başkalarıyla birtakım bilinçli ilişkilere girmesi gerekir. Patronlarımın bildiği tek ilişki ise öğretmenlik ve yargıçlık etmektir, eğer biri tıpatıp kendileri gibi davranırsa, onu bile eleştirirlerdi. Bu huy onların iliklerine işlemiştir.

Okumak için çeşitli kaçamaklara başvuruyordum. Birkaç kez ihtiyar kadın benim kitaplarımı yok etti, sonunda kendimi dükkancıya kırk yedi kapık gibi korkunç bir borç içinde buldum! Ekmek almaya geldiğimde parayı hemen ödememi istiyor yoksa patronlarımın parasından keseceğini söylüyordu.

«O zaman ne olur?» diye sıkıntıyla sordum.

Onu dayanılmayacak kadar iğrenç buluyordum, o da bunu seziyor gibiydi, çünkü bana gözdağı vererek işkence yapmaktan özel bir zevk alıyordu. Ne zaman dükkanına girsem lekeli yüzüne bir gülümseme yayılıyordu.

«Borcunu getirdin mi?» diye sakın bir tavırla soruyordu.

«Hayır.»

O zaman buna bozulmuş gibi kaşlarını çatarak:

«Hayır mı?» diyordu. «Ne yapacağımı sanıyorsun yani? Seni mahkemeye vereceğim, ıslahevine gönderecekler oradan da.»

Parayı nasıl ödeyebilirdim ki, ücretimi büyükbabama veriyorlardı. Ne yapacağımı bilmiyordum. Dükkancıya beklemesini söyleyince, bir tava kadar yağlı ve kocaman olan elini uzattı ve:

«Öp. Beklerim,» dedi.

Tezgâhtan bir dirhem kaparak kafasına nişan aldım, hemen eğildi ve bağırdı:

«Hey, ne yapıyorsun? Şaka söyledim.»

Şaka yapmadığını hissettim ve ondan kurtulmak için para çalmaya karar verdim. Sabahları patronumun

giysilerini fırçalarken, çok zaman ceplerinde bozuk para bulurdum, arasıra yere düştüğü de olurdu, bir gün bir madeni para yuvarlanarak merdiven altındaki odun yığınının arkasına gitti. Bir süre sonra rastlantıyla odunların arasında bir yirmi kapiklik bulana dek bundan patronuma söz etmeyi unutmuştum. Geri verdiğimde, karısı:

«Görüyor musun? Cebinde para bıraktığın zaman sayman gerek,» dedi.

Patronum gülümseyerek bana baktı ve: «O hiçbir şey çalmaz,» karşılığını verdi.

Şimdi para çalmaya karar vermişken gözümün önüne onun sözleri ve güven dolu gülümseyişi geliyordu. Bu işimi güçleştiriyordu. Birkaç kez onun cebinden bozuk para aldım, saydım ve yine yerine koydum. Üç gün kendi kendimle mücadele ettim, sonra birdenbire işler çok basit bir biçimde çözümlendi.

Patronum umulmadık bir zamanda: «Bu günlerde sana ne oluyor, Peşkov?» diye sordu. «Kendinde değilsin. Kendini çok mu kötü hissediyorsun?»

Beni üzenin ne olduğunu ona içtenlikle anlattım.

«Gördün mü bak, kitaplar insanın başına ne işler açıyor,» dedi kaşlarını çatarak. «Şu ya da bu biçimde mutlaka insana bir zararları dokunur.»

Ama yine de bana elli kapik verdi ve uyardı:

«Karımla annem işitmesin, kızılca kıyamet kopar yine.»

Sonra iyi niyetli bir gülümsemeye ekledi:

«Sen küçük, inatçı bir şeytansın! Aslında iyi, kötü bir özellik değil. Ama şu kitapları bırak! Yeni yılda iyi bir gazeteye abone olacağım, orada okuyacak şeyler bulursun nasıl olsa.»

Dediğini yaptı, her akşam, çay saatinden yemeğe kadar patronlarıma Moskova Yapağı'nı okuyordum, gazetede Vaşkov'un, Roksanin'in, Rudnikovski'nin ve

başka, okurları sıkıntıdan öldürecek yazarların romanları yayımlanıyordu.

Hızlı okumaktan nefret ediyordum, anlamamı güçleştiriyordu. Ama onlar dikkatle, bir çeşit saygılı bir çabayla, kötü olaylarda bağırıp coşkuyla soluyarak ve birbirlerine gururla işaret ederek dinliyorlardı:

«Biz burada nasıl da kavgasız gürültüsüz, barış içinde yaşıyoruz, hiç bilmiyoruz dışarda neler oluyor, aman şeytan kulağına kurşun!»

Her şeyi birbirine karıştırıyorlardı, ünlü haydut Şurkin'le arabacı Foma Kuriçina'nın yaptıklarını hep şaşırtıyorlardı, sürekli olarak adları unutulur, ben düzeltince de hayırlıklarla:

«Bu çocukta da ne bellek var!» derlerdi.

Moskova Yaprığı'nda sık sık Leonid Greve'in şiirleri yayımlanırdı. Ben çok beğenir ve şiirleri defterime çekerdim ama hanımlarım:

«Şu hale bakın, koskoca adam şiir yazıyor!»

«Onun için hepsi bir, ayyaş ve kafadan kontağın biridir!» derlerdi.

Struzkin'in ve Kont Memento Mori'nin şiirlerini beğenirdim. Ama kadınların ikisi de şiirin sapıkça bir saçmalık olduğunda direnirlerdi.

«Yalnızca soytarılarla sanatçılar şiirden konuşurlar.»

O küçük, saçma odadaki, o kış akşamları nasıl da sıkıcıydı, üstelik patronlarım gözlerini benden ayırmazlardı! Pencerenin ötesinde ölü gibi sessiz bir gece başlamış, arasıra kırılan bir buzun sesi işitiliyor, ama şu masanın başında tek söz etmeden oturan insanlar donmuş balıklara benziyorlar. Ya da rüzgâr duvarları, pencereleri tırmalar, bacanın içinde uğuldar, kapılara vurur ve çocukların odasından sesler gelirdi. Böyle anlarda karanlık bir köşeye savuşup kurt gibi ulumak isterdim.

Masanın bir ucunda kadınlar dikiş diker ya da çorap örerlerdi, öbür köşede Viktor isteksizce resim kop-ya ederken, sık sık bağıırdı:

«Masayı sallamayın! Sizinle yaşanmaz, zehirli yılanlar!»

Öbür köşede patronum, kocaman bir kasnağın başında, bir masa örtüsü işlerdi. Becerikli parmaklarından kırmızı yaban elmaları, mavi balıklar, sarı kelebekler ve kahverengi sonbahar yaprakları çıkardı. Deseni kendi çizmişti ve üç kıştır bununla uğraşıyordu. Şimdi artık bundan çok sıkılmıştı, kimi zaman gündüzleri bana:

«Peşkov, gel de şu masa örtüsünü biraz işle,» derdi.

Ağır iğneyi alır, işlemeye uğraşırdım. Patronum için üzölür ve ona yardım etmek için can atardım. Bana öyle gelirdi ki, bir gün bu resmi, nakışı ve iskambil oynamayı bırakacak ve başka bir şey yapmaya başlayacaktı: daha ilginç bir şey, birdenbire işini bıraktığı, ona şaşkınlıkla, ilk kez görüyormuş gibi baktığı zaman, düşlediği bir şey... Saçları alınına ve yanaklarına dökölmüş öyle dalgın dururken, bir manastırdaki keşış yardımcısını andırırdı.

«Ne düşünöyorsun?» diye sorardı karısı.

Yine işine koyularak, «Hiç,» karşılığını verirdi.

Sessiz bir şaşkınlıkla dolardım. Bir insana ne düşündüğünü nasıl sorabilirdiniz? Sonra o böyle bir soruya nasıl karşılık verebilirdi? İnsan bir anda birçok şeyler düşünür: şimdi yaşadığını, dün ya da geçen yıl yaşadığını, düşönceler belirsiz ve bulanıktır, sürekli hareket, sürekli değışim halindedirler.

Moskova Yaprığı'ndaki yazılar çabuk bitiyordu, ben de yatağın altında yığılı dergileri okumayı önerdim.

Küçük hanımım kuşkuyla: «Onlarda okunacak ne var?» diye sordu. «İçlerinde resimden başka şey bulunmaz.»

Ama yatağın altında yalnız «Resimli Dergi» ler yoktu. «Alev» vardı, Salias'ın «Kont Tiyatın Baltiiski» adlı romanını okumaya başladık. Patronum bu romanın aptal kahramanına bayılıyordu, küçük beyin acı serüvenlerine gözlerinden yaş gelene dek güler:

«Aman ne gülünç!» diye bağırırdı.

Karısı da görüşünün bağımsızlığını göstermek için «Hıh! Uyduruk şeyler» derdi.

Yatağın altındaki ciltler çok işime yaradı. Onların yüzünden dergileri mutfağa götürüp gece okuma hakkını kazandım.

Neyse ki dadı gene içmeye başladığından, ihtiyar kadın da çocukların odasında yatmaya başladı. Viktor'un benim okumama aldırdığı yoktu, o herkes yattıktan sonra sesizce giyinir ve ertesi sabaha dek ortalıkta görünmezdi. Hanımım mumu öteki odaya koyardı, bundan ötürü ben yine ışıksız kalırdım. Mum alacak param olmadığından, şamdanlara akan mumu gizlice toplayıp boş bir sardalya kutusuna koydum, ikon lambasının yağıyla üzerini örtüp bir de fitil uydurdum. Böylece ocağın üzerine koyduğum, bir çeşit isli kandil elde ettim.

O koca ciltlerin ne zaman bir sayfasını çevirsem mumun alevden dili titrer, fitil isli balmumuna gömülür, gözlerime duman kaçardı, ama bütün bu engeller resimlerden ve onların altındaki yazıları okumaktan aldığım zevk yanında hiçti.

Masalsı kentlere, gururlu dağlara ve güzel kıyılara hayran oldukça görüş ufku açılıyordu ve kentlerin, insanların, ilgilerin çokluğu konusunda ben uyandıkça dünya daha da zenginleşiyordu. Şimdi Volga'nın ötelelerine baktıkça, oraların yalnızca boşluk değil, başka bir şeyler de demek olduğunu anlıyordum. Bu kıyıya ne zaman baksam içimi bir hüznün kaplardı, toprağın üzerinde çayırlar öylece uzanır, ötede beride sık ağaçlıklar

görülürdü, çayırların ötesinde ormanın çentikli duvarı yükselirdi, soğuk, bulutlu gökyüzü de bunlara eklenince bu toprak büsbütün boş ve yalnız gelirdi. Aslında yüreğim de boştu, hep yumuşak bir acı beni kemirirdi, bütün isteklerim yitip gitmişti, düşünecek hiçbir şey yoktu, yalnızca gözlerimi kapatmak isterdim. Her isteğin yüreği kuruttuğu bu ıssız çölde, hiçbir umut yeşeremezdi.

Yazılar ve resimlerde basit bir dille başka ülkeler, başka insanlar anlatılırdı, şimdiki ve geçmişteki çeşitli olaylar belirtilirdi, çoğunu anlayamazdım, bu beni ürkütürdü. Bazen «metafizik» «hiliizm» «Çartist» gibi sözcükler kafamı karıştırırdı. Böyle sözcükler beni çok üzerdi, kafamda başka her şeyi gölgelendirecek ölçüde gelişirlerdi ve bana öyle gelirdi ki eğer bu sözcüklerin anlamını bulamazsam hiçbir şeyi anlayamam. Sanki bütün sırların girişinde bunlar nöbet tutardı. Bazen ete giren kıymık gibi bütün cümle belleğimde kalır, beni başka bir şey düşünmekten alıkoyardı.

Birtakım garip diziler okuduğumu anımsıyorum:

*Çölde Attila at koşturur,
Hunların zırhlı önderi,
Mezar kadar karanlık ve suskun.*

Arkasından kara bulutlar gibi gelen savaşçılar bağıyorlar:

Nerede Roma, o güçlü Roma?

Roma'nın bir kent olduğunu biliyordum, ama Hunlar kimdi; Öğrenmem gereken buydu.

Uygun bir an kollayıp patronuma sordum:

«Hunlar mı?» diye şaşırdı. «Şeytan bilir kim olduklarını. Belki de dilenci filandırırlar.»

Kafasını beğenmeyerek salladı.

«Kafan ipe sapa gelmez şeylerle dolu, Peşkov kötü bu.»

İyi, kötü, bilmek istiyordum işte.

Alay rahibi Solofyov aklıma geldi, Hunları onun bilmesi gerekirdi, avluda karşılaşınca sordum.

Solgun yüzle, hastalıklı, her zaman sinirli, kirpiksiz kırmızı gözlü, sarı sakallı bir adamdı.

Kara bastonuyla pisliği eşeleyerek, kuşkulu bir tavırla sordu: «Sana ne Hunlardan?»

Soruyu Teğmen Nestorov'a yönelttiğimde öfkeyle bağırdı:

«Neee?»

Eczacıya gidip, bu dost insana sormaya karar verdim, akıllı bir yüzü vardı, kocaman burnunun üzerine altın çerçeveli bir gözlük takardı.

«Hunlar,» dedi Eczacı Pavel Goldberg, «Kırgızlar gibi göçebe insanlardı. Artık dünyada izleri yok, hepsi öldüler.»

Hem düş kırıklığına uğramış hem de kızmıştım, Hunların öldüğü için değil, bu kadar basit ve benim için çok az önemi olan bir sözcüğün anlamından ötürü bu kadar işkence çektiğim için.

Ama Hunlara teşekkür borçluydum. Bu deneyden sonra sözcükler beni yormadılar, Atilla'ya da teşekkür ederim çünkü eczacıyla arkadaş olmuştum.

Bu adam basit olarak bütün sözcüklerin anlamını bilirdi ve onda her sırrın anahtarı vardı. Gözlüğünü iki parmağıyla tutarak, kalın merceklerin arkasından gözlerimin içine bakar ve beynimi besliyormuşçasına konuşurdu benimle:

«Sözcükler, küçük arkadaşım, bir ağacın yaprakları gibidir, yaprakların niçin böyle olduklarını bilmek için ağacın nasıl büyüdüğünü bilmem gerekir. Çalışmalısın. Kitaplar, küçük arkadaşım, güzel bir bahçe gibidir, içlerinde güzel ve yararlı her şeyi bulursun.»

Sık sık mide kaynamasından yakınan büyüklere soda ve magnezyum, çocuklara da müshil ve defne yağı almak için eczaneye giderdim. Eczacının kısa dersleri, içimde kitaplara karşı çok daha ciddi bir eğilim yarattı, öyle ki, bir sarhoşun votkaya düşkünlüğü gibi, onlar da benim için zorunlu bir ihtiyaç oldular.

Bana değişik bir yaşam gösteriyorlardı, insanları, suça ya da kahramanlığa yönelten büyük istek ve coşkularla dolu bir yaşam. Çevremdeki insanların suça da, kahramanlığa da yatkın olmadıklarını görüyordum, kitaplarda yazılı her şeyden uzak yaşıyorlardı, yaşamlarında ilginç bir şey bulmak güçtü. Bir tek şey biliyordum: onlar gibi yaşamak istemezdim.

Resimlerin altlarındaki yazılardan, Prag, Londra ve Paris'te kentin ortasında çöp dolu çukur ve dereler bulunmadığını öğrendim. Oralarda caddeler düzgün ve geniş, yapılar ve kiliseler bütünüyle değişikti. Sonra insanlar altı aylık kış boyunca eve kapanmıyorlardı, kimsenin, tuzlu kabak, tuzlu mantar, yulaf yağı ve iğrenç keten tohumuyla birlikte verilen patatesten başka bir şey yiyemedikleri Büyük Perhiz de yoktu. Büyük Perhiz'de kitap okumak da yasaktı. Ben de bu boş, perhizli yaşamın bir parçası olmaya zorlanıyordum. Şimdi kitaplardaki yaşamla kıyaslanacak bir durumdaydım, yalnız benimki daha sıkıntılı ve çirkindi. Okumanın etkisiyle daha güçlü olduğumu seziyordum, bir istek ve öç alma duygusuyla çalışıyordum, çünkü bir amacım vardı, ne denli çabuk bitirirsem okumak için o denli çok zamanım olacaktı. Kitaplarımdan ayrı kalınca, tembel ve savruk oluyordum, bir de daha önce hiç bilmediğim hastalıklı bir unutkanlık gelmişti üzerime.

Bu sıkıntılı günlerden birinde, esrarlı bir olay anımsıyorum. Bir gece herkes yattıktan sonra birdenbire katedralin çanı çalmaya başladı. Hemen herkes uyanaarak, yarı giyinik pencerelere koştu.

«Alarm? Yangın olmasın?» diye birbirine soruyorlardı.

Öteki katlardakilerin de kalkıp, kapıları vurduklarını işitiyorduk. Avluda bir atı yularından çeken biri koşuyordu. Yaşlı hanımım, katedral soyuldu diye bağıırıyordu ama patronum onu susturdu.

«Yavaş ol anne, bunun alarm olmadığını herkes anlar!»

«Öyleyse piskopos öldü.»

Viktor yatağından atladı.

Giyinirken: «Ne olduğunu biliyorum, biliyorum,» diye mırıldanıyordu.

Patronum, gökyüzünü alevler kaplamış mı diye beni çatıya gönderdi. Yukarı koştum, çatı penceresinden dama çıktım. Alev yoktu ama büyük çan sessiz, buz gibi havada çınlayıp duruyordu. Görünmeyen insanların ayakları altında kar gıcırıyor, kızak sürücülerinin ince çığlıkları işitiliyordu. Büyük çanın sesi her zamankinden de uğursuzdu. Aşağı indim.

«Yangın yok.»

«Allah allaah!» diye söylenen patronum şapkasını ve paltosunu giymişti. Boyun atkısını doladı ve kararsızca ayaklarına lastiklerini geçirmeye başladı.

«Gitme, gitme,» diye karısı yalvarıyordu.

«Saçmalama.»

Viktor da giyinmiş, hep: «Ne olduğunu biliyorum!» diyerek herkesi kuşkuya düşürüyordu.

Kardeşler gidince, kadınlar semaverı yakmamı buyurdular, kendileri de pencerenin önüne kurulmuşlardı, ama tam o sırada patronum zili çaldı, sessizce merdivenleri çıktı, sofa kapısını açtı ve gür bir sesle bildirdi:

«Çar alçakça öldürüldü!»

İhtiyar kadın bağırdı: «Öldürüldü mü!»

«Evet öldürüldü. Bana bir subay söyledi. Ne olacak şimdi?

Viktor geldi, üzerindikileri çıkarırken ters ters «Ben de savaş sanmıştım!» dedi.

Sonra herkes çay masasına oturdu ve yavaş, ölçülü bir sesle konuşuldu. Dışarsı da sessizleşmişti, artık çan çalmıyordu. İki gün insanlar fısıldaştılar, birbirine gidip geldiler ve her şeyi ayrıntılarıyla anlatıp durdular. Ne olduğunu anlamaya çalıştım ama patronlarım gazeteleri benden saklıyorlardı, Sidorov'a çarı niçin öldürdüklerini sorduğumda, yumuşak sesiyle karşılık verdi:

«Bu konuda konuşmak yasaklandı.»

Olay çabucak unutuldu, günlük yaşantının hay-huyu arasında kapanıp gitti ve ben çok geçmeden en kötü deneyimi yaşadım.

Bir pazar aile sabah ayinine gitmiş ben de ortalığı toplamaya koyulmuştum, semaveri yaktıktan sonra, bebek mutfağa girip, semaverin musluğunu çıkarmış ve masanın altına girip oynamaya başlamış. Semaver sönmemiş kömürle doluydu, su akınca, her şey erimiş. Öteki odadan çıkan garip sesleri işittim. Mutfaka koştuğumda semaverin kapkara kesildiğini ve sıtma nöbetine tutulmuş gibi şiddetle titrediğini gördüm. Erimiş lehimler hüznle sarkıyordu, kapak yan yatmıştı, kulpların altından erimiş maden akıyordu. Morarmış semaver dünyaya sarhoş gibi bakıyordu. Üzerine soğuk su dökmünce tısladı ve üzüntüyle yere yığıldı.

O anda kapı çalındı. Kapıyı açınca ihtiyar kadının ilk sorusu semaverin ısınıp ısınmadığı oldu.

«Evet, ısındı,» dedim kısaca.

Bu karşılık kuşkusuz korku ve utancı belirtiyordu, ama onlar kötü bir alay girişimi olarak değerlendirdiler ve cezam da o ölçüde ağırlaştı. Dayak yedim. İhtiyar kadın bu işi bir deste çam çitasıyla yaptı, aslında dayak pek ağır değildi, ama etime sayısız kıymık battı ve gömülü kaldı. Akşam olunca, arkam yastık gibi şişti, er-

tesi gün öğleyin de patronum beni hastaneye götürmek zorunda kaldı.

Gülünç bir biçimde uzun boylu ve zayıf olan doktor beni muayene etti, derin, sakın bir sesle:

«Bu zalimlik için zabıt tutmam gerekir,» dedi.

Patronum kızarak ayaklarını oynattı ve doktora bir şeyler gevelemeye başladı, ama öteki kafasını dikmiş, ters bir karşılık verdi:

«Yapamam. Buna hakkım yok.»

Sonra bana döndü ve:

«Şikayetin yok mu?» diye sordu.

Arkam çok acıyordu: «Hayır, yok, çabuk olun da bana bir şeyler yapın,» dedim.

Beni başka bir odaya aldılar, masaya uzattılar, doktor soğukluğu hoşuma giden bir pensle kıymıkları aldı, bu arada benimle şakalaşıyordu:

«Doğrusu derini sağlamlamışlar, delikanlı. Bundan sonra su geçirmez olacaksın.»

Beni dayanamayacağım kadar gıdıklayan işini bitirdikten sonra doktor:

«Kırk iki kıymık çıkardım, delikanlı,» dedi. «Bu senin için, arkadaşlarına övünebileceğin bir şey! Yarın bu saatte gel, sargın değişecek. Seni sık sık döverler mi?»

Bir an düşünceye daldıktan sonra karşılık verdim: «Daha sık dövülmeye alışığım.»

Doktor derin sesiyle güldü:

«Her şey iyileşiyor, delikanlı, daha iyi oluyor.»

Beni patronuma verirken:

«İşte burda, yeni gibi oldu. Yarın yine gönderin, yine saracağız. Kendisinde mizah duygusunun olması sizin için çok iyi,» dedi.

Droşkiden dönerken, patronum bana:

«Beni de döverlerdi, Peşkov,» dedi. «Ne yapabiliriz? Hem de ne dayak, kardeş! Hiç değilse senin için üzülen biri var, ama bana hiç kimse acımazdı. Hiç kim-

se. Her yer sürüyle insan dolu, ama piçlerin biri bile sana en küçük bir acıma göstermezler! Ah, bu vahşi hayvanlar!»

Yol boyu anlatmayı sürdürdü; onun için üzüldüm ve benimle bu kadar içten konuştuğu için kendisine yakınlık duydum.

Eve girince beni fetihler kazanmış bir kahraman gibi karşıladılar. Kadınlar bana doktorun kıymıkları nasıl çıkardığını ve neler söylediğini anlattırdılar. Hikâyemi «ah»lar, «of»lar, dudak ısırmaları ve kanlı ayrıntılarda da kaş çatmalarıyla kestiler. Onların hastalık, acı ve her türlü sevimsiz şeylere duydukları hastalıklı ilgi beni şaşırtmıştı.

Kendilerini şikayet önerisini kabul etmediğimi söylerken ne kadar sevindikleri gözümünden kaçmadı ve makastarın karısından ödünç kitap almama izin vermemelerini rica ettim. Bu koşullar altında karşı çıkmayı göze alamadılar ama ihtiyar kadın şaşkınlıkla bağırды:

«Bu şeytanın ta kendisi!»

Ertesi gün makastarın karısının karşısında durmuş, bana söylediklerini dinliyordum:

«Ama bana hasta olduğunu ve hastaneye kaldırıldığını söylediler! Bak, neler uyduruyorlar!»

Yalanlamadım. Çünkü gerçeği söylemeye utanıyordum: böyle kaba ve acı bir şeyle üzülmesinin ne gereği vardı? Onun başkalarına benzememesi, beni mutlu kılıyordu.

Büyük Dumas'ın, Ponson du Terrail'in, Montepin'in, Zacccone'nin, Gaboriau'nun, Aimard'ın ve Boisrobert'in kalın ciltlerini okumaya başladım. Bu kitapları birbiri ardından çabucak okudum, beni çok mutlu ettiler. Olağanüstü bir yaşamın parçası olduğum duygusuna kapılıyordum, ve bu canlandırıcı, tatlı heyecanlar, bana güç veriyordu. Yaktığım kandil yine tütmeye başlamıştı, çünkü geceleri okuyordum, sabaha dek... Göz-

lerim uykusuzluktan parlıyordu ve büyük hanımım düşünceyle:

«Görürsün sen kitap kurdu, gözlerin yanacak, kör olacaksın yakında!» diyordu.

Az sonra anladım ki bütün bu ilginç kitaplarda olayların çeşitliliği ve kurgu değişiklikleri bir yana hep aynı şeyden söz edilmekteydi, yani: iyi insanlar hep mutsuzdular ve kötülerden eziyet görüyorlardı; kötüler iyilerden şanslı ve akıllıydılar, ama her nasılsa sonunda açıklanamayan bir gücün yardımıyla kötüyü yeniyorlardı ve erdem eninde sonunda zafer kazanıyordu. Kadın, erkek herkesin, birbirinin tıpatıp aynı sözcüklerle belirttiği «aşk» artık beni usandırmıştı. Sıkıcılığının yanı sıra, bu bayağılık bir takım kuşkular da doğuruyordu.

Kimi zaman, bir iki sayfa okuduktan sonra, sonunda kimin yanıp, kimin yenileceğini kestirdim, az sonra kurgunun düzeni kendini belli ederdi, ben de nasıl çözüleceğini anlayıverirdim. Kitabı bir yana bırakıp matematik problemi gibi üzerinde düşünürdüm ve çok zaman kişilerden hangisinin cennete, hangisinin de cehenneme gideceği konusunda tahminlerim doğru çıkardı.

Ama bütün bunların ötesinde, bence büyük önemi olan bir olguyu farketmiştim; başka ilişkilerle örülmüş bir başka çeşit yaşamın çizgilerini görüvermiştim. Artık biliyordum ki, Paris'teki, arabacılar, işçiler, askerler ve bütün halk yığını, Nizni - Novgorod'da, Kazan'da ve Perm'de yaşayanlardan değişikti. Kibarlarla daha yürekli konuşuyor, onların yanında kendilerini daha rahat ve bağımsızca denetliyorlardı. Burada bir asker vardı, ama benim tanıdığım askerlerden hiçbirine benzemiyordu, ne Sidorov'a, ne gemideki askere, ne de Yermokin'e, onların hepsinden daha insandı. Onun kadar çiğ ve hayvansı olmamasına karşın yine Sumuri'yle or-

tak bir yanı vardı. Ya da bir dükkancıyı alalım, o da benim tanıdığım dükkancılardan daha iyiydi. Kitaplardaki rahipler de benim bildiğim rahiplerden değildi. İnsanlara daha çok sevgisi ve yakınlığı olan kişilerdi bunlar. Genellikle, yaşam oralarda, Kitapların yazdığına göre daha iyi, daha kolay ve benim tanıdığım yaşamdan daha ilginçti. Yabancı ülkelerde insanlar bu kadar çok ve hayvanca doğuşmüyorlar, yolcuların gemide askere yaptıkları gibi bir insanla iğrenç bir biçimde eğlenmiyorlar ve Tanrıya benim hanımım gibi kinci bir tavırla dua etmiyorlardı.

Özellikle dikkat ettim ki, alçakları, aşağılık insanları ve açgözlü kişileri anlatırken, kitaplar benim alışık olduğum gibi onları açıklanamaz bir zalimliğin ve başkalarıyla alay etme tutkusunun kölesi gibi göstermiyorlardı. kitaptaki alçaklar doğal olarak zalimdiler, zulümleri hemen hemen her zaman anlamlıydı. Ama ben akıldışı, amaçsız zulmü de görmüştüm, hiçbir amacı olmayan, salt eğlenmek için yapılan zulüm yani...

Her yeni kitap Rusya'daki yaşamla, öbür ülkelerdeki yaşam arasındaki ayırımı vurguluyordu, o zaman içimde büyük bir doyumsuzluk doğuyor ve bu sarı sayfalarda anlatılanların bütünüyle doğru olmadığı kuşkusu büyüyordu.

Sonra, Goncourt'un Zemganno Kardeşler adlı romanı elime geçti. Bir gecede okudum sonra anlatımına öylesine hayran oldum ki bu acılı, yalın öyküyü birkaç kez okumaktan kendimi alamadım. Ne karmaşık bir kurgusu, ne de yüzeyde çekicilikleri vardı; ilkin Azizlerin Yaşam'ı kadar kuru ve ciddi görünüyordu. Dil çok kesin ve yalındı, önce düş kırıklığına uğradım, ama kısa ve anlamlı sözcükler, güçlü cümleler öyle yüreğime işledi, bu cambaz kardeşlerin acı öyküsünü öyle inandırıcı bir biçimde verdi ki, hayranlıktan titredim. Bacağı kırılan zavallı cambaz, çatı katında gizlice sevgili sanatla-

rını uygulayan kardeşinin yanına çıktığında, yüreğim duracak sanana kadar ağladım.

Bu olağanüstü kitabı makastarın karısına götürünce, bana onun gibi bir kitap daha vermesini rica ettim.

Gülerek: «Onun gibi demekle neyi anlatmak istiyorsun?» dedi.

Gülüğü beni utandırmıştı, ne istediğimi açıklayamayacaktım, ama o imdadıma yetişti:

«O sıkıcı bir kitap. Dur sana daha iyi bir kitap bulayım, daha ilginç bir şey.»

Birkaç gün sonra bana Greenwood'un Küçük Kılık-sızın Gerçek Öyküsü'nü verdi. Kitabın adı beni ürkütmüştü ama daha ilk sayfası beni zevkle güldürdü ve bu şenlik, kitap bitene dek sürdü, kimi bölümleri de iki üç kez okudum.

Demek dışardaki küçük çocuklar da yaşamı güç buluyorlardı! Gerçekten de, karşılaştırıncı benim yaşamım daha kolay göründü, başka bir deyimle korkacak bir şey yoktu.

Greenwood beni çok yüreklendirdi, az sonra da gerçekten «doğru» kitaplardan biriyle karşılaştım: Eugénie Grandet.

İhtiyar Grandet bana, çok canlı olarak büyükbabamı anımsattı. Kitap çok kısa olduğundan üzüldüm, kapsadığı gerçek ise beni hayran bıraktı. Yaşam zaten bu gerçeğe beni çok alıştırmıştı ama kitap bana yeni bir ışık tuttu, durgun, coşkusuz bir gözlemin ışığını...

Goncourt'tan başka okuduğum bütün yazarlar, insanları, patronlarımla sert, gürültülü tavırlarıyla yargılamışlardı, bu da okurun kötüye yakınlık duyup, iyiye ise öfkelenmesine yol açıyordu. Bir insan ne denli düşünürse düşünsün, ne denli çaba harcarsa harcasın, hep birinci sayfadan kitabın sonuna dek yıkılmaz bir duvar gibi yolunda duran erdemli insanlarca engelleniyordu, bunu görmek artık canımı sıkıyordu. Bütün kö-

tülüklerin bu duvara çarpıp parçalanacağı kesindi, ama insan taş duvara sevgi duyamaz. Bir duvar ne denli güçlü ve güzel olursa olsun, eğer siz onun arkasında yetişen elmaları almak istiyorsanız, bu taşları sevmeye çok az eğiliminiz olur. Ve bana öyle gelirdi ki en gerçek ve en önemli ne varsa, işte bu erdemli kişilerin arkasındadır.

Goncourt'ta, Greenwood'da ve Balzac'ta ne kötüler ne de kahramanlar vardı. Yalnızca şaşılacak kadar canlı ve basit insanlar vardı. Hiç kimse onların söylediklerinin ve yaptıklarının başka türlü olabileceğinden kuşkulananmazdı.

Böylece, 'iyi kitap, doğru kitap' okumanın büyük sevincini tattım. Ama böyle kitapları nasıl bulacaktım? Makastarın karısı bana yardım edemezdi.

«Bak, burada iyi kitaplar var» diye bana, Arsene Houssaye'nin Gül Dolu Eller, Altın, Kan adlı romanlarıyla Belleau'nun Poul De Kock'un ve Poul Feval'ın romanlarını gösterdi. Ama artık bu tür kitapları okumak benim için boşuna çaba harcamaktan öteye gitmiyordu.

O Marryat ve Werner'in kitaplarından hoşlanıyordum, ben ise bu kitapları sıkıcı buluyordum. Spielhagen'den de hoşlanmıyordum ama Auerbach'ın öykülerinden büyük bir zevk alıyordum. Sir Walter Scott'u, Sue ve Hugo'ya yeğlerdim. Duygularımı uyandıracak ve beni mutlu kılacak kitaplar istiyordum, olağanüstü Balzac'ın kiler gibi... çini bebek de artık pek hoşuma gitmiyordu.

Ne zaman onu görmeye gitsem temiz bir gömlek giyer, saçlarımı tarar, kendimi her bakımdan daha insan içine çıkacak hale getirmeye çalışırdım. Başarılı olduğumdan kuşkuluydum, ama benim gösterdiğim saygıyı değerlendirerek, o pırıl pırıl yüzündeki, özellikle kondurulmuş benzeyen alaycı gülümseyişi olmadan,

benimle daha yalın ve daha dostça konuşacağını umardım. Ne var ki yine aynı gülümsemeyle, tatlı ve yorgun sesiyle sorardı:

«Okudun mu? Hoşuna gitti mi?»

«Hayır.»

Güzel kaşlarını hafifçe kaldırarak, içini çeker ve içten, genizden gelen sesiyle konuşurdu:

«Niçin?»

«Zaten okumuştum.»

«Konu neydi?»

«Aşk.»

Kaşlarını çatar ve yapmacık bir kahkaha atardı:

«Aman canım! Bütün kitapların konusu aşktır!»

O kocaman koltukta oturarak, kürk terlikli küçük ayaklarını sallar, esner, mavi sabahlığına iyice sarınır, gül rengi tırnaklarıyla kucağındaki kitaba vururdu.

Ona: «Niçin buradan taşınmıyorsunuz? Subaylar hâlâ size mektup yazarak eğleniyorlar,» demek isterdim.

Düşüncelerimi seslendirecek yüreklilikten yoksun olduğumdan, elimde 'aşk' konusunda koca bir cilt ve yürek dolusu düş kırıklığıyla çıkar giderdim.

Aşağıda, avluda bu kadın için söylenen dedikodular çok kötü ve iğrençce alaylara dönüşmüştü. Kuşkusuz aslı astarı olmayan bu bayağı konuşmaları işitmek benim için çok acıydı. Onunla olmadığım zaman, ona acıyor ve onun için korkuyordum. Ama onun yanımdayken, o keskin gözlerini, küçük bedeninin kedi gibi kıvraklığını ve 'dost' yüzünü görünce, korkum da acımam da sis gibi eriyip gidiyordu.

O, ilkbaharda ansızın gitti, birkaç gün sonra da kocası taşındı.

Katları henüz boşken, çivi yerleriyle bozulmuş, astıkları resimleri çıkarınca solgun yerleri kalmış duvarlarına bakmaya gittim. Boyalı döşeme, kâğıt parça-

larıyla, parlak bir şeylerle, boş hap kutları ve parfüm şişeleriyle doluydu, aralarında büyük, piring bir iğne parlıyordu.

Üzüntü duydum; makastarın karısını bir kez daha görmek ve bana yaptıkları için teşekkür etmek istedim.

ONUNCU BÖLÜM

Daha makastarla karısı çıkmadan, altımızdaki katı, kara gözlü genç bir kadın, küçük kızı ve annesi tuttu; kır saçlı yaşlı hanım hep bir amber ağızlıkla sigara içerdi. Genç kadın çok güzeldi. Hem de gururlu ve egemen tavırlıydı, derin, hoş bir sesi vardı, insanlarla konuşurken sanki başka türlü görülemezlermiş gibi, başını arkaya atar ve gözlerini kısırdı. Hemen her gün askeri ve uşağı Tufyayev, ince bacaklı kahverengi bir atı, onun katının önüne getirirdi, kadın da uzun, çelik mavisi, kadife bir binici giysisi, beyaz eldivenler ve kahverengi çizmelerle görünürdü. Bir elinde ametist taşlı kırbaça olurdu, öbür eliyle atının burnunu okşardı. At dişlerini gösterir, gözlerini açar ve sert toprağı eşelerdi, bütün vücudu heyecanla titrerdi.

«Robi, Robi,» diye mırıldanarak atın güzel kemerli boynunu severdi.

Sonra Tufyayev'in dizine basar, hafifçe eğere sıçrardı. Atın üzerinde, sanki eğerde doğmuş gibi rahatça otururdu.

Güzeldi, ender bir güzelliği vardı, yeni, eşsiz, insanın yüreğini arıtan bir güzellik. Ona bakarken, Diane de Potiers'i, Kraliçe Margot'ı, La Valliere'i ve başka, büyüleyici güzelliğe sahip tarihsel kadın kahramanları düşünürdüm.

Sürekli olarak çevresinde kentimizdeki tümenin su-
bayları bulunurdu. Akşamları onun evine gelirler, pi-
yano, keman, gitar çalarlar ve şarkı söyleyip dans
ederlerdi. Binbaşı Olesov kısa, küçük bacaklarının üze-
rinde, onun önünde herkesten fazla eğilirdi. Şişman, kır
saçlı, kırmızı, yağlı yüzlü bir adamdı. İyi gitar çalar ve
genç kadının alçakgönüllü, sadık hizmetçisi gibi davra-
nırdı.

Tombul, kıvrıkcık saçlı, beş yaşındaki kızı da çok
güzeldi. İri mavi gözleriyle sakın, ciddi, bir şey bekler-
miş gibi bakardı, ağırbaşlılığında da çocuksu olmayan
bir şey vardı.

Büyükanne sabahtan akşama dek ev işleriyle uğ-
raşırdı, somurtkan, sessiz Tufyayev ile şişman, şaşı
gözlü oda hizmetçisi de ona yardım ederlerdi. Çocuğun
dadısı yoktu, neredeyse başıboş büyümekteydi, bütün
gün verandada ya da odun yığınının karşısında oynar-
dı. Akşamları sık sık onunla oynamaya çıkardım, za-
manla onu çok sevdim. Çok geçmeden bana ısındı,
arada bir ona peri masalları anlatırken kollarımda uyur-
du. Uyuyunca onu yatağına götürürdüm. Az sonra ba-
na öyle alıştı ki, ben kendisine iyi geceler dilemeden
uyumuyordu. Ben odasına girince, önemle tombul elini
uzatır ve:

«Yarına kadar iyi geceler. Başka ne diyecektim,
büyükanne?» derdi.

Büyükannesi ağzından, burnundan ince dumanlar
çıkararak: «Tanrı sizi korusun,» karşılığını verirdi.

«Yarına kadar Tanrı sizi korusun, şimdi uyuyaca-
ğım,» diye yinelerdi çocuk. Ve dantelli yorganına sarı-
nırdı.

Büyükannesi düzeltirdi: «Yarına kadar değil, her
zaman.»

«Her zaman yarın yok mu?»

‘Yarın’ sözcüğünü çok sever ve sevdiği her şeyi

gelecek zamana çevirirdi. Bir demet çiçek toplar ya da dalları toprağa diker ve:

«Yarın bu bir bahçe olacak,» derdi.

«Yarın kendime bir at alıp, annem gibi bineceğim.»

Akıllı bir çocuktuk ama çok canlı değildi. Çok zaman bir oyunun ortasında birdenbire dalgınlaşır ve umulmadık bir şey sorardı:

«Niçin rahiplerin saçları kadın gibi?»

Bir gün elini ısırarak dalmıştı, parmağını uzattı ve mırıldandı:

«Dikkat et yoksa seni Tanrıya söylerim, sana bir kötülük eder. O herkese kötülük edebilir, anneme bile.»

Arasıra sessiz bir üzüntünün tutsağı olurdu. İyice yanıma sokulur, mavi, bir şey bekleyen gözlerini gökyüzüne kaldırır ve:

«Bazen büyükannem azarlar, ama annem hiç azarlamaz, o yalnızca güler. Herkes annemi seviyor çünkü onun hiç zamanı yok, çünkü insanlar hep onu görmeye geliyorlar, çünkü o çok güzel. Annem harika. Olesov böyle diyor: Harika anne!» derdi.

Çocuğun, bilmediğim bir dünyanın izlerini taşıyan sözlerini dinlemekten hoşlanırdım. Aşırı bir vurgulamayla annesinden söz ederken, aklıma Kraliçe Margot'un hikâyesini getirerek, bana yeni bir dünya açardı. Bu benim kitaplara olan inancımı ve yaşama olan ilgimi artırıyordu.

Bir akşam çocuk kollarımda uyuyordu, ben de patronlarımla yürüyüşten dönmelerini beklemekteydim, annesi eğerden hafifçe atlayarak attan indi, başını arkaya attı ve sordu:

«Uyuyor mu?»

«Evet.»

«Sahi mi?»

Asker Tufyayev koşarak geldi ve atı götürdü. Kırbacını kemerine sokarak, kollarını uzattı ve:

«Ver onu bana!» dedi.

«Ben taşıyım»

Kadın, ben beygirmişim gibi ayağını yere vurarak:

«Hayır, taşımayacaksın!» diye bağırdı.

Küçük kız uyandı, yarı açık gözlerinin arasından annesini görünce kollarına atıldı. İkisi birlikte içeri girdiler.

Azarlanmaya alıştım, gelgelelim bu kadının bağırmaması canımı sıkıyordu. Oysa, isteklerini ne kadar yumuşak söylerse söylesin, herkes onun dediğini yapardı.

Birkaç dakika sonra şaşı gözlü hizmetçi geldi ve beni içeri çağırdı: çocuk bana iyi geceler demeden uymamakta inat etmişti.

Hiçbir gurur duygusuna kapılmadan salona girdim, genç kadın kucağındaki çocuğu çabuk hareketlerle soyuyordu.

«İşte, burda, geldi, canavarın,» dedi.

«O canavar değil, benim oyun arkadaşım.»

«Sahi mi? Çok iyi. Oyun arkadaşına bir armağan verelim, ne dersin?»

«Ah, evet, verelim.»

«Olur. Sen odana git, ben ona bir şey vereceğim.»

Küçük kız elini uzatarak: «Yarına kadar iyi geceler,» dedi. «Yarına kadar Tanrı sizi korusun!»

Annesi şaşkınlıkla bağırdı: «Kim öğretti bunu sana? Büyükannen mi?»

«Evet.»

Çocuk gidince kadın sordu:

«Sana ne vereyim?»

Bir şey istemediğimi söyledim ama belki okumam için bana bir kitap ödünç verebilirdi.

Ilık, güzel kokulu parmaklarıyla çenemi kaldırdı, hoş bir gülümsemeyle sordu:

«Demek okumayı seviyorsun, öyle mi? Hangi kitapları okudun?»

Gülümsediği zaman daha da güzelleşiyordu, utanarak rasgele birkaç roman adı saydım.

Parmaklarıyla masaya vurarak: «Onlarda hoşuna gidecek ne buldun?» diye sordu.

Genç kadından, garip bir biçimde atın teriyle karışmış, güçlü, tatlı bir çiçek kokusu yayılıyordu. Uzun kirpiklerinin arasından dalgın dalgın baktı bana. Daha önce bana hiç kimse böyle bakmamıştı.

Odada öyle çok eşya vardı ki, kuş yuvası gibi küçücük görünüyordu. Pencereler yeşilliklerle örtülmüştü, alacakaranlıkta sobanın kar beyazı çinileri pırıldıyordu, sobanın yanında parlak, siyah bir piyano vardı, duvarlara donuk, yaldızlı çerçeveler içinde eski Slav yazıları asılmıştı, her birinden ucunda büyük bir mühür olan bir kordon sarkıyordu. Bütün bu eşyalar hanıma benim kadar alçakgönüllü ve saygılı bir tavırla bakmaktaydılar.

Bütün yeteneğimi kullanarak, yaşamın çok sıkıcı ve zor olduğunu, buna ancak kitap okuyarak katlanabildiğimi açıkladım.

«Sahi mi?» dedi yerinden kalkarak. «Güzel konuştun, sanırım haklısın. Elimizden bir şey gelmez ki... Sana kitap vermek beni de çok sevindirecek yalnız şimdi hiç verecek kitabım yok. Ama, şunu alabilirsin.»

Divanın üzerinden yıpranmış, sarı kaplı bir cilt aldı.

«Bitirince ikinci cildi de veririm, bunlar dört cilttir.»

Prens Mesçereski'nin 'St. Petersburg'un Sırları' adlı kitabını alarak çıktım ve canla başla okumaya başladım. Ama az sonra anlaşıldı ki 'St. Petersburg'un Sırları' Madrit'in, Londra'nın ve Paris'in sırlarından çok daha sıkıcıydı. Kitapta beni ilgilendiren tek şey, Özgürlük ile sopa'nın öyküsüydü.

«Ben senden daha iyiyim,» dedi Özgürlük, «çünkü daha akıllıyım.»

«Ah, hayır, ben senden iyiyim çünkü ben daha güçlüyüm,» karşılığını verdi Sopa.

Bir süre tartıştıktan sonra dövüşmeye başladılar. Sopa Özgürlüğü dövdü, aklımda kaldığına göre Özgürlük aldığı yaralardan ötürü hastanede öldü.

Kitaptaki kişilerden biri bir Nihilist'ti. Prens Mesçereski'ye göre bir nihilist öyle tehlikeliymiş ki bir bakışı bir pilici olduğu yerde vurmaya yeterliyymiş. Nihilist sözcüğünün çirkin, küçültücü bir anlamı olduğuna karar verdim, ama bundan başka bir şey anlamıyordum, bu durum beni üzdü. Herhalde iyi kitapları anlama yeteneğim yoktu. Bunun iyi bir kitap olduğundan da bir an bile kuşkulanmamıştım. Böyle güzel ve önemli bir hanımefendi hiçbir zaman kötü kitaplar okumazdı

Mesçereski'nin kitabını geri verdiğimde: «Beğendin mi?» diye sordu.

Beğenmediğimi söylemek benim için güçtü. Onu darıltmaktan korkuyordum.

Ama o yalnızca güldü ve yatak odasına açılan perdelerin arkasında kayboldu, az sonra elinde mavi marmar kaplı bir kitapla çıktı.

«Bunu beğeneceksin, yalnız dikkat et kirlenmesin.»

Kitap Puşkin'in şiirlerinden bir ciltti. Bir oturuşta okudum, kendini birden eşsiz güzellikte bir yerde bulan ve her yeri bir anda görmek isteyen biri gibiydim. Batıklıktan çıkıp, güneşli, çiçekli bir orman yoluna girmiştim sanki, her yeri baştan başa görmeye koşmadan önce bir an büyülenmiş gibi durmuş, üzerinde olduğum yumuşak çimenlerin verdiğı tatlı coşkunluğu yaşıyordum.

Puşkin'in dizelerinin yalınlığı ve sesiyle öylesine kendimden geçmiştim ki bir süre düz yazı okumak bana güç geldi. Ruslan ve Ludmilla'nın girişi büyükanne-min en güzel masallarının özü gibiydi, bazı dizeler dile getirdikleri apaçık gerçekle beni çok etkilediler:

*Orada adsız yollarda
Adsız canavarların izleri görülür...*

Bu çok iyi bildiğim anlaşılması güç patıkları ve üzerinde cıva taneleri gibi çiğlerin pırıldadığı çimenlerdeki esrarlı izleri gözümün önüne getirdim. Bu tam sessizli dizeyi anımsamak şaşılacak kadar kolaydı çünkü açıkladığı düşünceyle zengince bezenmişti. Bu dize beni mutlulukla doldurdu ve yaşamı kolaylaştırdı, güzelleştirdi, gerçekten dize yeni bir yaşamın müjdecisi gibiydi. Okuyabilmek ne hoştu!

Puşkin şiir olarak yazdığı masalları, benim yüreğime ve anlayışıma öteki yapıtlarından daha yakın geliyordu, tekrar tekrar okuyarak onları ezberledim, yatağa uzanınca, gözlerim kapalı uyuyana dek onları fısıldıyordum. Arasıra şiirleri emirlerine okurdum, şaşkınlıkla güler ve söverlerdi. Sidorov başımı okşar ve yumuşak bir sesle:

«Ne de güzel şeylermiş, ha?» derdi.

Patronlarım yaşadığım heyecanın farkına vardılar, ihtiyar kadın azarlamaya başladı:

«Okuya okuya keçileri kaçırdı, dört gündür semaveri ovmadı haylaz! Anlaşılan yine oklava dayacağı istiyor...»

Ama oklava benim için neydi ki; Kendimi dizelerle savunuyordum:

*... ihtiyar cadı
Karanlık ruhunu kötülük kaplamış...*

Güzel hanım gözümde daha da yükselmişti. Demek onun okuduğu kitap buydu! O makastarın çini bebekleri gibi değildi!

Kitabı ona götürüp üzüntüyle bıraktığımda, inandırmak istercesine konuştu:

«Kitabı beğendin, değil mi? Hiç Puşkin'den söz edildiğini işitmiş miydin?»

«Hayır» dedim. Gerçi bir dergide şaire ilişkin bir şeyler okumuştum ama onun anlatacaklarını dinlemek istiyordum.

Puşkin'in yaşamının ve ölümünün kısa bir özetini verdikten sonra, bir yaz günü kadar parlak bir gülümsemeyle sordu:

«Şimdi anlıyor musun bir kadını sevmek ne kadar tehlikelidir?»

Okuduğum kitaplara göre bu gerçekten tehlikeliydi ama... iyiydi de.

«Tehlikeli olabilir ama herkes âşık oluyor,» dedim. «Kadınlar da acı çeker.»

Eğik kirpiklerinin arasından baktı, o her şeye böyle bakardı, sonra ciddi bir sesle konuştu:

«Sahi mi? Bunun ne demek olduğunu anlıyor musun? Anlıyorsan, umarım ki hiçbir zaman unutmayacaksın.»

Sonra, özellikle nasıl şiirlerin hoşuma gittiği konusunda bana sorular sormaya başladı.

Açıklamaya ve el hareketleriyle vurgulayarak okumaya başladım. Mezar sessizliğinde dinlemekteydi, sonra kalktı, odanın içinde gidip gelerek düşünceli bir tavırla:

«Senin okula gitmen gerekir, benim değerli, küçük maymunum. Bunu düşünmeliyim. Yanında çalıştığın insanlar akrabaların mı?» dedi.

Öyle olduğunu söyleyince: «Ah!» diye sanki bir suç işlemişim gibi bağırdı.

Kırmızı maroken kaplı, oymalı, yaldızlı kenarlı bir «Beranger'in Şarkıları» adlı kitabı verdi. Bu şarkılar, sonsuz bir neşeyle yakıcı bir acının garip bir karışımıydılar, onları okurken kendimden geçtim.

«İhtiyar Dilenci»nin şu acı sözlerini okurken kanım damarlarımda dondu:

*Niçin beni ayaklarınızın altında eziyorsunuz
İğrenç bir böcek gibi, iyi insanlar?
Ahl Bana öğretebilirdiniz
İnsanlığın iyiliğine çalışmayı!
O zaman, kış rüzgârlarından korunmuş bu
kurtcağız.
Çalışkan bir arı olmaz mıydı?
Bir kardeş gibi sizi sevebilirdim,
Ama şimdi yaşlı bir serseri ve düşmanınız olarak
ölüyorum.*

Arkasından da gözlerim yaşarana dek «Ağlayan Koca»ya gülüyordum. Özellikle Beranger'in şu dizelerini anımsıyorum:

*Basit yürekler için zor değildir
Neşeli olma sanatını öğrenmek...*

Beranger bana bastırılamaz bir canlılık veriyor; yaramazlık, arsızlık yapmak isteğiyle dolduruyordu içimi, kısa zamanda adamakıllı kendimi kaptırdım bu isteğe. Onun dizelerini de anımsıyor ve ne zaman emirlerlerinin mutfağına gitsem, büyük bir istekle onlara okuyordum.

Ama çok geçmeden bunu bırakmaya zorlandım, nedeni de şu dizelerdi:

*Her başlık yakışmaz mı
On yedi yaşında bir kıza?*

Bu dizelerin yüzünden kadınlar üzerine iğrenç bir tartışma açıldı. Konuşmanın tiksindiriciliği beni çıldırttı ve Yermokin'in başına bir tavayla vurdum. Sidorov ve öteki emirleri beni, onun pençelerinden kurtardılar ama ondan sonra subayların mutfağına gitme cesareti ni bulamadım kendimde.

Yürüyüşe çıkma iznim yoktu, gerçekten de yürüyüşe çıkacak zaman yoktu. İşlerim artmıştı, evişleri, avlu temizleme ve çıraklık derken yeni bir görev daha eklenmişti. Her gün geniş bir çerçeveye bir pamuklu bez gererek çiviliyor sonra üzerine patronumun planlarını yapıştırıyordum, ayrıca yapı hesaplarının kopyalarını çıkarıyor, müteahhitlerin faturalarını denetliyordum. Patronum sabahtan akşama dek makine gibi çalışıyordu.

O zamanlar, pazar yerlerindeki belediye binaları tüccarların özel mülkü oluyordu. Dükkanları yeniden yapmak için ardi arası kesilmeyen çabalar harcanıyordu, patronum da eski yapıları onarıp yenilerini yapmak için sözleşmeler imzalıyordu. «Kemerleri yeniden yapmak, çatı katı pencereleri açmak» gibi şeylerin planını çiziyordu. Yirmi beş rublelik bir zarfla birlikte planları alıyor ve yaşlı bir mimara götürüyordum, mimar parayı aldıktan sonra, planlara, «Planlar yapının aslına uygundur, bütün çalışma altta imzası bulunanın kişisel gözetiminde yürütülmüştür,» diye yazardı. Doğal olarak hiçbir şeyin şimdiki yapılara uygun olduğu falan yoktu, yaşlı mimar da yapı işlemlerini gözetemezdi, çünkü sağlığından ötürü sürekli evde oturmak zorundaydı.

Pazar müfettişlerine ve başkalarına rüşvet dağıtımı da benim işimdi, karşılığında patronumun deyiimiyle «yasaların açık noktalarından izin» alırdım. Bütün bunlar için, bana patronlarım gezmeye gittiklerinde, akşamları onları avluda bekleme izni verildi. Bu arada bir olurdu, ama ne zaman gitseler gece yarısından sonra dönerlerdi, ben de, ya balkonda ya da odun istiflerinin karşısında oturur, benim hanımımın katına gözlerimi diğer pencereden taştan neşeli müziğe ve konuşmalara kulak verirdim.

Pencereler açık olurdu. Perdelerin arasından su-

bayların odadan odaya gezinen yakışıklı bedenlerini ve hanımımın ardından ayrılmayan şişman binbaşığı gö-rürdüm, hanımım hayranlık uyandıran bir sadelik ve gü-zellik içinde dolaşırdı.

İçimden ona Kraliçe Margot derdim.

Pencereden bakarken kendi kendime, «Herhalde Fransız romanlarında anlatılan neşeli yaşam budur!» diye düşünürdüm. Ve her zaman acı bir üzüntü duyar-dım. Kraliçe Margot'un çevresinde, çiçeğe üşüşen arı-lara benzeyen bu erkek sürüsünü görmek, çocuksu kıskançlığımı kamçılırdı.

Uzun boylu, durgun, alnında bir yara izi olan, derin bakışlı bir subay vardı, ötekilerden daha seyrek gelirdi. Hep kemanını da getirir ve çok güzel çalardı, öyle güzel çalardı ki yoldan geçenler durup dinlerler, bizim avlu halkı onu dinlemek için odun yığınının üzerinde oturma-ya gelirdi, patronlarım bile, o çalarken evdeyseler pen-cereleri açar ve onu överlerdi. Onların Katedral'deki di-yakosdan başka kimseyi övdüğünü işitmemişimdir ve sulu balık böreğini dünyanın en güzel müziğine yeğle-diklerini de bilirim.

Kimi zaman bir subay şarkı söylerdi, ya da derin sesiyle, hızlı hızlı soluk alarak, elini alnına dayayıp şiir okurdu. Bir gün, ben pencerenin önünde küçük kızla oynarken, Kraliçe Margot ondan şarkı söylemesini rica etti, bir süre nazlandıktan sonra kesin bir tavırla başla-dı:

*Yalnız bir şarkı muhtaçtır güzelliğe
Güzelliğinse şarkıya ihtiyacı yoktur...*

Dizeleri beğendim ve her nedense subay için üzül-meye başladım.

En sevdiğim şey, hanımım piyanoda yalnız başına otururken ve odada kimse yokken ona bakmaktı. Müzik

başına vurmuştu, pencereden başka hiçbir şey görmüyordum, kadının güzel vücudu, gururlu yüzü, tuşların üzerinde kuş gibi uçuşan beyaz elleri lambanın sarı ışığında titreşiyordu.

Onu izledim, hüzünlü müziği dinledim ve masalsi düşler kurdum: Bir gün gömülü bir define buluyordum ve hepsini ona veriyordum... onu zengin ediyordum. Eğer ben Skobelev olsaydım yine Türklere savaş açar, ele geçirdiklerim için önemli bir fidye alır ve onun için Otkos'da kentin en güzel yerinde bir ev yaptırırdım, böylece bizim evden taşınır, herkesin hakkında iğrenç, gücendirici dedikodular yayıldığı bu sokaktan uzaklaşırdı.

Bizim evdeki bütün hizmetçiler ve kiracılar -özellikle benim patronlarım- Kraliçe Margot için, makastarın karısına yaptıkları gibi, çok kötü şeyler söylüyorlardı; yalnız daha sakıngan, daha alçak sesle ve daha gizli bakışlarla yapıyorlardı bunu.

Belki de ondan korkuyorlardı, çünkü soylu bir beyden dul kalmıştı. Okuryazar olan, sürekli İncil okuyan Tufyayev bir gün bana, duvarlara asılı fermanların kocasının atalarına, içlerinde Godunov Aleksi ve Büyük Petro da olan çeşitli çarlar tarafından verildiğini söylemişti. Belki insanlar ametist taşlı kırıbaıcıyla kendilerini döveceğinden korkuyorlardı; söylentilere göre, yüksek bir memuru onunla kırbaçlamıştı.

Ama fısıltılar yüksek sesle söylenenlerden daha iyi değildi. Hanımım beni üzen ve ne yapacağımı şaşırtan bir düşmanlık bulutu içinde yaşıyordu. Viktor bir gün bize, gece yarısından sonra eve dönerken, Kraliçe Margot'un yatak odasında, divanın üzerinde gecelik oturduğunu, karşısında diz çökmüş binbaşının da onun ayaklarının bir süngerle yıkayarak, tırnaklarını testiğini gördüğünü söylemişti.

Genci öfkeyle kızarıırken, ihtiyar hanımım tükürerek ağzına geleni söylüyordu:

«Ah, Viktor!» diye bağırdı. «Utanmıyor musun? Bu kibar kişiler ne alçakmışlar meğer!»

Patronum gülümsedi ve hiçbir şey söylemedi. Bunun için onu çok sevdim ama yine de gürültüye o da katılırsa diye korkuyordum. Birçok 'ah'lar, 'oh'lar arasında kadınlar Viktor'dan bütün ayrıntıları öğrendiler, -kadın nasıl oturuyordu, binbaşı nasıl diz çökmüştü- Viktor da önlerine hep seçilmiş parçalar atıyor, ballandıra ballandıra anlatıyordu.

«Yüzü kıpkırmızıydı, dili dışarı sarkıyordu...»

Binbaşının, benim hanımımın ayak tırnaklarını kesmesinde utanılacak bir şey görmüyordum, ama bu dilin sarkması işine inanmamıştım. Bu bana iğrenç bir yalan gibi geliyordu.

«Bu kadar iğrençse, niçin pencereden gözetledin?» dedim. «Bebek değilsin ya.»

Elbette hepsi birden beni azarlamaya başladı, ne var ki ben azarlanmaya aldırımıyordum. Tek bir şey istiyordum: Aşağı koşmak, hanımımın önünde binbaşı gibi diz çökerek söylemek:

«Bu evden taşının, lüften yapın bunu!»

Artık başka bir yaşamın bulunduğunu, başka insanların, duyguların ve düşüncelerin olduğunu biliyordum, bu evden ve içindekilerden her zamankinden de çok nefret etmekteydim. Burası, hiçbir insanın kaçamadığı iğrenç bir dedikodu ağıyla sarılmıştı. Alay papazı, ki zavallı, hastalıklı bir adamdı, çapkın bir ayyaş olarak ün kazanmıştı, patronlarımin hesabına göre bütün subaylar ve karıları günah içinde yaşıyorlardı. Askerlerin kadınlar konusundaki sıkıcı, pis konuşmalarından iğrenmeye başlamıştım, ama en çok patronlarımdan tiksiniyordum. Yalnız, yargılarının gerçek değerini çok iyi biliyordum, başkalarıyla uğraşmaya özellikle meraklıydılar. Başkalarını didiklemek tek eğlenceleri idi. Yaşamlarındaki, ağırlığın, can sıkıntısının ve dindarlıklarının öcünü böylelikle alıyor olmalıydılar.

Kraliçe Margot'la ilgili açık saçık öyküler anlattıklarında, yaşımın çok ilersindeki, taşkın bir heyecanın acısını çektim. Yüreğim dedikoduculara karşı büyük bir kinle doldu, bazen kendime ve bütün insanlara acıdığım halde, onlarla çatışmayı çok istedim. Ama bu anlaşılmaz acıya katlanmak kin duygusuna direnmekten daha zordu.

Kraliçe'm konusunda onlardan daha çok şey biliyordum ve benim bildiğimi onlar da öğrenecekler diye ödüm kopuyordu.

Pazar sabahları, aile Katedral'e büyük ayine gidince ben de hanıma koşardım. Beni yatak odasına alırdı altın rengi ipek kaplı büyük bir koltuğa otururdum küçük kız dizlerime tırmanırken ben annesiyle okuduğum kitaplar üzerine konuşurdum. Hanımın elleri yüzünün altında, geniş yatağına uzanırdı, üzerinde, odadaki her şey gibi altın rengi bir örtü olurdu. Siyah saçları kalın bir örgüyle esmer omuzlarına dökülür, kimi zaman ucu yatağın kıyısından yere değdi.

Dinlerken yumuşak bakışlarını yüzümde gezdirir, belirsiz bir gülümsemeyle.

«Sahi mi?» diye sorardı.

Bana gülümseyişi bile bir kraliçenin, lütfen gülümsemesi gibi gelirdi. Derin, sevecen bir sesle konuşurdu, ama ben hep aynı şeyi söylediğini düşünürdüm:

«Karşılaştırılamayacak kadar başkalarından daha iyi ve güzel olduğumu biliyorum, ben onların hiçbirine yaramam.»

Bazen onu aynanın karşısındaki alçak bir koltuğa oturmuş, saçını tararken bulurdum, büyükannemin saçları kadar uzundu saçları, dizlerinden, koltuğun bacaklarından sarkar, nerdeyse yerlere değdi. Aynadan dik, esmer göğüslerini görürdüm. Korsesini ve çoraplarını benim yanımda giyerdi, ama çıplaklığı utandırıcı duygular uyandırmazdı içimde, güzelliğinden sevinçli

bir gurur duyardım. Ondan hep tatlı, temiz bir çiçek kokusu yayılırdı ve bu, kendisine çapkınca düşünceler besleyenlere karşı onun zırhıydı.

Güçlü ve sağlıklıydım, cinsel ilişkilerin sırrına ermiştim. Ama, hep insanların cinsel ilişkiler konusunda çok iğrençce, yüreksizce ve bayağı bir neşeyle söz ettiklerini işitmiştim, onun için bu kadını bir erkeğin kollarında düşünemiyordum, hiçbir çıplak ve utanmaz elin, onun bedenine sahip olan bir elin, ona dokunma hakkını elde edeceğine inanamıyordum. Mutfaklardaki, sundurmalarındaki aşkın Kraliçe Margot'a yabancı olduğundan kesinlikle emindim, o başka bir çeşit, daha yüksek bir sevinci, başka çeşit bir aşkı bilirdi ancak.

Ama bir akşam üzeri salona girdiğimde, onun çınlayan kahkahasını işittim, durakladım, perdenin yatak odasındaki yanından bir erkek sesi geliyordu.

«Acele etmel!» diye yalvarıyordu adam. «Tanrım! inanılmayacak şey!»

Gidebilirdim. Bunun farkına vardım, ama kımıldayacak gücüm yoktu.

Hanımım: «Kim var orada?» diye seslendi. «A, sen misin? Girsene içeri.»

Odanın havası çiçek kokularından ağırlaşmıştı. Pencere kapalı olduğundan karanlıktı da. Kraliçe Margot yorganı çenesine çekmiş, yatakta yatıyordu; yanında, sırtı duvara dönük, kemancı-subay oturuyordu; üzerinde bir gömlekten başka hiçbir şey yoktu; yakası o kadar açıktı ki, sağ omuzundan göğsünün başına dek uzanan bir yara izi görünüyordu, iz parlak kırmızıydı, o loş odada bile iyice görebiliyordum. Subayın saçları gülünç bir biçimde dağılmıştı ve ben ilk kez onun kederli, yaralı yüzünde bir gülümseme gördüm. Çok garip bir gülümseyişi vardı, iri, yumuşak bakışlı gözleriyle Kraliçe'ne sanki onu ilk kez görüyormuş gibi bakıyordu.

«Bu benim arkadaşım,» dedi Kraliçe Margot ve ben, bu söz bana mı, yoksa adama mı söylenmişti, anlayamadım.

«Seni bu kadar korkutan nedir?» Sesi çok uzaktan geliyor gibiydi. «Buraya gel.»

Yaklaşınca, çıplak, sıcak kolunu boynuma doladı ve:

«Büyüyünce sen de mutluluğu öğreneceksin. Şimdi git,» dedi.

Getirdiğim kitabı rafa koyarak, bir yenisini aldım ve çıktım.

İçimde bir şey ezilmişti. Kesinlikle, bir an bile benim Kraliçe'min sıradan bir insanı seveceğini düşünmemiştim, böyle bir şeyi subay için de düşünemezdim. Gülümseyişini hâlâ görür gibiydim, bir çocuk kadar sevinçle, ani bir hayranlıkla gülümsemişti ve acılı yüzü değişmişti. Onu seviyor olmalıydı, onu sevmesinin nedenleri vardı, bu adam çok güzel keman çalıyor ve büyük bir duyarlılıkla şiir okuyordu.

Bu avuntuları bulmama karşın durum bütünüyle iyi değildi, gördüklerime ve Kraliçe Margot'a karşı tavrımda yanlış, garip bir şeyler vardı. Kendimi bir şey yitirmiş gibi hissediyordum, birkaç gün çok üzüldüm.

Bir gün ortalığı ayağa kaldıracak kadar ters bir davranışta bulundum, hanıma kitap istemeye gittiğimde benimle sert bir tavırla konuştu:

«Anlaşılan sen yola gelmez bir küçük şeytansın! Senden bunu hiç ummazdım.»

Artık bu kadarına dayanamazdım, insanlar kendisi için kötü şeyler söylediklerinde nasıl acı çektiğimi ve yaşamdan nefret ettiğimi anlatmaya başladım. Eli omzumda, karşımda duruyordu, önce sözlerimi ciddi bir dikkatle dinledi ama sonra bir kahkaha atarak beni hafifçe itti.

«Yeter bu kadar! Bunların hepsini biliyorum, anlıyor musun? Her şeyi biliyorum, her şeyi!»

Sonra ellerimi ellerine aldı ve tatlı bir sesle:

«Bu saçmalara ne denli az önem verirsen senin için o denli iyi olur,» dedi. «Ellerini de pek iyi yıkamıyorsun.»

Hiç değilse bunu söylemeseydi. Eğer o da bakırları parlatmak, yerleri süpürmek ve çocuk bezi yıkamak zorunda olsaydı herhalde elleri benimkilerden daha temiz olmazdı.

«İnsan yaşamayı bilirse, herkes ondan nefret eder ve onu kıskanır, bilmiyorsa bu kez de küçümserler,» dedi düşünceli bir tavırla. Sonra beni kendine doğru çekerek, gözlerimin içine bakıp gülümsedi.

«Beni seviyor musun?» diye sordu.

«Evet.»

«Çok mu?»

«Evet.»

«Ama, niçin?»

«Bilmiyorum.»

«Teşekkür ederim. Sen bir sevgilisin. İnsanların beni sevmelerinden hoşlanırım.»

Küçük bir kahkaha attı, bir şeyler söyleyecek gibi oldu ama içini çekerek sustu, hâlâ ellerimi bırakmamıştı.

«Beni daha sık görmeye gel, ne zaman istersen.»

Bu çağrıyı iyi değerlendirdim, onun dostluğu bana çok iyi geliyordu. Patronlarım yemeklerden sonra biraz kestirirlerdi, ben de hemen aşağı koşar, hanımım evdeyse, oturur onunla bir iki saat konuşurdum.

Becerikli, gül rengi parmaklarıyla güzel kokulu saçlarındaki tokaları düzeltirken bana öğretirdi: «Rus kitaplarını okumalısın, kendi yaşamını, bizim Rus yaşamını öğrenmen gerek.»

Sonra Rus yazarlarının adlarını sayar ve sorardı.

«Anımsayacak mısın bakalım?»

Çoğu zaman dalgın ve biraz da üzüntülü bir tavırla konuşurdu:

«Ah, canım! Senin okuman gerekiyor, hep unuttuyorum!»

Onunla oturduktan sonra elimde yeni bir kitap ve içimde bir arınma duygusuyla yukarı çıkardım.

Aksakov'un 'Aile Günlüğü'nü, 'Ormanda' adlı güzel Rus şiirlerini, eğlenceli 'Avcı Öyküleri'ni, Grebenka Sollogup'un birkaç cildini ve Venefitinov'un, Odayevski'nin, Tyutçev'in dizelerini okumuştum. Bu kitaplar ruhumu temizleyerek onu acı, aşağılık gerçeğin saçmalıklarından kurtardı. Artık iyi kitapla ne demek istediğini değerlendirebiliyordum ve onların benim için temel olduklarının farkındaydım. Onlar içimi sakin bir güvenle dolduruyorlardı, dünyada yalnız değildim ve kesinlikle ben de yolumu çizecektim.

Büyükannem beni görmeye geldi, ona Kraliçe Margot'u kendimden geçerek anlattım. Enfiyesini çekerek konuştu:

«Böyle bir şey işitmek çok güzel! Bu dünyada birçok iyi insan vardır. Yalnız araman gerek, mutlaka bulursun.»

Bir gün dedi ki:

«Belki ona gidip senin adına teşekkür etmem gerekir?»

«Hayır, gitme.»

«Peki, iyi, gitmem. Tanrım, Tanrım ne güzel şey! Keşke daha yıllarca yaşasam.»

Kraliçe Margot benim okula gittiğimi göremedi. Yortuda nerdeyse yıkımına neden olacak çok kötü bir kaza oldu.

Tatile az bir zaman kalmıştı, birden gözkapaklarım şişti, hemen hemen gözlerim kapandı. Patronlarım kör olacağımdan korktular, olacaktım da... Beni tanıdıkları bir doktora götürdüler, Henrih Rodzeviç adlı bir doğumcuya. Doktor gözkapaklarımın içini kesti, birkaç gün gözlerim sargılı, karanlık ve acı içinde yolumu bulmaya

çalıştım. Yortuda sargı çıkarıldı ve böylelikle diri diri gömüldüğüm o mezarımsı yataktan kalktım. Körlükten daha korkunç bir şey olamazdı, anlatılamaz bir şanssızlık, dünyanın onda dokuzunu kurban eden bir acı.

Neşeli Yortu'da bütün görevlerimden hastalığım-
dan ötürü kurtulmuştum, ben de mutfak mutfak dolaşarak emirerleriyle konuştum. Ağırbaşlı Tufyayev'den başka herkes sarhoştı. Akşama doğru Yermokin, Sidorov'un başına bir odun vurdu, bayılarak kapının önüne düştü, korkan Yermokin de dereye kaçtı.

Hemen avluda Sidorov'un öldüğü söylentileri yayıldı. Verandanın merdivenlerinde, kapının ağzında yatan Sidorov'un başına küçük bir kalabalık toplandı. Herkes polisin çağırılması gerektiğini fısıldıyordu, ama çağıran yoktu, Sidorov'a dokunmayı da göze alamıyorlardı.

Çamaşırcı kadın Natalya Kozlovskaya üzerinde leylak rengi yeni bir giysi, omuzlarında beyaz bir örtü geldi. Öfkeyle çevredekileri iterek, içeri girdi ve askerin başında çömeldi.

«Aptallar, yaşıyor!» diye yüksek sesle bağırdı. «Biraz su getirin!»

«Başkalarının işine burnunu sokma!» diye onu uyardılar.

«Su dedim!» diye bağırdı, yangın varmış gibi. Sonra bir iş ciddiyetiyle yeni giysisini dizlerine kadar çekti, iç etekliğini attı ve askerin kanayan başını kucağına yerleştirdi.

Korkan ve durumu beğenmeyen kalabalık yavaş yavaş dağılmaya başladı. Girişin loşluğunda çamaşırcı kadının yuvarlak beyaz yüzünde dolu dolu parlayan gözlerini görebiliyordum. Bir kova su getirdim. Suyu Sidorov'un başından ve göğsünden aşağı dökmemi söyledi.

«Ama beni ıslatma, gezmeye gidiyorum,» diye de uyardı.

Asker kendine geldi, cam gibi gözlerini açtı ve inledi.

Natalya giysisini kirletmemek için askeri koltuk altlarından kavramış, kendinden uzak tutmaya çalışıyordu, bana: «Sen de yardım et,» dedi. Mutfağa götürüp yatağına yatırdık. Natalya, askerin yüzünü ıslak bir bezle sildi, giderken:

«Ben gidip öteki aptalı yakalayacağım, sen hep bezi ıslat ve başına koy. Çılgın şeytanlar, kendilerini hapishaneye attıracaklar!» dedi.

Lekelenmiş iç gömleğini çıkararak köşeye fırlattı, yeni giysisini dikkatle düzelitti ve çıkıp gitti.

Sidorov başından akan koyu renk kan benim çıplak ayağıma damlarken geriniyor, hıçkırıyor ve inliyordu. Bu hoş bir şey değildi ama korkudan ayağımı çeke-miyordum.

Yine acı bir düş kırıklığına uğramıştım. Dışarda herkes tatilin tadını çıkarıyordu. Verandalar, kapılar taze huş ağaçlarıyla süslenmişti, sütunlara akça ağaçlar, üvez ağaçları bağlanmıştı, caddenin her yanından neşe akıyordu, her şey yeni ve gençlik doluydu. Sabahın erken saatinde, ilkbaharın gelişiyle, yaşam daha saf, parlak ve şen olacakmış gibi geldi bana.

Asker kustu, mutfak pis bir sıcak votka ve soğan kokusuyla doldu. Zaman zaman boş, anlamsız yüzler cama dayanıyorlardı, yüzlerinin yanına dayadıkları elleriyse kocaman kulakları andırıyordu.

Askerin akli başına gelmeye başladıkça mırıldanıyordu:

«Nasıl oldu? Düştüm mü? Yermokin? Al, işte, sözümona arkadaşım olacak!»

Öksürdü, gözyaşlarını kuruladı ve bağırdı:

«Benim küçük kız kardeşim, benim zavallı küçük kız kardeşim!»

Her yanı ıslanmış, pis pis kokarak ayaklarının üze-

rinde doğruldu ama duramadı, yine yatağa serildi, gözlerini korkuyla yuvarlarken söyleniyordu.

«Öldürdü beni!»

Bu bana çok gülünç geldi.

Asker sıkıntıyla bana bakarak: «Ne gülüyorsun, şeytan?» diye sordu. «Nasıl gülebilirsin, beni öldürdü işte, bir vurdu, tamam...»

İki eliyle beni itmeye başladı, yine bir şeyler mırıldanıyordu:

«İlki İlyas Peygamber, gereksinme olduğunda, İgor at sırtında... Çekil yolumdan, şeytan!»

«Bırak artık bu saçmaları.» dedim.

Öfkeyle bağırarak ayağını çekti.

«Beni öldürdü, sen hâlâ!..»

Pis, ağır, titrek eliyle gözüme vurdu. Bağırarak deli gibi dışarı fırladım, avluda Natalya'yı gördüm, Yermokin'i sürüklüyor ve söyleniyordu:

«Yürü, eşşek senil!» Sonra beni gördü, «Ne oldu?» dedi.

«Dövüşüyor.»

«Dövüşüyor mu?» diye Natalya şaşkınlıkla sordu. Yermokin'i hızla çekti ve:

«Hadi yine bu kez de Tanrıya şükret!» dedi.

Yüzümü gözümü soğuk suyla yıkadım ve kapının arasından mutfağa bakmak için geri döndüm, iki asker birbirlerine sarılmış ağlaşıyor, bağırıyorlardı. Sonra Natalya'ya da sarılmak istediler ama o hemen aralarından sıyrılarak bağırды:

«Çekin ellerinizi üzerimden alçaklar! Beni ne sanıyorsunuz, sürtüklerinizden biri mi? Patronlarınız gelmeden yatın da uyuyun biraz. Hemen şimdi, yoksa başınıza iyi şeyler gelmeyecek!»

İkisini de küçük çocuklar gibi yatırdı, birini yatağa öbürünü de yere. Onlar horlamaya başlayınca, dışarı çıktı.

«Şu giysimin haline bak, nasıl buruştu, sözde gezmeye gidecektim! Sana vurdu mu? Aptal. Senin de votkan var! Ama içme, delikanlı. Sakın alışma.»

Kapının yakınındaki sıraya, onun yanına oturdum, sarhoşlardan nasıl olup da korkmadığını sordum.

«Ayıklardan da korkmam. İşte onları bununla yola getiririm!» diyerek, kırmızı, sımsıkı yumruğunu gösterdi. «Kocamdan alışığım ben, şimdi öldü, çok içerde. Elini ayağını bağladım, uyuyunca da pantolonunu çıkarıp bir güzel döverdim. 'Bir daha içmeyeceksin! Önce senin karın var zevkini votkayla değil, karınla yap!' Böyle söyledim. Yorulana dek döverdim onu, hamur gibi olurdu elimde.»

Tanrıyı aldatan kadını, Havva'yı anımsayarak: «güçlüsün,» dedim. Natalya içini çekerek karşılık verdi:

«Bir kadının bir erkekten daha çok güce ihtiyacı vardır! İkisi için de güçlü olması gerekir, işte Tanrı onu böyle aldattı.»

Sakin sakın, art düşüncesiz konuşuyordu, ellerini kocaman göğsüne kavuşturmuş, sırtını sıraya dayamış, gözleri üzüntüyle çöplere dalmış oturmaktaydı. Onun akıllıca sözlerini dinlerken bütün zamanın nasıl geçtiğini anlayamamıştım, birden yolun başından patronumla karısının geldiklerini gördüm. Yavaşça, önemle, bir horozla tavuk gibi yürüyorlardı, bir yandan da bize bakarak birbirleriyle fiskos ediyorlardı.

Ön kapıyı açmaya koştum. Merdivenleri çıkarken hanımım etkili bir sesle:

«Çamaşırıcı kadınla konuşuyordun, değil mi? Aşağıdaki hanımefendiden bunları mı öğreniyorsun?» dedi.

Sözlerine darılmak yersizdi ama patronumun küçük bir kahkahayla eklediğini duymak beni üzdü:

«Eh, artık zamanıdır, değil mi?»

Ertesi sabah odun kesmek için sundurmaya inmiştim, kapının önünde bir cüzdan buldum. Bu cüzdanı bir-

çok kez Sidorov'da görmüştüm, hemen vermek için koştum.

Sidorov, parmaklarını cüzdana sokarak: «Paralar nerede?» dedi. «Bir ruble ve otuz kapık vardı. Ver paraları.»

Başına bir havlu sarmıştı, yüzü sarı ve çöküktü, şiş gözlerinin arasından bana bakarak, cüzdanı boş bulduğuma inanmak istemiyordu.

Yermokin geldi ve onu hırsızın ben olduğuma inandırmaya çalıştı.

«O almıştır,» diyordu beni göstererek. «Patronuna götür. Bir asker, bir asker kardeşinden para çalmaz.»

Sözlerinden parayı çalıp cüzdanı bizim sundurmaya atanın o olduğunu anlamıştım. Bunu yüzüne de söyledim:

«Yalan bu. Sen çaldın!»

Kaba yüzü korku ve kızgınlıkla çarpılınca tahmini doğru olduğuna iyice inandım.

«Kanıtlal» diye korkudan tizleşmiş bir sesle bağırdı.

Nasıl kanıtlayabilirdim? Yermokin bağırarak beni avluya sürükledi, Sidorov da bağırarak bizi izledi, bütün pencerelerden başlar uzanmıştı. Kraliçe Margot'un anesi de sakın sakın sigarasını içerek bizi izliyordu. Hanımefendimin önünde yıkıldığımı farkederek, kendimi büsbütün yitirdim.

Askerlerin ellerimden tutarak beni patronlarımın karşısına getirdiklerini anımsıyorum, onlar zaten deminden beri benim için söylenenleri birbirlerine baş sallayarak onaylamaktaydılar.

«Elbette o yapmıştır,» diyordu genç hanımım. «Dün gece onu çamaşırcı kadınla konuşurken gördüm. Parası vardı elbet, ondan parasız bir şey alamaz ki?»

«Doğru!» diye bağırdı Yermokin.

Başım sersemlemişti, çılgınca bir öfkeye kapılmıştım, hanımıma bağırdım ve çok kötü bir dayak yedim.

Ama ben dayaktan çok, bu olanlardan sonra Kraliçe Margot'un benim için ne düşüneceğini kurarak işkence çekiyordum. Onun gözünde nasıl temize çıkacaktım? Bu benim için acı bir saatti.

Neyse ki askerler çabucak avluda neler olduğunu bütün sokağa yaydılar. O akşam çatıdaki odada uzanıyordum, aşağıdan Natalya Kozlovskaya'nın bağırdığını işittim:

«Niçin ağzımı kapatacakmışım? Gel buraya, benim iyi adamım, gel. Sana söylüyorum, patronuna gideceğim, o seni buraya gönderecek!»

Hemen bu patırtıda benimle ilgili bir şeyler olduğunu sezdim. Bizim girişin yakınında durmuş bağıırıyordu, sesi gittikçe yükseliyor, kendinden emin bir havaya bürünüyordu.

«Dün bana ne kadar para gösterdin? Nereden aldın o parayı? Anlayalım.»

Sevinçle, Sidorov'un yıkılmış bir durumda bağırdığını işittim:

«Ah, Yermokin, Yermokin!»

«Çocuk, azar işitti ve dayak yedi ama!»

Aşağı koşmak, sevinçle oynamak ve çamaşırcı kadının elini öpmek istiyordum, ama o anda hanımımın, pencereden bağırdığını işittim:

«Çocuk dilini tutmadığı için dayak yedi, parayı çalan sensin, sen ahlaksız!»

«Ahlaksız sensin şekerim, darılma ama aynı zamanda güzel, şişman bir ineksin de...»

Onların kavgaları bana müzik gibi geliyordu, yüreğim acı gözyaşları ve Natalya'ya karşı şükranla dolmuştu, güçlkle kendimi tuttum.

Patronum yavaşça merdivenleri çıkararak, yanıma oturdu.

«Pek şanslı değilsin galiba, Peşkov,» dedi saçlarını düzelterek.

Karşılık vermeden ona döndüm.

«Ama çok çirkin konuştuğunu da kabul etmelisin,» diye sözlerini sürdürdü.

Yavaş sesle: «Hemen gidiyorum,» dedim.

Bir süre sigara içerek, konuşmadan oturdu, sonra dikkatle sigarasının ucunu inceleyerek konuştu:

«İyi ya, sen bilirsin. Artık, küçük değilsin. Ne yapacağını en iyi sen bilirsin.»

Kalkıp aşağı indi. Her zamanki gibi ona acıdım.

Dört gün sonra işimden ayrıldım. Kraliçe Margot'la vedalaşmayı çok istiyordum, ama gidip onu görecektik ve gerçeği söyleyecek cesaretim yoktu, onun beni aramasını bekliyordum.

Küçük kızdan ayrılırken dedim ki:

«Annene kendisine çok teşekkür ettiğimi söyle, çok, çok! Unutma emi?»

«Unutmam,» diye söz verdi ve tatlı, içten bir gülümsemeyle, «Yarına kadar hoşça kal,» dedi.

Yirmi yıl kadar sonra onu yine gördüm. Bir jandarma subayının karısıydı.

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Bir kez daha bulaşakçı oldum; bu sefer Perm adlı, geniş, hızlı, kuğu gibi beyaz bir gemide. Aslında bulaşıkçıdan da aşağı, mutfakta getir götür bakan biriyim, ayda yedi ruble alıyorum. Görevim aşçı yamaklığı...

İdare memuru şişman, kibirli, kafası lastik top gibi çıplak bir adamdı. Bütün gün güvertede elleri arkasında, sıcak bir günde gölge arayan bir domuz gibi dolaşırdı. Büfeyi, bir zamanlar güzel olan ama şimdi çok

yıpranmış, kırk yaşlarındaki karısı yönetirdi. Kadın öyle çok pudra sürerdi ki, pudra yanaklarından, yapışkan, beyaz tozlar halinde süslü giysisine dökülürdü.

Mutfak takma adı 'Ayı' olan İvan İvonoviç'in yönetimindeydi. İvan, ufak tefek, şişman, kanca burunlu, alaycı bakışlı bir adamdı züppece davranışları vardı hep kolalı gömlekler giyer her gün traş olurdu, bu yüzden yanakları mavimsi bir renk almıştı. Kara bıyıklarını yukarı kıvrır, boş bir an buldu mu, küçük, yuvarlak bir el aynasında gururla inceleyerek, kırmızı parmaklarıyla onları burardı.

Geminin en ilginç kişisi Ateşçi Yakov Şumov'du, dört köşe geniş omuzlu bir köylüydü bu. Basık burunlu, yüzü bir küreğe benziyordu, kalın kaşlarının altından ayı gözünü andıran gözleriyle bakardı, yanakları yosun gibi, kıvrıcık bir sakalla kaplıydı, saçları öyle sık ve kıvrıcık ki, çarpık parmaklarını arasına güçlkle sokabilirdi.

Usta bir kumarbaz ve şaşılacak bir oburdu. Et, kemik diye kuyruk sallayan aç bir köpek gibi mutfağın önünden ayrılmazdı, akşamları Ayı'yla çay içer ve başından geçen olağanüstü öyküler anlatırdı.

Çocukluğunda Riyazan'da, kasabanın çobanına yardımcılık etmiş, ama oralardan geçen bir keşiş onu kandırıp manastıra götürmüş, dört yıl keşiş yamaklığı yapmış.

«Ben hâlâ bir keşiş kalabilirdim.» dedi şakacı bir tavırla, «Tanrının kara bir yıldızı yani... Neyse manastırımıza penza'dan dindar bir kadın geldi de... Tam 'alınacak' küçük bir şeydi, başımı döndürdü. 'Ah, ne güzel, ah, ne güçlü şey,' derdi. Sonra da 'Ben namuslu bir kadını hem de yapayalnız, yanımda çalışmaz mısın, erkeğim olursun,' dedi. 'Benim evim var ve kuş tüyü ticareti yapıyorum.'

«Benim hiçbir şeyim yoktu, eh, o beni evinin er-

keçi diye aldı, ben de ona kadınımdı dedim, üç yıl kadar gül gibi geçindik.»

Ayı, burnundaki bir sivilceyle öfkeli öfkeli oynayarak: «Sen koskoca bir yalancısın,» dedi. «İnsanlar yalanla para kazansalardı sen zengin olurdun.»

Yakov gri sakalları kıpırdatarak ve kıllı kulakları oynatarak yemeğini yiyordu. Aşçının konuşması bittikten sonra aynı çabuk, tekdüze anlatımıyla sözlerini sürdürdü:

«Benden büyüktü, bıktım ondan, içime sıkıntı bastı, yeğeniyle mercimeği fırına verdik, durumu anlayınca da ensemde yakalayıp kapı dışarı etti.»

Aşçı, Yakov'un rahatlığıyla konuştu: «Sana gereken karşılığı vermiş.»

Ateşçi avurdunu bir şeker topağıyla şişirdikten sonra ekledi:

«Sonra ben bir süre rüzgârın önündeki kuru yaprak gibi sürüklendim, bu kez Vladimirli yaşlı bir tüccar beni buldu, birlikte dünyanın yarısını dolaştık. Balkanlar dedikleri dağlara kadar gittik, sonra Türkleri, Romanyalıları, Yunanlıları gördük. Avusturyalıları bile gördük; her çeşit insanla tanıştık birinden alıp öbürüne satıyorduk.»

«Hiç çaldın mı?» diye aşçı bütün ciddiyetiyle sordu.

«Yaşlı adam yapmadı hiçbir zaman çalmadı. Bana derdi ki: «Yabancı ülkede doğru yoldan ayrılma, en küçük bir hırsızlık için kafanı uçururlar. Ama ben çalmayı denedim elbette, ama başaramadım: bir tüccarın ahırından at çalmaya yeltendim. Ama yapamadım işte, yakalayıp dövmeye başladılar. Dövmekten yorulunca da polise teslim ettiler. İki kişiydik; biri bu işi meslek edinmiş bir at hırsızı, biri de ne olacağını merak eden ben. O zamanlar o tüccarın yanında çalışıyordum, yeni banyosuna soba yapıyordum. Tüccar hastalanmış ve benim hakkımda kötü kötü düşler görmeye başlamış.

Korkup üst makamlara gitmiş ve 'Bırakın onu, bırakın gitsin,' demiş. 'Onu düşlerimde görüyorum, eğer onu bağışlamazsam belki de öleceğim, görüyor musunuz nasıl bir büyücü o, kuşkusuz büyücü olmalı.' Tüccar da ünlü biriymiş, beni salıverdiler.»

«Seni salmamalıydılar, boynuna bir soba bağlayarak, ırmağa atıp üç gün ıslatmalıydılar ki, bütün bu maskaralıkların cezasını ödemeliydin.»

Yakov çabucak işi kavradı:

«Haklısın, doğruyu söylemek gerekirse, bende bütün bir kente yetecek kadar maskaralık var.»

Aşçı öfkeyle parmağını gömleğinin arasına sokarak çekti, başını sallayarak öfkeli öfkeli söylendi:

«Hıh! Bunun gibi bir mahkûm geziyor, yiyor, içiyor ve uyuyor, niçin bütün bunlar? Söyle bana, ne için yaşıyorsun sen?»

Ateşçi dudaklarını yaladı ve karşılık verdi:

«Bilmem ki. Ben de herkes gibi yaşıyorum işte. Kimisi yatar, kimisi gezer, memurlar bütün gün otururlar, ama herkes yemek zorundadır.»

Bu aşçının öfkesini büsbütün körükledi.

«Sen yalnızca bir domuzsun, uzun söze gerek yok. Domuz gibi içersin, o kadar!»

«Niye bu kadar kızılıyorsun?» diye Yakov şaşkınlıkla sordu. «Biz köylüler hepimiz bir meşenin palamutuyuz. Kızma, bu beni düzeltmez ki.»

Çok geçmeden bu adama büyük bir yakınlık duymaya başladım, eksilmeyen bir merakla gözlerimi üzerinden ayırmıyorum, ne dese ağzı açık dinliyordum. Bana öyle geliyordu ki, kendi kendine yaşam deneylerinden güçlü bir yapı kurmuştu. Herkesle olduğu gibi konuşur, kıpırtılı kirpiklerinin arasından herkese aynı içten bağımsızlıkla bakar ve herkesi —kaptanı, idare memurunu, birinci mevkinin önemli yolcularını— tayfalarla, yemek salonundaki garsonlarla, üçüncü mevki yolcularıyla ve kendisiyle eşit düzeye koyardı.

Kimi zaman, kaptanın ya da başmakininin karşısında, uzun maymun kolu gibi kolları arkasında durur; onların, kendisini tembelliğinden, iskambilde birini gözünü kırpmadan soyuşundan ötürü azarlamalarını sessizce dinlerdi. Bu azarların onu etkilemediği ve kendisini öbür limanda gemiden atma gözdağlarının da korkutmadığı açıktı.

Yakov'da, 'Bu iyi'de olduğu gibi değişik bir şey vardı. Görünürde, kendisi de başkaları tarafından anlaşılmayan bir insan olduğuna inandırılmıştı.

Bu adamı ne dalgın ve somurtkan gördüm, ne de uzun süre sessiz durduğunu anımsıyorum. Sözler ağzından, istenci dışında, sonsuz bir ırmak gibi dökülürdü. Ne zaman azarlansa ya da ilginç bir öykü anlatılsa dudakları işittiklerini yineliyormuş gibi kırırdardı, belki de sessizce kendi düşüncelerini dile getirirdi. Her gün işi bitince, terli, yağlı, ayakları çıplak, ıslak, kuşaksız gömleğinden kıllı göğsü görünerek, makine dairesinden kendini dışarı atardı. Anında, güvertede, derin tekdüze sesini işitirdik, yağmur taneleri gibi sözler dökülürdü ağzından:

«Selâmlar, anne. Nereye gidiyorsun? Çistopal'a mı? orayı bilirim, zengin bir Tatar çiftçinin yanında çalışmıştım, adı Usan Gubaydilin'di. İhtiyar adamın üç karısı vardı. Tatar boğuk sesli, kırmızı yüzlü biriydi. Genç karılarından biri 'alınacak' küçük bir Tatar kadınıydı, onunla günaha girdik...»

Her yerde bulunmuştu ve neredede bir kadınla karşılaşsa mutlaka birlikte günaha girmişlerdi. Her şeyi sakın, tatlı bir tavırla anlatırdı, hiç kimse onu gücendirmemiş ona bir kötülük etmemişti sanki. Bir dakika sonra sesi geminin kışında bir yerlerden gelirdi.

«Kâğıt oynamak isteyen var mı? Kâğıt oynamak rahat iştir, otur yerinde, para gelsin, tüccar gibi.»

'İyi', 'kötü', 'günahkâr' gibi sözcükleri çok az kul-

landığına dikkat ettim, ama her şeye 'alınacak', 'rahat', 'meraklı' derdi. Onun için güzel bir kadın 'alınacak küçük bir şey'di, güzel, güneşli bir gün 'rahat' bir gündü. En sevdiği deyim de:

«İçine tüküreyim!»di.

Herkes, ona tembel gözüyle bakardı, ama bana öyle gelirdi ki, öbür ateşçiler gibi yakındığını hiç işitmediysem de, aşağıda, ocakların başında, o pis kokulu delikte o da herkes kadar zor koşullarda çalışıyordu.

Bir gün yaşlı bir yolcu kadının cüzdanı çalınmıştı. Sessiz, güzel bir akşamdı, herkes kendini iyi hissediyordu. Kaptan yaşlı kadına beş ruble verdi, yolcular da aralarında para topladılar. Parayı kendisine verdiklerinde kadın haç çıkardı, eğildi ve:

«Ah, cancağızlarım, bana cüzdanımdaki paradan üç ruble fazla vermişsiniz,» dedi.

Birisi sevinçle bağırdı:

«Al, nine, al da şükret. Fazladan bir ruble zaman olur insanın eline gelir.»

Birisi yerinde bir düşünce öne sürdü:

«Para insan gibi değildir, fazlası mazlası olmaz.»

Ama Yakov yaşlı kadının karşısına kendi önerisiyle çıktı:

«Bana ver o fazla parayı,» dedi. «İskambil oynarım onunla.»

İnsanlar ateşçinin şaka ettiğini sanarak güldüler ama o bütün ciddiyetiyle diretiyordu:

«Hadi, nine, ne yapacaksın sen parayı? Yarın mezara gireceksin.»

Bağırarak onu oradan uzaklaştırdılar, sonra Yakov bana açıkladı:

«Ne tuhaf insanlar! Niçin burunlarını başkalarının işlerine sokuyorlar? Kendi söyledi üç rubleye ihtiyacı olmadığını, ama o üç ruble beni çok rahatlatılabildi.»

Paranın görünüşü hoşuna gidiyor gibiydi. Konu-

şurken gümüş ya da bakır bir parayı pantolonuna sürerek parlatır sonra da küt burnunun önüne getirerek parlaklığına bakardı. Ama açgözlü değildi.

Bir gün beni oyuna çağırdı. Nasıl oynanacağını bilmiyordum.

«Bilmiyor musun?» dedi şaşkınlıkla. «Nasıl olur? Bir de okuma biliyorsun sen! Sana öğreteceğim. Gel, önce öylesine oynayalım, şekerine filan...»

Benden yarım parça şeker kazandı ve hemen ağzına attı. Oyunu kavradığımı hissedince:

«Şimdi gerçekten oynayalım,» dedi. «Parasına. Paran var mı?»

«Beş rublem var.»

«Bende iki ruble kadar bir şey olacak.»

Doğal olarak hemen kazandı. Verdiğimi almak için beş rublelik ceketimi koydum, yitirdim, üç rublelik yeni çizmelerimi koydum, o da gitti. Sonra Yakov benimle sinirli bir tavırla konuştu, öfkeii bile denilebilirdi:

«Sen oyuncu değilsin, çok çabuk kızılıyorsun. Ceketini, çizmelerini geri al, istemiyorum. İşte burada, paranı da al, dört ruble, birini vermiyorum aldığın dersin ücreti olsun, kızmadın ya.»

Çok sevinmiştim.

Benim teşekkürüme karşılık. «İçine tüküreyim!» dedi. «Oyun oyundur, yani eğlence içindir. Ama sen kavgaya eder gibi oynuyorsun. Aslında kavgada da kızmaman gerek, serinkanlı olmalısın. Kızacak ne var? Sen gençsin, sıkı basmalısın. Bir kez yitir, üç kez yitir, yedi kez yitir, içine tüküreyim! Gerile. Sakin ol. Yeniden başla. Oyun budur.»

Ondan kimi zaman çok hoşlanıyordum, kimi zaman az. Bazen konuşurken bana büyükannemi anımsatıyordu. Onda beni çeken çok şey vardı, ama bütün yaşamımın akışında kurulmuş benzeyen insanlara karşı kayıtsızlığı beni şaşırtıyordu.

Bir gün, güneş batarken, ikinci mevki yolcularından Perm'li şişman bir tüccar sarhoş oldu ve gemiden düştü. Çılgınca kollarını sallayarak, geminin arkasındaki kırmızı - altın rengi sulara sürüklendi. Makineler hemen durduruldu, gemi kımıldamıyordu, çarkların arasından, gün batımında kan rengi olmuş köpükler dağılıyordu. Bu kanlı köpüklerin arasından, kara bir beden çıktı, şimdi geminin kışından uzaklaşmıştı, yürek parçalayan çığlıkları işitilmekteydi. Yolcular da geminin kışında toplanmış, bağırp çağırıyorlardı. Suyu düşen adamın kel kafalı, sağlıklı görünüşlü ve sarhoş arkadaş kalabalığı yararak geldi, bağırıyordu:

«Yol açın! Onun yanına gideceğim!»

Zaten denizde iki tayfa vardı, batan adama doğru yüzüyorlardı, bir cankurtaran sandalı da indirilmişti. Tayfaların bağırıışları, kadınların çığlıkları arasında Yakov'un sakin, kısık sesi işitildi:

«Zaten boğulacaktı çünkü palto giymiş. Üzerinde uzun giysi olan, sözgelimi, boğulur. Kadınlar... niçin hep erkeklerden önce boğulurlar? Etekleri yüzünden. Bir kadın suya düşer düşmez külçe gibi dibi boylar hemen. Bakın, zaten boğulmuş. Ben size ne dedim?»

Gerçekten de kaybolmuştu. İki saat boşuna aradılar. Arkadaşı şimdi ayılmış, kıçta duruyor, avutulamaz bir durumda mırıldanıyordu:

«Bak, ne oldu! Ne olacak şimdi? Ne diyeceğim ailesine? Ailesi olmasaydı...»

Yakov karşısında durmuş, onu rahatlatmak için konuşuyordu:

«Elden ne gelir, tüccar! Kimse sonunun ne olacağını bilemez. İnsan mantar yer, bakarsın mezara girmiş! Binlerce insan mantar yer bir şey olmaz da, biri yer ölür. Nedir ki bir mantar oysa?»

Tüccarın karşısında, geniş, sert bir bileği taşı gibi durmuş, saçmalıyordu. İlk önce tüccar iri eliyle, sakal-

larını kuruyor ve sessizce ağlıyordu ama Yakov'un sözlerinin farkına varır varmaz, öfkeyle bağırdı:

«Defol, şeytan! Niçin benim ruhumu rahatsız ediyorsun? Ey dindarlar, alın şunu, yoksa elimden bir kaza çıkacak!»

Yakov sessizce çekildi, söyleniyordu:

«İnsanlar ne garip! İyi bir şey yapmaya çalışıyorsun, hiçbir zaman anlaşılmıyorsun!»

Bazen ateşçi bana aptal biri gibi gelirdi, ama yalnızca görünüşte böyle olduğunu sezinledim. Gittiği yerleri, gördüklerini anlatmasını çok isterdim, ama bu isteğim çok az yerine gelirdi. Başını arkaya atar, koyu renk, ayı gözüne benzeyen gözlerini kısarak, etli yüzünü oğuşturur ve anılarına daldı:

«İnsanlar her yerde vardır, kardeş, karınca gibi. Orada insanlar, burada insanlar, yığınla... Çoğu köylüdür elbet. Dünyanın her yerine sonbahar yaprakları gibi yayılmışlardır. Bulgarlar mı? Elbette gördüm, Bulgarları, Yunanlıları da, sonra Sıplar, Romanyalılar ve çeşitli çingeneler de vardı, her çeşit!.. Nasıllar mı? Hımm, nasıl olabilirler ki? Kentlerde kentliler, köylerde köylüler vardır. Bizim gibi işte. Tıpkı böyle. Kimileri bizim gibi konuşurlar, bütünüyle aynı değil tabii, Tatarlar, Mordavyalılar gibi. Yunanlılar bizim gibi konuşmazlar, akıllarına geleni söylerler, sözcük gibi gelir ama, ne dediklerini anlayamazsın. Onlarla en iyisi işaretle konuşacaksın. Benim ihtiyar adam Yunanca bildiğimi sanırdı, kalamaro, kalamaro diye mırıldanmaktan başka da bir şey diyemezdi. Çok kurnazdı ama! Ama kızdırırdı onları! Ne dedin? Yine nasıl olduklarını mı soruyorsun? Ah, budala, nasıl olabilirler ki? Elbette esmer onlar da, Romanyalılar da esmerdir, hepsinin inançları birdir. Bulgarlar da esmerdir ama onlar bizim gibi dua ederler. Yunanlılara gelince onlar Türkler gibidir.»

Bana her şeyi söylemediğini sezinliyordum, sakladığı bir şeyler vardı.»

Resimli dergilerden Yunanistan'ın başkentinin Atina olduğunu öğrenmiştim, eski, büyük bir kent. Ama Yakov başını kuşkuyla salladı ve Atina'nın varlığına karşı çıktı.

«Sana yalan söylemişler kardeş. Atina yok, yalnızca Athos var, sonra kent de yok; bir dağ, bir de tepesindeki manastır. Hepsi bu. Dağa Athos'un Kutsal Dağı derler. Resmi vardır, ihtiyar adam satardı. Tuna Nehrinde Belgrad kenti vardır, Yaroslav ve Nisni gibi bir şey. Kentleri için söylenecek pek bir şey yoktur, ama köyleri... değişiktir doğrusu. kadınları da... uzun sözün kıssası 'alınacak' şeyler. Böyle birine nerede rastlasam orada kalıyordum. Adı neydi onun?»

Çabuk çabuk yüzünü oğuşturdu, sakalı çıtırdar gibi oldu, boğazının derinliklerinden bir yerlerden, çanların şingirdamasına benzer bir kıkırdama geldi.

«İnsan nasıl da unutuyor! Onca zaman birlikte olduk oysa... Hoşça kal dediğimde ağlamıştı, ben de ağladım ya, ister inan ister inanma...»

Sakin bir çekinmezlikle bana kadınlara nasıl davranılacağını öğretmeye başladı.

Geminin kışında oturuyorduk, ılık, mehtaplı bir gece bizi karşılamaya hazırlanıyordu, gümüş rengi suyun ötesindeki çayırlar zorlukla görünüyordardı, sağdaki tepeler, tutsak yıldızlar gibi göz kırpan sarı ışıklarla aydınlanıyordu. Her şey kımıl kımıldı, sessiz ama güçlü bir yaşam yaşanmaktaydı. Bu tatlı ve hüznü sessizlikten, onun kısık sesiyle söylediği sözcükleri dökülüyordu:

«Uyanınca kollarını açardı...»

Yakov'un öyküleri açık saçıkta ama küstahça değildi, içlerinde övünme, acımasızlık yoktu, süssüzdü ve biraz da anlattıklarına özlemini yansıttı. Gökyüzünde,

ayın çıplaklığı da açık ve sakınmasızdı, içimdeki hüznü atmıştım. Yalnız iyi şeyleri anımsıyordum; Kraliçe Margot ve o dizeler gerçeklikleriyle unutulmaz olmuşlardı:

*Yalnız bir şarkı muhtaçtır güzelliğe,
Güzelliğince şarkıya ihtiyacı yoktur...*

Beni sersemleştiren düşüncelerimden sıyrılarak, ateşçiyi yine, yaşamını ve gördüklerini bana anlatması içinsıkıştırdım.

«Sen de ne garip kuşsun,» dedi. «Ne anlatacağım sana? Her şeyi gördüm. Manastır mı? Evet, manastır da gördüm. Meyhane mi? Meyhane de. Kibarların yaşamına da tanık oldum, köylülerinkine de. Çok şeyim vardı ve hiçbir şeyim yoktu.»

Yavaşça, derin bir ırmağın üzerindeki sallanan bir köprüden geçiyormuşuz gibi, geçmişe dönerdi:

«Örneğin şunu anlatayım: At hırsızlığından beni tutuklamışlardı. Kendi kendime bu kez Sibiry'a giderim artık diyordum. Yeni evindeki sobaların tütmesinden yakınan bir komiser vardı. 'Şerefimize, sobanızı yaparım,' dedim. Çok kızdı. 'Kapa çeneni! Kentin en iyi sobacısı yapamadı!' Ama, 'Bazen bir aptal bir soyludan daha yaman olur.' Beni böyle yüreklendiren Sibirya kokusuydu ya, 'İyi, bir kez deneyelim,' dedi, 'ama daha beter olursa karışmam.' İki günde sobaları onardım. Komiser dayanamadı koştu geldi: 'Seni budala! Seni eşek! Senin gibi bir usta at çalışıyor ha! Nasıl böyle bir şey yaparsın?' Dedim ki: 'Benden ahmaklık, sizden bağışlama,' 'Haklısın,' dedi. 'Yalnızca ahmaklık. Ne acı. Senin için üzülüyorum,' dedi. İşitiyor musun? Bir komiser. İş i ona yumuşama hakkı vermiyordu ama o bana acıyordu.»

«Peki, sonra ne oldu?» dedim.

«Hiç. Yalnızca bana acıdı. Ne olsun istiyordun ki?»

«Niçin sana acıdı? Sen kaya gibi sağlamsın.»

İyi yürekli insanların içten gülüşüyle güldü.

«Ne garip bir kuşsun sen! Kaya mı dedin? Kaya da ilgiye gerek duyar. Kayanın da işi vardır, kaldırımları taşla döşerler. Her şey ilgiye gerek duyar. Her şey kendi görevini yapar. Kumu al. Kum nedir? Üzerinde çimen bile yetişmez.»

Ateşçi böyle konuşmaya başlayınca, onun bilgisinin benim anlayışımın ötesinde olduğunu iyice kavradım.

«Aşçı için ne düşünüyorsun?» diye sordum.

«Kim... Ayı mı?» Yakov kayıtsızca soruyordu. «Ne düşüneyim ki onun için? Hiçbir şey düşünmüyorum.»

Bu gerçektir. İvan İvonoviç öyle düz, doğru biriydi ki, insanın düşüncesinin ona takılmasının olanağı yoktu. Onun, ilginç bulduğum bir tek yanı vardı: Ateşçiye kızmasına, ona hep bağırmasına karşın, her zaman ça-ya çağıırırdı.

Bir gün aşçı Yakov'a dedi ki:

«Eğer hâlâ kölelik olsaydı, ben de senin efendin olsaydım, haftada yedi gün seni döverdim, aylak yaratık!»

Yakov ciddi ciddi: «Haftada yedi kez biraz fazla olur,» karşılığını verdi.

Aşçı, Yakov'u sürekli olarak azarlardı ama her nedense onu doyurmaktan da geri kalmazdı. Ona yiyecek bir şeyler verir ve:

«Al bakalım, obur!» derdi.

Yakov yemeğini ağır ağır yerken: «Epey güç biriktiriyorum, teşekkürler, İvan İvonoviç,» derdi.

«Ne yapacaksın, bakalım bu güçle gamsız adam?»

«Ne demek istiyorsun? Daha benim önümde çok zamanım var.»

«Ne için yaşamak istiyorsun, ihtiyar şeytan?»

«Şeytanlar da yaşamak isterler. Belki de sen yaşamakta hoş bir yan bulmuyorsun? Yaşam güzel bir şeydir, İvan İvonoviç.»

«Budalanın birisin sen!»

«Budala mı?»

«Bu-da-la!»

Yakov şaşkınlıkla sorardı: «Hiç böyle bir sözcük duyan var mı?»

«Şuna bak,» derdi Ayı bana, «biz bu kahrolası sobaların başında terleyip pişerken, o burada oturmuş domuz gibi yemek yiyor.»

Ateşçi hiç istifini bozmadan yemeğini atıştırırken, «Herkesin bir alinyazısı vardır,» karşılığını verirdi.

Ocaklara ateş atmanın sobanın başında durmaktan daha güç olduğunu, ocakların dayanılmaz sıcaklığını biliyordum; bir iki kez Yakov'un yanında çalışmayı denemiştım, şimdi niçin kendi işinin daha güç olduğundan direnmeyişini anlayamıyordum. Tavrı, onun özel, başka türlü bir bilgisi olduğuna gittikçe daha çok inandırmaktaydı beni.

Herkes ondan yakınırdı —kaptan, makinist, lostromo— onunla işi olan herkes. Niçin onunla başa çıkmadıklarını merak ederdim. Öteki ateşçiler, onun çok konuşmasıyla ve oyun oynamasıyla eğlendikleri halde, kendisine karşı çok daha iyi davranıyorlardı.

Bir keresinde sordum:

«Yakov iyi bir arkadaş mıdır?»

«Yakov mu? İyidir ya. Hiç darılmaz. İstediğin her şeyi yapabilirsin ona boynundan aşağı yanar kömür atsan bile kızmaz.»

Ocaklardaki güç işine ve büyük iştahına karşın, ateşçi çok az uyurdu. Nöbeti biter bitmez, terli, pis, çok zaman üzerindikileri değiştirmeden, güvertede görünür, sonra bütün gece oturup yolcularla konuşur ya da iskambil oynardı.

O, bence, içinde anlaşılmaz bir şey olduğunu sez-

diğim bir kapalı kutuydu ve ben inatla bu kutuyu açacak anahtarı arıyordum.

Kaşlarının altına gizlenmiş gözleriyle beni inceleyerek: «Hangi şeytanın peşindesin, anlayamıyorum, kardeş,» dedi. «Dünya hakkında bir şeyler mi işitmek istiyorsun? Doğru, epey yolculuk ettim, dünyayı karış karış dolaştım. Ama ne diyeyim ki? Sen de garip kuşun birisin! Bak dinle bir gün bana ne oldu...»

Sonra bana şu öyküyü anlattı. Bir zamanlar bir taşra kentinde genç, veremli bir yargıçla, sağlıklı Alman karısı yaşarlarmış, kadının çocuğu yokmuş. Güzel bir karısı olan üç çocuk babası bir tüccara abayı yakmış. Alman kadının kendisini sevdiğini anlayan tüccar ona bir oyun oynamaya karar vermiş: kadını gece bahçede bekleyeceğini bildirmiş, iki arkadaşını da çalıların arkasına saklamış.

«Sonra bak neler oldu! Alman kadın heyecan içinde gelir, onun olduğunu söyler. Ama tüccar: 'Ben sizi alamam, hanımefendi, çünkü evliyim, ama size iki arkadaşımı getirdim, biri bekâr, biri de duldur,' der. Kadın bir çığlık atar ve tüccara öyle bir vurur ki, adam sıranın üzerinden tepetaklak yuvarlanır, kadın yüzünü tekmelemeye başlar. Yargıcın güvenilir adamı olarak, kadını bahçeye getiren bendim, tahta perdenin bir aralığından gördüm ki; tüccarın arkadaşları çalıların arkasından fırladılar kadının üzerine atıldılar ve saçlarından sürüdüler. Ben perdenin arkasından çıkıp, adamlara döndüm: 'Yaptığınız doğru değil' dedim. 'Hanımefendi ona inanarak buraya geldi, o ise bunu yapıyor!' Kadını ellerinden aldım, gitti, adamlar başıma bir tuğlayla vurdular. Kadın çok fena olmuştu, avluda ne yapacağını bilemeden bir aşağı bir yukarı yürüyordu, bana. 'Gideceğim, kendi Alman yakınlarımın yanına Yakov,' dedi. 'Kocam ölür ölmez gideceğim,' 'Doğru,' dedim. 'Elbette gitmelisiniz.' Sonra, yargıç öldü, o da gitti. Çok kibar, duyarlı bir şeydi. Yargıç da kibar bir adamdı, nur içinde yatsın.»

Öykünün anlamını kavramaya çalışarak hiçbir şey söylemedim. Bu öyküde, benim de tanıdığım bir acımasızlık, duyarsızlık hissetmekteydim, ama söyleyecek ne vardı?

«Öyküyü beğendin mi?» diye sordu Yakov.

Dilimin altından bir şeyler mırıldandım ama sakın bir tavırla açıkladı:

«O çeşit insanlar, yani iyi beslenmiş, rahat kişiler, kimi zaman biraz eğlenmeye gerek duyarlar, ama bu her zaman iyi sonuçlanmaz, zaten nasıl yapacaklarını bilmezler. Bu da doğaldır; zenginler, ticaretle uğraşıyorlar. Bütün akılları ticarettedir, hep aklını kullanarak yaşamaktan da insan sıkılabilir, onlar da biraz eğlenmek isteyebilirler.»

Su, geminin pruvasında bir köpük bulutu içinde çalkanıyordu, suyun şırıltısını işitiyor yavaşça gözden silinen ırmağın karanlık kıyılarını görüyorduk. Güverte- den yolcuların horlamaları geliyordu. Uzun boylu, zayıf, karalara bürünmüş, kır saçlı başı açık bir kadın, sıraların ve uyuyanların arasından kendine yol bulmaya çalışıyordu. Ateşçi beni dürttü ve yumuşak bir sesle konuştu:

«Bak, yüzünü buruşturuyor.»

Başkalarının yürek ağırları onu eğlendiriyormuş gibi geldi bana.

Bana hep dinlemeye can attığım öyküler anlatırdı. Bütün öyküleri aklımdadır, ama hiç neşeli bir öyküsünü bilmem. Kitaplardan da daha yansız, daha coşkusuz konuşurdu. Kitaplarda çok zaman yazarın duygularını farkedirdim, sevincini, öfkesini, üzüntüsünü ve gülünç bulduklarını anlardım. Ateşçi hiçbir zaman alay etmez ve eleştirmedir. Onu sevindiren ya da gücendiren, göze batan hiçbir şey yoktu. Mahkemedeki yansız bir tanık gibi konuşurdu, tutuklu da, davacı da, yargıç da onun için birdi. Bu ilgisizlik, beni kızdırıyor, eziyor ve içimde bir düşmanlık uyandırıyordu.

Sanki yaşam onun karşısında kazanların altındaki ocakların alevleri gibi oynuyordu, o da ayı pençesine benzeyen elindeki sopayla, yavaşça vurarak yakıtın akımını ayarlıyordu.

«Hiç seni incittiler mi?»

«Beni kim incitebilir ki? Herkesi devirecek güçteyim...»

«Onu demek istemedim. Yani içten. Gönlünü incittiler mi hiç?»

«Hiç kimsenin gönlünü incitemezsin. Gönlü, incinme etkilemez. Gönüle dokunamazsın ki, incitesin.»

Güverte yolcuları, tayfalar ve herkes ruh hakkında; toprak, iş, ekmek, ve kadın konusunda konuştukları kadar çok konuşurlardı. Ruh basit kişilerin sözlüğünde, bir beş kapiklik kadar sıradan bir sözcüktü. Bu sözcüğü her fırsatta kullanmaları beni üzerdi, bir köylü ne zaman sövmeye kalksa işe ruhu lanetlemekle başlayınca, sanki sözleri doğrudan doğruya yüreğime saplanırdı.

Büyükannemin ruhtan; aşkın, sevincin ve güzelliğin bu gizemli barınağından nasıl saygıyla söz ettiğini anımsadım, bütünüyle inanmıştım ki iyi bir insan ölünce, beyaz melekler ruhunu mavi cennete, büyükannemin iyi Tanrısına götürecekler, o da onları candan bir sevecenlikle karşılayacak:

«Ah, benim sevgilim, güzelim, iyi yüreklim, oralar da ne kötü günler geçirdin değil mi, çok mu kırıldın?»

Sonra ruhu meleklerin altı beyaz kanadına koyacaktı.

Yakov Şumov da ruhtan büyükannem kadar saygıyla çekinerek söz ederdi. Söverken hiçbir zaman ruhu lanetlememiştir, başkalarını lanetlerken iştirse, suskunlaşarak, başını kırmızı, boğa gibi boynuna eğdi.

Ruhun ne olduğunu sorduğumda dedi ki:

«Ruh, Tanrının soluğudur.»

Bu beni doyurmazdı, onu başka sorularla da sıkıştırırdım, o zaman gözlerini devirerek:

«Ruhun ne olduğunu papazlar bile bilmiyor doğru dürüst, kardeş. O saklı bir şey...» derdi.

Hep onu düşünüyordum, bütün çabalarımı onu anlamak için yoğunlaştırıyordum, ama boşunaydı. Yakov'dan başka hiçbir şey göremiyordum kocaman gövdesi her şeyi saklıyordu.

İdare memurunun karısı kuşku uyandıracak kadar benimle ilgileniyordu. Her sabah yıkanırken ona su dökmem gerekiyordu, aslında bu, ikinci mevkinin küçük, temiz, neşeli hizmetçisi Luşa'nın göreviydi. Daracık kamarada, beline kadar çıplak kadının yanında dururken, onun, sarkık, hamur gibi vücudundan tiksiniyor ve ister istemez Kraliçe Margot'un katı, esmer vücu-duyla karşılaştırıyordum. İdare memurunun karısı ağzının içinde anlaşılmaz bir şeyler geveliyordu, kâh yakınıyor, kâh öfkeyle alaylı alaylı söyleniyordu.

Açıkladığı düşüncelerin anlamını çok iyi biliyordum ama hiçbir zaman bunu belirtmedim. Bu sözcüklerin aşağılık, utandırıcı bir anlamı vardı. Ama benim elimi kolumu bağlıyordu. Düşünce yönünden, idare memurunun karısından ve gemideki her şeyden uzak yaşı-yordum. Kocaman, üzerinde yosunlar bitmiş bir kaya, her gün üzerime yürüyen çevremdeki dünyadan beni ayırıyordu.

Luşa'nın alaycı sözlerini sanki bir düşte iştir gibiydim. «İdare memurunun karısı sana âşık! Şansın varken, mutlu olmaya baksana.»

Benimle alay eden tek kişi o değildi. Yemek salonundaki bütün garsonlar bu kadının yaklaşımını biliyorlardı, aşçı yüzünü ekşiterek konuşuyordu:

«Sayın bayan her şeyden hevesini aldı, demek şimdi sıra biraz da Fransız pastası yemeye geldi! Pöhl Gözünü aç, Peşkov, başın derde girer ha!»

Yakov da baba ögütleri veriyordu:

«Aslında birkaç yaş daha büyük olsaydın, seninle başka türlü konuşurdum. Ama senin yaşında, daha iyisi sen bu işten uzak dur. Ama yine de sen bilirsin.»

«Unut bunu,» dedim. «Saçmalıktan başka bir şey değil.»

«Kesinlikle öyle.»

Ama bir dakika geçmeden parmaklarıyla karmakarışık saçlarını tarayarak, yine yuvarlak sözler etmeye başladı:

«Bir de meseleye onun açısından bakalım, o da sıkıcı bir durumda, zor işler bunlar. Köpek bile okşanmaktan hoşlanır, insan daha da çok ister elbette. Bir kadın özen gösterilerek yaşar, yağmurda canlanan bir mantar gibi. Sanki o utanmıyor mu, ama ne yapsın o da? Vücut bir fahişedir, başka hiçbir şey değil.»

Pırl pırl gözlerine dikkatle bakarak sordum:

«Onun için üzülüyor musun?»

«Ben mi? Benim annem değil ki... Kimileri anneleri için bile üzülmezler. Sen gerçekten garip bir kuşsun!»

Çanların çınlayışını andıran tatlı gülüşüyle güldü.

Bazen ona bakarken sessiz, dipsiz, karanlık bir boşluğa gömülüyor gibi oluyordum.

«Herkes evleniyor Yakov. Sen niçin evlenmiyorsun?»

«Ne için evlenecekmişim ki? Her zaman bir kadın alabilirim, Tanrıya şükürler olsun, bu iş yeterince kolay. Evli bir adamın evinde oturup, karada çalışması gerekir. Benim toprağım hem iyi değil hem de az, zaten kalanı da amcam aldı. Kardeşim askerden geldi, amcamla kavga etmeye başladılar, onu mahkemeye verdi, sonra da başına vurdu. Kan boşandı. Bu yüzden onu bir buçuk yıl içeri attılar, sonrası ne olacak... Eski bir mahkûm için bir tek yol vardır, o yol da yine hapishaneye çıkar. Karısı küçük 'alınacak' bir şeydi. Ama söyle-

necek ne var? Bir kez insan evlendi mi, yerleşip ege-
men olmaktan başka yapılacak hiçbir şey yoktur. Ama
bir asker kendi yaşamına bile egemen olamaz.»

«Tanrıya dua eder misin?»

«Ne garip bir kuş! Elbette ederim.»

«Nasıl?»

«Değişik.»

«Hangi duaları biliyorsun?»

«Dua bilmem ben. Yalnızca 'Tanrım, yaşayanlara
acı, ölümlere huzur ver, bizi hastalıktan koru' derim... İşte
bunun gibi birkaç şey daha...»

«Ne gibi?»

«Oh bilmiyorum. Ne dersen ulaşır Tanrıya.»

Bana çok nazik davranır ve eğlenceli oyunlar ya-
pabilecek akıllı bir köpek yavrusuyum gibi bir tür il-
gi duyardı. Kimi akşamlar, yağ, kömür ve soğan karı-
şımı kokusunu dinleyerek yanında otururdum, soğanı
sever elma gibi çiğ çiğ yerd, birdenbire bana:

«Gel, Alyoşa,» derdi, «biraz şiir okuyalım.»

Birçok şiirleri ezbere bilirdim, ayrıca en sevdikle-
rimi içine yazdığım kalın bir şiir defterim vardı. Ruslan
ve Ludmilla'yı okurdum, o kıpırdamadan, bakmadan,
konuşmadan soluğunu tutarak dinlerdi. Sonra yumu-
şak bir sesle konuşurdu:

«Doğrusu 'alınacak' bir şeymiş. Hiç bunu sen de
düşündün mü? Puşkin mi diyorsun? Mukin Puşkin
adında soylu bir adam vardı. Onu bir kez görmüştüm.»

«O değil. Bu Puşkin'i uzun zaman önce öldürdüler.»

«Niçin?»

Öyküyü kısaca Kraliçe Margot'tan dinlediğim gibi
anlattım. Bitince sakın bir tavırla:

«İnsanların çoğunun yıkımı kadınlar yüzünden olu-
yor,» dedi.

Çok zaman ona kitaplardan parçalar aktarırdım,

hepsi birbirine karışarak büyük tutkular, çılgınca serüvenler, soylu kahramanlar, inanılmaz iyi şanslar, düellolar, ölümler, güzel sözcükler ve kötülüklerle dolu tımturaklı, güzel uzun bir öykü oluşurdu. Rokambol'a la Mole'un, Anibal'ın ve Kolanna'nın yiğitçe davranışlarını, XI. Lui'ye Grande'nin babasının niteliklerini yakıştırırdım; Kornet Otletayev, IV. Henri'den ayırt edilmez olurdu. Esinlenince, insanların kişiliklerini değiştirir, olayları yeniden düzenler; insanlarla rasgele oynayan büyük-babamın Tanrısı gibi aklımın estiği gibi yönettiğim bir dünya yaratırdım. Bu kitap dünyasının karmaşası, yaşamın gerçeklerini görmemi önlemeden, yaşayan insanları anlama isteğimi azaltmadan; beni çevremdeki yaşamın sayısız pisliklerinin bulaşmasından ve zehirli iğrençliklerden koruyan saydam, anlaşılmaz bir peçe oluşturmuştu.

Kitaplar beni birçok şeye karşı isteksizleştirmişti, insanların nasıl sevdiklerini ve acı çektiklerini bilmek, geneleve gitmeyi benim için olanaksız kılmıştı. Böyle alemlerin ucuzluğu sinirlenmeme yol açıyor ve onu tatlı bulanlara karşı içimi kinle dolduruyordu. Rokambol, koşulların zorlamasına sağlamca direnmeyi öğretmişti bana. Duma'nın kahramanları, beni yaşamımı büyük ve anlamlı bir şeye adama isteğiyle doldurmuştu. En sevdiğim kişilik neşeli Kral IV. Henri'ydi. Bana öyle gelirdi ki Beranger şu dizeleri yazarken onu düşünmüştü:

Bütün basit kişilere iyi davranırdı

Kendi de içerdi, biliriz.

Ama niçin bir kral da şen olmasın ki

Eğer halkı da şen ise?

Romanlar IV. Henri'yi iyi, halkının yüreğine yakın bir adam olarak anlatırlardı. Onun kişiliği güneşli pırıltısı, beni, Fransa'nın dünyanın en iyi ülkesi olduğuna, yiğitliğin toprağı kabul ettiğim bu ülkede, köylü giysisi-

nin de kraliyet giysileri kadar soylu görüldüğüne ilişkin sarsılmaz bir inançla doldurmuştu. Ange Pitou, D'artagnan kadar yığitti. Henri öldürülünce, yas tutarak ağladım ve Ravallac'a düşmanlıkla diş bile dim. Ateşçiye anlattığım öykülerin kahramanı hemen hemen hep Henri'ydi. Yakov da onu ve Fransa'yı seviyor gibi gelirdi bana.

«Bu Kral Henri iyi bir arkadaş,» derdi. «İnsan onunla balığa çıkabilir ya da başka bir şey yapabilir.»

Hiçbir zaman kendinden geçmez ve öykülerimi sorularıyla bölmezdi. Eğik kaşları ve yüzünün değişmeyen anlatımıyla sessizce dinlerdi —üzerinde yosunlar bitmiş eski çağlardan kalma bir kaya gibi—. Ama herhangi bir nedenle ben duraklayacak olursam, hemen sorardı:

«Bitti mi?»

«Hayır, daha var.»

«Durma, öyleyse.»

Bir gün Fransa'dan söz ediyordum, içini çekti ve:

«Onlar iyi ve sakın yaşamışlar,» dedi.

«Ne demek istiyorsun?»

«Sen ve ben sert yaşıyoruz, hep çalışıyoruz, ama onlar iyi, güzel ve sakın yaşadılar. Yapacak ne işleri vardı ki, varsa yoksa yemek, içmek ve gezmek. Eğlenceli bir yaşama biçimi...»

«Onlar da çalıştılar.»

Ateşçi haklı olarak: «Bu anlattığın öykülerde görülüyor,» dedi. Birdenbire ben de farkına vardım ki okuduğum kitapların ezici çoğunluğu, insanların nasıl çalıştığını ya da soyluların geçiminin kimlerin çalışmasına dayandığını yazmıyordu.

Yakov kıvrılarak: «Biraz kestireyim,» dedi. Bir dakika sonra rahat bir uykuya dalmış, horlamaktaydı.

Sonbaharda, Kama kıyıları kırmızı-kahverengi, ağaçlar altın gibi, eğik güneş ışınları solgun sarı olunca

Yakov birdenbire gemiden ayrıldı. Akşam bana demişti ki:

«Öbür gün Perm'e varacağız, Alyoşa, doğru bir hamama gider bir güzel yıkanırız, oradan da müzikli bir meyhaneye. Ne hoş olacak! Laternaya da bayılırım!»

Ama Sarapul'da gemiye, şişman, sarkık etli, sakalsız, kadınsı yüzlü bir adam bindi. Uzun paltosu, tilki kürkü şapkası onu daha da çok kadına benzetiyordu. Hemen mutfağın ılık bir köşesinde bir masa seçti, çay söyledi, şapkasını ve paltosunu çıkarmadan, bol bol terleyerek çayını yudumlamaya başladı.

Sonbahar bulutları hafif bir yağmur getirmişti, adam yüzünü kareli mendiliyle sildikçe yağmur azalıyor, terledikçe yağmur şiddetleniyor gibiydi.

Yakov adamın yanına oturuverdi ve ikisi bir yıllık-taki haritayı incelemeye başladılar. Yolcu parmağını haritada dolaştırırken, ateşçi sakın sakın konuşuyordu:

«Nesi var bunun? Benim gibi birisi için çok kolay. İçine tüküreyim!»

Yolcu yüksek sesle: «İyi,» dedi ve yıllığı yerde duran, ağzı açık bir deri çantaya koydu. Yavaşça konuşarak çaylarını yudumluyorlardı.

Yakov'un nöbeti başlamadan önce, ona adamın kim olduğunu sordum. Gülerek karşılık verdi:

«Hercai menekşeye benziyor, değil mi?» dedi. «- Yani adam hadım. Sibirya'nın bir ucundan geliyormuş. Garip kuş, planlı yaşıyor galiba.»

Toynak gibi kara ve katı çıplak topuklarıyla güverteye basarak benden uzaklaştı. Ama birden durdu, gerinerek:

«Kendimi ona kiraladım,» dedi. «Perm'de gemiden ayrılıyorum, bu elveda demektir. Alyoşa. Trenle gideceğiz, sonra bir ırmağı aşacağız, ata bineceğiz, beş haftada oraya varacağız. İnsanların yerleştikleri uzak köşeleri de görmek için!»

Yakov'un bu beklenmedik kararına şaşarak: «Onu tanıyor musun?» diye sordum.

«Nasıl tanıyabilirim ki? Daha önce hiç görmedim, yaşadığı yerlerde de hiç bulunmadım.»

Ertesi sabah Yakov kısa, yağlı, kuzu derisi bir ceket, bir zamanlar Ayı'nın olan çarpık bir hasır şapka ve yırtık, hasır sandallarla göründü. Demir gibi parmaklarıyla elimi kavradı ve:

«Benimle gelmez misin?» dedi. «Seni de alır hercai menekşe, söylesem kabul eder. Söyleyeyim mi? Senin bağırsak çıkıntısını da keser ve sana para da verirler. Bir erkeği sakat etmek onlar için gerçek bir eğlencedir. Para bile verirler bundan ötürü.»

Hadım, koltuğunun altında beyaz bir bohça, sıkıntılı gözlerle, Yakov'a bakarak parmaklığın yanında duruyordu; bedeni, boğulmuş bir adamın bedeni kadar şişkin ve ağırdı. Gizlice onu lanetledim, ateşçi elimi bir kez daha sıktı.

«Suratına tüküreyim şunun! Herkes Tanrıya kendi bildiği gibi dua eder, sana ne? Haydi, hoşça kal! Mutlu olacağını umarım!»

Yakov Şumov, bir ayı gibi yalpalayarak ve yüreğimi karmaşık duygular içinde bırakarak gitti: Ateşçi için üzülüyordum, ona kızıyordum da, bu kadar uzak yolu, böyle bilinmedik bir yere gitmesine hem imreniyor, hem tehlikeli buluyor, hem de şaşıyordum... hem bu Yakov Şumov ne çeşit bir adamdı?

Sonbaharın sonlarında, gemi seferden çekilince bir ikon atölyesinde çıraklığa başladım, ama daha ikinci gün, patronum olan yaşlı, ufak tefek, yumuşak huylu içki düşkününü kadın bana dedi ki:

«Artık günler kısaldı, geceler uzadı, sen her sabah dükkana git satışla uğraş, akşamları da gelir burada çalışırsın.»

Beni yakışıklı, eli çabuk, genç tezgâhtarın yanına verdi. Sabah karanlığının serinliğinde, ikimiz uykuda olan İlyinka Caddesinden geçerek Aşağı Pazar'a geldik. Dükkan kapalı çarşının birinci katındaydı; önceleri depoymuş, küçük, karanlık, demir kapılı bir yerdi, küçük penceresi, demir damlı, bütün önümüzü kaplayan bir balkona açılırdı. Dükkanımız büyüklü küçüklü ikonlar, ikon çerçeveleriyle doluydu, bunların kimileri süs-süzdü, kimileri de oymalarla bezenmişti. Ayrıca, sarı deri kaplı, eski yazıyla yazılmış dinsel kitaplar bölümü vardı. Bitişik dükkanda da ikon ve kitap satılırdı, sahibi kara sakallı tüccar, Volga ötelerinde, Kerzenets Irmağı yöresinde çok iyi bilinen Eski İnanç yanlısı bir din adamının akrabasıydı. Tüccarın ben yaşlarda, yüzü ihtiyar bir adam gibi yıpranmış, rahatsız edici bakışlara sahip çelimsiz bir oğlu vardı.

Dükkanı açtıktan sonra, en yakın meyhaneye koşup, sıcak su getirmek benim görevimdi. Çayımızı içerdik, sonra ben dükkana toplayıp, toz alırdım. Bu işler de bitince, kapının önüne çıkar, müşterilerin öbür dükkana değil, bize gelmeleri için gezinirdim.

Tezgâhtar: «Müşteri aptaldır,» derdi. «Ucuz olduktan sonra aldıkları yer farketmez onlar için, iyiyi kötüden ayıramazlar.»

Bana ticaret konusundaki bilgisini göstererek ders verirken, ikon tahtalarını çabuk çabuk birbirine vururdu:

«Bak, bu güzel bir iş, çok ucuz, üç ya da dört ruble, değer buna. Bu da başkası, altı, yedi iyidir.. Azizleri biliyor musun? Anımsamaya çalış: Fonifati, sarhoşlar içindir. Şehit Varvara diş ağrısı ve zamansız ölüme iyi gelir. Kutsal Vasili ateş ve akıl hastalıkları için. Bakireleri biliyor musun? Bak: Kederli Bakire, Üç Kollu Bakire, Ağlayan Bakire, Kederimi Hafifleten Bakire, Kazan, Pokrov, Semistrelneya...»

İkonların fiyatlarını boylarına ve işlerine göre belleğime çabucak yerleştirdim. Bakire'nin çeşitli görünümelerini ayırt etmeyi öğrendim ama çeşitli azizlerin yaradıkları işleri anımsamakta güçlük çekiyordum.

Tezgâhtar beni ne zaman kapıda düşlere dalmış yakalasa sınava çekerdi.

«Doğum sancılarından kim kurtarır?»

Eğer karşılığım yanılsa öfkeyle söylenirdi:

«Yine aklın bir karış havalarda!»

Müşterilere mal aldirmek daha da zordu. İkonların üzerindeki çirkin yüzlerden nefret ediyor ve onları nasıl satacağımı bilmiyordum. Büyükannemin masalları bana Bakire'nin genç, iyi ve güzel olduğu izlenimini vermişti. Dergilerde de onu öyle görmüştüm ama ikonlarda uzun, kanca burnu, tahtadan elleriyle kötü görünüyordu.

Pazar olduğu günler iyi iş yapardık, çarşamba ve cuma günleri, merdivenimizi köylüler, yaşlı kadınlar, kimi zaman bütün bir aile aşındırırlardı, hepsi de Eski İnanç yanlısı somurtkan, kuşkucu Volga'nın ötelerindeki orman köylüleriydi. Kuzu derileri ve kalın ev örgüsü kazaklar içinde, iri yarı, düşmekten korkar gibi yavaş yavaş yürüyerek, dükkana girmeye çalışan birini gördüm mü utanır ve ona yaklaşmaya çekinirdim. Kendimi onun yoluna atıp, ağır çizmelerinin önünde oynayarak bir sivrisinek gibi vızıldamak bana çok güç gelirdi:

«Ne alacaktınız, iyi efendim? El kitapları, dua kitap-

ları; öğütlü, yorumlu İlahiler, Yefrem Sirin ve Kiril'in kitapları. Lütfen bir bakar mısınız? Hangi ikonu isterse-
niz, değişik fiyatlar, en iyi işçilik, koyu renkler. Hangi
Bakireyi ve Azizi isterseniz yaparız. Belki de koruyucu
azizi ya da bir aile azizi ısmarlamak isterdiniz. Bizimki
Rusya'nın en iyi atölyesidir! Kentin en iyi dükkanı!»

Anlaşılmaz müşteri bir süre bana sessizce bakar,
sonra bir köpekmişim gibi beni itekleyerek komşu dükkana girerdi, bu arada tezgâhtar koca kulaklarını ovuşturarak öfkeyle bağırırdı:

«Senin yüzünden gittil Hıh, amma da iyi satış ele-
manıymışsın!»

Bitişik dükkandan tatlı sözler işitilirdi:

«Aziz efendim, biz kuzu derisi ticareti yapmıyoruz,
deri çizme de satmıyoruz. Altından, gümüşten değerli
olan Tanrının kutsamasını, dünyadaki değerinin altında
veriyoruz...»

Tezgâhtar gıpta ve hayranlıkla, «Allah cezasını
versin!» diye fısıldardı. «Dinle bak köylüyü nasıl uyutu-
yor. Ders al ders!»

Bir kez işe girdiğime göre onu iyice kavramam ge-
rektiğine inanarak canla başla öğrenmeye çalışıyor-
dum. Ama müşteri ayartmaya ve mal satın aldırmaya
çok az yeteneğim vardı. Bu sessiz, somurtkan köylüler
ve korkmuş, sinmiş izlenimleriyle fareye benzeyen
yaşlı kadınlar için hep üzülüyordum, fazladan yirmi ka-
pık veremesinler diye kulaklarına ikonların gerçek fiyat-
larını fısıldamak istiyordum. Hepsi de öyle yoksul ve aç
görünüyorlardı ki, en çok satılan kitaplardan biri olan,
İlahilere nasıl üç buçuk ruble verebildiklerine şaşıyor-
dum.

Kitaplara ilişkin bilgileri ve ikonların bezemelerine
olan ilgileri de beni şaşırtırdı. Bir gün dükkana
çekmeye çalıştığım kır saçlı, yaşlı bir adam bana dedi
ki:

«Sizinkinin Rusya'nın en iyi ikon atölyesi olduğunu söylüyorsun ama bu gerçek değil oğlum. En iyisi Moskova'daki Ragozin'dir.»

Ben alçakgönüllü bir tavırla yana çekilirken, o komşunun dükkanına girmeden yavaşça yoluna gitti.

Tezgâhtar inadına: «Yalanını mı yakaladı?» dedi.

«Bana hiç Ragozin atölyesinden söz etmemiştiniz.»

Tezgâhtar sövüp saymaya başladı:

«Hep de buralarda böyle sinsî, silik, önemsiz yaratıklar dolaşır, her şeyi biliyor, çok konuşuyor, yılan!»

Bu kendini beğenmiş, kibirli adam köylülerden öğrenirdi, bir gün bana:

«Ben akıllıyım,» dedi. «Güzel, temiz şeyleri, iyi kokuları seviyorum, esansları, kolonyaları işte böyle şeyleri seviyorum. Sen işe bak ki benim gibi bir adam patron beş kapit kazansın diye, köylülerin önünde eğiliyor, onlarla uğraşüyor. Ben buna nasıl katlanıyorum sanıyorsun? Bir köylü nedir ki? Pis kokulu bir post! Toprakta sürünen bir bit! Oysa ben...»

Sonra kızgınlıkla susardı.

Ben köylüleri severdim. Her birinde Yakov gibi canlı bir şey sezerdim.

Dükkana kuzu derisinin üzerine, bir ceket giymiş, yalpalayan biri gelir, tüylü kürk şapkasını çıkarır, iki parmağıyla kendini kutsar, gözlerini lambanın pırıldadığı ikon köşesine diker, kutsanmamış ikonlara bakar ve sonunda şöyle derdi:

«Şu yorumlu Mezmurlardan bir tane ver.»

Ceketinin yenlerini bükerek, çatlak, toprak dudaklarını kıpırdatarak, birinci sayfadaki harfleri uzun uzun inceler.»

«Belki bundan eskisi de vardır sizde.»

«Bundan eskileri bin rubledir, biliyorsunuz.»

«Biliyorum.»

Köylü parmağını ıslatarak sayfayı çevirir, bu arada kenarda koyu renk bir leke kalmıştır. Tezgâhtar köylünün tepesinden bakarak konuşur:

«Kutsal Yazmanların hepsi aynı yaştadır, Tanrı sözünü değiştirmez.»

«Bunu biz de işittik. Tanrı değiştirmez ama Nikon değiştirir.»

Müşteri kitabı kapatır, sessizce dükkandan çıkar. Kimi zaman bu orman köylüleri tezgâhtarla tartışırlardı, o zaman kutsal yazmaları ondan daha iyi bildiklerini anlardım.

«Batasıca dinsizler,» diye tezgâhtar homurdanırdı.

Çağdaş kitaplar bir köylünün hoşuna gitmese de, onlara saygıyla yaklaştığını, elinde sanki uçmasından korktuğu bir kuş varmış gibi, sakınarak tuttuğunu görürdüm. Bu beni çok sevindirirdi, çünkü bence kitap, içine yazarın ruhunu koyduğu harika bir şeydi, ne zaman bir kitap okusam, benimle gizemli bir biçimde konuşan bu ruhu kurtarmış olurdum.

Çoğu zaman bu yaşlı adamlar ve kadınlar bize Nikon zamanından önceki tarihi taşıyan eski kitaplar satmayı önerirler ya da böyle kitap listelerini, İrgiz'li, Keizenets'li manastıra kapanmış din adamlarının güzel yazılarını, Dimitri Rostozski'nin yeniden gözden geçirdiği Azizlerin Yaşamlarını, eski ikonları, haçları, oyma piring sandıkları, madeni el işlerini Moskova Prenslerinin sevdiği meyhanecilere armağan ettikleri gümüş kepçeleri getirirlerdi. Bütün bu nesneler, sıkıntıyla, çevreye gizli bakışlar fırlatılarak önerilirdi.

Bizim tezgâhtar da komşununki de, böyle önerilere hemen kulak kesilirler, malları ucuza kapatarak birbirlerini atlatmaya çalışırlar, sonradan Eski İnanç yandaşlarına yüzlerce rubleye sattıkları bu eski hazinelere on rubleden fazla vermezlerdi.

«Bu yaşlı cadılardan, şeytanlardan gözünü ayır-

ma,» diye tezgâhtar beni uyarırdı. «Şu heybelerinde servet taşırlar.»

Tezgâhtar ne zaman iyi bir öneri alsa, beni kitaplar, ikonlar ve böyle şeyler üzerinde derin bir bilgisi olan, eski din bilginlerinden Piyotr Vasilyeviç'e gönderirdi.

Piyotr Vasilyeviç uzun boylu, zeki bakışlı, hoş yüz-lü, Kutsal Vasili gibi uzun sakallı bir adamdı. Bir ayağı-nın başparmağını yitirdiğinden hep bastonla gezerdi. Yaz kış papaz cübbesine benzeyen hafif, uzun bir par-dösü ve tas gibi kadife bir takke giyerdi.

Aslında dik ve canlı yürümesine karşın, dükkandan içeri girer girmez omuzlarını çökertir, dualar, ilahiler mı-raldanarak soluğunu yavaşlatır ve Eski İnanç yönte-miyle iki parmağıyla haç çıkarırdı. Bu yaşlılık ve çökün-tü gösterisi, antika eşya satıcılarının ona güvenmesini sağlardı.

«Nedir benimle olan dünya işiniz?» diye sorardı, yaşlı adam.

«Bu adam bize bir ikon getirdi, Stroganov diyor.»

«Ne dediniz?»

«Bir Stroganov ikonu.»

«Biraz ağır işitiyorum da, Tanrı, Nikoncuların yay-dığı kötülüğe karşı beni kulaklarımla koruyor.»

«Şapkasını çıkararak ikonu yatay olarak tutar, res-min yüzeyini inceler, yanlarını, tahta bağlantıları da gözden geçirerek mırıldanırdı:

«Allahsız Nikoncular bizim eski işlere olan ilgimizi biliyorlar, şeytan da onlara sahtekârlık sanatını öğret-miş, kutsal resimleri bu günlerde az görülen bir ustalık-la taklit ediyorlar... doğrusu şaşılacak bir beceri. İlk ba-kışta resim gerçek bir Stroganov ya da Ustiyug gibi gö-rünüyor, insan Suzdal bile sanabilir, ama insan bir de can gözüyle baktı mı hemen sahtekârlığı anlayıveriyor!

Bir kez sahte derse bu kesinlikle ikonun pahalı ve

değerli olduğu anlamına gelirdi. Aralarında anlamları üzerine anlaştıkları birtakım sözcükler yoluyla tezgâhtar önereceği fiyatı anlardı. Benim bildiğime göre «hüzün ve küçültme» on ruble, «Nikon - kaplan» yirmi beş ruble demekti, satıcıyı nasıl aldattıklarını görmek utandırıcıydı, ama yaşlı adamın oyunu beni çok çekerti.

«Nikonculara, Nikon kaplanının kara tohumlarına şeytan her şeyi öğretmiştir, bak şimdi, bunun boyaması gerçek gibi, giysileri de aynı el boyamış, ama bir de yüzüne bak, yüzü başka bir fırça yapmış. Eski ustalar. Simon Ushakov gibi manastıra kapananlar bile bütün resmi kendileri boyarlardı, giysileri, yüzü, yüzeyin yontulmasını, cilasını hep kendileri yaparlardı, ama günümüzün sefil yaratıkları bunu yapamazlar. İkon boyaması Tanrının işiydi, bu gün yalnızca bir iş, gerçek inananlar.»

Sonunda ikonu tezgâha koyarak, şapkasını giyer ve konuşurdu:

«Günahı boynunuza!»

Bunun anlamı, 'satın alın'dı.

Din bilgininin güzel konuşması ve içtenliğine kapılan, satıcı saygıyla sorardı:

«İkon için ne dersiniz, değerli babamız?»

«İkon Nikoncuların işidir.»

«Ama nasıl olabilir? Büyükbabalarımız ve onların ataları da bu ikonun karşısında dua etmişler.»

«Nikon sizin atalarınızdan önce yaşadı.»

Yaşlı adam ikonu satıcının gözünün önüne getirerek, etkili konuşmasını sürdürürdü:

«Şunun neşesine bak, buna ikon der misin? Neşeli bir resim o kadar, kör sanat, Nikoncuların bir hevesi. Ruh yok bu yapıtta. Ben hiç yalan söyleyebilir miyim? Yaşlı bir adamım, inancım uğruna kendimi harcamışım, yakında Tanrıma kavuşacağım. Ruhumu satmakla ne kazanırım ki?»

Yaşının verdiği bitkinlikten ötürü rengi kaçmış, yargısına güvenilmediğinden ötürü darılarak balkona çıkardı. Tezgâhtar ikon için birkaç ruble verir, satıcı Piyotr Vasilyeviç'in önünde yerlere eğilerek gider, ben de sıcak su getirmeye meyhaneye yollanırdım. Dönüşte, yaşlı adamı bir kat daha canlı, neşeli, alınan ikona sevgiyle bakarak, tezgâhtarla konuşurken bulunurdum:

«Bak ne kadar güzel ve yalın boyanmış, çizgilerde Tanrı korkusu var, insanla ilgili her şey dışta bırakılmış...»

Tezgâhtar gözleri parlayarak, heyecanla sıçrayıp sorardı: «Bu kimin eli?»

«Bunu bilmek için daha zamanın var.»

«Bilen bir adam buna ne verir?»

«Bilmiyorum. Birine göstereceğim.»

«Ah, Piyotr Vasilyeviç...»

«Satarsam elli ruble ben alırım, üstü senin.»

«Ah...»

«Ah demekle bir şey değişmez...»

Utanmasızca pazarlık ederek ve birbirlerini hırsızca bakışlarla süzerek çay içerlerdi. Tezgâhtarın bütünüyle ihtiyar adamın insafına kaldığı açıktı, o gidince bana:

«Bu işlerden sakın patronun yanında söz etme!» derdi.

İkon satışı anlaşmaları bitince tezgâhtar:

«Kentte neler olup bitiyor Piyotr Vasilyeviç?» diye sorardı.

İhtiyar adam sararmış eliyle sakallarını sıvazlayarak, yağlı dudaklarını uzatır ve zengin tüccarların hayatları, başarılı işler, hastalıklar, evlenme ve eğlence alemleri, aldatan karı kocalar üzerine bildiklerini bir bir anlatırdı. Bu zengin malzemeyi usta bir aşçının becerikliliğiyle tavaya kor, üzerine de ılık gibi gülüşünün şurubunu akıttı. Tezgâhtarın yuvarlak yüzü imrenmeyle

karışık bir zevkle kızarır, gözleri düşsel bir havayla dalar ve içini çekerek söylenirdi:

«Ben burada sürünürken, kimileri ne hayat yaşıyorlar...»

«Herkesin alinyazısı başka başkadır,» diye gürlledi yaşlı adam. «Kiminin alinyazısını melekler küçük, gümüş çekiçlerle, kimininkini de bir kör ağızlı baltayla döverler.»

Güçlü, sinirleri sağlam ihtiyar adam her şeyi bilirdi, bütün kent yaşamını, bütün tüccarların, memurların, papazların ve sanatçıların sırlarını... Kartal gibi keskin gözlüydü, içinde kurtla, tilki karışımı bir şey vardı. Hep ona takılmak isterdim ama sisli bir uzaklıktan bakıyormuş gibi beni süzmesi elimi kolumu bağlardı. Çevresinde kendisine yaklaşanı yutacak bir derinlik var gibiydi. Ateşçi Yakov Şumov'la ortak bir yanları olduğunu seziyordum.

Tezgâhtar ihtiyar adamın akıllılığına hayrandı, yüzünden olsun arkasından olsun bunu kabul ederdi, ama öyle anlar olurdu ki, o da, Piyotr Vasilyeviç'i kızdırmak ve gücendirmek isterdi.

Bir gün ihtiyar adama başkaldırırcasına bakarak: «Nasıl da insanların gözüne perde çekiyorsun!» dedi.

İhtiyar adam rahat bir kıkırdamayla: «İnsanları aldatmayan bir Tanrıdır.» karşılığını verdi. «Hepimiz aptalları aldatırız. Eğer bir aptalı aldatmazsan, o ne işe yarar ki?»

Tezgâhtar kızdı.

«Bütün köylüler aptal değildir, tüccarlar köylülerden gelir.»

«Biz tüccar olanlarından söz etmiyoruz. Aptallar hiçbir zaman dolandırıcı olamazlar. Aptallar, beyinsiz azizlerdir.»

Yaşlı adam karşısındakini öfkelenendirerek sözlerini

sürdürüyordu. Bir bataklığın ortasında avuç içi kadar bir toprakta oturan birine benzemekteydi. Onu öfkelen-dirmek olanaksızdı, ulaşılmaz bir şeydi bu, ya da öfkesini saklamasını biliyordu.

Ama çok zaman kendisi bana takılırdı. Yüzünü bana yaklaştırarak, sakalının altından kıkırdar ve konuşurdu:

«Ne diyordun o Fransız yazarına, Pontos mu?»

Adları yanlış söylemesi beni kızdırdı, ama kendimi toplayarak karşılık verirdim:

«Ponson du Terrail.»

«Kimin gözü?»

«Aptallık etmeyin, çocuk değilsiniz.»

«Haklısın. Çocuk değilim. Ne okuyorsun?»

«Yefrem Sirin.»

«Kim daha iyi yazıyor, öyküçüler mi yoksa o mu?»

Karşılık vermezdim.

«Öykücüler daha çok hangi konuda yazarlar?» diye diretirdi.

«Olan her konuda.»

«Kediler köpekler konusunda da yazarlar mı? Onlar da oluyorlar.»

Tezgâhtar kaba bir kahkaha atar, ben kızardım.

Kaçmamak için kendimi zor tutardım, ama çıkmaya davransam, tezgâhtar bağırırdı:

«Nereye gidiyorsun?»

İhtiyar adam benim dayanma gücümü ölçmeyi sürdürdü:

«Hadi bakalım, sivri akıllı, bu problemi çöz: karşında bin çıplak insan duruyor, beş yüzü erkek, beş yüzü kadın, aralarında Adem ile Havva da var. Adem ile Havva'nın hangileri olduğunu nasıl anlayabilirsin?»

Beni bir süre sıkıştırdıktan sonra, zafer kazanmış bir tavırla açıklardı:

«Seni budala! Onlar Tanrı tarafından doğmadan yaratılmışlardı, yani göbek bağları yoktur!»

Yaşlı adam bu türden sayısız 'bilmece' bilir ve bunlarla bana işkence ederdi.

Dükkana ilk geldiğim gün, tezgâhtara okuduğum kitaplardaki öykülerden kimilerini anlatmıştım, şimdi buna pişmandım. Tezgâhtar, öyküleri bile bile değiştirmiş ve alçakça bir yorumla Piyotr Vasilyeviç'e anlatmıştı. İhtiyar adam da ona açık saçık sorular sorarak yardım etmiş, böylece Grandet'im, Ludmilla'm ve IV. Henri'm onların iğrenç dillerinde tanınmaz hale gelmişlerdi.

Bunu kötülükten çok, can sıkıntısından yaptıklarını biliyordum, ama bunu bilmek katlanmamı kolaylaştırmıyordu. Domuzlar gibi kendi pisliklerinin çamurunda yuvarlanıyor, garip, anlaşılmaz buldukları için gülünç olarak nitelendirdikleri güzel şeyleri kirletmenin zevkiyle homurdanıyorlardı.

Bütün çarşı, tüccarları ve tezgâhtarlarıyla birlikte garip, kendine özgü bir hayat yaşamaktaydı; kötü oldukları kadar ahmakça ve kaba saba şakalarla eğlenirlerdi. Eğer kente ilk gelmiş bir köylü yol sorsa, mutlaka onu ters yöne gönderirlerdi. Bu şaka artık eğlendirici olmaktan çıkmıştı. Tüccarlar iki fareyi kuyruklarından birbirlerine bağlarlar, sonra onların ters yönlere gitmek için gerilerek cıyıklamalarını izlerlerdi, bazen de zavallı yaratıkların üzerine gaz döküp yakarlardı. Ya da bir köpeğin kuyruğuna teneke bağlarlar, korkan hayvan kesik kesik havlayarak koşar ve teneke arkasında tangır tungur sesler çıkarırken, onlar kahkahalar atarak bağırırlardı.

Böyle birçok gösteriler yaparlardı, sanki herkes özellikle köylüler, bu çarşının eğlencesi olarak ortaya çıkmışlardı. Tüccarlar ve tezgâhtarlar hep birine gülmek, ona acı ve rahatsızlık vermek için fırsat kollarlardı,

işin garibi okuduğum kitaplarda bu azgınlıklar konusundaki hiçbir şey olmayıştıydı.

Çarşıda olan bir olay beni özellikle çok öfkeliyordu.

Bizim dükkanın altındaki yün ve keçe satılan bir dükkanda, obur diye bütün Aşağı Çarşı'da ün yapmış bir tezgâhtar vardı. Tezgâhtarın yanında çalıştığı tüccar, köpeğinin ataklığından ya da atının gücünden kurumlanan insanlar gibi onun yemek yeme yeteneğiyle övünürdü. Çok zaman komşularıyla bahse girerdi.

«Kim on ruble koyuyor? Mişa'nın iki saatte on kilo domuz budu yiyeceğine bahse giriyorum.»

Ama Mişa'nın bunu yapabilme yeteneğinden kışkırtılan yoktu, bu yüzden:

«Bahse girmiyoruz ama domuz budunu biz alalım, izleyip eğleniriz.»

«Yalnız on kilo 'et' olacak, kemiksiz.»

Depodan, uzun boylu, zayıf, sakalsız, çıkık elmacık kemikleri olan her tarafı yün ve keçe kıllarıyla dolu uzun kumaş bir palto giymiş, kırmızı kuşaklı bir adam çıkana dek, uyuşuk uyuşuk tartışmalarını sürdürdüler. Saygıyla başını eğerek, patronunun sert kıllarla kaplı, yuvarlak, tombul suratına, bulanık bakışlarla baktı.

«Bu bütün hakkından gelebilir misin?» diye sordu öteki.

Mişa ince bir sesle: «Ne kadar zamanda?» diye sordu.

«İki saatte.»

«Zor olacak.»

«Senin için değil!»

«İki şişe de bira isterim.» dedi Mişa.

«Tamam!» diyerek patronu kurumla komşularına döndü:

«Midesinin boş olduğunu sanmayın! Sabah iki ekmek, öğleyin de iyi bir yemek yedi.»

Budu getirdiler, hepsi tüccar olan izleyiciler toplandı, bunlar küçük gözleri şişman suratlarına gömülmüş, can sıkıntısıyla bakan, şiş karınlı, sımsıkı büründükleri ağır kışlık paltolarıyla daha da heybetli görünen insanlardı.

Ellerini yenlerine sokarak, oburu çevrelediler, şimdi o bir bıçak ve koca bir somun çavdar ekmeğiyle silahlanmıştı. Çabucak, birkaç kez haç çıkardıktan sonra, bir odun yığınının üzerine oturdu, butu yüksekçe bir yere yerleştirdi ve boş gözlerle değerlendirdi.

Sonra ince bir dilim ekmekten, kalın bir dilim de etten kesti, dikkatle ekmeğin üzerine koydu, elini kaldırmak ağzına götürdü. Titreyen dudaklarını uzun bir köpek diliyle yalıyordu, küçük sivri dişleriyle köpek gibi etini dişliyordu.

«Başladı!»

«Saat tutun!»

Bütün gözler oburun yüzüne, öğüten çenelerine, kulaklarının önünde gidip gelen kaslarına, sivri çenesinin düzenle açılıp kapanmasına dikilmişti, zaman zaman da fikir yürütüyorlardı:

«Ayı gibi çiğniyor.»

«Hiç ayıyı çiğnerken gördün mü?»

«Ormanda yaşamıyorum ya. Öyle derler; ayı gibi çiğniyor.»

«O sözün aslı, domuz gibi çiğniyor.»

«Domuz domuzu yemez.»

Neşesiz gülüşleri iştirildi, sonra ukalâ birisi atıldı:

«Kendi yavrusunu ya da kız kardeşini bile...»

Yavaş yavaş oburun yüzü kızarıyor, kulakları morarıyor, çökük gözleri yuvalarından fırlıyor ve soluğu sıklaşıyordu. Ama çenesi aynı düzenle oynuyordu.

«Çabuk Mişa, zamanın doluyor!» diye onu uyardılar. Güçlkle kalan domuz butunu değerlendirdi, bir yu-

dum bira içti ve çiğnemesini sürdürdü. İzleyenler canlanmışlardı, sık sık Mişa'nın patronunun elindeki saate bakıyorlardı. Birbirlerini uyarmaya başladılar:

«Dikkat edin, saati geri almasın! İyisi mi saati ondan alın.»

«Gözünüzü Mişa'dan ayırmayın, kolunun içine bir şeyler kaydırabilir!»

«Olamaz, zamanında bitiremez!»

Mişa'nın patronu pervasızca bağırdı: «Üzerine yirmi beş ruble koyuyorum. Yüzümü kara çıkarma Mişa!»

İzleyiciler yüreklendirmek için bağıyorlar ama kimse bahse girmiyordu.

Mişa çiğniyor çiğniyordu, yüzü de domuz buduna benzemiş, sivri, kıkırdaktan oluşmuş burnu kederli bir ıslık tutturmuştu. Ona bakmak korkunçtu, her an patlayıp:

«Acıyın!» diye bağırmasını bekliyordum.

Belki de boğazı gırtlığına dek etle dolunca, izleyenlerin ayaklarına yığılıp ölecekti.

Son dakikada eti bitirdi. Gözlerini devirerek, bitkin bir halde soluyordu:

«Bana içecek bir şey verin.»

Patronu saatine baktı ve homurdandı:

«Dört dakika geç, piç!»

«Seninle bahse girmediğimize iyi etmedik,» dedi kalabalık. «Yitirecekmişsin.»

«Ama doğrusu bu adam da tam bir at!»

«Onun yeri sirk.»

«Tanrı ne yaratıklar yaratıyor!»

«Çay içelim ha?»

Bir dizi mavna gibi meyhaneye yöneldiler.

Bu suratsız, biçimsiz insanları, o sefil yaratığın çevresinde neyin topladığını, böyle sağlıksız bir oburlukta eğlenecek ne bulduklarını merak ettim.

Karanlık ve kasvet; çarşının yün balyaları, kuzu derileri, haşhaş, halat, deri çizmeler ve koşum takımlarıyla tıka basa dolu geçitini iyice darlaştırmıştı. Geçit, kaldırımdan kalın, kaba, eskilikten sallanan ve sokağın ki-riyle kararmış tuğla sütunlarla ayrılmaktaydı. Binlerce kez tuğlaları ve çatlaklarını saymış olmalıyım ki çirkin biçimleri belleğimin derinliklerine gömülmüş.

Kaldırımda yayalar ağır adımlarla yürüyorlar, sokakta yine kızaklar ve yük arabaları yavaş yavaş geçmekte-ler. Sokağın bitiminde iki katlı tuğla dükkanlarla çevrelenmiş bir alan var. Yerler sandıklar, saman parçaları, ambalaj kâğıtlarıyla dolu, bunların hepsi pis kara yığınlarına bulanmış.

Sürekli canlılığa karşı, bütün bunlar, insanlar ve atlar da içinde olarak kımıltısız gibi görünüyor, sanki görünmez zincirlerle bir noktaya bağlanmışlar. Bu yaşamın, kendisini anlaşılmaz yapan bir sessizlikten acı çektiğini anladım. Kızak sürücülerinin karda ayakları gıcır-dıyor, dükkan kapıları çarpılıyor, börekçiler bağırarak mallarını duyuruyordu ama insan sesleri çok sıkıcı, cansız ve hep birbirine benziyordu, bu yüzden kulak az sonra işitmez oluyordu.

Kilise anları bir cenaze için almaktaydılar. Onların acı seslerini hiçbir zaman unutmayacağım. Sabah-tan akşama dek insanın düşüncelerine ve duygularına işleyerek, bütün izlenimlerini bir bakır tortusuyla örterek çalarlardı.

Her şeyden soğuk, solgun bir can sıkıntısı fışkırırdı, pis kardan örtüsü altındaki topraktan, damlara yığılmış gri kardan, yapıların et kırmızısı tuğlalarından. Bacaların gri dumanlarının kıvrımlarından sıkıntı yükselir, sonra basık, gri, bomboş gökyüzüne dağılırdı. Atların böğürle-rinden, insanların burun deliklerinde dalga dalga sıkıntı taşardı. Sıkıntının kendine özgü keskin bir kokusu vardı, sıkıcı, ağır terden, yağdan, dumandan, haşhaş tohu-

mundan, yağlı böreklerden oluşan bir koku. İnsanın başını ılık, dar bir şapka gibi sarıyor, gözeneklerini tıkıyor; insana gözlerini yummak, vargücüyle bağırmak ve kafasını ilk rastladığı taş duvara çarpmak için koşturmak isteyen bir tür zehirlenmeye neden oluyordu.

Çoğu zaman tüccarların yüzlerini incelerdim: doymuş, kanlı, buz gibi bir anlatımı olan ve uykudaymışlar gibi kımıltısız yüzlerdi bunlar. Hemen hemen her zaman ağızlarını karaya vurmuş balık gibi açarak esnerlerdi. Tembelce konuşurlar, kızınca enine boyuna tartışırlardı. Bunu bile bile yaptıklarını sanıyorum, böylece birbirlerine canlı olduklarını göstermek isterlerdi!

Bu yok edici sıkıntının etkisiyle ruhsuzlaştıklarını açıkça görebiliyordum: acımasızca ve duygusuzca eğlencelerini bununla mücadele etmek için umutsuz bir çaba olarak açıklayabilirdim.

Bazen bundan Piyotr Vasilyeviç'e de söz ederdim. Bana karşı genel tavrı alaycıysa da kitap sevgimden hoşlanır ve arasıra benimle ciddi, bilgi verici bir biçimde konuşurdu.

«Tüccarların yaşama biçimlerinden hoşlanmıyorum,» dedim.

Parmağıyla sakalının bir parçasını döndürerek karşılık verdi:

«Onların nasıl yaşadıklarını nereden biliyorsun? Belki de sık sık evlerine gidiyorsun? Burası sokak delikanlı ve insanlar sokakta yaşamazlar. Sokakta ticaret yaparlar ya da çabuk çabuk evlerine giderler. Sokakta herkes giysilerine bürünmüştür, altında ne olduğunu bilemezsin. İnsan yalnız evinde, dört duvar arasında, olduğu gibi, açık yaşar, ama sen de bunun nasıl olduğunu bilemezsin.»

«Ama düşünceleri her yerde bir, evde de burada da.»

«Kim komşusunun ne düşündüğünü söyleyebilir?»

dedi ihtiyar adam ağırlığını koyarak ve bana sert sert bakarak. «Düşünceler bitler gibidir, eskilerin dediği gibi sayılmazlar. Belki eve giderken bir insan düşer ve ağlayarak yalvarır: 'Bağışla beni Tanrım, kutsal gününde günah işlediğim için!' Ya da belki evi bir manastır da orada yalnız Tanrısıyla yaşar. Her horuz kendi çöplüğünde öter, işine bak ama ağırlığını bil, böylece yapman gerekeni yapabilirsin.»

Ciddi konuşurken önemli bir sır açıyormuş gibi sesi derinleşirdi.

«Sen burada her şeyi akıl yoluyla açıklamaya çalışıyorsun, ama henüz çok erken. Senin yaşında insan, beyniyle değil gözleriyle yaşar. Bir başka deyimle, gör, anımsa ve dilini tut. Beyin iş içindir, inanç ruh için. Kitap okumak hoş bir şeydir ama her şeyin bir sınırı vardır. Kimileri öyle çok okurlar ki akıllarını da Tanrılarını da yitirirler.»

Bana ölümsüzmüş gibi gelirdi. Onun değişebileceğini ya da yaşlanacağını düşünemezdim. Ün kazanmış tüccarlar, haydutlar ve sahtekârlar üzerine öyküler anlatmayı severdi. Büyükbabamdan da böyle öyküler dinlemiştim, ama büyükbabam ondan iyi anlatırdı. Ama öykülerdeki fikir hep aynıydı: zenginler Tanrıya ve insanlara karşı günaha girerek hep kazanıyorlardı. Piyotr Vasilyeviç'in insanlara karşı sevecenliği yoktu, ama Tanrı konusunda içini çekerek, gözlerini silerek ilgiyle konuşurdu.

«Bak insanlar nasıl Tanrılarını aldatıyorlar, ama İsa her şeyi görüyor ve onlar için ağlıyor. Ah insanlarım, ah zavallı insanlarım, sizi cehennem bekliyor!»

Bir gün ona söylemek cesaretini buldum:

«Ama siz de köylüleri aldatıyorsunuz.»

Hiç darılmadı.

«Hıh, küçük bir zarar benim yaptığım!» dedi. «Dört beş rublecik alıyorum kendime, bir metelik fazla değil.»

Beni okurken görürse, kitabı elimden alır, içindekiler konusunda sorular sorar ve kuşkulu bir alaycılıkla tezgâhtara dönerdi:

«Şuna bak, kitaplardan anlıyor, küçük maymun!»

Sonra bana kesin, unutulmayacak bir tavırla ders verirdi:

«Sözlerimi dinle, sana yardımları olacak, İki Kiril vardı, ikisi de piskopos, biri İskenderiye'den, biri de Kudüs'ten. Birincisi uğursuz kâfir Nestor'un iğrenç öğretisiyle savaşıyordu, Nestor'a göre Bakire alt tarafı bir ölümlüydü, bu yüzden Tanrıya can veremezdi ama dünyanın kurtarıcısı İsa adlı bir adama can verebilirdi, bu yüzden biz ona Tanrının annesi değil İsa'nın annesi demeliyiz, anladın mı? İşte bu kiliseye aykırıdır. Şimdi Kudüslü Kiril, Kâfir Arius'la çatıştı...»

Onun kilise tarihi bilgisiyle çok derinden etkilenmiştim. Sakalına yumuşak tombul eliyle vurarak kurumla konuşurdu:

«Ben böyle şeylerin uzmanıyım, bir Yortu'da zehirli dilli, öğrenim görmüş Nikoncularla, papazlarla ve meslekten olmayanlarla çarpışmak için Moskova'ya gittim. Hepsinin en bilgilisiyle tartıştım. Bir din bilginini dilimle öyle bir kamçılıdım ki burnu kanadı. Düşün!»

Yanakları kızarır, gözleri parlardı.

Karşıtının burnunun kanamasını büyük bir başarı olarak gördüğü belliydi, zaferinin altın tacında parlayan bir yakut gibi. Ondan böbürlenerek söz ederdi:

«Yakışıklı bir adamdı, dev gibiydi. Orada kürsüde durmuş, burnundan tıp tıp kan damlıyordu, farkında da değil üstelik. Aslan gibi şiddetli, sesi çan gibi ötüyor. Ben de sözlerimi sessizce, kaburgalarına hançer gibi sokuyorum. Kâfirliğinin aleviyle soba gibi kızdıydı. Ah, 'ne günlerdi o günler!»

Dükkanımıza arasıra öteki din bilginleri de gelirdi. Pakomi vardı, koca karınlı, tek gözlü, yastık gibi bir

adam, hırıldar gibi konuşur, hep yağlı bir palto giyerdi. Sonra ihtiyar Lukyan, ufak tefek, fare gibi kaygan biriydi, kibar ve canlı davranışları vardı. Yanında her zaman iri yarı, sert görünüşlü, arabacıya benzeyen, kara sakallı, gözleri hareketsiz, yakışıklı ama boş ve anlamsız yüzü olan bir adam bulunurdu.

Hemen her zaman bize kitap, ikon, buhurdanlar, kilise tasları satmaya çalışırlardı, bazen yanlarında başka birini de getirdikleri olurdu, Volga ötelerinden gelmiş, satacak bir şeyler getiren yaşlı kadın ve erkekler... İş bitince, çitin kıyısındaki kargalar gibi tezgâhın başına sıralanarak çay içer, çörek yer ve Nikon kilisesinin dinsel işkencelerini anlatırlardı, burada bir araştırma yapılır, kutsal kitaplar toplanırdı, orada polis kiliselerini basar, içerdekileri 103. maddeye göre mahkemeye verirdi.

103. madde konuşmanın en sevilen konusuydu, ama bunu sanki kışın buzun olması gibi kaçınılmaz kabul ederler, çekimser bir tavır alırlardı.

Polis, arama, hapishane, mahkeme, Sibiryâ gibi sözcükler, inançlarından ötürü çektiklerini anlatırlarken öyle çok kullanılırdı ki yüreğime sıcak kömürler gibi düşerlerdi ve bu yaşlı insanlara yakınlık duyardım. Okuduğum kitaplar bana ahlaksal yürekliliğe tapmayı ve gidecekleri yoldan dönmeyenlere saygılı olmayı öğretmişlerdi.

Bu eski inanca sahip kişilerin bireysel kusurlarını unuttum, ama onların sakın inatlarının altında inançlarının doğruluğuna olan sarsılmaz güvenlerinin ve onun uğruna bütün acıları göze alışlarının bilincindeydim.

Sonraları bu çeşit insanlara okumuşların da, sıradan kişilerin arasında da rasladım, inatlarının vardıgı noktanın ötesinde gidecek bir yeri olmayan insanların çekimserliğinden başka bir şey olmadığını anladım, artık ilerleme istekleri de kalmamıştı, mutlak sözcüklerin

ve yıpranmış kavramların batağında çırpınıp durmaktaydılar. İstençleri gevşemiş, ileriye doğru gelişim konusunda yeteneksizleşmişlerdi, kendilerini bir bıraksalar dağdan yuvarlanan bir taş gibi mekanik olarak yuvarlanacaklardı. Geriye bakışın cansız gücü tarafından, ölü düşüncelerin mezarlığına tutsak edilmişlerdi, bunda işkenceye ve acı çekmeye karşı olan hastalıklı sevgilerinin de payı vardı. Acı çekme fırsatını bir kez yitirdiler mi, bütün özü kurutup, taze bir kış gününün bulutları gibi yitip gideceklerdi.

Uğrunda kendilerini istekle ve yapay bir gururla harcadıkları inanç tartışmasız katı bir inançtı, ama eski giysilere benziyordu, tozlanmış, kirlenmişti, zamanın yıpratmasına karşı dirençsizdi. Onların düşünce ve duyguları önyargılar ve dinsel inançlarla iç içe gelişmişti, böylece bozulmuş ve dünyayla ilgileri kesilmişti.

Bu alışkanlıktan doğan inanç, yaşamımızın en kötü ve esef verici olgusudur. Böyle bir inancın bağlarıyla, taş duvara düşen gölge gibi, her yavaşça gelişen yeni şey çarpılır ve kansızlaşır. Karanlık inançta çok az sevgi ışını pırıldar, ama yine de kankardeşlerini birbirinden nefret ettirecek kötülük, küçümseme ve imrenme bol bol bulunur. Böyle bir inancın ateşi gitgide azalan fosforun donuk parıltısıdır.

Ama ancak uzun, zor yıllarda birçok katı düşünceleri içimden söküp atabildim. Gerçekten çevremdeki sıkıcı ve onursuz yaşamda bu kişilere ilk rastladığımda, bana öyle geldi ki onların yüce bir ahlakları var, bu dünyanın eşsiz kişileri onlar: Hemen hepsi mahkemeye çıkmışlar, hapse atılmışlar, sürülmüşler, öbür mahkûmlarla birlikte sürüldükleri yerlere yürüme zorunda bırakılmışlardı. Hepsi de gerilim içinde, gizlenerek yaşamışlardı.

Bununla birlikte, Nikoncuların uyguladıkları 'ruhu

izleme'den yakınmalarına karşın bu adamlar istekle ve açıkça görülen bir hoşlanmayla birbirlerini izliyorlardı.

Tek gözlü Pakomi belleğinin şaşılacak gücünü göstermeyi çok severdi. Kimi kutsal kitapları 'parmağıyla' tanırıdı, kitapta herhangi bir sözcüğe parmağıyla dokunur ve yumuşak, genizden gelen sesiyle belleğinden okumaya başlardı. Hep gözünü yere diker, büyük bir değeri araştırıyormuş gibi gözünü oradan ayırmazdı. Çoğu zaman yeteneğini göstermek için Prens Mişhetski'nin 'Rusya'nın Üzümleri' adlı kitabını kullanırdı. En çok da 'en sabırla ve yüreklilikle acıya katlanan yiğit din şehitlerini' bilirdi. Piyotr Vasilyeviç, hep onun yanlıştını yakalamaya çalışırdı.

«Yanlışt! Bu Denis'e olmuştu, Kutsal Siprian'a değil.»

«Denis mi? Denis'i işiten kim? Dionizos'dur onun adı.»

«Ad'la oynama.»

«Sen de bana ders vermeye kalkma.»

Bir dakika sonra ikisi de öfkeyle kızarmış birbirlerine bakarak söylenirlerdi:

«Seni sarhoşt, utanmaz edepsiz, şu karnına bak!»

Pakomi hesap yapan birinin dalgın havasıyla karşılık verirdi:

«Sen de kadın peşinde koşan günahkâr bir teke-sin!»

Tezgâhtar elleri yenlerinde, kötü kötü gülümseyerek bu eski inancın yandaşlarını okul çocukları gibi yüreklendirirdi:

«Söyle, söyle! Doğru!»

Bir gün yaşlı adamlar gerçekten kavga ettiler. Piyotr Vasilyeviç, Pakomi'nin yüzüne bir tokat attı ve terlerini kurulayarak bağırırken, onu ayaklarına kapamaya zorladı:

«Bekle ve gör, bak bu günahın yüzünden neler

olacak! Sen benim elimi günaha soktun. Lanet olsun sana!»

Piyotr Vasilyeviç arkadaşlarını inanç konusunda tersliğe düşürmekten özel bir zevk alırdı:

«Hep o Aleksandr'ın işi bunlar, pis horoz!»

'Olumsuzluk' kızdığı ve açıkça korktuğu bir şeydi, ama bu öğreti kendisine sorulduğunda çok belirli bir biçimde açıklardı:

'Olumsuzluk' kâfirliğin en kötüsüdür, akıldan başka hiç bir şeyi kabul etmez. Kazakları alalım, bir İncil'i kabul ederler, İncil de Saratov'daki Almanlardan alınmıştır, onların Luter'inden, bu adam için 'Sefih' denmiştir. Almanlar batıdan gelirler, kâfirler de oradandır zaten.»

Topal ayağını yere vurarak soğuk bir ağırlıkla sözlerini sürdürürdü:

«Yanacak olan onlardır, biz değil. Bizim inancımız gerçek doğu inancıdır. Ötekiler Almanlardan, Fransızlardan gelir, yani batıdan. Onlardan ne iyilik gelir ki? 1812'ye dönersek...»

Öyle ateşli olurdu ki küçük bir çocukla konuştuğunu unuturdu. Güçlü eliyle kuşağını yakalar, bazen çekip, bazen benden uzaklaşarak gençlik dolu, coşkun konuşmasını sürdürürdü:

«İnsanın bilgeliği kendi yaptıklarına şaşar, azgın bir kurt gibi, insan ruhuna şeytanın verdiği kötülüğe şaşar. Tanrının en büyük armağanı. Bu şeytanın hizmetçileri ne öğretiler? İşte olumsuz papazların öğretileri: Şeytan, Tanrının oğludur, İsa'nın ağabeyidir, düşün bir kez! İnsanlara otoriteye başkaldırmayı öğretiyorlar, işlerini, karılarını, çocuklarını bırakmayı öğretiyorlar, insandan hiçbir şey istenmez, kural yok, bırak nasıl isterse öyle yapsın, ya da şeytanın dediğini yapsın. Ah yine o Aleksandr, sefil kurt...»

Kimi zaman tezgâhtar beni bir işe gönderirdi. Bal-

konda yalnız kalan ihtiyar adam, yine anlatmaya koyuldu.

«Ah kanatsız ruhlar, kör köpekler, kime sığınacağım ben?»

Sonra başını arkaya atar, ellerini dizlerine koyar, gri, kış gökyüzüne bakarak otururdu.

Yavaş yavaş bana karşı daha iyi ve dikkatli olmaya başladı. Beni ne zaman bir kitap okurken görse, omzumu okşayarak konuşurdu:

«Oku, oğlum, bir gün eline gelir. Omuzlarının üzerinde iyi bir kafa taşıyora benziyorsun, büyüklerini dinlememen çok kötü yalnız, kendi çukurunu kendin kazıyorsun. Bu yanlışlığı daha ne kadar sürdürebileceğini sanıyorsun? Bir mahkûmun gidebileceğinden daha ileri gidemezsin. Kitap oku ama unutma ki kitap kitaptır, kendi kafanı çalıştırmalısın. Bir zamanlar Danyel adlı bir öğretmen vardı, kitapların hiçbir iyi yanı olmadığını savunurdu, eski ya da yeni farketmezdi onun için, hepsini alıp ırmağa attı. Bu da akılsızca bir davranış. Sonra o kötü düşünceli Aleksandr, insanların kafalarını karıştırdı o da...»

Gittikçe daha sık bu Aleksandr'a değinmeye başladı, bir gün üzgün bir yüzle dükkana geldi ve tezgâhtara sert bir tavırla:

«Aleksandr burada, kentte, dün geldi,» dedi. «Her yeri aradım ama onu bulamadım. Saklanmış! Biraz burada oturacağım. Bakarsın damlar.»

Tezgâhtar ters ters: «Ben hiçbir şey bilmiyorum!» karşılığını verdi.

İhtiyar adam başını salladı.

«Doğru, senin tanıdıkların yalnızca alıcılarla satıcılardır, senin için başka insan yoktur. Bana bir bardak çay sunabilirdin.»

Büyük, bakır çaydanlığı sıcak suyla doldurarak dükkana döndüğümde, içerde başka konuklar da bul-

dum. Bunlardan biri ihtiyar Lukyan'dı, mutlulukla gü-lümsüyordu, kapının arkasındaki karanlık köşede de uzun keçe çizmeler, yeşil kuşaklı bir kışlık palto giymiş, şapkasını kaşlarının üzerine indirmiş bir adam oturu-yordu. Adam sessiz, dürüst ruhlu ve çalıştığı yerden henüz kovulmuş da bunun acısını unutamayan bir tezgâtara benziyorduydu da, ben yüzünü sevimsiz bul-dum.

Piyotr Vasilyeviç ondan yana bakmadan dik bir ağırlıkla bir şeyler söylüyordu, yabancı da sinirli bir ha-reketle şapkasını çekiştirmeyteydi, kolunu haç çıkarır gibi kaldırıyor, sonra şapkasını biraz itiyor, şapka ense-sine düşene dek aynı hareketleri yapıyor, o zaman bir-denbire şapkayı gözlerinin üzerine sıkıca bastırıyordu. Bu sinirli davranışlar, bana Budala Igoşa'yı (Cepte ölüm) anımsatmaktaydı.

Piyotr Vasilyeviç: «Çamurlu sularımızda, suyu da-ha da bulandıran ne balıklar yüzüyor,» dedi.

«Beni mi demek istiyorsun?»

«Ne olur, öyleyse?»

Adam bir kez daha yavaş ama anlamlı bir sesle sordu:

«Peki sen kendin için ne diyorsun?»

«Ben kendi hakkımda yalnız Tanrıyla konuşurum, benim işim budur.»

Yabancı kendinden emin, zafer kazanmış bir ta-vırla: «Yo, hayır, adamım, bu benim de işimdir,» dedi. «Yüzünü gerçekten döndürme, gözlerini kendine gü-venle kör etme, çünkü bu Tanrıyla insan arasında bü-yük bir günahdır.»

Piyotr Vasilyeviç'e 'adamım' deyişinden ve sakın olmakla birlikte etkili sesinden hoşlanmışım. İyi bir pa-pazın, «Tanrımız, bu bedenin yaratıcısı...» diye oku-ması gibi konuşuyor, sandalyesinde öne eğiliyor, elini yüzüne doğru sallıyordu.

«Niçin yargılıyorsun beni? Ben senden daha günahkâr değilim ki.»

Lukyan acı acı: «Semaver nasıl da fokurduyor,» dedi, ama yabancı aldırmadan konuşmasını sürdürdü:

«Kutsal Ruhun kaynaklarını kimin daha çok karıştırdığını yalnız Tanrı bilir. Belki bu senin günahındır, okumuş, öğrenmiş görmüş kişilerin günahı. Ne kitapları bilirim, ne de öğrenim gördüm. Ama yaşayan, yalın bir adamım.»

«Bilirim yalınlığını, çok işittim!»

«İnsanların kafalarını karıştıran sensin, siz kitap okuyanlar, basit, yalın düşünceleri bile çarpıttınız. Bana sorarsan, ne öğrettiğimi bana anlatabilir misin?»

Piyotr Vasilyeviç: «Kâfir!» dedi, ama yabancı elini, orada yazılı bir şey okuyormuş gibi ağzına götürmekle yetindi ve istekle ekledi:

«İnsanları bir pislikten bir pislığe götürerek onları ilerlettiğinizi mi sanıyorsunuz? Sana söylüyorum ki bu böyle değildir! Sana söylüyorum ki, kendini özgür kıl, Adam! Tanrının katında evin, kadının ve senin edindiklerinin ne önemi olur? Kendini özgür kıl! Adam, bu kötülüğe ve öldürmeye bağlı şeylerden, altından, gümüşten, bütün zenginliklerden kurtul, onlar boştur, düşüştür! İnsan, kurtuluşu bu dünyanın kırlarında değil, Cennet'in vadilerinde bulacaktır! Her şeyi yadsı, sana diyorum, bütün bağlarını kopar, bunlar seni bu dünyaya bağlar çünkü, bunları Hristiyan olmayanlar getirmiştir. Ben, bu karanlık dünyayı yadsıyarak, düz, dar, ruhlar evreninde yürüyorum...»

«Ekmeği, suyu, üzerine örttüğün kumaşları da yadsıyor musun? Onlar da bu dünyanın,» diye directti ihtiyar adam.

Aleksandr bu sözleri işitince kıpırdamadan konuşmasını daha duygulu bir biçimde sürdürdü, sesi alçaldıkça bakırdan bir borazanın sesini andırmaktaydı:

«Zenginlikler nerededir Adam? Bütün zenginlikler yalnızca Tanrıda bulunabilir. Onun önünde bağlarından kurtularak dur, ruhunu bu dünyanın boşluklarından kurtararak Tanrıya yönel, yalnız Tanrıya. Böylece Tanrıya yaklaşabilirsin, ona ulaşan yol birdir. Söylenmiştir: anneyi, babayı, her şeyi bırakarak kurtuluşu ara, şehvetten kaç. Tanrının hatırı için, bedenini bırak, ruhunu kurtar, böylece ruhun kutsal sevgiyle sonsuza dek parlayacaktır...»

«Pöh! Köpekler!» diyerek kalktı Piyotr Vasilyeviç. «Geçen yıldan bu yana biraz geliştiğini sanmıştım, daha beter olmuşsun.»

İhtiyar adam kendini balkona attı, bu Aleksandr'ı rahatsız etti, telaşla sordu:

«Gidiyor musun? Ama, nasıl olur?»

Kibar Lukyan avutucu bir göz kırpmasıyla konuştu:

«İyidir, iyidir.»

Ama Aleksandr parlayıverdi:

«Sen de bu dünyanın gevezelerinden birisin, değersiz tohumunu eker durursun. Nedir anlamı bunun? İki kez, üç kez aleluya söyle...»

Ona gülümseyerek Lukyan da balkona çıktı, bu sırada yabancı tezgâhtara dönmüş yenik bir tavırla konuşuyordu:

«Benim ruhumun gücü onlara çok geliyor, çok! Ateşten çıkan duman gibi uçuyorlar!»

Tezgâhtar kaşlarının altından bakarak kuru bir karşılık verdi:

«Böyle şeylerden anlamam.»

Yabancı bu sözlerle gerilemişti, şapkasını çekti ve mırıldandı:

«Nasıl anlamazsın? Böyle şeyler, onlar anlaşılacak isterler.»

Bir iki dakika orada sessizce, başını arkaya atarak oturdu sonra ihtiyar adamlar onu çağırdılar üçü birlikte vedalaşmadan gittiler.

Yabancı gece birden parlayan sonra sönüveren bir şenlik ateşi gibi gelmişti bana, bu dünyayı yadsıyışıyla beni etkilemişti, kesin bir doğruluk görmüştüm onda.

O akşam uygun bir anda, onu, dükkanımızın baş patronu sessiz, kibar bir adam olan İvan Laryoniç'e anlattım. Beni dinledikten sonra konuştu:

«Kaçan biri olmalı, hiçbir şeyi kabul etmezler onlar.»

«Nasıl yaşarlar?»

«Kaçarak... bütün dünyayı dolaşarak. Onun için kaçak derler ya onlara. Dünyanın ve üzerindeki her şeyin yadsınması gerektiğini söylerler, polis onları zararlı bulur ve rahat bırakmaz.»

Yaşamım yeterince acıydı, yine de bir insanın nasıl olup da dünyadaki her şeyi yadsıyabileceğini anlayamıyordum. O zamanlar çevremde sevgili ve ilginç bulduğum birçok şey vardı, çok geçmeden kafamdaki Aleksandr düşüncesi silindi.

Ama zaman zaman, kötü anlarda, kırların arasında, yeşil bir patikada, ormanlara yönelmiş, beyaz elinin sinirli bir hareketiyle şapkasını geriye iterek görünür ve mırıldanırdı:

«Düz, dar bir patikada yürüyorum, her şeyi yadsıyorum! Bütün bağları koparıyorum!»

Onun yanında babamı görürdüm, büyükanneme düşlerinde görüldüğü gibi; elinde kayın ağacından bastonu, ayaklarının dibinde, dili dışarı sarkmış benekli köpeğiyle...

İkon atölyesi taş bir yapının iki odasıydı. Odalardan birinin üç penceresi avluya, iki penceresi de bahçeye bakardı, öteki odanın da bir penceresinden bahçe, öbüründen sokak görünürdü. Pencereleer küçük ve kare biçimindeydi, zamanla dalgalanan camlardan kışın solgun ışıkları dağılarak süzülürdü.

İki oda da masalarla doluydu, her birinde bir iki ikon ressamı eğilmiş çalışırlardı. İkonların kare tahtalarına lambaların soğuk, beyaz ışınlarını yansıtmak için tavanlardan içi su dolu cam toplar sarkardı.

Atölyenin içi sıcak ve boğucuydu. Palek'ten, Kurli'den, Mistra'dan toplanmış yirmi Tanrı ressamı vardı, hepsi de yakası açık alacalı gömlekler, bol pantolonlar giyerler, ya yalın ayakla ya da eski pabuçlarla dolaşırlardı. Ressamların başları gri bir sigara dumanı bulutıyla örtülürdü, hava yağ, vernik ve çürük yumurta kokusundan ötürü çok ağır olurdu. Ağır, katran gibi sıcak havada Vlademir'in bir halk şarkısı yükselirdi:

*«Ah, siz ne utanmaz insanlarsınız
Bıaktınız oğlanı aldattı kızı.*

Başka şarkılar da söylerlerdi, onlar da neşeli değildi ama en sevdikleri buydu. Bu uzun, sürükleyici şarkı insanın düşüncelerini, fırçanın hareketini, resim çizmeyi, azizlerin giysilerini renklendirmeyi, kemikli yüzlere acı çizgilerini eklemeyi engellemezdi. Pencereden ayyaş Gogolev'in çekiç sesleri işitilirdi, bu koca burunlu bir adamdı. Çekicinin tiz sesi, şarkının tembel akışına karışır ve insana bir ağacı kemiren bir kurtu düşündürürdü.

Bu ikonları boyamakla kimsenin ilgilendiği yoktu. Kötü yürekli biri bu ikon işini güzelliği yok edici bir biçimde ayrı ayrı işlemlere bölmüştü, bundan ötürü onu

sevmek olanaksızdı, giderek işle ilgilenmenin bile olanağı kalmamıştı. Cimri, inatçı, şaşı marangoz Panfil, türlü boyutlarda selvi ve ıhlamur ağaçları getirirdi, daha önce bunları rendeler ve yapıştırırdı, verimli Davidov onları açardı, arkadaşı Sarokin astar hazırlardı, Milaşkin aslından kopya ederek ikonu çizerdi, ihtiyar Gogolev cilalar, desenleri altına batırırdı, sonra bir kısım ressamlar da görüntüyü ve azizlerin giysilerini çizerler ve ikonları duvara dayarlardı, sonra yüz ressamları gelip görevlerini yaparlardı.

İkon köşeleri ya da mihrap için yapılmış geniş ikonları öyle yüzsüz, elsiz, ayaksız yalnızca giysileri ve zırhlarıyla görmek çok sevimsizdi. Bu pırıl pırıl boyanmış tahtalardan bir ölüm duygusu yayılırdı, onları canlandıracak yaşam yoktu, ama sanki bir zamanlar ordaymış da, mucizevi bir biçimde kaçmış yalnızca ağır, sıkıcı giysisini bırakmış gibiydi.

'Yüz' ressamlarının işi bittikten sonra, bir usta altın desenli mine işlerdi. Yazı da özel bir usta tarafından yazılırdı, ikon bitince dükkanımızın yöneticisi sessiz bir adam olan İvan Laryoniç verniklerdi.

İvan Laryoniç solgun yüzlü, ipek gibi kır sakallıydı, gri gözleri özellikle üzgün ve derin görünürdü. Kibar bir gülümseyişi vardı, ama her nedense ona gülümsemek doğru olmazdı. Ermiş Simon ikonuna benzerdi, öyle zayıf ve tükenmişti, insanların, duvarların ötesine dalgın, düşünceli gözlerle, uzak uzak bakardı.

Ben atölyede çalışmaya başladıktan birkaç gün sonra, kilise bayrağı ressamı, yakışıklı güçlü bir Don'lu Kazak olan Kapendyukin sarhoş bir halde geldi. Dişlerini gıcırdatıp, güzel, kadınsı gözlerini kısarak herkese demir yumruklarıyla vurmaya başladı. Kıvrak bedeni atölyede fare dolu bir kilerdeki kedi gibi ordan oraya atılıyordu. Şaşkın adamlar köşelere sığınıp birbirlerine bağıyorlardı:

«Vurun ona!»

'Yüz' ressamı Yevgeni Sitanov zorbayı başına bir tabureyle vurarak sersemletmeyi başardı. Kazak yere serildi, hemen havlular sardılar, bu arada o homurdanarak ısırmaya çalışıyordu. Bu Yevgeni'yi çok kızdırdı. Bir masanın üzerine sıçradı ve büzülüp Kazak'a atlamaya hazırlandı, ağırlığıyla onun göğsünü ezeceği kesindi ama o anda Laryoniç, şapkasını paltosunu giymiş yanında belirdi. Sitanov'a yumruğunu sallayarak oradakilerle sakın bir sesle konuştu:

«Onu dışarı çıkartın ve ayıltın.»

Kazak'ı dükkandan dışarı sürüklediler, sandalyeleri, masaları yerlerine koyarak, işlerine döndüler, bu arada Kapendyukin'in gücü konusunda konuşuyor ve bir gün bir kavgada öleceği tahmininde bulunuyorlardı.

Sitanov çok iyi bildiği bir iş üzerine konuşuyormuş gibi sakın bir sesle: «Onu öldürmek zordur,» dedi.

Laryoniç'e baktım ve niçin bu güçlü, kural dinlemez adamların ona istekle boyun eğdiklerini anlamaya çalıştım.

Herkese nasıl çalışacağını gösterirdi, en tecrübeli ustalar bile gönüllü olarak onun öğütlerini tutarlardı. Zamanının ve sözlerinin çoğunu Kapendyukin'e bir şeyler öğretmekle tüketirdi.

«Bir sanatçı, işte sen busun Kapendyukin. Bir sanatçı işini ömür boyu yapmalıdır, İtalyanların tarzında. Yağlı boya bir ılık tonlar grubu ister, ama senin buraya koyduğun beyaza bak, işte bunun için Bakire'nin gözleri çok soğuk, kış gibi. Yanaklar yuvarlak ve kırmızı, ama gözler uymuyor. Sonra doğru yerleştirmemişsin, biri buruna çok yakın, öteki de şakaklara kaçmış, o zaman yüzün saf ve kutsal havası yok olmuş, kurnaz, fazla bu dünyalı bir havası olmuş, Kapendyukin aklını gerektiğince işine vermiyorsun.»

Kazak onu dinlerken yüzünü buruşturur, sonra ka-

dınsı gözleriyle utanmazca gülerek, içkiden boğuklaşmış, hoş sesiyle konuşurdu:

«Eh, İvan Laryoniç, bu iş bana göre değil! Ben müzik için doğmuşum, burada bir manastırdayım oysa.»

«Eğer yeterince çalışırsan her şeyi yapabilirsin.»

«Ben bunu yapacak adam mıyım? Ben arabacı olmalıydım, bir troyka... ehl..»

Sonra ağzını açarak uzun, yabancı bir şarkı tutturdu:

*Eeeeeh, troykamı koşacağım,
Üç doru atımla,
Eeeeeh, kıvılcımlarla koşacağım
Gerçek aşkıma doğrul*

İvan Laryoniç gülümseyerek yenik düşerdi, solgun, hüzünlü burnunun üzerindeki gözlüğünü düzelterek uzaklaşırken, bir düzine ses şarkıyı alır, bütün atölyede güçlü bir ırmakta sallanıyormuş gibi şarkıyla bütünleşirdi.

*Atlar yolu çok iyi biliyorlar
Benim hanımımın evine giden...*

Çırak Paşka Odintsov yumurtaların aklarını sarılarından ayırmayı bırakır, iki elinde iki yumurta kabuğu koroya güzel sesiyle katılırdı.

Sesle arınmış, birlikte soluk alarak, içten bir coşkuyla dolarak her şeyi unuturlardı. Hepsinin gözleri kazak'ta olurdu, o şarkı söyledi mi atölyenin efendisi ve patronu olurdu. Böyle zamanlarda herkes ona dönerek kollarının hareketlerini izlerdi, o da kollarını uçacak gibi sallardı. Eminim ki birden şarkısını kesse ve «Gelin her şeyi parçalayalım!» diye bağırırsa, hepsi, patrona en bağlı ve saygılı olanlar bile, beş dakikada atölyenin altını üstüne getirirlerdi.

Çok az şarkı söylerdi, ama yabancı şarkıları hep bir zaferi ve dayanılmaz bir gücü simgelerdi. İnsanları, yürekleri ne denli kırgın olursa olsun canlandırmakta başarılıydı, o şarkı söyleyince sinirleri gerilir, güçlerinin farkına vararak, bir tek sağlam, bölünmez bir can haline gelirlerdi.

Bu şarkılar yüzünden ona imrenirdim, insanlar üzerinde ne güzel ne güçlü bir etkisi vardı! Yüreğim coşkuyla titrer, sızlayacak kadar kabarır, şarkı söyleyen insanlara ağlayarak seslenmek isterdim:

«Hepinizi de ne kadar çok seviyorum!»

Dağınık saçlı, sarışın, veremli Davidov ağzını yumurtadan yeni çıkmış bir karga yavrusu gibi açardı.

Ama böyle neşeli, yabancı şarkıları yalnız Kazak söylerdi, bunun dışında ressamı 'İnsanların katı yürekleri', 'Ah, ormanlarda, küçük ormanlarda' ya da I. Aleksandr'ın ölümü üzerine çıkan 'Aleksandr'ımız nasıl geldi görkemli bölüklerine bakmaya' gibi hüznü, uzun havalar söylerlerdi.

Atölyemizin en iyi 'yüz' ressamı Zigarov'un önerisiyle, kilise müziği yapmaya karar verildi, ama girişim gerçekten başarılıydı. Zigarov yalnızca kendi anlamlı bulduğu ahengi ister, öbürlerinin söyleyişini eleştirirdi.

Zigarov, kırk beş yaşlarında, çıplak başında çingene saçları gibi kıvrıkcık bir lüle bulunan, bıyığa benzer kalın kara kaşlarıyla zayıf bir adamdı. Sık sakalı esmer, güzel çizgili, Rus yüzüne benzemeyen yüzünü süsledi, ama kartal burnunun yanlarındaki sakallar, bir de bıyıkları hesaba katılınca gereksizleşirdi. Mavi gözleri de birbirinden farklıydı, sol gözü, belirgin bir biçimde sağdakinden büyüktü.

«Paşkal!» diye tenor sesiyle çırak arkadaşına bağırdı. «Sana şükürler olsun Tanrım. Dinleyin arkadaşlar.»

Paşka ellerini önlüğüne silerek başlardı:

«Şüüü-küür...»

«Tanrıyaaa...» diye birkaç ses katılırdı. Zigarov coşkunlukla bağıırırdı:

«Alçalt orayı, Sitanov! Sesini ruhunun derinliklerinden çıkar!»

Sitanov, bir fışının gümbürdemesine benzer bir ses çıkarırdı:

«Tan-rı-nın kö-lee-le-ri...»

«Pöh, böyle değil! Dünya sarsılsın, kapılar, pencereler kendiliğinden açılsın istiyorsun!»

Zigarov anlaşılma bir kışkırtılmayla iki büklüm olur, kaşları inip kalkar ve parmakları görünmeyen teller üzerinde dolaşırdı.

«Tanrının köleleri... anlamıyor musun?» diye anlamlı bir tavırla sorardı. «Bunu ruhunun derinliklerinde duymalısın, kabuğunda değil. Tanrıya şükredin köleler! Bunu duyamıyor musun arkadaşım?»

Sitanov kibarca açıklardı: «Biz bunu hiç gereğince yapamıyoruz, biliyorsunuz.»

«Peki, bırakalım şimdilik.»

Güçenen Zigarov işine koyulurdu. O bizim en iyi ustamızdı, bir yüzü Bizans, Fransız ya da İtalyan geleneğine göre boyayabilirdi. Laryoniç'e ne zaman bir ikon köşesi ismarlansa hemen onu çağırırdı, o böyle şeylerin uzmanıydı, Peodorov, Smolensk ve Kazan Bakireleri gibi mucize yaratan bütün ikonlar onun elinden geçirdi. Ama asıllarını inceledikçe gürültülü bir biçimde yakınırdı:

«Bizi bu asıllarla bağıyorlar, evet yaptıkları bu, bizi bağıyorlar!»

Atölyedeki durumunun önemine karşın başkalarına karşı öbürlerinden daha dürüsttü ve biz çıraklara da Pavel'e ve bana- çok iyi davranırdı. Bize sanatını öğretmek isteyen tek kişi oydu.

Onu anlamak, güçtü. Genellikle neşeli bir insan

değildi. Kimi zaman dilsiz gibi bir hafta tek laf etmeden çalışırdı. Herkese şaşkın ve uzak bir bakışla, ilk kez görüyormuş gibi bakardı. Müziğe meraklı olmasına karşın böyle anlarda sessiz durur, başkalarının şarkılarını bile işitmiyormuş gibi davranırdı. Herkes ona bakar arkasından geçerken göz kırparlardı. Orada, ikon tahtasının bir ucu dizinde, bir ucu masada oturur, ikona eğilerek, özenle kendi yüzü kadar karanlık ve uzak bir yüz çizmek için fırçasını kullanırdı.

Sonra birden belirgin ama kırılgan bir sesle seslenirdi:

«Predeçka ne demek? Eski Slavca'da geç gitmek demek; pre, önce; yani predeçka önden giden demek, bundan başka bir şey değil.»

Onun sözleri sessizlikte yankılanırken, herkes yavaşça gülümseyerek kaçamak bakışlarla onu süzerdi:

«Kuzu derisi değil kanat gerek ona...»

«Kiminle konuşuyorsun?» diye birisi sorma yürekliğini gösterirdi.

Ama o karşılık vermezdi, ne duymadığından ne de karşılık vermeye değmez bulduğundan. Sonra o bekleyen sessizlikte sözcükleri yeniden iştilirdi:

«Onların yaşamlarını bilmemiz gerek, kim biliyor bu kutsal kitapları? Ne biliyoruz biz? Yalnızca yaşamayı... kanatsız... Ruh nerede... ruh? Ben size bunu soruyorum! Asıllarına sahibiz, doğru. Ama yürek nerede?»

Bu söylenen düşünceler Sitanov'dan başka herkesin gülümsemesine neden olurdu. Hemen her zaman birisi alaylı bir havayla takılırdı:

«Cumartesi günü gidecek.»

Uzun boylu, sinirleri sağlam, kaşlarına sakallarına karşın saf, yuvarlak yüzlü Sitanov yirmi iki yaşındaydı, hüzünlü, ciddi bakışlarla köşeye bakardı.

Bir gün Zigarov'un Feodorov Bakiresinin ikonunu

bitirince masaya bırakarak yüksek, heyecanlı bir sesle bağırdığını anımsıyorum:

«Bitti, Kutsal Anne, insanların yüreklerinden akan gözyaşları bu dipsiz kadehe damlıyor...»

Sonra birinin paltosunu omuzuna atarak çıkıp meyhaneye gitti. Yaşlılar imrenerek içlerini çekerken gençler gülüşüp fısıldaştılar ama Sitanov ikonu alıp dikkatle inceledi ve:

«Elbette sarhoş olacak. Bu resimden ayrılışı için içecek. Herkes bunu anlayamaz.»

Zigarov'un patlamaları hep cumartesi günleri olurdu. Bu alkole alışmış herhangi bir işçinin sıradan davranışlarından değildi. Şöyle olurdu: Sabahleyin bir not yazarak Pavel'le gönderirdi ve yemekten önce Laryoniç'e:

«Bu gün hamama gideceğim,» derdi.

«Çok sürer mi?»

«Yok, hemen...»

«Lütfen salı güncü gibi uzatma!»

Hamamdan dönünce bir züppe gibi giyinirdi, kravat takar, ipek yeleğinin önünden uzun, gümüş kösteği görünürdü. Sonra Pavel'le beni uyararak çıkardı:

«Bu akşam atölyeyi özel olarak temizleyin, uzun masayı yıkayın, üzerini kazıyın.»

Birdenbire herkes tatil havasına girerdi. Ressamlar masaları düzenlerler, hamama koşarlar, çarçabuk yemeklerini yerler, sonra Zigarov bira, şarap ve yiyeceklerle dönerdi. Arkasından görülmemiş boyutlarda dev gibi bir kadın çıkagelirdi. Kadın öyle uzun boyluydu ki bütün sandalye ve tabureler oyuncak gibi görünür, uzun boylu Sitanov bile yanında çocuk gibi bir şey kalırdı. Yapısı iyiydi ama gerdanı çenesini aşıyordu: Bütün hareketleri hantal ve beceriksizceydi. Kırkın üzerindeydi ama, at gibi koca gözleriyle yuvarlak, anlamsız yüzü hâlâ taze ve düzgündü, küçük ağız ucuz bir bebeğin kalemle çizilmiş ağızına benziyordu. Kadın gülümsüyor

geniş, ılık elini herkese dokundurarak gereksiz şeyler söylüyordu:

«Nasılsınız? Bu gün hava soğuk. Odanız da nasıl kokuyor, boyalardan olacak. Nasılsınız?»

Ona bakmak hoş oluyordu, çünkü gür bir ırmak gibi çok güçlü ve açıktı, ama konuşunca yorucu oluyordu, hep sıkıcı gereksiz şeylerden söz etmekteydi. Ağzından bir söz çıkmadan önce yanaklarını şişiriyordu.

Gençler kıkırdaşarak fısıldıyorlardı:

«Tam sana göre bir parça!»

«Kilise direği gibi.»

Dudaklarını büzmüş, ellerini göğsünün üzerinde kavuşturmuş, semaverin arkasında herkese iyi, at gözleriyle bakarak otururdu.

Herkes ona saygılı davranırdı, gençler bile karşısında çekingen olurlardı. Bir delikanlı heybetli bedenine oburca bakar ama onun herkesi saran bakışlarıyla karşılaşınca kızarak başını eğdi. Zigarov da ona saygılı davranır, 'komşu' der, ne zaman ona masadan bir şey verse önünde eğilirdi.

Kadın tatlılıkla: «Ah, benim için rahatsız olmayın,» derdi. «Gerçekten çok rahatsız oldunuz.»

Kendisi hiç acele etmiyora benziyordu. Kolları ancak dirseklerinden hareket ettiğinden, dirseklerini yanlarına bastırırdı ve kocaman bedeninden bir taze ekmek kokusu yayılırdı.

İhtiyar Gogolev heyecandan kekeleyerek ona gönül alıcı sözler yağdırırken, kadın başını saygıyla eğerek, Gogolev'i bir din adamıymış gibi dinlerdi. Gogolev ne zaman söyleyeceklerini birbirine karıştırırsa, hemen kendi de katkıda bulunurdu:

«Gençliğimde güzel değildim, anne olduktan sonra güzelleştim. Otuzumdayken öyle bir çekicileşmişim ki kibarlar bile benimle ilgilendiler, hatta soylu bir adam bana bir arabacı ve bir çift...»

Kapendyukin o ara sarhoştı ve kendini epey da-
ğıtmıştı, ona düşmanca bakarak kaba bir tavırla sordu:
«Neye karşılık?»

«Aşkıma elbette,» diye karşılık verdi konuk kadın.
Kapendyukin, her nedense sıkılarak homurdandı:
«Aşk... aşk deyince ne anlıyorsun?»

Konuk kadın basit bir karşılık verdi: «Senin gibi ya-
kışıklı bir gencin aşk konusunda her şeyi bilmesi gere-
kir.»

Atölye kahkahayla sarsıldı. Sitionov Kapendyukin'e
dönerek mırıldandı:

«Bu aptal... Ya da daha beter. Şurası açık ki böyle
bir kadını sevmen senin için çok kötü olur»

Şarap yüzünü kızartmış şakakları terlemişti, akıllı
gözlerinde uyarıcı pırıltılar yanıp sönyordu. İhtiyar Go-
golev çirkin burnunu çekerek, uykulu gözlerini silerken
sordu:

«Kaç çocuğunuz vardı?»

«Yalnızca bir tane.»

Bir lamba masanın üzerine sarkıyordu, bir de kö-
şede sobanın ötesinde vardı. Zayıf ışıkları atölyenin kö-
şelerini karanlık gölgelerle doldurmuştu, gölgelerden
yüzü görünmeyen karaltılar bakmaktaydı. El ve yüzlerin
yerine görünen boş, gri lekeler ürkütücüydü, her
zamankinden daha çok azizler, bu karanlık odalarda
giysilerini bırakarak uçurulmuşlar gibiydi. Cam toplar
kalkmış tavana yükselmişler, orada sigara dumanları-
nın arasından mavimsi, pırıltılar saçmaktaydılar.

Zigarov masalar arasında mekik dokuyarak ev sa-
hipliği oyunu oynuyordu, çıplak başı öne arkaya eğilir-
ken, kemikli parmakları sürekli kımıltamaktaydı. Daha
da zayıflamış, kartal burnu büsbütün keskinleşmiş-
ti, ışığa karşı durunca, bu burnun uzun kara gölgesi ya-
nağına düşmekteydi.

Çınlıyan sesiyle: «Yiyin için dostlar,» demektedir.

Kadın buranın hanımıymış gibi konuşuyor ve şarkı söylüyordu:

Sevgili komşum, niçin rahatsız oluyorsunuz? Her kesin eli de var, iştahı da, kimse istediğinden çok yemez.»

Zigarov: «Eğlenin arkadaşlar,» diye coşkunlukla bağırdı. »Hepimiz tanrının köleleriyiz, arkadaşlar, Tanrıya şükürler olsun'u söyleyelim.»

Şarkı başarısızdı. Çünkü herkesin dili içki ve yemekle peltekleşmişti. Kapendyukin akerdeonu aldı, genç Viktor Salatin de tef çalmaya başladı, tef'in zillerinden oynak bir ses çıkıyordu.

Zigarov: «Bir rus stepi oynayalım! Haydi komşu lütfen!» önerisinde bulundu.

«Ah ben mi?» diye kadın içini çekerek ayağa kalktı.

«Ne kadar rahatsız oluyorsunuz!»

Salonun ortasına gitti ve saat kulesi gibi dimdik durdu. Geniş, kahverengi bir eteklik, sarı patiska bir buluz giymişti, başında kırmızı bir örtü vardı.

Akordeon canlı bir parça çalmaya başladı, tef ağır ve sıkıcıydı, dinlemek hoş değildi, sanki bir akıl hastası ağlıyor, hıçkırıyor ve başını duvarlara vuruyordu.

Zigarov dans etmesini bilmiyordu. Yalnızca ayaklarını sürüklüyor, parlak çizmelerinin topuklarını kuvvetle vuruyor, küçük adımlar atıyordu. Sanki ayakları onun değildi, bedenini korkunç bir biçimde, örümcek ağına düşmüş eşek arısı ya da balık ağına düşmüş gibi, eğip bükmekteydi. Doğrusu dokunaklı bir görüntüsü vardı. Ama herkes, sarhoşlar bile, onun çırpınmalarını dikkatle izlemekteydiler, gözleri ona yapışmış gibiydi. Birden bir şey onu afallattı, bağırdı ve gözlerini kapadı. Yeniden gözlerini açtığında üzüntüden bitmiş görünüyordu. Yumruklarını sıkarak kadına yöneldi, diz çöktü, ateşli bir gülümsemeyle kaşlarını kaldırdı.

Kadın ona baktı, coşkunluğuna gülümsedi ve tatlılıkla uyardı:

«Kendini yıpratacaksın, komşu!»

Kadın gözlerini kapamaya çalıştı, ama o üç kapiklik bir metelik büyüklüğündeki gözleri bir türlü kapanmıyor, sadece yüzü sevimsiz kırışıklıklarla doluyordu.

O da beceriksizce dans ediyordu. Yalnızca kocaman bedenini yavaşça sallıyor ve gürültüsüzce oradan oraya sürüklüyordu. Sol elinde düşecek gibi tuttuğu bir mendil vardı, sağ eli de kalçasında dururken, büyük bir testi andırırdı.

Zigarov bu anıtın çevresinde dönerken yüzünü karmaşık heyecanlar gölgelendirirdi. Sanki burada dans eden bir kendisi değildi de on adam vardı, hepsi de değişik kişiliklerde... biri çekingen ve dürüst, biri huysuz ve kabadayı, üçüncü kendisine kabadayıca davranılmış biri, öyle ki kocaman, itici kadından uzaklaşmaya çalışırken küçük çığlıklar atıyor. Birdenbire başka biri belirdi, dişlerini göstererek yaralı bir köpek gibi kıvranıyordu. Bu pis dans beni ezdi ve askerlerin, aşçıların çamaşırcıların ve köpeklerin çiftleşmelerini anımsattı, kötü anılar tiksintiyle aklıma geldi.

Sidorov'un sakın bir tavırla söylediği şu sözleri düşündüm:

«Bu konularda herkes yalan söyler. Utanırlar, çünkü hiçbirisi gerçekten sevmez, bunu eğlence için yaparlar ancak.»

«Herkesin böyle şeylerde yalan söylediğine» İnanmak istemiyordum. Kraliçe Margot yalan söyler miydi hiç? Kesinlikle Zigarov da yalan söylemezdi. Sitanov'un bir sokak kadını sevdığını biliyordum, kadın ona kötü, utandırıcı bir hastalık aşılamıştı, ama o bu yüzden kadını dövmemişti, oysa arkadaşları böyle yapmasını önermişlerdi; ama yine de Sitanov, ona bir oda tutmuştu, doktora götürüyor ve ondan özel bir sevgiyle ve çekimle söz ediyordu.

İri yarı kadın hâlâ orada sallanıyordu, yüzüne bir gülümseme kondurmuştu, mendili de elindeydi. Zigarov hâlâ karşısında sıçramaktaydı. Onlara bakarken düşündüm: Tanrı'yı aldatan Havva bu at'a benziyor muydu acaba? Ondan nefret etmeye başlamıştım.

Yüzü olmayan ikonlar karanlık duvarlardan bakmaktaydılar, karanlık gece pencereleri bastırıyordu atölyenin boğucu havasında lambaların ışığı da ölgünleşmişti. Ayak seslerinin, insan mırıltılarının arasında, musluktan bulaşık tasına damlayan suyun şıpırtısını işitebiliyordum.

Bu kitaplardaki yaşamdan ne kadar başkaydı! Ne kadar korkunç bir ayrılık vardı arada! Çok geçmeden herkes sıkıldı. Kapendyukin, Salatin'in eline tutuşturarak bağırdı:

«Gel, bir şeyler çalalım!»

Vanga Tsiganok gibi dans ediyordu, sanki havada uçmaktaydı. Sonra Pavel Odintsov ve Sorokin de usta çevik adımlarla katıldılar. Veremli Davidov bile havaya girmişti yalnız toz, duman, votka ve sosisin ham deriye benzeyen kokusu onu öksürtmekteydi.

Böyle dans ederek şarkı söyleyerek, bağırarak iyi bir zaman geçirdiklerini birbirlerine kanıtlamaya çalışıyor hem de bir canlılık ve dayanıklılık sınavı uyguluyor gibiydiler.

Artık iyiden iyiye kafayı bulan Sitanov oradan oraya dolaşarak ağlamaklı bir yüzle:

«O nasıl böyle bir kadını sevebilir?» diye soruyordu.

Laryoniç kemikli omuzlarını silkerek karşılık verdi: Omuzları silkerek karşılık verdi:

«Hiç de başkalarından daha kötü değil, hem sana ne?»

Ama az sonra haklarında konuştukları çift ortadan yok oldu. Biliyordum, Zigarov atölyeye iki üç gün için-

de dönerdi. Hamama gittikten sonra bir iki hafta köşesinde sessiz, önemli uzak bir tavırla çalışmasını sürdürdü.

Sitanov, hüzünlü, ela gözlerini atölyede gezdirerek «Gittiler mi?» diye sordu. Pek genç göstermeyen bir yüzü vardı, çok yakışıklı olmamasına karşın gözleri sevimli ve temiz bakışlıydı.

Bana karşı tavrı dostçaydı, bunun için şiir defterime teşekkür etmem gerekir. Tanrıya inanmazdı, tanrıya inanan ve onu seven Laryoniç'ten başka, burada kimseye bu konuyu açıklamak kolay değildi. Herkes Tanrıdan patronlarını istemeyen işçiler gibi alaycı bir havayla, inançsızca söz ederdi. Ama yemekte hiç ses çıkarmamaktan ya da yatarken dua etmekten de geri kalmazlardı. Üstelik hepsi de pazarları kiliseye giderlerdi.

Öte yandan Sitanov bunların hiçbirini yapmadığından Tanrısız sayılırdı.

«Tanrı manrı yoktur,» derdi:

«Öyleyse bu kadar şey nereden çıktı?»

«Bilmiyorum.»

Bir gün ona dedim ki:

«Nasıl Tanrı olmayabilir?»

«Görmüyor musun. Tanrı yükseklik demektir,» karşılığını verdi. Uzun kolunu yukarı kaldırdı, sonra yere indirdi: «İnsan alçaklıktır. Öyle değil mi? Ama denir ki: 'Tanrı insanı yarattı.' Gogelev'i kim yarattı, o kimin düşüncesinde yaratıldı?»

«Bu beni şaşırtmamıştı. Sarhoş, aşağılık Gogelev yaşına karşın kendi kendini cinsel doygunluğa eriştirirdi. Büyükanneimin kız kardeşini, Yermokin'i ve Vyatkalı askeri de anımsadım. Bu insanlarda Tanrının aklının ne gibi izleri bulunabilirdi?»

«İnsanlar domuzdur,» dedi Sitanov ama hemen beni avutmaya çalıştı:

«Üzülme, Maksimîç, aralarında iyiler de vardır, gerçekten vardır.»

Onunla kendimi rahat hissederdim. Bilmediği şeyleri içtenlikle kabul ederdi!.. «Bilmiyorum,» derdi, «bunu hiç düşünmemiştim.»

Bu çok alışılmadık bir şeydi. Bütün tanıdıklarım her şeyi bildiklerini kabul ederler ve hiç ikirciklenmeden herhangi bir konuda rasgele atıp tutarlardı.

Defterinde ruhu kanatlandıracak şiirlerin yanısıra insanın yüzünü kızartacak dizeler de bulunmasını yadırgardım. Ben ona, Puşkin'den söz ettiğimde, defterindeki Gavriliada'yı gösterirdi:

«Puşkin mi? Onu ciddiye alma. Ama Benediktov.. Maksimîç. Dikkat etmen gereken biridir ol»

Gözlerini kapayarak yumuşak bir sesle okurdu:

Dokun güzel göğsüne

Bu güzel hanımın...

Nedense özellikle onu coşturan üç dize vardı, onları sevinçli bir gururla okurdu:

Kartalın keskin bakışı da

Bu kızgın kapıları delip

Onun yüreğini göremez

«Anlıyor musun?»

Onun bu kadar hoşuna giden o bir türlü anlayamadığım şeyin ne olduğunu sormaya utanırdım.

Atölyedeki işlerim çok değildi. Sabahları herkesten önce kalkıp, ressamalara semaverî yakmam gerekiyordu. Onlar mutfakta çay içerlerken, Pavel'le odaları temizler, karışık renkler elde etmek için yumurtaların sarılarıyla beyazlarını ayırırdık, sonra ben çarşıdaki dükkana giderdim. Akşamları boya karıştırmam ve ustaları çalışırken gözlemem gerekirdi. Önceleri onları büyük bir ilgiyle gözlerdim, ama sonraları bu adamların çoğunun parçalara ayrılmış işlerden hoşlanmadıklarını ve dayanılmaz bir can sıkıntısı çektiklerini anladım.

Yapacak çok az işim olduğundan akşamları ressamalara, gemideki yaşantımı ya da kitaplarda okuduğum öyküleri anlatırdım, farketmeden atölyede özel bir yerim olmuştu, okuyucu anlatıcı denilen biriydim artık.

Çok geçmeden anladım ki bu adamların hiçbiri benim gördüklerimi görmemiş, yaşadıklarını yaşamamışlardı. Çocukların da çoğu içlerinin küçük kafesine kapanmışlardı, o zamandan beri de değişen bir şey olmamıştı. İçlerinden yalnız Zigarov Moskova'da bulunmuştu, hep önemli bir tavırla kaşlarını çatarak bundan söz ederdi:

«Moskova adamın gözünün yaşına bakmaz. Orada gözlerini açman gerek.»

Öbürlerinin hiçbiri Şuya ya da Vladimir'den öteye gitmemişlerdi. Kazan'ın adı geçse bana sorarlardı:

«Orada çok Rus var mı? Kilise de var mı?»

Onlara göre Perm Sibiryâ demekti, Sibiryâ'nın Uralların ötesinde olduğuna inanamazlardı.

«Ural balıklarını Hazar denizinden getirmezler mi? O zaman Uralların deniz üstünde olmaları gerek!»

Bazen, İngiltere'nin Okyanusun ötesinde olduğunu, Bonapart'ın Kaluga soylularından bir aileden geldiğini söylediklerinde, benimle eğlendiklerini sanırdım.

Onlara gözlerimle gördüğüm şeylerden söz ettiğimde bana güçlkle inanırlardı, ama karışık, tüyler ürpertici öyküler dinlemekten hoşlanırlardı. Yaşlılar bile hayali, gerçeğe yeğlerlerdi. En uydurma masalları, en inanılmaz durumları can kulağıyla dinlediklerini görebiliyordum. Genellikle gerçekle ilgilenmezlerdi. Hepsi geleceğe istekle bakarlar, yaşanan anın çirkinliğini ve yoksulluğunu böylece unutmak isterlerdi.

Gerçek ve hayal arasındaki çelişkilere karşı keskin bir sezgim olduğundan onların bu durumu beni çok şaşırtıyordu. İşte burada önümde gerçek insanlar vardı, ama kitaplarda onlara benzer kimse bulamıyordum, ne Sumuriler, ne ateşçiler, ne Yakovlar, ne Zigarovlar, ne Natalya gibi çamaşırcı kadınlar vardı.

Davidov'un sandığında Golitsinki'nin öykülerinden oluşan yıpranmış bir eser, Bulgarin'in İvan Viziynkin'i ve Baron Brembeus'un bir cildi vardı. Bütün bu kitapları resamlara okudum, çok hoşlandılar.

Laryoniç: «Okuma gürültü ve tartışmayı kaldırır, iyi bir şeydir,» diye görüşünü açıklıyordu.

Kitap aramaya başladım, ne bulursam onlara okuyordum. Unutulmayacak akşamlardı, atölye bir gece yarısı, sessizliğiyle dolardı, cam toplar tepemizden soğuk, beyaz yıldızlar gibi sarkardı, ışınları masalara eğilmiş çıplak ya da dağınık saçlı bayları aydınlatırdı, sakın, düşünceli yüzler görürdüm, arasıra birisi yazarı ya da kahramanı övmek için bir söz söylerdi. Bu ürkek, dikkatli insanlar gündüzki kölelere çok az benzerlerdi. Böyle anlarda onları çok severdim, onlar da bana yakınlaştıklarını hissederlerdi. Yerimi bulmuş gibi olurum.

Bir gün Sitanov: «Bu kitapları okuyunca insan ilkbaharda ilk kez pencereleri açmış da içeri taze hava dolmuş gibi oluyor,» dedi. Hiçbir kitaplığa üye değildik, zaten hiç kimse de düşünmemişti, ama ben kitap bul-

makta güçlük çekiyordum. Bu işi, herkesten kitap isteyerek yürütüyordum, dilenci gibi. Bir gün itfaiye amiri bana bir Lermantov cildi verdi. Bu kitabı okumak benim için şiirin gücünün ve insanlık üzerindeki yüce etkisinin canlı bir gösterisiydi.

Şeytan'ı daha ilk okumaya başlamıştım ki Sitanov'un bir kitaba, bir yüzüme baktıktan sonra fırçasını bırakıp, uzun kolları dizlerinin arasında, sandalyesini gıcırdatarak bir ileri bir geri sallandığını anımsıyorum.

Laryoniç işini bir yana koyup, benim okumakta olduğum Sitanov'un masasına gelmiş ve «Yavaş kardeşler» demişti. Şiir beni acıyla kendimden geçirmişti, sesim titriyor, gözyaşlarımın arasından dizeleri güçlkle okuyabiliyordum. Ama daha çok odadaki yavaşlamış, sıkıngan kımıldıdan etkilenmişim, sanki çevremdeki her şey ağırlaşmıştı ve güçlü bir çekim bu insanları bana çekiyordu. Birinci bölümü bitirdiğimde, hemen hemen bütün ressamalar, birbirlerine sokulmuş, omuz omuza vermiş, masanın çevresindeydiler.

Zigarov başımı kitaba iterek: «Oku, oku,» diyordu.

Cildi bitirince, başlığı okudu, kitabı koltuğunun altına aldı ve:

«Bunu bir daha okuman gerekecek. Yarın. Ben kitabı saklarım,» dedi

Yürüdü Lermantov'u masasında bir çekmeceye kilitledi ve yine işine koyuldu. Atölyeyi bir sessizlik kaplamıştı, insanlar yavaş yavaş işlerine döndüler. Sitanov pencereye yöneldi ve orada kıpırdamadan durdu, başını cama dayamıştı. Zigarov fırçasını bırakarak sert bir sesle:

«İşte benim de yaşama dediğim bu, Tanrının köleleri... Öyle gerçekten!» dedi.

Omuzlarını silkti, başını eğdi ve konuşmasını sürdürdü:

«Şeytanın resmini bile yapabilirim, karanlık, tüylü

bir beden, ateş rengi kanatlar, yüz, ayaklar ve eller soluk mavi, mehtaplı bir gecede yağan kar gibi.»

Yemeğe kadar taburesinde alışılmamış bir sabırsızlıkla kıvrandı durdu, parmaklarını masaya vurarak, şeytan, Havva, kadınlar, cennet ve azizlerin nasıl günaha girdikleri konusunda anlaşılmasın bir şeyler mırıldanıyordu.

«Bunların hepsi doğrudur!» diye onaylıyordu. «Eğer azizler günahkâr kadınlarla günah işledilerse, kesinlikle şeytan saf bir ruhu aldatmaktan gurur duyar.»

Hiç kimse karşılık vermedi, belki de hepsi, benim gibi, konuşmak istemiyorlardı. İstemeyerek çalışıyorlardı, bir gözleri saatteydi, dokuz olunca herkes hemen işini bıraktı.

Sitanov ve Zigarov avluya çıktılar, ben de onlara katıldım. Orada, Sitanov yıldızlara bakarak şöyle dedi:

*«Kervanlar geçiyor
Bulutlu boşluklardan.»*

«Böyle sözcükler bulmayı düşündün mü?»

Zigarov keskin soğuktan titreyerek konuştu:

«Hiç bir sözcük anımsamıyorum. Hiç bir şey aklımda kalmadı, ama her şeyi görüyorum. Garip şey, bir insanın seni şeytana acındırması! Kendin için ona acıyorsun, değil mi?»

«Evet sen de...» diye aynı düşüncede olduğunu belirtti Sitanov.

Zigarov unutulmaz bir sesle konuştu: «İnsan olmanın ne demek olduğunu gör!»

Girişte, beni uyardı:

«Dükkanında kimseye bu kitaptan söz etme, Maksim. Kesinlikle yasak kitaplardan.»

«Sivincim sonsuzdu, demek bu papazın bana günah çıkartırken sorduğu kitaplardandı!»

Yemek sessiz geçti, her zamanki gürültü ve konuşmalar yoktu. Şaşılacak bir şey olmuş da herkes onu düşünmek istiyor gibiydi. Yemekten sonra, herkes çekilince Zigarov kitabı çıkardı ve bana:

«Şunu bir kez daha oku. Yavaş yavaş, acele etmeden,» dedi.

Birkaç adam sessizce yataklarından kalktılar, çömelerek masanın çevresinde bağdaş kurdular.

Bir kez daha okuduktan sonra Zigarov masaya parmaklarıyla vurarak konuştu!

«Bu da sana göre yaşayış! Ah, şeytan, şeytan... Böyle bir şey sana nasıl yapılır, kardeş?»

Sitanov, onu zevk ve heyecanla güldüren dizeleri okumak için omzumun üzerinden eğilmişti:

«Bunları defterime çekeceğim,» diyordu.

Zigarov kalkıp kitabı masasına koydu ama birden duraladı ve incinmiş, uyarılmış bir sesle konuşmaya başladı:

«Kör köpekler gibi yaşıyoruz, ne için? Hiç biri yok, ne şeytan ne de Tanrı istemiş bizi. Bize Tanrının köleleri mi diyorsunuz? İbrahim köleydi, ama Tanrı onunla konuştu. Musa'yla konuştu. Ama biz kimin kullarıyız?»

Kitabı çekmeceye kilitledi ve giyindi, Sitanov'a:

«Meyhaneye geliyor musun?» dedi.

Sitanov sakın bir tavırla karşılık verdi: «Sevgilimi görmeye gidiyorum.»

Onlar gidince, yine Pavel Odintsov'un yanına uzandım. Bir süre çırpınarak hızlı hızlı soluk aldıktan sonra, birdenbire içini çekerek sessizce ağlamaya başladı.

«Ne oldu?»

«Onlara üzülüyorum» dedi. «Aşağı yukarı dört yıldır birlikteyiz, onları iyi tanırım.»

Ben de bu insanlara acıyordum. Bir süre uyanık uzanarak, fısıltıyla onların her birinin içindeki iyilikten,

incelikten söz ettik, çocukça acıamamızı derinleştiren başka nitelikleri bulup çıkardık.

Pavel Odintsov'la çok çabuk arkadaş olduk, sonra o birinci sınıf bir usta oldu, ama mesleğinde uzun zaman kalmadı. Otuz yaşındayken ünlü bir sarhoş olmuştu. Bir süre sonra onu Moskova'da Kitrov Pazarında ağır ağır yürürken gördüm. Çok geçmeden de tifüsten öldüğünü öğrendim. Ömrüm boyunca kaç tane iyi insanın, böyle kötü nedenlerle öldüğünü anımsamak korkunç bir şey. İnsanlar her yerde yıpranırlar ve ölürler. Doğaldır bu ama hiçbir yerde Rusya'da olduğu kadar çabuk ve akılsızca yıpranmazlar.

O zamanlar Pavel benden iki yaş kadar büyük yuvarlak kafalı bir çocuktuk. Eli çabuk ve akıllı olmasının yanısıra dürüsttü ve sanat yönünden yetenekliydi. Kedi, köpek ve kuş resimleri çizmekte ustaydı, ressamlarımızın zekice karikatürlerini yapardı, hep de tüylü dostların görünüşünde: Sitanov bir bacağına tünemiş yaşlı bir ağaçkakandı? Zigarov, ibiği sarkmış, tüysüz bir horoz, hasta Davidov da hüzünlü, küçük bir kara başlı martıydı. En iyi karikatürü ihtiyar oymacı Gogolev'inkiydi, onu koca kulaklı, koca burunlu, her birinde altı parmak olan incecik ayaklı bir yarasa olarak yapmıştı. Yuvarlak, karanlık yüzünde, gözleri beyaz daireler gibi parlıyor, yumuşak görünüşlü göz bebekleri de, bakışlarına, kurnaz, alçakça bir anlam veriyordu.

Karikatürleri görünce ressamlar hiç darılmadılar, ama herkes Gogolev'inkini iğrenç buldu ve o anda sanatçıyı uyardılar:

«En iyisi sen bu resmi yırt, ihtiyar adam görürse senin için iyi olmaz.»

İhtiyar adam pis, iğrenç ve her zaman sarhoş olmasına karşın görülmedik biçimde dindar, kötülükten usanmayan biriydi; ayrıca patronunun yeğeniyle evlendirmeyi tasarladığı ve bu yüzden kendini kuruluşun ve

bütün çalışanlarının başı sayan tezgâhtarın hizmetinde bir dedikoducuydu. Herkes ondan korkar ve nefret ederdi, bu yüzden Gogolev'den de korkuyorlardı.

Pavel, tek isteği Gogolev'in rahatını kaçırmakmış gibi hemen onu buldu. Pavel'le düşüncelerimiz birdi, herkes bizim çabalarımızla eğleniyor, oyalanıyordu ama bu çabalar biraz acemice ve sertti. Ama ressamlar yine de:

«Dikkat edin arkadaşlar. Hamamböceği Kuzma bir anlarsa!» diyorlardı.

'Hamamböceği Kuzma' tezgâhtarın atölyedeki takma adıydı.

Ama biz bu uyarılara kulak asmadık. Çoğu zaman oymacının yüzüne uyurken boya dökerdik, bir gün yine sarhoşken onun o sünger gibi burnunu yaldızladık. Üç günde gözeneklerini tıkayan altın yaldızını çıkaramadı. Ama biz ne zaman ihtiyar adamı kızdırsak, gemi ve küçük Vyatkalı asker gelirdi aklıma, bilincim bana rahat vermezdi. Yaşına karşın Gogolev bizi çok zaman nöbetimizin dışında yakalar ve döverdi. Her dayaktan sonra bir de patrona şikâyet ederdi.

O da sarhoşluğu alışkanlık haline getirmişlerdendi, bundan ötürü her zaman neşeli ve iyiydi. Tombul elle-riyle masaya vurarak ve bağırarak bizi korkutmaya çalışırdı:

«Yine ne yaptınız, şeytanlar! O yaşlı bir adam, onu saymanız gerekir! Onun şarap bardağına kim bu mürekkebi koyan?»

«Biz yaptık.»

Patron göz kırpardı.

«Aman Tanrım, bir de kabul ediyorlar, küçük maskaralar sizi! Yaşlılara saygı gösterilmesi gerektiğini bilmiyor musunuz?»

Bizi kovalar ve o akşam tezgâhtara söylerdi:

«Ne oluyor, nedir bu?» derdi tezgâhtar sertçe. «Ki-

tap okuyorsunuz, İncil'i bile, hâlâ yanlış davranıyorsunuz. Dikkatli olun, kardeşler!»

Patron yalnız bir ruhtu ve çok duygusaldı. Bazen içkiyi çok kaçıınca pencereye oturur bir şarkı tutturdud:

*Kimse derdime aldırmıyor
Kimse üzüntümü bilmiyor
Kimse beni sevmiyor, kimse acırmıyor,
Kimse beni kurtarmaya kalkmıyor.*

Derin derin soluk alarak yaşının etkisiyle titrekleşmiş sesiyle ağlardı: «Ooo-o-o-o!»

Bir gün onu elinde bir süt şişesiyle aşağı inerken gördüm. Birdenbire dizleri büküldü ve yere yığıldı, merdivenlerden aşağı yuvarlanmaya başladı, süt şişesi gerilmiş ellerinden kurtuldu, üstüne döküldü, patron şişeye bağıırıyordu:

«Bak nasıl kayıyorsun, seni şeytan seni!»

Şişman değildi ama yumuşak ve gevşek bir bedeni vardı, fare tuttuğu günler çok gerilerde kalmış yaşlı bir kediyi andırıyordu, artık hantallaşmış, yatıp eski günleri anımsamaktan başka bir şey yapamayan bir kediyi...

«Hımm,» diye Sitanov kaşları çatarak söylenirdi. «Bu eskiden büyük bir işti ve burası da güzel bir atölyeydi, başımızda akıllı bir adam vardı. Ama şimdi her şey köpeklerin eline geçti, bütün armağanlar Hamamböceği Kuzma'nın kucağına akıyor. Biz nasıl çalıştık! Meğer ona çalışmışız. Bunlar insanın içinde bir şeyin kopması için yeterli, o zaman da bütün istediğin işi bırakıp, çatıya çıkarak, yaz boyunca yatıp gökyüzüne bakmak oluyor.»

Pavel Odintsov, Sitanov'un düşüncelerinden korkardı. Büyüklerin tavrıyla bir sigara tütürerek Tanrı,

sarhoşluk, kadınlar ve işin yararsızlığı üzerine felsefe yapardı: kimileri bütün zamanlarını, başkalarının değerlerini bilmeden yok edecekleri şeyleri yapmakla geçiriyorlardı.

Böyle anlarda keskin, sevimli, küçük yüzü olduğundan daha yaşlı görünür ve çizgilerle dolardı. Çoğu zaman böyle düşünceler ona yerde yatağının üzerinde otururken gelirdi, kollarıyla dizlerini kavrar, gözleri kış gökyüzündeki, pencereden gördüğü yıldızlarda ve karın ağırlığıyla eğilmiş sundurmanın damında dalar giderdi.

Ressamlar horlarlar ve uyku arasında sayıklarlar, birisi korkulu düş gördüğünde homurdanırdı, Davidov tepedeki yatağında ömrünün son günlerini de öksüreerek tüketti. Köşede 'Tanrının köleleri' Kapendyukin, Sorokin ve Perşin uyku ve sarhoşluktan sızmış yan yana kıvrılırlardı. Duvarlardan yüz­süz, elsiz, ayaksız ikonlar bakarlardı. Yağ, çürük yumurta ve döşemedeki çatlaklara dolmuş çamurun iğrenç kokusu insanın soluğunu tıkar­dı.

«Onlara nasıl da acıyorum!» diye Pavel fısıldadı. «Ah, Tanrım!»

Ben de bu acının baskısıyla eziliyordum. Söylediğim gibi ikimiz de bu adamları seviyorduk, iyi insanlardı ama sürdükleri yaşam kötüydü, onlara yaraşmıyordu ve dayanılmaz biçimde sıkıcıydı. Büyük perhiz çanları acı acı çaldığında, esen kış rüzgârları evleri, ağaçları ve yeryüzündeki her şeyi sarsıp, bağırtıp, ağlattığında, hü­zün atölyeye kurşun bir perde gibi inerdi, o zaman res­sam­lar sıkıntıdan boğularak meyhanelere ya da votka gibi unutmalarına yardımcı olan kadınların kollarına itilir­lerdi.

Böyle akşamlarda okumanın da bir yararı olmazdı, Pavel'le ben başka avunma çareleri arardık. Yüzü­müze boya ve kurum sürer, kanatlar sakallar takar, kendi buluşumuz olan çeşitli güldürüler oynardık, sıkın-

tıyla kahramanca çarpışır, insanları gülmeye zorlardık. 'Büyük Petro'yu Bir Asker Nasıl Kurtardı'yı anımsadım ve öyküyü konuşma biçimine çevirdim. Davidov'un tepedeki yatağına çıkarak oyunu sahneledik, hayalî işveçlilerin kafalarını neşeyle keserken, izleyicilerimiz kahkahayla gülüyorlardı.

Ressamlar özellikle Çin Şeytanı Tsingi-yu-tong'un destanından hoşlanıyorlardı. Paşka, iyilik etme düşüncesine kapılan talihsiz şeytanı oynuyordu, ben ise her şeyi oynuyordum: her iki cinsten kişileri, eşyaları, İyi Ruh'u giderek Çin Şeytanının başarısız bir iyilik girişiminden sonra büyük bir üzüntüyle oturup üzerinde dinlendiği taşı bile...

Seyircilerimiz güldüler, insanların ne kadar kolaylıkla eğlendiklerini anlamak beni acılı bir şaşkınlığa düşürdü.

«Ah, soytarılar, maskaralar!» diye bize bağıryorlardı.

Ama biz oynadıkça, bu insanların neşeden çok hüzüne yatkın olduğu düşüncesi doğrulandı.

Neşe aramızda hiçbir zaman uzun ömürlü olmuyordu, kendiliğinden doğmuyordu ama sıkıntılı Rus'un yürek ağrısına bir ilaç diye büyük bir çabayla yaratılıyordu. Kendi yaşamı olmayan bir neşede güvenilir bir yan yoktur, zaten yaşama isteği de yoktur, böyle bir neşe yalnız hüznünlü günleri ısıtmak için gelir.

Çok zaman Rus neşesi umulmadık ve görülmedik bir biçimde acımasız bir drama dönüşür. Bir dansın ortasında, dans eden kendini bağlarından kurtulmuş hissetse de, birden içindeki hayvan uyanır ve o hayvansal şiddetiyle herkesin her şeyin üstüne saldırır, kükrer, parçalar, yıkar...

Dış etkilerle yaratılmış bu zoraki neşe, beni öyle kızdırırdı ki bir kendini unutma çılgınlığı içinde, o anda imgelemim neler kuruyorsa oynardım. Bu insanların

içinde özgür, kendiliğinden bir neşe doğmasını istemem ne kadar umutsuzdu! Çabalarım büsbütün başarısız sayılmazdı, ressamlar övüyorlar ve hayranlık gösteriyorlardı, ama benim dağıttığımı sandığım hüznü yeniden toplanıyor eskisi kadar kalın, ağır bir tabaka oluşturunca.

Sessiz Laryoniç kibarca konuşurdu:

«Sen ne küçük bir maskarasın! Tanrı seni korusun!»

«Gerçekten insanı rahatlatıyor!» diye Zigarov sağlamlaştırırdı. «Niçin bir tiyatroya ya da sirke katılmıyorsun? Çok iyi bir soytarı olursun.»

Atölyedekilerden yalnız Kapendyukin ve Sitanov tiyatroya giderlerdi, sonraları Yuletid ve Sorovedit de gitmeye başladılar. Büyük ustalar onlara bu günahlarından arınmaları için kutsal sularda yıkanmalarını öğüttiler. Sitanov bana hep:

«Bırak bu işleri de sanatçı ol,» derdi.

Sonra bana Yokoflev'in Yaşamı'ndan, Sanatçı'dan acıklı parçalar anlatırdı.

«Sen de böyle yaşayabilirsin!»

Marie Stuart'ı anlatmayı severdi, ona 'Dişi Tilki' derdi, bir de İspanyol Soylu'suna karşı özellikle hayrandı.

«Don Sezar de Bazan soyluların soylusuydu, Maksimiç. Gerçekten eşsizdi!»

Kendisinde de İspanyol Soylu'sundan bir şeyler vardı. Bir gün üç itfaiyeci saat kulesinin karşısındaki alanda bir köylüyü dövmüşlerdi. Kırk kişi kadar toplanmış izliyor ve itfaiyecileri tutuyorlardı. Sitanov kavgaya karıştı, uzun kollarıyla saldırganlara vurdu, köylüyü çekip aldı, kalabalığa bağıırıyordu:

«Alın götürün bunu!»

Kendi bir yere gitmedi, üçe karşı bir kavgaya devam etti.

İtfaiye binası çok yakındı, itfaiyeciler rahatça yardım isteyerek, Sitanov'u dövdürebilirlerdi. Neyse ki böyle yapacaklarına tabana kuvvet kaçtılar.

Sitanov arkalarından: «Köpekler!» diye bağırdı.

Pazarları gençler, Petropavlosk Mezarlığının ötele-
rinde düzenlenen, Sağlık Tugayı ile çevredeki köylüler
arasındaki boks maçlarına giderlerdi. Tugayın ünlü bir
boksörü vardı: küçük kafalı, üzgün bakışlı bir Mordov-
yalı. Taraftarlarının karşısına bacaklarını açarak ve ha-
reketli gözlerini pis yenlerine silerek çıkar ve rahat bir
tavırla seslenirdi:

«Gelecekseniz gelin, ben üşütmeden!»

Kapendyukin hep onunla bizim tarafımızdan dövü-
şürdü ama her zaman da Mordovyalının daha iyi ol-
duğu gerçektir.

Kapendyukin kızgın bir sesle bağıırırdı: «Ne işe ya-
rarım ben şu adamı yenemezsem?»

Sonunda bu, yaşamının tek amacı oldu çıktı. Sıkı
bir eğitime girdi: İçkiyi bıraktı, daha çok et yemeye baş-
ladı, yatmadan önce her akşam karla bedenini oğdu,
kaslarını geliştirmek için kırk kiloluk ağırlıklarla haç çı-
kardı. Ama bunların hiçbirinin yararı olmadı. Sonunda,
eldivenlerinin içine kurşun parçaları dikerek Sitanov'a
övündü:

«Bu Mordovyalının canına okuyacağım!»

«Çıkar onları, seni oyundan atarım!» diye Sitanov
onu sertçe uyardı.

Kapendyukin, onun böyle bir şey yapacağına inan-
madı, ama tam karşılaşmadan önce Sitanov birdenbire
Mordovyalıya seslendi:

«Biraz bekle, Vasili İvanoviç! Önce Kapendyukin'le
ben dövüşeceğim!»

Kazak kızardı ve bağırdı:

«Ben seninle dövüşmüyorum! Defol buradan!»

Sitanov ilerlerken ona zorlayıcı bakışlarını dikerek:
«Evet, dövüşüyorsun,» dedi. Kapendyukin bir dakika

duraksadı, sonra eldivenlerini çıkardı, ceketinin göğsüne soktu ve çabucak uzaklaştı.

Bu iki taraf için de beklenmedik ve çirkin bir şeydi, saygıdeğer görünümlü bir adam öfkeyle Sitanov'a söylendi:

«Bu kurallara aykırı, arkadaş herkesin geldiği bir karşılaşmada özel sorunlar işe karıştırılmaz.»

Her iki taraftan insanlar Sitanov'a bağırırmaktaydılar, o uzun süre sessiz kaldı, sonra saygıdeğer görünümlü adama döndü:

«Peki, ya ben bir ölümü önlediysem?»

Saygıdeğer görünümlü adam hemen anladı, şapkasını bile çıkardı ve:

«Bu durumda size bizim tarafımızdan teşekkürler...» dedi.

«Yalnız bu konuda konuşmasanız lütfen.»

«Niye konuşayım? Kapendyukin az bulunur bir dövüşçüdür, her zaman yenilmek de kimin olsa sinirlerini bozar, bunu anlarız. Ama bundan sonra, karşılaşma başlamadan onun eldivenlerine bakacağız.»

«Bu sizin işiniz.»

Saygıdeğer görünümlü adam gittikten sonra, bizim taraf Sitanov'a sitem etmeye başladı.

«Niçin bunu yaptın, aptal? Kazak onu yenecekti, şimdi yenilen yine biz olduk.»

Uzun zaman ona bu yüzden takıldık, bu bizi eğlendiriyordu.

Sitanov yalnızca içini çekiyor ve:

«Ah, serseriler...» diyordu.

Sonra, herkesin şaşkın bakışları arasında Mordovyalıya meydan okudu. Öteki hazırlandı, yumruklarını kaldırdı ve alay ederek seslendi:

«Küçük bir antrenman, yalnızca ısınmak için!»

Seyircilerden birkaçı el ele tutuşarak, arkadakileri ittiler ve geniş bir halka oluşturdular.

Döğüşçüler bakışlarını birbirlerine diktiler, sağ yumruklar ilerde, sollar göğüslerinde ilerlediler. Tecrübeli seyirciler hemen Sitanov'un kollarının Mordovyalının kollarından uzun olduğuna dikkat ettiler. Döğüşçülerin ayaklarının altında gıcırdayan karın sesinden başka ortada hiçbir ses yoktu. Gerginliğe dayanamayan birisi, sabırsız bir yakınmayla bağırdı:

«Başlamaları gerekir artık.»

Sitanov bir sağ patlattı. Mordovyalı savunmak için solunu vurdu ve Sitanov'un solundan karın boşluğuna bir yumruk yedi. Beğenerek, homurdandı:

«Genç olduğun kadar aptal değilsin.»

Sonra ikisi de giriştiler, birbirlerinin göğüslerine sertçe vuruyorlardı. Birkaç dakika içinde iki taraf da heyecanla bağıırıyordu:

«Vur, Tanrı ressamı! Süsle şunun suratını da!»

Mordovyalı Sitanov'dan çok daha güçlüydü, ama onun kadar çevik değildi, onun gibi çabuk sıçrayamıyordu, her attığı yumruğa karşılık ondan iki üç tane yiyordu. Ama bunların onu çok az etkilediği de açıktı, çünkü hep gülüyor ve rakibiyle alay ediyordu, birdenbire güçlü bir alttan vuruşla, Sitanov'un sağ kolunu çıkardı.

Birkaç ses birden: «Ayırın artık. Yenişemediler!» diye bağırdı. İzleyenler koşarak döğüşçüleri ayırdılar.

Mordovyalı rahat bir tavırla: «Tanrı ressamı çok güçlü değil ama çevik,» dedi. «İyi bir döğüşçü olacak, bunu söylemekten utanmıyorum.»

Ben Sitanov'u çıkıkçı ya götürürken gençler, başka bir oyunu izlemeye başladılar. Sitanov'un yaptıkları onu gözümde daha da büyütmüş, ona karşı duyduğum ilgi ve saygıyı artırmıştı.

Çok doğru, dürüst bir insandı, bunları yalnızca göreviymiş gibi kabul ederdi ama kavgacı Kapendyukin onunla eğlenirdi:

«Ah, sen hep kendini şişiriyorsun Sitanov!» derdi. «Yüreğini bir semaver gibi cilalamışsın ve bununla övünüp duruyorsun: 'bakın ben nasıl da ıslıl ıslılım.' Aslında senin ruhun bakırdan, yanında olmak insanı sıkıyor!»

Sitanov ya çalışır ya da Lermantov'un dizelerini defterine geçirirdi. Bütün boş zamanını defterine şiirler geçirerek tüketti, bir gün ona dedim ki:

«Ama paran var. Niye satın almıyorsun bu kitap-tan?»

«Hayır, kendi elinle yazarsan daha iyidir,» diye karşılık verdi.

Özene bezene yazdığı bir sayfanın mürekkebinin kurummasını beklerken yumuşak sesiyle okurdu:

*Acınmayarak, hissetmeyerek
Bu dünyadan gideceksin
Dünya ki bütün mutluluk akar akar
Ve bütün güzellik bir günlüktür.*

«Doğru,» derdi gözlerini kısarak. «Ah, şair doğ-ruyu ne kadar iyi anlamış!»

Sitanov'un Kapendyukin'e davranışı beni çok şaşırttı. Öteki ne zaman sarhoş olsa Sitanov'la kavgaya girişirdi, ama Sitanov sabırla onu yatıştırmaya çalışırdı:

«Çekil! Dokunma bana.»

Sonunda Sitanov sarhoşu acımasızca dövmeye başlardı, öyle acımasızca ki, kavga izlemeye bayılan öbür ressamalar araya girer ve iki arkadaşı ayırmaya çalışırlardı.

«Eğer Sitanov'u zamanında durdurmazsak, düşünmeden, döve döve onu öldürür,» derlerdi.

Kapendyukin ayıkken de hep Sitanov'un başına dert olurdu, onun şiir tutkusu ve talihsiz aşkıyla alay eder, kıskançlığını uyandırmak için açık saçık ama sin-sice şakalar yapardı. Sitanov Kazak'ın alaylarını darıl-

madan, karşılık vermeden dinler bazen Kapendyukin'le birlikte gülerdi bile.

Yan yana yatarlardı, gecenin geç saatlerine dek fı-sıldaşırlardı.

Bu gece konuşmaları beni çok meraklandırırđı: bir-birinden bu kadar ayrı bu iki insanın böyle tatlı tatlı ne konuşabildiklerini bilmek isterdim. Ama ne zaman yak-laşsam Kazak:

«Ne yapıyorsun burada?» derdi.

Sitanov ise beni bilmezlikten gelirdi.

Ama bir keresinde beni çağırđılar.

«Maksimiç,» dedi Kazak, «eğer zengin olsaydın ne yapardın?»

«Kitap alırdım.»

«Başka?»

«Bilmiyorum.»

«Ah,» diyerek Kapendyukin düşkırıklığıyla içini çekti, sonra başını çevirdi.

«Gördün mü?» dedi Sitanov sakın bir tavırla. «Kimse söyleyemez, ne genci ne yaşlısı. Sana zen-ginlik tek başına bir şey değildir diyorum. Başka bir şey de gerek.»

«Ne hakkında konuşuyordunuz?» diye sordum.

«Önemli bir şey değil. Yalnızca zaman öldürüyor-duk-uyuyamadık da...» dedi Kazak. Ama daha sonra benim de konuşmalarını dinlememe izin verdiler, gün-düz konuşulan şeyleri tartışmakla gecelerini geçirdikle-rini öğrendim. Tanrı, adalet, mutluluk kadınların kurnaz-lığı ve ahmaklığı, zenginlerin açgözlülüğü ve genellikle yaşamın anlaşılmaz bir şey olduğu...

Ben hep istekli bir dinleyiciydim; konuşmaları beni derinden etkiliyordu ve onların yaşamın kötü ama daha iyi olması gereken bir şey olduğunu kabul etmeleri beni sevindiriyordu. Ama yaşamın daha iyi alması isteğinin kimseye hiçbir zorunluluk yüklemediğini ne atölyedeki

yaşamı ne de ressamların birbirleriyle ilişkilerini değış-tirmedigini gördüm. Bütün bu konuşmalar bana bir yaşam görüşü kazandırıyor ve insanların kuru yapraklar gibi içine sürüklendikleri boşluğu gösteriyordu, bu sürüklenme boş ve amaçsızdı, bundan yakınanlar ve bunu bilenler de böyle amaçsızca sürüklenmekteydiler.

Ressamlar hep övünüyor ya da pişmanlıklarını belirtiyorlar olmazsa birini suçluyorlar, durup dururken şiddetli kavgalar çıkararak birbirlerini derinden incitiyorlardı. Günlerini öbür dünyada ne olacaklarını tahminle geçiriyorlardı, oysa burada kapının yanındaki bulaşık tasının altındaki döşeme tahtalarından biri çürümüş, delikten ayaklarımızı donduran bir soğuk ve çamurlu toprak geliyordu. Pavel'le ben deliği saman ve paçavralarla tıkdık. Çoğu zaman herkes oraya yeni bir döşeme tahtası koymaktan söz ederdi, ama delik gittikçe genişliyordu. Fırtınalı günlerde rüzgâr oradan boru gibi gelir, öksürüp soğuk almamıza neden olurdu. Pencere-deki pervane de korkunç bir ses çıkararak çalışırdı, adamlar en iğrenç sövgülerle onu lanetlerlerdi, yağladığım zaman Zigarov kulak kabartır ve:

«O ses olmayınca daha sıkıcı oluyor,» derdi.

Hamamdan dönünce kendilerini pis yataklarının üzerine atarlardı. Pislik ve kokuya kimse aldırılmazdı. Yaşamı çekilmez duruma getiren ama küçük bir çabayla düzeltilecek sayısız şey vardı, gelgelelim, kimse kılını bile kıpırdatmazdı.

Çoğu zaman konuşurlardı:

«Kim insanlara acıyor ki? Hiç kimse, Tanrı bile...»

Ama Pavel'le ben, pislik ve böcekler yüzünden işkence çeken Davidov'u yıkadığımızda hepsi bizimle eğlendiler, 'tellak' dediler, gömleklerini verip bitlerini ayıklamamızı önerdiler ve genellikle, çok utanılacak ve gülünç bir şey yapmışız gibi bizimle alay ettiler.

Noel'den Büyük Perhiz'e kadar Davidov yatağın-dan çıkamadan sürekli öksürdü, bulaşık tasını doldurup

yere taşan iri kan ve balgam parçaları tükürmekteydi. Geceleri bizi delice çığlıklarla uyandırıyordu.

Her gün ressamalar aralarında konuşturlardı:

«Onu bir hastaneye yatırmamız gerek.»

Ama önce Davidov'un pasaportunun yenilenmesi gerekiyordu, bu yüzden de hastaneye alınmıyordu, sonra biraz iyileşir gibi oldu, sonunda dediler ki:

«Ne farkeder? Nasıl olsa yakında ölecek.»

«Evet, çok yakında.» diye hasta da kendi kendine söz verdi.

Sessiz görünüşünün altında şakacı bir insandı, a-tölyenin sıkıntısını dağıtmak için canla başla uğraşırdı. Karanlık, iskelete dönmüş yüzünü yatağının kıyısına dayayarak hırıltılı sesiyle konuşurdu:

«Yukardaki yatağa tırmananın sesini dinleyin, iyi insanlar!»

Sonra, ağırbaşlı bir tavırla birtakım korkunç saçma-ları sıralardı:

*Buraya yatağıma tünemiş,
Hiç kimsenin rahatını kaçırmam,
Hamamböcekleri kemirse de etimi
Uyuduğum ve uyandığım zamanlar.*

İşitenler hayranlıkla: «Yürekliliğini yitirmiyor!» der-lerdi.

Arasıra Pavel'le yatağına çıkardık, bizi zoraki bir neşeyle selamlardı:

«Size ne sunabilirim iyi arkadaşlar? Taze, nefis bir örümceğe ne dersiniz?»

Ölüm çok yavaş geliyordu ve bu onun sinirlerini bozuyordu.

«Ölemeyeceğim galiba!» diyordu gizleyemediği bir öfkeyle.

Onun ölüm karşısındaki korkusuzluğu Pavel'i kor-kutuyordu, geceleri beni fısıldayarak uyandırırdu:

«Maksimic! Belki de öldü... Böyle bir gece biz burada yatarken ölecek işte... Ah, Tanrım, ölülerden de öyle korkarım ki!»

Ya da şöyle derdi:

«Niçin yaşadı ki? Yirmisinden önce ölüyor!»

Mehtaplı bir gece, gözleri korkudan dışarı uğramış beni uyandırırdu:

«Dinle!»

Yukarda, Davidov boğuk boğuk soluk alıyor ve çabuk ama anlaşılır mırıltıları işitiliyordu:

«Burada, alalım, burada...»

Sonra hıçkırmaya başladı.

«Ölüyor, Tanrım, göreceksin!» diye Pavel telaşla fısıldıyordu.

Gün boyunca avlumuzdaki karları dışarı taşımıştım, ölü gibi yorgundum, uyumaktan başka bir şey istemiyordum.

Pavel yalvarıyordu: «İsa aşkına uyuma! Lütfen yapma!»

Birdenbire diz üstü sıçrayarak vahşi bir çığlık attı:

«Kalk! Davidov öldü!»

Adamların bazıları uyandı, birkaçı yataklarından kalkarak öfkeyle ne olduğunu sordular.

Kapendyukin yatağa çıktı ve şaşkınlıkla söylendi:

«Ölmüş galiba, daha sıcak ama...»

Herkes sessizliğe gömüldü. Zigarov haç çıkardı, yorganına sarındı ve:

«Ne yapalım, Allah rahmet eylesin!» dedi.

Birisi: «En iyisi onu girişe taşıyalım,» diye bir öneri attı ortaya.

Yataktan inerek Kapendyukin pencereye baktı ve:

«Sabaha kadar bırakın orada kalsın,» dedi, «canlıyken de yola çıkmazdı o.» Pavel başını yastığına gömüdü ve ağladı.

Sitanov hiç uyanmamıştı.

Kırlarda karlar eriyor ve gökyüzünde ağırlaşan kış bulutları yeryüzüne sulu kar ve yağmur olarak düşüyor-
du, güneş günlük gezisini daha uzun tutuyor, hava açılıyor, bütün bunlardan da anlaşılıyordu ki, ilkbahar geldi, ama koşa koşa ortaya çıkmadan oyun olsun diye kentin dışında kırlarda bir yerlerde saklanıyor. Sokaklar kırmızı kahverengi bir çamurla örtülmüş kaldırımların kenarında küçük gölcükler oluşmuş, serçeler Arenstanskaya Alanındaki erimiş yollarda sevinçle sıçırıyorlardı. İnsanlar da serçeler gibi yerlerinde duramıyorlardı. İlkbaharın mırıltısı, sabahtan akşama dek durmadan çalan ve yüreğe tatlı bir sevinç veren perhiz çanlarıyla sesleniyordu. Bu çan seslerinde yaşlı bir adamın konuşmasında olduğu gibi bir kırıklık gizliydi, sanki çanlar soğuk bir hüznle:

«U-zuun, U-zu-uu-n, Zaa-maaan ö-ö-ön-ceee,» demekteydiler.

İsim günümde, atölyeden Aleks, bana Tanrı Adamı adlı çok güzel boyanmış küçük bir ikon armağan etti. Zigarov hiçbir zaman unutamayacağım uzun, ciddi bir konuşma yaptı.

«Sen kim olabilirdin?» dedi bana kaşlarını kaldırıp parmaklarını masaya vurarak. «Küçük bir oğlan, on üç yaşlarında bir yetim, benim yaşıma seninkinin dört katı, sana yaşamdan kaçmamayı övüyor ve öneriyorum, yaşamla yüz yüze gel. Yol budur, olaylarla göğüs göğüse gel, kaçma.»

Tanrının kölelerinden ve hizmetçilerinden de söz etti, ama ben bir türlü aralarındaki farkı anlamadım, onun da anladığını sanmıyorum. Konuşması sıkıcıydı, adamlar onunla eğlenmeye başladılar, bu arada ben de elimde ikon, müthiş sıkılmış ne yapacağımı bilemeden duruyordum. Sonunda Kapendyukin konuşmacıya bağırdı:

«Kendimi cenaze töreninde sandım. İyisi mi bitir artık şunu, çocuğun kulakları kızardı.»

Ama sonra da omuzuma vurarak övgüye başladı:

«Senin en iyi yanın herkese iyi davranmandır. Sende bunu seviyorum, ama bazen hak etsen bile, insan seni dövmeye ya da azarlamaya kıyamıyor.»

Herkes bana bakıyordu, sıkıntıyla tatlı tatlı eğlenciler, eğer tören biraz daha sürseydi, bu insanlara bir şey ifade etmenin sevinciyle az kalsın ağlayacaktım. Daha o sabah tezgâhtar, Piyotr Vasilyev'e beni göstererek:

«İşe yaramaz yaratık, bir şey yaptığı yok,» demişti.

O sabah da her günkü gibi çarşıya gitmiştim, öğleye doğru tezgâhtar bana:

«Eve git, ambarın damındaki karı küre ve mahzene taşı,» dedi.

Benim isim günüm olduğunu bilmiyordu, ben hiç kimsenin bilmediğini sanıyordum.

Atölyedeki kutlamalar bitince giysilerimi değiştirdim, avluya koştum, kış boyu yığılmış karı küremek için ambarın damına çıktım. Ama heyecandan mahzen kapısını açmayı unutmuştum, şimdi de attığım karların içine gömülmüştü. Bu yanlışlığı anlayanca kapıyı ortaya çıkarmak için karları atmaya koyuldum, ama kar ıslak ve sıkışık, tahta küreğim bu ağırlığa dayanamayıp kırıldı. O anda tezgâhtar, «Sevinçten sonra keder gelir» Rus atasözünü doğrularcasına kapıda göründü:

«Hımm,» dedi öfkeyle bana doğru gelirken, «çok iyi işçiymişsin gerçekten, şeytan alsın seni! Şimdi dıyağı yiyeceksin...»

«Ben buraya avlu temizliyci diye girmedim!»

Sopayı ayaklarıma savurdu, ben de yerden bir avuç kar alarak suratına fırlattım. Tükürerek kaçtı, işi bırakıp atölyeye döndüm. Bir iki dakika sonra tezgâhta-

rın oynak nişanlısı, sevimsiz ve hilekâr yüzlü genç kadın koşarak aşağı indi:

«Maksimiç! Yukardan istiyorlar!»

«Gitmiyorum!» dedim.

«Ne, gitmiyor musun?» diye Laryoniç sessiz bir merakla sordu.

Ona olanları anlattım, kaygılı bir yüzle yukarı çıktı, giderken bana yavaşça:

«Kavga gibi bir şey bu, delikanlı,» dedi.

Atölyedekiler tezgâhtara küfürler savurmaya başladılar.

Kapendyukin: «Seni atarlar,» dedi.

Bu beni korkutmuyordu. Çoktandır tezgâhtarla ilişkilerim kırılma noktasına gelecek kadar gerginleşmişti. O, benden, benim de karşılığını verdiğim, inatçı, gittikçe büyüyen bir olumsuz duyguyla nefret ediyordu. Ama garip davranışıyla beni şaşırtmıştı.

Bilerek, dükkanı süpürürken bulabileceğim yerlere paralar atıyordu. Ben de hep paraları toplayarak, tezgâhın üzerindeki dilencilere verilen paranın durduğu kaba atıyordum. Sonunda bunları niçin attığını anlayarak onunla konuştum.

«Bu paraları atmakla bir şey olacağı yok.»

Alındı, kızarak bana bağırdı:

«Sen kim oluyorsun da bana akıl öğretiyorsun?

Ben ne yaptığımı biliyorum!» Ama hemen ekledi: «Bunu bile bile yaptığımı nereden çıkarıyorsun? Farketmeden düşmüş de olabilirler.»

Benim dükkanda kitap okumamı yasakladı, diyordu ki:

«Burası aklına eseni yapacağın bir yer değil. Yoksa din adamı mı olacaksın, ha? Seni sünger kafalı!»

Beni hırsızlıkla suçlamak için çabalarını sürdürmekteydi, anladım ki ben süpürürken eğer yirmi kapiklik bir para yerdeki çatlaklardan birine girecek olsaydı, hemen

beni hırsız tutacaktı. Bir kez daha ona bu oyuna son vermesini söyledim, ama o gün, elimde bir çaydanlık sıcak suyla meyhaneden döndüğümde, komşu dükkanın tezgâhtarına söyledikleri kulağıma çalındı:

«Kışkırt da bir dua kitabı yürütsün, yakında üç sandık gelecek.

Benim hakkımda konuştuklarını anladım, çünkü ben içeri girince ikisi de sıkıntı belirtileri gösterdiler.

Komşunun tezgâhtarı zayıf, kurnaz bakışlı bir yaratıktı, zaman zaman gelir çalışırdı, çünkü iyi bir tezgâhtardı ama sarhoştur da... Bir kavgaya karışırsa patronu kovar, ne var ki bir süre sonra yine alırdı. Görünürde alçakgönüllü, patronunun en küçük isteğine bile boyun eğen biriydi, ama ağzının kenarında hep hor gören bir gülümseme bulunur ve gösterişli mimikler yapmayı severdi. Dişleri çürük insanlar gibi ağzı kokardı, ama dişleri beyaz ve sağlamdı.

Bir süre önce geçirdiğim bir deney onun bizim tezgâhtarla bana karşı işbirliği yaptığı konusundaki kuşkularımı sağlamlaştırdı. Bir gün bana tatlı bir gülümsemeyle yaklaştı, sonra birden başımdan şapkamı alarak saçımı çekti. Kavgaya başlamaya başladık. Beni geçitten dükkana sürükledi, beni yerdeki büyük ikonların üstüne düşürmeye çalışıyordu. Başarabilseydi, camı, oymaları kırarak, pahalı resimleri bozacaktım. Gücü yetmediğinden, onu kolaylıkla yendim, şaşkınlıkla bu sakallı adamın yere oturup, burnunu sağaltmaya çalışırken çocuk gibi ağlamaya başladığını gördüm.

Ertesi gün yalnızken, ikimizin de patronları yokken, o burnunun üzerindeki ve gözünün altındaki şişleri ovalayarak benimle dostça konuştu:

«Ben seninle kendi adıma mı uğraştım sanıyorsun? Aptal değilim, beni yeneceğini bilirim. Ben zayıf, sarhoşun biriyim. Patron buyurdu bana: 'Git, onu döv,' dedi, 'mahvolsun dükkanları. Bu iyi bir zarar olacak on-

lara! Bana kalsa, ben hiçbir zaman böyle bir şey yapmam. Baksana suratımı ne hale soktun!»

Ona inandım ve onun için üzölmeye başladım. Yarı aç olduğunu ve kendisini döven bir kadınla yaşadığını biliyordum. Ama hâlâ ona soruyordum:

«Eğer sana bir insanı zehirlemeni söyleselerdi onu da yapar mıydın?»

«O yaptırdı,» diye yumuşak bir tavırla, acı acı gülümseyerek karşılık verdi. «Yaptıracak güçtedir.»

Bir başka sefer de bana demişti ki:

«Kendi adıma bir kapiğim yok, evde yiyecek kalmadı, benim ihtiyar kadın dır dır edip duruyor. Sen sizin depodan bir ikon çalabilseydin gider satardım. Benim için bunu yapar mısın? Ya da bir dua kitabı?»

Ayakkabıcı dükkânını ve kilise bekçisini anımsayarak kendi kendime düşündüm: bu arkadaş beni yakalatabilirdi ama ona hayır diyecek yürek de bende yoktu. Bir ikon verdim, nedense birkaç rublelik bir dua kitabı çalmak gözöme daha büyük bir suç gibi görünüyordu. Evet, garip görünebilir ama ahlak kuralları da ticari hesaplamalara sıkı sıkıya bağlıdır. Bizim suçluluk kuralımız bütün saf kutsallığıyla bu küçük sırdan doğar, arkasında özel mülkiyetin korkunç yanlışlığı gizli gizli döner.

Bizim tezgâhtarın bu acınacak arkadaşı bir dua kitabı hırsızlığına zorladığını işittiğimde bu ikon hırsızlığını anımsadım ve korktum. Bizim tezgâhtarın benim ona karşı gösterdiğim eli açıklığı bildiği kuşkusuzdu hiç kuşkusuz bunu yine komşunun adamı söylemişti ona.

Birisinin durumuna eli açıklık göstermenin ucuzluğu ve onların çevirdikleri dolabın önemsizliği beni kızdırdı içimde kendime karşı da herkese karşı da bir öğrenme duygusu uyandı. Yeni kitaplar gelene dek işkençe çektim. Depoda paketleri açarken komşunun adamı gelerek benden bir dua kitabı istedi.

«Patronuma ikonu söyledin mi?» diye sordum.

«Evet» dedi bitkin bir tavırla. «Sır tutamam kardeş.»

Sersemlemiştim. O kendinden geçmiş umutsuzca acele acele bir şeyler mırıldanırken yere oturup ona bakmaya başladım:

«Patronun tahmin etti ya da benimki tahmin etti ve seninkine çıtlattı...»

Aldatıldığımı anladım, bu insanlar beni tuzağa düşürmüşlerdi şimdi mutlaka genç suçluların gittiği bir ıslahhaneye göndereceklerdi beni. Eğer sorun buysa, başka hiçbir şeyin önemi yoktu. Batacaksam, derin su da batmalıydım! Tezgâhtarın eline bir dua kitabı tutuşturdum, ceketine saklayarak uzaklaştı, ama az sonra döndü ve dua kitabını ayaklarıma fırlattı.

«Alamam! Sen benim felaketim olacaksın,» dedi ve gitti.

Bu sözcüklerin anlamını kavrayamadım. Niçin ben onun felâketi oluyordum ki? Ama kitabı almadığına çok sevinmiştim. Bundan sonra, bizim tezgâhtar bana daha büyük bir düşmanlık ve kuşkuyla bakmaya başladı.

Laryoniç merdivenleri çıkarken bütün bunlar aklıma gelmişti. Hemen döndü, her zamankinden daha asık suratlı ve sessizdi, tam yemekten önce ikimiz yalnızken bana döndü:

«Onları, senin dükkanda değil atölyede çalışman için kandırmaya uğraştım. Ama olmadı. Kuzma dinlemedi bile. Sana çok kızıyor...»

Bu evde yaşayan bir düşmanım daha vardı: tezgâhtarın nişanlısı, oynak kız. Atölyedeki bütün gençler onunla gönül eğlendirirlerdi, girişte bekleyerek onu sıkıştırırlardı. Hiç darılmaz, köpek yavrusu gibi neşeyle küçük çığlıklar atardı. Sabahtan akşama dek ceplerine doldurduğu yiyecekleri çiğnerdi. Anlamsız yüzünün ve fıldır fıldır kurşuni gözlerinin sevimsiz bir görünüşü var-

di. Hep Pavel'le bana çirkin karşılıkları olan bilmeceler sorar ya da dil oyunları ile iğrenç tekerlemeler düzerdi.

Yaşlı ressamlardan biri, bir gün ona:

«Ne utanmaz kızsın sen!» dedi.

Neşeyle, bayağı bir şarkının dizeleriyle ona karşılık verdi:

*Eğer bir kız çok utangaçsa
Oğlanlar ona bakmaz.*

Hiç böyle bir kız görmemiştim, onu iğrenç buluyordum, kaba yaklaşımları beni korkutuyordu. Ondan uzak durduğumu görünce daha çok üzerime düşmeye başladı.

Bir gün Pavel'le ona, mahzende turşu fıçılarını yıkarken yardım ediyorduk, bize:

«Size öpüşmeyi öğretmemi ister misiniz, çocuklar?» dedi.

Pavel küçük bir gülüşle, «Ben senden iyi biliyorum,» karşılığını verdi, ben de pek kibarca olmayan bir tavırla gidip kendi sevgilisini öpmesini salık verdim. Bu onukızırdı.

«Ne kaba şeysin! Bir kız sana nazik davranıyor. Sen de ona nasıl davranıyorsun!» Sonra ekledi: «Dur sen! Bunu unutmayacağım!»

Pavel beni destekleyerek konuştu:

«Sevgilin oynadığın oyunları iştirse senin için iyi olmaz!»

Hilekâr yüzünü küçükseyici bir havayla buruşturdu:

«Ben ondan korkmam ki! Bende bu drohoma olduktan sonra bir düzine koca bulurum, hem de ondan iyisini! Bir kız ancak evlenene dek eğlenebilir.»

Sonra Pavel'le gönül eğlendirmeye başladı, o günden sonra da benimle uğraşmayı sürdürdü.

Çarşıda çalışmak eskisinden sıkıcı olmuştu. Bütün din kitaplarını okumuş ve dinbilimcilerinin hep aynı şeyi yineleyen kanıtlarından bıkmıştım. Tek çekici unsur, insan yaşamının karanlık akışına ilişkin bilgisi ve kendini açıklamak için seçtiği ilginç, ateşli tavrıyla Piyotr Vasil-yeviç'ti. Bazen İlyas peygamberin de onun gibi yalnız ve kinci olarak dünyayı dolaştığını hayal ediyordum.

Ama ne zaman ihtiyar adama düşüncelerimi ya da insanlara ilişkin gözlemlerimi anlatsam seve seve dinli-yor sonra da her şeyi tezgâhtara anlatıyordu o ise be-nimle alay ediyor ya da azarlıyordu.

Bir gün ihtiyar adama bazen söylediklerini, kitap-larda beğendiğim bazı yazı ve şiirleri çektiğim deftere geçirdiğimi söyledim. Bu onu korkuttu çabucak bana eğilerek, tehlikeye düşmüş gibi bir sürü soru sormaya başladı:

«Niçin böyle bir şey yapıyorsun? Doğru değil oğ-lum. Oh, hayır, bunu yapmamalısın! Ne yaramaz şey-sin sen! Ama bu notları bana vereceksin, değil mi, ha?»

Uzun, süre, ısrarla benden defteri kendisine ver-memi ya da hiç değilse yakmamı istedi. Sonra da he-yecanla tezgâhtarla fısıldaşmaya başladı.

Öbürü eve giderken bana:

«Sen birtakım notlar tutuyor gibisin. Bu işe bir son ver, anlıyor musun? Böyle şeyleri polisler yapar,» dedi.

Kendimi tutamayarak: «Ya Sitanov?» dedim. «O da not tutuyor.»

«O da mı? Uzun eşek!»

«Gel, bana şu defterini göster, Sitanov'unkini de... Sana bir ruble vereceğim. Yalnız bu işi sessizce yap ki, Sitanov'un kulağına gitmesin.»

Görünüşe bakılırsa isteğini yerine getireceğimden emindi, çünkü başka bir şey söylemeden kısa bacakla-rını açarak hızlı hızlı yürümeye başladı.

Eve gidince tezgâhtarın önerisini Sitanov'a söyledim. Kaşlarını çattı.

«Niçin ona söyledin? Şimdi birine defterimizi çalmasını söyleyecek, seninkini de benimkini de. Ver seninkini saklayayım. Yakında seni kovacak göreceksin.»

Bundan hiç kuşku yoktu, büyükannem kente gelir gelmez işi bırakmayı kafama koymuştum. Kışı Balohna'da geçirmişti, birinin kızına dantel yapmayı öğretmesi için çağırmışlardı. Büyükbabam yine Kunavino'daydı. Hiç onu görmeye gitmemiştim, o da ender olarak kente indiği zamanlar bana uğramamıştı. Bir gün ona sokakta rastladım, kocaman paltosuna bürünmüş, bir papaz gibi dimdik ve önemle yürüyordu. Onu selamlayınca, gözlerini güneşten korumak için bir elini kaldırdı ve dalgın dalgın söylendi:

«Ah, sensin ha. Evet, evet, anlaşılan bir Tanrı ressamı oldun. İyi, devam et, devam et.»

Beni iterek yine dimdik ve önemli kasılarak yoluna gitti.

Büyükannemi bugünlerde çok az görüyordum, aralıksız çalışmaktaydı, artık bunayan büyükbabayı destekliyor, torunlarına yardım ediyordu. Mihail'in oğlu yakışıklı, düşücü bir kitap düşkünü olan Şaşa onun için büyük bir üzüntü kaynağıydı. Boya atölyelerinde çalışıyor, sık sık da patron değiştiriyordu, sakın sakın yeni bir iş beklediği sıralarda büyükanneme yük oluyordu. Şaşa'nın kız kardeşi de ondan hafif bir yük sayılmazdı, kendisini ikide bir döven ve kapı dışarı eden bir sarhoşla mutsuz bir evlilik yapmıştı.

Büyükannemle ne zaman karşılaştım onun ruhunun güzelliğinin değerini daha iyi anlıyordum, ama aynı zamanda bu olağanüstü ruhun onu dış dünyanın acı gerçeklerine kör eden bir masal dünyasında yaşattığını da seziyordum. Beni kuşatan korkulara ve tehlikelere karşı kördü, kötülükler bana erişemez sanıyordu.

«Dayanmalıyız Alyoşa,» derdi.

Ne zaman yaşamın çirkinliğini, çekilmezliğini, insanların acılarını, öfkeyle karşı çıktığım her şeyi anlat-sam, tek karşılığı bu olurdu.

Ben dayanmak, sabretmek için yaratılmamıştım, eğer arasına bu koyunlara, odunlara, taşlara yakışacak erdemi gösteriyorduysam, bu yalnızca kendi kendimi denemek, dünyaya kök salma gücümü ve katılığımı sınamak içindi. Kimi zaman gençler, ergenliğin aptallığıyla, ya da büyüklerin gücüne özenerek kendi kemik ve kaslarının gücünü aşan ağırlıkları kaldırırlar bunu başardıkları da olur, boşluklarıyla, o ağırlıkları kaldırmakla kendilerini olgun atlet sayarlar.

Bunu ben de yaptım, sözce de biçimce de, bedence de, ruhça da bunu gerçekleştirdim ve yaralanıp ölmekten ya da ömür boyu sakat kalmaktan rastlantıyla kurtuldum. Sabır kadar insanı korkunç bir biçimde yaralayan bir şey yoktur, koşulların zorlamasına alçak gönüllü bir uysallık göstermekle insan yalnızca derin yaralar alır.

Eğer sonunda Toprak Ana'ya sakat olarak dönersem, hiç değilse, gurura kapılmadan, kırk yıldır iyi insanların ruhumu eğmek için gösterdikleri inatçı çabalara karşı direndiğimi söyleyebileceğim.

İnsanları neşelendirmek, eğlendirmek, güldürmek isteğine daha da dayanılmaz bir biçimde kapılıyordum. Ve bunu başarıyordum da. Aşağı Çarşı'nın tüccarlarını taklit ederek onları betimlemede özel bir yetenek sahibiydim, köylülerle karılarının nasıl ikon aldıklarını, tezgâhtarın onları nasıl kurnazca kandırdığını ve dinbilimcilerinin sonsuz tartışmalarını nasıl sürdürdüklerini gösteriyordum.

Atölyedeki insanlar kahkahayla gülerler, gösterimi izlemek için fırçalarını bir yana bırakırlardı, gösteri bitince Laryoniç konuşurdu:

«Bunları yemekten sonra yapsan daha iyi olur, işi de bölmüş olmazsın.»

Böyle 'gösteriler'den sonra hep üzerimden büyük bir ağırlığı atmış gibi olur, rahatlardım. Bir iki saat kafam boşalır, ama çok geçmeden yine sevimsiz vuruşlarla beynimi delen keskin ve küçük çivilerle dolardı.

Çevrem karmakarışık bir pislikten oluşuyordu ve ben bu bataklıkta yavaş yavaş pişiyordum.

«Bütün yaşamımın böylece sürmesi olası mı?» diye düşünüyordum. «Hep bu insanlar gibi daha iyisini bilmeden, görmeden mi yaşayacağım?»

Zigarov beni dikkatle inceleyerek: «Huysuzlaşıyor-sun sen,» derdi.

Sitanov da sık sık: «Neyin var?» diye sorup duruyordu.

Ne diyeceğimi bilemiyordum.

Yaşam sürekli sertliğiyle ruhumun en iyi yanlarını alıyor, yerine inatla değersiz karalamalar koyuyordu. Öfkeyle, direnerek onun şiddetine karşı çıkıyordum. Ben de herkesle aynı ırmakta bocalıyordum, ama bu su bana daha soğuk ve daha tatsız geliyordu, zaman zaman derinliklere gömüldüğümü duyuyordum.

Şimdi insanlar bana daha iyi davranıyorlardı. Bana Pavel'e bağırдыıkları gibi bağırmıyorlar, buyruklar vermiyorlar, saygılarını belirtmek amacıyla soyadıyla çağırıyorlardı. Bunların hepsi iyiydi de, kaç kişinin votka içtiğini, sarhoş olunca ne denli iğrençleştiklerini kadınların ve şarabın bu yaşantının onlara verdiği biricik eğlence olduğunu anlamama karşın kadınlarla ilişkilerinin ne denli sağlıksız olduğunu görmek bana acı veriyordu.

Üzüntüyle Natalya Kozlovskaya'yı anımsıyordum, kendisi akıllı, yürekli bir kadındı ama o da kadınları yalnızca eğlence olarak kabul ederdi.

Ya büyükannem? Sonra Kraliçe Margot?

İçim ürpererek Kraliçe Margot'u düşündüm. Her şeyden öylesine uzaktı ki onu bir düşte görmüş gibiydim.

Kadınlar konusunda çok düşünmeye başladım, gelecek izin günümü onların eğlendikleri yerde geçirme olanağını da göz önüne alıyordum. Bu bedensel bir istekten ötürü değildi. Sağlıklı ve güç beğenir bir insandım. Ama kimi zaman bir anne gibi üzüntümü akıtacağım birini, sevecenlikle kucaklamak için dayanılmaz bir özlem duyuyordum.

Pavel'e imreniyordum. Bir gece yan yana uzanırken, atölyenin karşısındaki evin oda hizmetçisiyle olan aşk ilişkisini anlattı bana.

«Düşün, kardeş: bir ay önce ona kar topu atıyordum ve onun için bir hiçtim. Ama şimdi onu sırada yanımda oturmuş hissedince... ah, onun gibisi yoktur,»

«Ne konuşuyorsun onunla?»

«Her şey. Bana kendini anlatıyor, ben de ona kendimden söz ediyorum. Sonra öpüşüyoruz... Yalnız o... çok dürüst bir kız... Ah, bilemezsin ne kadar iyidir!.. Sen de arabacı gibi kokuyorsun!»

Çok sigara içiyordum, tütün kafama gidiyor, sıkıcı düşüncelerimi dağıtıyordu. Neyse ki, votkanın ne tadı ne de kokusu beni çekerdi, ama Pavel çok içerdi. Sarhoşken üzüntüyle ağlardı:

«Eve gitmek istiyorum! Beni eve götür!»

Yetimdi, annesi babası uzun zaman önce ölmüştü, kardeşleri de yoktu. Sekiz yaşından beri yabancılarla yaşamaktaydı.

İlkbaharın çekiciliğiyle daha da ağırlaşan bu sinirli ve hırçın havayla bir kez daha bir gemide iş bulmaya karar verdim, böylece Astragan'a varınca oradan İran'a kaçabilirdim.

Niçin İran'ı seçtiğimi anımsamıyorum, belki de Niz-

ni Novgorad içindir. Orada güneşte yayılarak nargile içerlerdi, taş gibi hareketsiz yüzler, boyalı sakalları ve her şeyi bilen bir hava okunan iri, kara gözleri vardı.

Paskalya haftasında bir olay olmasaydı belki de gerçekten kaçırdım, ressamların bir bölümü köylerine gitmişler bir bölümü de içmekteydiler, ilk patronuma rastladım. Büyükanneemin yeğeni güneşli Oka kıyılarındaki geziniyordu. Hafif, gri bir ceket giymiş, elleri ceplerinde, ağzında bir sigara, şapkasını rahatça arkaya itmiş yürüyordu. Yaklaştım, dostça gülümsedi. Neşeli, özgürlüğü seven bir insanın rahat havası içindeydi, yolda yalnızdık.

«Ah, Peşkov! Paskalyan kutlu olsun!» dedi.

Öpüştükten sonra ne yaptığımı sordu, içtenlikle, atölyeden, kentten ve genellikle her şeyden ölesiye sıkıldığımı, İran'a gitmeye karar verdiğimi söyledim.

«Bırak o düşünceyi,» dedi ciddi bir tavırla. «Şeytan alsın İran'ı! Bilirim, kardeş, senin yaşındayken ben de kaçmak isterdim, şeytan bilir nereye!»

Kendinden emin havasından hoşlanmıştım, davranışlarında iyi ve ilkbahara benzer bir şeyler vardı, her haliyle çok rahattı.

Kalın sigaralarla dolu gümüş bir kutu uzatarak, «Sigara içer misin?» diye sordu.

Bu davranışıyla beni büsbütün kazandı.

«Dinle, Peşkov, ne dersin gelip benimle çalışmaya? Bu yıl Fuar'la kırk bin rublelik bir sözleşme yaptım. Sen fuar dışında çalışacaksın, bir çeşit denetimci gibi, yapı gereçlerini alacaksın, her şeyin yerine zamanında dağıtılmasını sağlayacaksın, işçilerin çalmamasını da tabii. Aylık, beş ruble; beş kapık de yemek parası. Benim kadınlarla hiçbir ilgin olmayacak, sabahleyin çıkıp akşam geleceksin, kadınları katma yani, seni rahatsız edemezler. Yalnız onlara karşılaştığımızı söyleme. Pazar günü, hiçbir şey yokmuş gibi gel, tamam mı!»

Dostça ayrıldık birbirimizden. Ayrılırken elimi sıktı, şapkasını bile salladı.

Ressamlara, ayrılacağımı söylediğimde kimileri abartmalı bulduğum bir üzüntü gösterdiler. Özellikle Pavel çok üzgündü.

Sitemli bir sesle, «O köylülerle yaşamak için bizden ayrıldığını düşündükçe...» diyordu. «Marangozlar, kâğıtçılar... Pöhl Attan inip eşeğe binmek diye buna derler.»

Zigarov mırıldandı:

«Balık nasıl derin su ararsa gençler de dert arar.»

Ressamların beni uğurlamaları sıkıcı ve kuruydu.

Zigarov içkiden sararmış yüzüyle: «Elbette değişik işleri denemelisin. Ama başlangıçta doğru bir şeye sarılıp onu sürdürmek daha iyidir,» dedi.

«Bütün ömrü boyunca da sürebilir,» dedi Laryoniç yavaşça.

Ama bunu söylemek için kendilerini zorladıklarını hissettim, bir görevmiş gibi konuşuyorlardı. Bizi bağlayan bağlar çürümüş ve birdenbire kopmuştu.

Sarhoş Gogolev yukardaki yatağına vurarak boğuk sesiyle homurdandı:

«İstesem hepinizi hapse attırırım! Bir sır biliyorum: Tanrıya inanmıyorsunuz! Ha-haaa!»

Yüzsüz, bitmemiş ikonlar hâlâ duvara dayalı duruyorlardı, cam toparlar tavana yapışık gibiydiler. Bir süredir onların ışığıyla çalışmıyorduk, cam toplara ihtiyaç kalmayınca üzerleri gri bir toz ve is tabakasıyla kaplanmıştı. Her şey belleğime öyle bir işlemişti ki şimdi bile gözlerimi kapasam karanlık odayı, masaları, pencerelerin içlerinde duran boya kâplarını, fırça demetlerini, ikonları, bir itfaiyeci miğferine benzeyen bakır musluğun altındaki bulaşık tasını, Gogolev'in yatağının kıyısından sarkan ve bir cesetinki kadar mor çıplak bacağını görebilirdim.

Bir an önce gitmeye can atıyordum ama Ruslar ke-
derli anları uzatmayı severler,. bir vedalaşma toplantısı
tam bir cenaze törenine dönüşebilir.

Zigarov kaşlarını çatarak benimle konuştu:

«Sana o kitabı geri veremem, Şeytan'ı. İstersen, al
yirmi kapık vereyim.»

Lermantov'dan ayrılmak zordu, hem kitap ihtiyar it-
faiye amirinin armağanıydı. Tersçe, parayı istemedim.
Zigarov sakın bir tavırla parayı yine cüzdanına yerleştir-
di ve hiç istifini bozmadan bana:

«Sen bilirsin, ama kitabı geri vermem,» dedi. O
kitap sana göre değil, böyle bir kitabı okumakla başını
derde sokabilirsin.»

«Ama dükkanlarda satıyorlar. Ben gördüm.»

«Ne farkeder? Dükkanlarda silah da satıyorlar,»
diye kandırıcı bir biçimde konuştu.

Kitabı da hiçbir zaman geri vermedi.

Patronun karısıyla vedalaşmak için yukarı çıktığıım-
da girişte yeğenine rastladım.

«Bizden ayrıldığını söylüyorlar,» dedi.

«Evet öyle.»

«Çok iyi olmuş, yoksa onlar sana yol verecekler-
di,» dedi. Pek kibarca konuşmuyordu ama yeterince iç-
tendi.

Sarhoş patronuma gelince:

«Elveda, Tanrı yardımcın olsun!» dedi. «Sen kötü
bir çocuksun, çok saygısızsın. Bana hiç kötü yanını
göstermedin ama herkes iyi olmadığını söylüyor.»

Birdenbire ağlamaya başladı, gözyaşlarının ara-
sındamırıldanıyordu:

«Zavallı kocam sağ olsaydı, o büyük ruh, kulakla-
rını çeker, başına vururdu ama seni burada tutardı,
göndermezdi. Bu günlerde her şey değişti, en küçük
bir hata yapanı kapı dışarı ediyorlar. Ah, ne kötü. Şimdi
sana ne olacak, ne yapacaksın oğlum?»

Patronumla birlikte, ilkbaharda ırmağın yükselen sularıyla birinci katlarına dek suya gömülmüş taş yapıların arasından, bir sandalla geçiyoruz, fuar sokaklarında. Ben kürek çekiyordum, patronum beceriksizce dümende, küreğin birini dümen olarak kullanıyor. Sandal sıkıntılı, sessiz suların üzerinde burnunu bir o sokağa bir bu sokağa sokuyor.

«İlkbaharda sular ne kadar yükseliyor, şeytan alsın. İşimizi bozacak!» diye patronum kokusu yanık bez kokusunu andıran bir sigarayı yakarken söyleniyor.

«Dikkat et!» diye korkuyla bağırdı. «Fener direğine çarpacağız!»

Sandalın burnunu doğrulttuktan sonra konuştu:

«Bize de çok güzel bir sandal vermişler, piçler!»

Sular çekilince dükkanları onarmaya başlayacağımız yeri gösterdi. Hiç de bir müteahhite benzemiyordu, özene bezene tıraş olmuştu, bıyıkları kıvrıktı, ağzında bir sigara vardı. Deri bir ceket ve dizlerine kadar çıkan çizmeler giymişti, omuzunda bir av çantası asılıydı, ayaklarının dibinde de pahalı, çift ağızlı Lebel marka bir çiftte duruyordu. Deri şapkasıyla rahatsız bir tavırla oynuyor, kimi zaman gözlerine çekerek dudaklarını uzatıp kaygıyla bakınıyor, kimi zaman da arkaya itip birden gençleşiyor, bıyık altından düşündüğü tatlı bir şeye gülümsüyordu. Bu işle ilgili bir şey olamazdı, işe sıkıldığını, suların çekilmesinin onu kaygılandırıldığını yüzünden anlamak çok zordu.

Ben, kendi açımdan, sessiz bir şaşkınlık içindeydim: bu ölü, sel almış kentin, boş pencereci yapıları arasından bizim sandalın geçmesi ne garipti!

Gökyüzü kurşun gibiydi, güneş bir bulut ağına saklanmıştı, ama zaman zaman büyük, gümüş rengi kış güneşi bulutların arasından bakıyordu.

Su da kurşun gibi ve soğuktu, akıntı zor farkediliyordu, sanki o da boş yapılar ve kirli sarı dükkanlarla birlikte buz kesilmiş ve uykuya dalmıştı. Beyazımsı güneş bulutların arasından baktığı zaman, her şey solgun bir parlaklığa kavuşuyor, su gökyüzünün kurşun rengini yansıtıyor ve bizim sandal iki gök arasında sallanır gibi duruyordu. Taş yapılar da yükseliyor ve görülemeyecek bir biçimde Volga ve Oka'ya doğru akıyorlardı. Kırık fıçılar, kutular, sepetler, değnekler, saman parçaları su yüzeyine çıkmışlardı, direkler ve kütükler de ölü yılanlar gibi yüzmektedirler.

Ara sıra açık bir pencere görülüyordu, dükkanların damlarında çamaşırlar kuruyor, keçe çizmeler parmaklıklara takılıyorlardı, pençerelerin birinde bir kadın oturmuş kurşun rengi sulara bakmaktaydı, demir bir sütunun tepesine bir sandal bağlanmıştı, kırmızı bordası su da dolgun dolgun yansıyor.

Bu yaşam simgelerine dikkat eden patronum açıkladı:

“Fuar bekçisi burada oturur. Penceresinden dama tırmanır, sandalına biner hırsızları araştırır. Eğer ortalıkta hırsız yoksa kendisi hırsızlık yapar.”

Tembel bir dalgınlıkla konuşuyordu, akli başka yerdeydi. Bir düşteymişiz gibi her şey sessiz, boş ve inanılmazdı. Volga ve Oka kocaman bir göl oluşturmak için birleşmişlerdi, uzaktaki bir tepede, hâlâ karanlık ama çatlayan tomurcuklarıyla meyve bahçeleriyle kaplı kent görünmekteydi, ağaçlar, evler ve kiliseler yeşil bir manto giymiş gibiydiler. Suyun üzerinden paskalya çanları işitiliyordu, kentin uğultusu da gelmekteydi, ama burada her şey terkedilmiş bir kilise avlusu kadar sessizdi.

Biz eski Katedrale doğru yol alırken kayığımız iki sıra karanlık ağaç arasında döndü. Patronumun sigarasının dumanı gözüne kaçıyordu, o öfkeyle bağırana dek sandal ağaç gövdelerine sokuldu:

«Şeytan alsın şu sandalı!»

«Dümeni bırakın.»

«Nasıl bırakayım?» diye söylendi. «Sandalda iki kişi varsa, biri kürek çeker biri dümende durur. Bak: Çin pavyonları.

Fuarın içini biliyordum, bu garip damlı, köşelerinde alçıdan yapılmış Çinliler olan, gülünç pavyonu da iyi tanımaktaydım, arkadaşlarımla bir iki kez onlara taş atmıştık, birkaçının el ve ayaklarını ben kırmıştım. Ama bunlarla artık gururlanmıyordum.

Patronum yapıları göstererek: «Saçma şeyler,» dedi. «Bana yaptırırsalardı bunları...»

Her nedense, o yapsaydı yine böyle sevimsiz ve ilkbahar gelince iki ırmağın suları altında kalacak kadar alçak olacağını hissettim. Sonra da Çin Pavyonu gibi bir şey düşünürdü mutlaka.

Sigarasını attı, arkasından tiksinererek tükürdü ve homurdandı:

«Ne sıkıcı bir yaşam Peşkov ne sıkıcı! Hiçbir eğitim görmüş insan yok, konuşacak kimse yok. Arada sırada biraz övünmek istersin, ama kime övüneceksin ki? Hiç kimseye. Yalnızca marangozlar, taşçılar, köylüler, hırsızlar...»

Batmış bir tepeden sevimli bir süzülüşle çıkan beyaz bir camiye bakarak, unutulmuş bir şeyi anımsıyormuş gibi konuşmasını sürdürdü:

«Bira ve sigara içmeye başladım, Almanlar gibi. Almanlar iyi işadamı oluyorlar, ne huysuz piliçler onlar kardeş! Bira içmek, hoş bir zaman geçirme, ama sigaraya alışmışa benzemiyorum. Sigara içince karın ya-kınmaya başlar. «Nedir bu seni saraç gibi kokutan?» der. Ah, evet, yaptıklarımız yaşamı ilginçleştirmek için hep... Burada, dümeni sen al.»

Küreğini sandala bırakarak silahını aldı ve damdaki karaltılardan birine nişan aldı. Çinliye hiçbir şey olmadı,

saçma yalnızca duvardan ve damdan bir toz bulutunun kalkmasına neden oldu.

Yine tüfeğini doldururken: «İska geçtik,» dedi umursamazca.

«Kızlarla aran nasıl? Hâlâ perhize devam mı? Hayır mı? Ben on üç yaşında sevmiştim.»

Bir düşü anlatır gibi bana ilk sevgilisini anlattı, yanında çıraklık ettiği mimarın oda hizmetçisiymiş. Öyküsüne yapıların köşelerindeki suyun yumuşak şırıltısı eşlik etmekteydi. Kadetralin ötesindeki sazlı su donuk donuk parıldıyordu.

İkon atölyesinde ressamalar çoğu zaman bir öğrenci şarkısı söylerlerdi:

*Mavi, mavi deniz,
Fırtınalı deniz...*

O mavi, mavi deniz ne kadar kasvetli olmalıydı!

«Geceleri uyuyamıyordum,» dedi patronum. «Geceleri yatağımdan kalkar köpek gibi kapısında titrerdim, çünkü ev çok soğuktu. Patronu da onu çoğu zaman geceleri görmeye gelirdi, yani beni orada yakalayabiliirdi, ama ben hiç korkmuyordum.»

Eski bir giysiyi yeniden giyebilir miyim diye inceler gibi düşünce taşına konuşuyordu.

«Beni gördü ve acıdı, kapıyı açıp beni çağırdı bile: Gel buraya, aptal çocuk!»

Buna benzer öykülerden öyle çok dinlemiştim ki artık bıkmıştım, ama yine de bunların iyi bir yanı vardı: insanlar ilk göz ağrılarını övünmeden, iğrençliğe kapılmadan anlatıyorlardı ve öyle üzüyorlardı ki, bunların yaşamlarının en mutlu, en güzel anları olduğunu anlıyordum. Gerçekten, ilk aşk çok kişiye, bildikleri tek iyi şeymiş gibi gelir.

Patronum gülerek ve başını sallayarak şaşkınlıkla bağırdı:

«Ama bu öyküyü karıma anlatma yürekliliğini gösteremem! Yo, hayır! Yanlış bir şey olduğu için değil. Ama hâlâ söyleyemem işte... Ya...»

Aslında öyküyü bana değil kendine anlatıyordu. Sussaydı ben konuşacaktım. O sessizlik ve boşlukta temel olan konuşmak, şarkı söylemek ve akordeon çalmaktı, yoksa insan bu soğuk, bu kurşuni sulara gömülmüş ölü kentte, bir daha uyanmamacasına uyuyabilirdi.

«Önce, genç evlenme!» diye bana yalvardı. «Evlenmek, kardeşim, çok önemlidir, bildiğin gibi değil! Nerede ve nasıl yaşarsan yaşa, ister İran'da Müslüman ol, ister Moskova'da polis, ister dolandırıcılık ister hırsızlık yap, işine gelmezse değiştirirsin. Ama karını değiştiremezsin! Karı, hava gibidir kardeş, elden bir şey gelmez! Karı, çizme değil ki çıkarıp bir kıyıya atasın!»

Yüzüne bir gölge düşmüştü, gözlerini kurşuni sulara dikti, parmağıyla kemerli burnunu ovuşturarak mırıldandı:

«Evet kardeş... Gözünü aç. Belki de rüzgârın önünde eğilsen de kök salabilecek birisin. Öyle de olsa, herkesin başına gelecek vardır...»

Volga'ya karışmış bulunan Merşçerskoye gölünün çalılıklarına girmiştik.

Patronum çalılıklara nişan alarak: «Yavaş çek kürekleri,» diye fısıldadı.

Birkaç cılız çulluk vurduktan sonra:

«Kunovino'ya gidelim.» dedi. «Ben akşama kadar orada kalacağım, sen eve bir müteahhitle işim olduğunu söylersin.»

Onu, su altındaki sokaklardan birine bıraktım ve fuar yoluyla Strelka'ya döndüm. Orada sandalı bağladım ve oturup iri ırmağın birleşimine, kente, gemilere, gökyüzüne baktım. Gökyüzü kocaman bir kuşun kanadı gibi görünen beyaz bulutlarla kaplıydı. Mavi çatlaklardan altın güneş göz kırpyordu, bir tek ışını bütün dünyayı

değiştirmeye yeterliydi. Şimdi çevremdeki her şey canlı canlı kıpırdanıyordu, sonsuz bir sal dizisi akıntıda oynanmakta, sallardaki köylüler uzun küreklerini sallayarak birbirlerine ve geçen gemilere bağırırmaktaydılar. Küçük gemi akıntıya karşı boş bir mavnayı çekmekteydi, akıntıda burnunu turna balığı gibi oraya buraya döndürerek, çarklarını inatla çalıştırarak, soluyarak ilerliyordu. Mavnada dört köylü omuz omuza oturuyorlardı, bacakları mavnanın kenarından sarkıyordu, biri kırmızı bir gömlek giymişti, hepsi de şarkı söylüyorlardı, sözleri anlaşılmıyordu ama ben o şarkıyı biliyordum.

Bana öyle geliyordu ki, burada, ırmakta, her şey bence biliniyor, her şey bana yakın, her şey anlaşılabilir. Ama arkamdaki batmış kent kötü bir düştü, patronumun bir uydurması, onun kadar anlaşılmaz bir şey.

İrmağın görüntüsüne doyduğum zaman eve döndüm, kendimi olgun, her şeyi yapabilecek bir erkek gibi hissediyordum. Yolda, Volga'ya son bir kez bakmak için Kremlin tepesinde durdum. Bu kadar yüksekten dünya sınırsız ve umutlarla dolu gibi görünüyordu.

Evde kitap okurdum. Kraliçe Margot'un katını şimdi beş çocuklu büyük bir aile tutmuştu, kızların her biri birbirinden güzeldi, ikisi de lisede okuyordu. Bu genç öğrenciler kitaptan yana beni destekliyorlardı. Turgenyev'i oburca yuttum, anlatımının yalınlığına ve parlaklığına hayran oldum, sonbahar havası gibi katkısızdı, ya kişiliklerinin saflığı, dürüstçe ortaya koyduğu her şeyin güzelliği...

Pomyolovski'nin Din Okulu'nu okudum, her şeyin ne denli garip bir biçimde ikon atölyesindeki yaşantıya benzediğini görmek beni çok şaşırttı, yalnız zalimce gösterişli davranışlarda kurtuluş arayan o korkunç can sıkıntısını çok iyi biliyordum.

Rus kitaplarını okumak iyiydi, onlarda hep, sayfalara hapsedilmiş perhiz çanlarının, sanki kitap açılır

açılmaz o ölgün müziklerini işitecekmişim gibi olurdum; içlerinde her zaman hüznü ve yabancı olmayan bir şeyler sezerdim.

Sıkılarak Ölü Canlar'ı okudum, aynı sıkıntıyı Ölüler Evinden Anılar'dan da duydum. Ölü Canlar, Ölü Bir Ev, Üç Ölüm, Annenin Yaşamı... İnsan bu adların benzerliğine dikkat etmeden yapamaz, bu kadar olumsuz ad insanlarda kitaplara karşı bir soğukluk bile uyandırabilir. Zamanların Simgeleri, Adım Adım, Nasıl Yapmalı?, Sumirino Köyünün Günlüğü ve bunlara benzer kitaplardan ben de hoşlanmıyordum.

Ama Dickens ve Walter Scott'a çok meraklıydım. Onların kitaplarını iki, üç kez artan bir ilgiyle okumuştum. Walter Scott'un kitapları bana çok güzel bir katedraldeki bir tatil ayinini anımsatıyordu, biraz uzun ve yorucu, ama şenlikli de. Dickens günümüze ulaşmış, içten hayranlık duyduğum bir yazar, öyle bir yazar ki en büyük ustalığı en zor sanatta göstermiş: insanları sevmek sanatında.

Akşamları büyük bir grup halinde balkonda toplanırdık: Kraliçe Margot'un katındaki kardeşler, Viyaçeslav Semaşko adlı kalkık burunlu bir öğrenci ve daha birkaçı. Arasıra Ptitsin adlı önemli bir memurun kızı da bize katılırdı. Kitaplar ve şiirden yani benim için çok sevgili ve anlamlı olan şeylerden söz ederdik. Ben bu gençlerin hepsinden daha çok okumuştum. Ama çok zaman arkadaşlarım okullarından konuşturlardı, öğretmenlerinden yakınırlardı. Onları dinlerken, kendi özgürlüğümün daha çok olduğunu anlar ve bu arkadaşların sabırlarına şaşardım. Ama yine de onlara imrenirdim: çalışıyorlardı.

Arkadaşlarım benden büyüktü, ama bana onlardan daha olgunmuşum ve daha tecrübeliymişim gibi geliyordu. Bu her nedense beni üzerdi, onlara kendimi daha yakın hissetmek isterdim. Geceleri eve geç va-

kit, toz toprak içinde, onlarınkinden değişik buyruklar almış olarak dönüyordum, oysa temelde onların deneyimleri birbirlerine çok benziyordu. Kızlar üzerine çok konuşurlardı, önce birini severlerdi, sonra başkasını, derken şiir yazmaya girişirlerdi. O zaman benim yardımım istenirdi. Şiir yazmayı seviyordum, dizeler kolaylıkla geliveriyorlardı, ama nedense şiirlerim biraz tuhaf oluyordu. Değişmez bir tutumla üzerine en çok şiir yazılan Bayan Ptitsin'i bir sebzeye benzetirdim, daha çok da soğana.

Şemoşko bana dedi ki:

«Dizelere şiir der misin? Onlar ayakkabıcının çivileridir!»

Ötekilerden geri kalmamak için ben de Bayan Ptitsin'i sevdim. Duygularımı nasıl açıkladığım pek aklımda kalmadı, ama ilişkimiz acı sonuçlandı. Bir gün ona Svedzin Havuzunun kokuşmuş sularında yüzen bir tahta parçası üzerinde gezinti önerdim. Önerimi kabul etti, tahtayı kıyıya yanaştırdım, ben ayaktaydım, tahta benim ağırlığıma dayanacak güçteydi, ama danteller şeritler içinde kız öbür uca basar basmaz, sarsılan tahtada ayağı kaydı ve kendini gölde buldu. Gözüpekçe kendimi suya atarak onu kıyıya çıkardım. Ama korku ve yeşil yosunlar kızın güzelliğini anlatılmaz bir hasara uğratmıştı.

Islak yumruğunu bana sallayarak bağıırıyordu:

«Bile bile düşürdün beni!»

Özürlerimi dinlemeyi kabul etmedi ve o günden sonra can düşmanım oldu.

Kentte yaşam pek ilginç değildi. Büyük hanım benden hâlâ nefret ediyor, küçüğü de kuşkuyla bakıyordu. Viktor'un bütün yüzüne çil basmış, herkesi azarlayıp homurdanan bir yaratık olmuştu.

Patronum kardeşiyle birlikte yapabileceklerinden çok iş almıştı, böylece üvey babamı yardıma çağırdı.

Bir gün alışılmadık, erken bir saatte fuardan eve dönüp, yemek odasına girdiğimde uzun zamandır unutulmuş bu adamı, çay masasında patronumun yanında otururken buldum. Bana elini uzattı.

«Nasılsınız?» dedi.

Bu beklenmedik karşılaşma beni sersemletmişti. Anılar, yüreğimi yakarak, önümden bir anda geçip gitti.

«Onu korkuttunuz,» dedi patronum.

Üvey babam çökük yüzündeki bir gülümsemeyle bana bakıyordu. Kara gözleri daha da irileşmişti, korkunç bir yıpranma ve eziklik dolu bakışları vardı. Elimi onun ince, yanan parmaklarına dokundurdum.

«Ya, yine karşılaştık,» dedi öksürerek.

Dayak yemiş gibi bitkin dışarı çıktım.

Sakıngan ve zorlamalı bir ilişki vardı aramızda. Beni ilk adım ve soyadıyla çağırıyor, bana eşitmişim gibi davranıyordu.

«Bakkala gittiğinizde lütfen bana da iki yüz elli gram Laferm tütünü, yüz tane Viktorson sigara kâğıdı ve bir kilo sucuk alır mısınız?»

Bana verdiği paralar hoşla gitmeyecek kadar sıcak olurdu. Verem olduğu ve çok yaşamayacağı açıktı. Bunu bilirdi ve kara sakalıyla oynayarak kısıp, sakın sesiyle:

«Hastalığım geçecek cinsten değil. Et yersem belki düzelirim. Kim bilir, belki de...» derdi.

İnanılmayacak kadar çok yemek yiyordu. Yiyor ve içiyordu, ağzından sigarayı ancak yemek yiyeceği zaman çıkarıyordu. Her gün ona sucuk, sosis, sardalya balığı alıyordum, ama büyükannemin kız kardeşi anlaşılmaz bir hoşnutsuzlukla kesip atıyordu:

«Ölüm abur cuburla oyalanmaz. Ölüm aldatılmaz! Gerçekten olmaz böyle şey!»

Kadınlar üvey babama rahatsız edici bir biçimde dikkat etmekteydiler, arkasından onunla eğleniyorlar

ama yüzüne karşı yeni ilaçları denemesini salık veriyorlardı.

«Hiç değilse soylu bir adam!» diyordu küçük hanım. «Sofradaki kırıntıları toplayın, kırıntı sinek yapar, diyor.»

Büyüğü eğleniyordu: «Ama ne de soylu adam ya! Kirden parlayan, o eski paltosunu nasıl da her gün fırçalıyor. Titiz bir yaratık doğrusu, en küçük bir toz istemiyor!»

Patronum: «İşinize bakın huysuz tavuklar, yakında ölecek,» diye onları yatıştırdı.

Cahil kişilerin aydınlara duyduğu akıl dışı düşmanlık beni üvey babamın tarafını tutmaya itti. Bazı mantarlar zehirli olabilir ama hiç olmazsa güzeldirler.

Bu insanların boğucu varlığında, üvey babamın kümeste bir balıktan farkı yoktu; bu karşılaştırma da yaşadığımız hayat kadar kötü oldu.

Onun kişiliğinde asla unutamayacağım bir insan olan 'Bu İyi'ye benzer nitelikler bulmaya başlamıştım. Kitaplardan aldığım bütün güzelliklerle Bu İyi ve Kraliçe Margot'la ilgili anılarımı zenginleştirmiştim; bende en iyi ne varsa, okumamdan doğan bütün güzel hayallerimle birlikte, onlarla bir araya koymuştum. Üvey babam da 'Bu İyi' kadar herkesten uzak ve sevilmemiş bir insandı. Evde herkese bir davranıyor, hiçbir zaman ilk sözcüğü söyleyen o olmuyor, bütün sorulara kısaca ve aşırı terbiyeli bir tavırla karşılık veriyordu. Özellikle onu patronuma bir şeyler öğretirken dinlemek çok hoşuma gidiyordu: Neredeyse iki büklüm, masanın yanında durur, kâğıda uzun tırnağıyla vurarak, sakın sakın açıklardı:

«Basıncı dağıtmak için bu noktada, kirişi bir bağlantıyla birleştirmek gerekir, yoksa duvarın ağırlığıyla kırış çöker.»

«Gerçekten de öyle, şeytan alsın,» derdi patronum. Üvey babam gidince karısı söylenmeye başladı:

«İşlerine burnunu sokup ukalâlık etmesine nasıl izin veriyorsun?»

Yemeklerden sonra üvey babam dişlerini uçar ve ağzını çalkalar, sonra da başını arkaya atarak gargara yapardı bu arada boynundaki kemik oynardı, nedense bu da küçük hanımı çok sinirlendirirdi.

Bir gün sert bir sesle: «Böyle başınızı arkaya atmak pek korkunç bir şey olmalı sizin için de Yevgeni Vasilyeviç» dedi.

O yalnızca gülümsedi ve terbiyeli bir tavırla sordu:

«Niçin böyle bir şey düşündünüz?»

«Bilmem-çünkü...»

Üvey babam küçük, kemik bir tırnak törpüsü çıkararak tırnaklarını törpülemeye başladı.

«Düşünebiliyor musun? Bir de tırnaklarını temizliyor!» diye o gidince hanım bağırdı. «Bir ayağı çukurda, hâlâ...»

«Aaah-ah!» diye patronum içini çekti. «Ne aptal şeylersiniz, huysuz tavuklar.»

«Sen de nerden bulur da böyle şeyler söylersin?» dedi karısı.

Geceleri yaşlı kadın acı acı tanrıya yakınırdı:

«Bir de bu canlı cenazeyi sardılar başıma, Viktor da yine arka plana itildi.»

Viktor, üvey babamın davranışlarını taklit etmeye başlamıştı: onun gibi yavaş yürüyor, onun soylu ellerinin kendinden emin hareketlerini benimsiyor, kravatını onun gibi bağlıyor, onun dudaklarını şapırdatmadan yemek yeme yeteneğini deniyordu. Sık sık beceriksizce sorular sorardı ona:

«Maksimov, Fransızca 'diz' nasıl denir?»

«Benim adım Yevgeni Vasilyeviç,» diye düzeltirdi üvey babam.

«Oh, evet. Ya 'göğüs'?»

Yemekte Viktor annesine buyruklar verirdi:

«Ma mere, donnez-moi encore du biftek?»

Üvey babam, hiç kimseye bakmadan, sağır dilsiz gibi etini aralıksız çiğnerdi.

Bir gün ağabey kardeşine:

«Eh, artık Fransızca konuşmayı öğrendin Viktor, kendine bir hanım bulmanın zamanıdır?» dedi.

Üvey babamın ilk kez o gün sessizce gülümsediğini anımsıyorum.

Ama patronumun karısı öfkeyle kaşığını fırlatarak bağırdı:

«Nasıl benim yanımda böyle utanılacak şeyler söyleyebiliyorsun?»

Arasına üvey babam benim çatının altında yattığım yere gelirdi, orada merdiven başında bir pencere vardı, orada oturur kitap okurdum.

Bir gün, sigarasını içine, göğsünden odunların yanmasına benzer bir hırıltı çıkacak kadar kuvvetle çekerek sormuştu: «Okuyor musun? Nedir o kitap?»

Kitabı gösterdim.

«Ah,» dedi başlığına bakarak. «Sanırım ben de okudum bunu. Sigara içer misin?»

Pencereden pis avluya bakarak sigara içtik.

«Okuyamaman çok kötü,» dedi. «Yeteneğin var gibi.»

«Ama ben okuyorum zaten...»

«O yetmez. Okula, yola yönleme ihtiyacın var.»

Ona: «Siz okula da gitmişsiniz, yol, yöntem de görmüşsünüz, sayın bay, bunların size ne yararı oldu sorabilir miyim?» demek istedim.

Düşüncelerimi okumuş gibi ekledi:

«Bir insanın amacını gerçekleştirecek gücü varsa, okul onu eğitir. Yalnızca eğitim görmüş kişiler bu yaşamı değiştirebilecek yetenektedirler.»

Birçok kez bana:

«Burdan gidersen iyi edersin, burda kalışında bir yarar ya da akıllıca bir yan göremiyorum,» derdi.

«Ama işçilerden hoşlanıyorum,»

«Onlarda hoşlanacak ne buluyorsun?»

«Sıkıcı değiller,»

«Belki...»

Bir gün dedi ki:

«Anlayacaksın, bizim patronlarımız ne canavar şeyler-ne canavar!»

Annemin bu sözcüğü ne zaman ve hangi koşullar altında söylediğini anımsayınca istemeyerek irkildim.

Gülümseyerek: «Sen de aynı düşüncede değil misin?» diye sordu.

«Evet, öyle...»

«Elbette. Ben bunu görebiliyorum.»

«Ama yine de patronumu seviyorum.»

«Elbette, iyi huylu bir köylüye benziyor. Ama, o da gülünç.»

Onunla kitapları tartışmak istiyordum, ama görünürde kitaplarla çok az ilgileniyordu.

«Onlara çok zaman ayırma,» derdi sık sık. «Kitaplarda her şey abartılır, bir o yana bir bu yana çekilir, çarpıtılır. Yazarların çoğu bizim buradaki patronlar gibidir: küçük insanlar...»

Bu görüşlerini çok yürekli bulur, bunlardan ötürü ona hayranlık duyardım.

Bana bir gün. «Gonçarov'u okudun mu?» diye sordu.

«Pallada Gemisi,» karşılığını verdim.

«Pallada sıkıcıdır. Ama genellikle Gonçarov Rusya'nın en aydın yazarıdır. Onun Oblomov'unu okumanı salık veririm, kitaplarının en gözü pek ve gerçekçi olanıdır. Aslında, genellikle Rus edebiyatının en iyi yapıtıdır.»

Dickens için derdi ki:

«İvır zıvır, evet, sözümü yabana atma. Ama şimdi 'Yeni Zamanlar'a ek olarak çok ilginç bir şey basıldı: 'A-

ziz Antoni'nin Günaha İtilişi'. Bunu okumalısın. Kiliseye ve dinsel sorunlara meraklı görünüyorsun. 'Günaha İtiliş'i okuman iyi olacak.»

Kendisi de bana bir yığın «Yeni Zaman» eki getirdi ve Flaubert'in bu akıllıca yapıtını okudum, bana okuduğum azizlerin yaşamlarına ilişkin kitapları ve din bilginlerinin anlattıkları birtakım öyküleri anımsattı. Ama beni çok etkilemedi. «Upilyo Faimali'nin Anıları» nı okumaktan çok daha büyük bir zevk aldım, bu da bana getirdiği ekler arasındaydı.

Kitabı çok beğendiğimi üvey babama söylediğimde, sakın bir tavırla soruna başka bir açıdan yaklaştı:

«Böyle şeyleri okumak için henüz daha çok gençsin. Ama bu kitabı unutma.»

Bazen, uzun süre benimle, tek söz etmeden, sigara dumanları arasında öksürerek ve soluk alarak otururdu. Güzel gözlerinin korkunç bir parıltısı vardı. Orada oturmuş sessizce ona bakarken, yavaş yavaş, yakınlıktan ölmekte olan bu adamın, bir zamanlar annemin en yakını olduğunu ve ona acımasızca davrandığını unutturdum. Şimdi onun akıllıca yaşadığını biliyordum, annemiye şaşkınlık ve acıyla düşünüyordum. Nasıl bu uzun kemikleri kucaklamaya, bu ağzı öpmeye, bu çürümüş yarattığı koklamaya dayanabilmişti?

'Bu İyi' gibi üvey babam da, büyük bir özgürlük taşıyan, beklenmedik çıkışlar yapardı.

«Av köpeklerini severim, ahmaktırlar ama severim işte... Güzeldirler. Güzel kadınların da çoğu ahmak olur.»

Kendi kendime gurura kapılmadan düşündüm:

«Kraliçe Margot'u görmeliydiniz ki!..»

Bir gün: «Birlikte yaşayan insanlar yavaş yavaş birbirlerine benzerler,» dedi. Bunu defterime yazdım.

Yargılarını bir mutluluk gibi beklerdim-herkesin renksiz, kullana kullana kalıplaşmış, tekdüze biçimde

konuştugu bir evde özgün tümceler işitmek bir sevinçti.

Üvey babam benimle hiçbir zaman annem hakkında konuşmadı, sanırım adını bile anmadı. Bu beni sevindirdi ve ona karşı özel bir saygı duydum.

Bir gün ona Tanrıyı sordum, ne ilgisi vardı aklımda kalmamış. Bana bir baktı ve çok sakin bir tavırla karşılık verdi:

«Bilmiyorum. Tanrıya inanmam.»

Sitanov'u anımsadım ve üvey babama ondan söz ettim, sözlerim bitince yine aynı sakinlikle şöyle dedi:

«O her şeyi nedenlere dayandırıyor, her şeyde neden arayanlar, mutlaka bir şeye inanırlar. Benim hiç inancım yok.»

«Ama bu olanaksız!»

«Niçin? Sen de anlayabilirsin: hiçbir şeye inanmıyorum.»

Ben bir tek şey anlayabiliyordum: o ölüyordu. Pek ona acıdığım söylenemezdi, ama, bu bir dostun kişiliğinde ölümle ilk karşılaşmamdı, ölümün esrarıyla ilk kez karşılaşıyordum.

Burada bir adam oturuyordu, dizi benimkine değen, duyumlanan, aydın, kendisiyle olan ilişkilerinden insanları anlayan, yargı hakkı varmış gibi her şeyden söz eden, sonuçlandıran, bana temel olan bir şeylere sahip, ya da en azından temel olmayanları bir yana atan, anlatılamaz biçimde karmaşık bir yaratık, bir düşünce yanardağı bir adam... Onun için hissettiklerim ne olursa olsun, benim bir parçamı simgeliyordu, içimde bir yerlerde oturan biriydi, onu düşündüğümünden böyleydi bu, ruhunun gölgesi bendeydi. Yarın yitip gidecekti- bütününü yitecekti, bütün o aklındaki ve yüreğindekiyle, bütün güzel gözlerinde okur gibi olduklarımla... O yitince, beni bu dünyaya bağlayan bağlardan biri kopacaktı, orada yalnız bir anı kalacaktı, ama bu anı

içimde hep var olacaktı, değişmeden, bütün bütün; yaşıyan, değişen adam gitse de...

Ama bunlar yalnızca düşünceler, bunların arkasında düşünceyi kavrayan ve besleyen, belirlenmemiş bir şey var, bizi yaşam olgusu üzerinde kafa yormaya egemence zorlayan, niçin sorusuna karşılık isteyen bir şey...

Yağmurlu bir gün üvey babam: «Korkarım yatmak zorunda kalacağım,» dedi. «Böyle aptalca bir zayıflık işte! Üstelik hiçbir şey yapmak istememek!»

Ertesi gün, öğleden sonra çay içerken, kırıntıları masadan ve kucağından özel bir titizlikle silkeledi ve eliyle görünmeyen bir şeyi kovdu. Kaşlarının altından bakan yaşlı kadın gelinine fısıldadı:

«Bak... kendine çeki düzen veriyor, hazırlanıyor.»

İki gün sonra işe gelemedi, sonra büyükhanım bana büyük, beyaz bir zarf verirken konuştu:

«Bir kız bunu, dün öğlede getirdi, ama sana vermeyi unuttum. Küçük bir şeydi, neden getirdi bu notu sana bilemiyorum...»

Zarfın içinde bir hastane kâğıdı vardı, sonra büyük harflerle yazılmış bir not buldum:

«Eğer bir iki saatlik bir zamanın olursa beni görmeye gel. Martinovskaya Hastanesindeyim. Y.V.»

Ertesi gün hastane koğuşunda üvey babamın yatağının ayak ucunda oturmaktaydım. Boyu yataktan uzundu, gri çoraplı ayakları yataktan sarkmıştı. Güzel gözleri sarı duvarlarda geziniyor, benim yüzümde ve yatağın başucundaki bir taburede oturan kızın küçük ellerinde dinleniyordu. Kız ellerini yastığa koyunca üvey babam, ağzı açık, yanağını onlara dokunduruyordu. Kız tombuldu, basit, siyah bir giysi vardı üzerinde. Sessiz gözyaşları üçgen biçimindeki yüzünden yuvarlanıyor, gözlerini üvey babamın yüzünden, çıkık elmacık kemiklerinden, kısılmış burnundan, renksiz ağzından ayırıyordu.

«Ah, bir papaz olsaydı...» diye fısıldadı. «Ama istemez anlamıyor...»

Kız, ellerini yataktan çekerek dua eder gibi göğsüne bastırdı.

Bir an için üvey babamın aklı yerine geldi. Kaşlarını çatarak tavana baktı, bir şey anımsamaya çalışıyor gibiydi, sonra zayıf elini bana uzattı.

«Sen misin? Teşekkür ederim. Görüyorsun... Bana öyle geliyor ki... çok aptalca...»

Bu onu yordu, gözlerini kapattı. Tırnakları morarmış, soğuk, uzun parmaklarına dokundum; kız yumuşak bir sesle yalvardı:

«Yevgeni Vasilyeviç, lütfen razı olun.»

Üvey babam gözleriyle kızı göstererek: «Onu tanımanı isterim,» dedi. «Canayakın bir kız...»

Sessizleşti, ağzı daha da açılmıştı, boğazından birdenbire karga gibi, boğuk bir ses çıktı, yatakta debelen-di, yorganı, şilteyi paralıyordu. Kız da bir çığlık attı ve başım ezilmiş yastığa gömdü.

Üvey babam çabuk öldü, ölür ölmez çizgileri sakın bir güzelliğe kavuştu.

Hastaneden kolumda kızla çıktım. Ağlıyor ve hastaymış gibi sendeliyordu. Elinde top gibi yaptığı bir mendil vardı, onu bir o gözüne bir bu gözüne bastırıyordu. Mendili sımsıkı büktü, şimdi ona yaşamdaki son, değerli varlığınıymış gibi bakıyordu.

Birden durdu, bana yaklaştı, sitemli bir sesle konuştu:

«Kışa kadar yaşayamadı... Ah, sevgili Tanrım, sevgili Tanrım, niçin bunlar oldu?»

Sonra gözyaşlarıyla ıslanmış elini uzattı.

«Hoşça kalın. Sizi hep överdi. Tören... Yarın.»

«Sizi eve götürmeyecek miyim?»

Baktı.

«Niçin? Gece değil ki...»

Köşede durdum ve onun sokakta uzaklaşmasını izledim. Ağır ağır, yaşama olan bütün ilgisini yitirmiş gibi yürüyordu.

Ağustostu, yapraklar düşmekteydi.

Üvey babamın cenazesine gitmeye zaman bulamadım, kızı da bir daha hiç görmedim...

ON YEDİNCİ BÖLÜM

Her sabah saat altıda fuardaki işime başlardım. Orada ilginç insanlarla karşılaştım, kır saçlı, sivri dilli Marangoz Osip, Aziz Nikola'ya benzeyen usta bir işçi, kambur Dam Aktarıcısı Yefimuşka, dindar Duvarcı Pi-yotr, düşünen biri, bir azize benzerdi, yakışıklı Sıvacı Grigori Şişlin, sarı sakallı, mavi gözlü, hep iyilikler saçan biri...

Bu insanları, taslak ressamının evindeki ikinci hizmet dönemimde tanımıştım. Her pazar mutfaktaki yerlerini alırlardı, ağırbaşlı kişilerdi, benim için yeni olan çok hoş sözcüklerle dolu bir konuşmaları vardı. Bu köylüleri bütünüyle iyi bulurdum, her biri kendi çapında ilginçti, hepsi de rahatça Kunovino'nun kötü, cimri, sarhoş, hırsız esnaflarıyla boy ölçüşebilirlerdi.

En çok da Şişlin'den hoşlanmıştım, beni çırak almasını bile rica ettim, ama kibarca reddetti, beyaz parmaklarıyla sarı kirpiklerini çekerek:

«Henüz çok gençsin,» dedi. «Bizim işimiz kolay değildir, bir iki yıl bekle.» Sonra güzel başına vurarak ekledi: «Belki de yaşamı güç buluyorsun? Tamam, ama dayanmaya çalış, sıkı bas, kazanacaksın.»

Bilmiyorum onun bu iyi öğüdünden bir kazancım oldu mu, ama bu sözü hep iyi duygularla anımsadım.

Her pazar sabahı patronuma gelirlerdi, mutfak ma-

sasının yanındaki sıralara oturarak, onu beklerken ilginç konuşmalar yaparlardı. Patronum onları gürültülü bir neşeyle karşılar, güçlü ellerini sıkarak ikon köşesindeki yerine otururdu. Para ve alındılar çıkardı, köylüler faturaları ve yıpranmış hesap defterlerini masaya koyarlar, haftalık hesaplar görülürdü.

Şaka ve takılmalarla patronum onları, onlar patronumu aldatmaya çalışırlardı, arasıra ciddi darılıp gücenmeler olsa da genellikle hep birlikte dostça gülerlerdi.

Köylüler patronuma: «Ah arkadaş, sen dolandırıcı doğmuşsun,» derlerdi.

Öteki utanarak gülerken karşılık verirdi:

«Sizi huysuz tavuklar, siz de hırsızlıkta pek kötü sayılmazsınız.»

«Elbette sayılmayız,» diye Yefimuşka doğrularken ağırbaşlı Piyotr atılırdı:

«İnsan çaldıklarıyla geçinir, namuslu kazançları Tanrıya ve çara gider.»

Patronum: «Ben de bunun için sizi soymaktan başka bir şey yapmıyorum ya,» derdi gülerek.

Onlar, patronumu iyi niyetle karşıarlardı.

«Bir başka deyimle bizim derimizi yüzüyorsun yani.»

«Bizi dolandırıyorsun ha?»

Grigori Şişlin ellerini göğsünü kaplayan sert sakalına koyarak, şarkı söyler gibi konuşurdu:

«İşimizi dolandırmadan yapsak ne olur arkadaşlar? Dürüst yaşasak? Bunun ne kadar güzel ve kolay olacağını anlamıyor musunuz? Ne dersiniz, iyi insanlar?»

Mavi gözleri sulanır ve kararır, o anda olağanüstü yakışıklı olurdu, onun bu önerisinden herkes biraz sıkılmış gibi görünürdü, yüzlerde rahatsız bir anlam belirirdi.

Yakışıklı Osip içini çekerek, köylüye acıyormuş gibi mırıldanırdı: «Bir köylü, insanı çok aldatamaz ki...»

Esmer, yuvarlak omuzlu duvarcı masaya eğilerek, kalın sesiyle belirtirdi:

«Günah bataklığa benzer, ilerledikçe daha çok batarsın.»

Patron da onlara uyararak konuşurdu:

«İşte ben de sizin yaptıklarınızı yapıyorum...»

Bir süre böyle felsefe yaparlardı, sonra yine her biri en çoğunu almaya çalışırdı. Hesaplar bitince gerginlikten yorgun ve terli, çay içmeye giderlerdi, patronumu da çağıırırlardı.

Fuarda, bu insanların çivi, tuğla ve kereste çalmalarına dikkat etmek benim görevimdi, her biri patronum için çalışmasının yanısıra, kendi sözleşmesini de yapardı ve kendi hesaplarına malzeme çalmaya uğraşırlardı.

Beni dostça bir tavırla karşıladılar, selamladılar ama Şişlin:

«Anımsıyor musun çırağım olmak istediğini?» diye sordu. «Bak şimdi sen ne kadar ilerledin, beni sen gözetiyorsun, ha?»

«İyi, iyi,» diye takıldı. Osip. «Burada olanları patrona söyle ve yüreğindeki sakla.»

Piyotr biraz düşmanca konuştu: «İhtiyar fareleri izlemek için niçin genç bir kedi gönderirler ki?»

Görevim benim için zalim bir yükü. Bu insanların yanında utanç duyuyordum, ben onları hırsız ve dolandırıcıymışlar gibi izlerken, bana onlar, yalnız kendilerinin bildikleri önemli bir bilgiye sahiplermiş gibi geliyordu. İlk günler çok güçtü, Osip buna dikkat ederek, gözlerimin içine bakarak benimle konuştu:

«Dinle, genç arkadaş, surat asma... bunda akıllıca bir yan yoktur, anlıyor musun?»

Elbette anlamıyordum ama yaşlı adamın durumu-

nun tersliğinin farkına vardığını seziyordum, birbirimizle hemen sıkı fıkı olduk.

Beni bir köşeye çekip, ders verirdi:

«Bizim aramızdaki asıl hırsız, eğer bilmek istersen, Duvarısı Piyotr'dur, kalabalık bir aileye sahip, aç gözlü bir arkadaşdır. Ondan gözünü ayırma, her şey çalabilir, bir kilo çivi, bir düzine tuğla, bir torba harç, hepsi gider! İyi adamdır, dindardır ve düşüncelerinde katıdır, okur-yazar, ama çalmaya gelince zayıftır. Yefimuşka, o da kadınlar için yaşar. Kafası çalışır, bütün kamburlar akıllıdır. Grigori Şişlin de biraz ahmaktır, başkasınınkini bırak kendi malına bile sahip olamaz. Herkes onu aldatabilir ama o kimseyi aldatamaz. Yaptığı işlerde akıl arama.»

«İyi bir adam mıdır?»

Osip beni uzaktan süzdü sonra şu unutulmayacak sözleri söyledi:

«Evet, iyidir. Tembel bir adam için iyi olmaktan kolay bir yol yoktur, iyilik beyin istemez, genç arkadaş.»

«Peki sen nasıl bir insansın?» diye sordum Osip'e. Kısa bir gülüşle karşılık verdi:

«Ben bir kız gibiyim. Büyükanne olunca sana nasıl olduğumu söylerim. Ama o zamana dek beklemen gerek. Ya da kafanı işlet beni anlamak için, haydi bakalım yolun açık olsun!»

Kendisine ve arkadaşlarına ilişkin tüm bilgilerimi alt üstü etmişti. Söylediklerinin gerçekliğinden kuşkulanmıyordum. Yefimuşka, Piyotr ve Grigori'nin bu yakışıklı, yaşlı adamı, kendilerinden daha akıllı ve günlük sorunlarda daha tecrübeli ve bilgili saydıklarını anlıyordum. Her şeyde onun öğütlerini tutuyorlar, onu dikkatle dinliyorlar ve büyük bir saygı gösteriyorlardı.

«Bizi öğütlerinden yoksun kılma,» derlerdi ona, ama böyle bir istekten sonra Osip gidince duvarcının Grigori'ye yumuşak bir sesle, «Kâfir!» dediğini işittim.

«Soytarı!» diye Grigori de bir kahkaha atarak ekledi.

Sıvacı beni arkadaşça uyardı:

«O yaşlı adamı gözünden ayırma Maksimiç. Ona karşı dikkatli olmalısın, kaşla gözün arasında seni küçük parmağının ucunda oynatabilir! Bu ihtiyar gevezelerin verdikleri zararı yalnız Tanrı bilir!»

Bu işin üzerinde durmadım.

En dürüst ve erdemlileri, bana Duvarcı Piyotr gibi geliyordu, bütün konuşmaları kısa, açık ve etkiliydi, sık sık Tanrı, ölüm ve cehennemden dem vururdu.

«Ah, kardeşler, insan istese de istemese de eninde sonunda, gireceği kara toprak!»

Bir mide rahatsızlığının acısını çekerdi. Gün olur hiçbir şey yiyemezdi, bir dilim ekmek bile onu acı ve bulantıyla kıvrandırırды.

Kambur Yefimuşka da dürüst ve iyi görünürdü, yalnız biraz gülünçtü ve bazen yarım akıllı denilecek kadar mutlu bir havaya girerdi. Her zaman âşık olurdu, her kadını da aynı sözlerle tanımlardı:

«Size doğrusunu söyleyeyim: bu kadın değil, çiçek çiçek, evet öyle!»

Kunavinolu etli canlı kadınlar yerleri silmeye gelince, damdan iner ve bir köşede yerini alırdı, parlak, kurşuni gözleri kısılarak, ağzı kulaklarına vararak oradan kadınları izlerdi.

«Ah, Tanrı bugün yoluma nasıl da yenilecek bir lokma çıkardı! Ah, bu gönlüme akan nasıl bir sevinç! Şuna bakın, ne çiçek, şimdi ben Tanrıma şükretmeye-yim mi böyle bir armağan için? Böyle bir güzellikten yanmaz mıyım ben?»

İlkin kadınlar ona gülerler ve birbirlerine seslenirlerdi:

«Kambura bak nasıl sulanıyor,» derlerdi. «Tanrının işine bak!»

Dam aktarıcısı hiç onların takılmalarına aldırmazdı, yavaş yavaş çıkık elmacık kemikli yüzü sersemleşir, taşkınca konuşmaya başlardı, açıkça kadınları zehirleyen tatlı sözler ağzından yağmur gibi dökülürdü. Sonunda aralarından yaşlıca biri hayranlıkla konuşurdu:

«Bu köylü bir delikanlı olmalıymış, baksanıza nasıl konuşuyor!»

«Bülbül gibi şakıyor.»

«Ya da kilise kapısındaki bir dilenci gibi,» diye yaşlıca olanı sertçe diretirdi.

Ama Yefimuşka'nın pek dilenciye benzer yeri yoktu, tam bu dünyanın adamıydı, sağlıklı bir kök gibiydi, toprağa sıkı sıkıya yapışmıştı, sesi daha da çekici bir hal alır, sözcükleri gittikçe ayartıcı olmaya başlar, kadınlar konuşmayı bırakıp onu dinlemeye dalarlardı. Bu ballı konuşmasıyla sanki bir ağ örüyordu.

Yemek zamanı ya da pazartesi sabahı dönüşüyle, kocaman, köşeli kafasını sallayarak arkadaşlarına anlatırdı:

«Ah, ne tatlı bir kadın, ne hoş şey, ömrümde ilk kez birinden böyle hoşlanıyorum!»

Kazandığı başarıları anlatırken Yefimuşka asla ötekiler gibi böbürlenmez ve kadınlarla eğlenmezdi, yalnızca mutlu, sevinçli bir şaşkınlıkla gülümserdi.

Osipbaşını sallayarak bağıırdı:

«Seni yola gelmez adam! Kaç yaşındasın söyle bakayım?»

«Kırk dört. Ama hiç önemi yok. Bugün beş yaş gençleştım, yüreğim rahat sulara gömüldü. Ah canım, ne kadınlar var!»

Duvarcı ona sertçe söylenirdi:

«Dikkatli ol, elliye gelince bu sorumsuz yaşantın yüzünden ağzın yanacak!»

Grigori Şişlin göğüs geçirerek: «Sen utanılacak bir yaratıksın, Yefimuşka,» derdi.

Ama bana öyle gelirdi ki yakışıklı genç adam kam-
burun başarılarını için için kıskanırdı.

Osip kıvrık, gümüş rengi kirpiklerinin altından her-
kesi süzerek, neşeyle kükrerdi:

«Bütün kızlarınız ayartılır, kimileri tatlıyla, kimileri
incik boncukla, ama bütün kızlarınız büyükanne olacak-
lar.»

Şişlin evliydi, ama karısı köydeydi, o da silici kadın-
lara özlemle bakardı. Bu kadınların hepsi de baştan çı-
kacak kimselerdi, daha doğrusu bu işi biraz para ka-
zanmak için yapmaya hazırdılar, bu yoksul toplulukta
bu da bir gelir kaynağı olarak kabul ediliyordu. Ama bu
yakışıklı adam, köylü kadınlara dokunmuyordu, sanki
onlar için de kendi için de üzülmüş gibi onlara
uzaktan tufah tuhaf bakmakla yetiniyordu. Kadınlar, o-
nunla ilgilenmeye başlayınca da sıkılarak güler ve
uzaklaşırdı.

«Gel, gel, şimdi...»

Yefimuşka inanmayarak sorardı: «Deli misin? Böy-
le bir fırsatı kaçarak nasıl yitirirsin?»

«Ben evli bir adamım,» diye uyarırdı Grigori.

«Karın bilmeyecek ki...»

«Bir kadın kocası onu aldatırsa bunu bilir, anlar. Bir
kadını aldatamazsın, kardeş!»

«Ama nerden öğrenecek?»

«Bilmiyorum, ama o sadıksa bilip öğrenmekte ge-
cikmeyecektir. Eğer ben sadık kalırım da o beni aldatır-
sa, bunu da ben bilirim.»

«Nasıl?» diye bağıırırdı Yefimuşka. Grigori sakın
sakın karşılık verirdi:

«Bilmiyorum.»

Dam aktarıcısı öfkeyle elini sallardı.

«Şuna bak. 'Sadık kal', 'Bilmiyorum!' Ne biçim ka-
fan var anlamıyoruz ki!»

Şişlin'in yedi işçisi onun yanında çok rahattılar,

sanki o patronları değildi. Ama arkasından sersem derlerdi. Grigori işe gelip de onların kaydardıklarını görürse, bir kürek alarak işe girişirdi, bir yandan da onlara dostça seslenirdi:

«Gelin, arkadaşlar, gelin!»

Bir gün benim sabırsız patronumun buyrukları uyarınca Grigori'yle konuştum:

«Senin adamların iyi değil.»

Hiç bu konuda düşünmemiş gibi: «Sahi mi?» diye şaşarak bağırdı.

«Bu işin dün öğleyin bitmesi gerekirdi, oysa bugün bile bitmeyecek.»

«Doğru. Böyle olmaz,» diye benimle aynı düşüncede olduğunu belirtti, ama kısa bir duraklamadan sonra ikircikli bir tavırla ekledi:

«Olanları ben de görüyorum elbette, ama onları kovmaya utanıyorum, hepsi bizim çocuklar, benim köyümden. Tanrı insanlara terleriyle ekmeklerini kazanmalarını buyurdu. Bu hepimiz için geçerli değil mi, senin, benim içinde? Ama sen ve ben onlardan az çalışıyoruz. Bu yüzden onları kovmaya utanıyorum.»

Kendini düşünceye vermişti, bazen fuarın boş sokaklarında Obvodni kanalı üzerindeki köprüye gelene kadar dolaşırdı, orada saatlerce parmaklığa dayanarak suya, gökyüzüne ve Oka'nın ötelerine bakardı. Eğer biri onu yakalar da: «Ne yapıyorsun?» diye sorarsa, irkilerek sıkılğan bir gülümsemeyle: «Bilmem, belli bir şey değil. Şöyle bir dinlenip, çevreme bakayım dedim de...» karşılığını verirdi.

Sık sık: «Tanrı her şeyi olması gerektiği gibi yaratmış,» derdi. «Gökyüzü, toprak, akan ırmaklar, gemiler. Bir gemiye biner, nereye istersen gidersin, Riyazan'a. Ribinski'ye, Perm'e, ya da Astrahan'a bile... Bir zamanlar Diyazan'daydım, kötü kent sayılmaz ama sıkıcıdır. Nizni - Novgorad'dan da sıkıcı. Bizim Nizni neşeli yer-

dir. Astrahan da sıkıcıdır. Üstüne üstlük Astrahan Kalmuklarla doludur, ben de onları sevmem. Mordovyalıları, Kalmukları, İranlıları, almanları ve bütün yabancıları sevmem.»

Sakınarak, yavaş yavaş konuşuyordu, düşüncelerini paylaşacak birini arıyordu, duvarcı çok zaman onun gibi düşünürdü.

Piyotr ters ters: «Onlar yabancı değil, İsa'nın dışında doğmuş, onsuz yaşayan kişiler,» derdi.

Grigori atılırdı:

«Ne dersen de, bana kalırsa kardeş, saf kan Rusları alırım, mert insanlardır. Yahudileri de sevmem, anlamıyorum Tanrı niçin bu yabancıları da ortaya çıkarmış. Bu derin bir bilgelik.»

Duvarcı gülmeyen yüzüyle eklerdi:

«Derin olabilir, ama dünyada onlarsız yapabileceğimiz birçok şey var.»

Bu konuşmayı dinleyen Osip, alaycı ve iğneleyici bir tavırla taşı gediğine koyardı hemen:

«Evet, onlarsız yapabileceğimiz çok şey var, sözelimi sizin şu konuşmalarınız. Hep saçmalık. Dayak istiyorsunuz siz!»

Osip kendini uzak tutardı, hiçbir zaman kiminle aynı düşüncede olduğunu, kimin düşüncesini paylaşmadığını göstermezdi. Bazen herkesle ve her şeyle aynı düşüncede gibi görünürdü, ama daha çok her şeyden rahatsız olduğunu ve insanların aptallıklarına tepeden baktığını anlayabilirdiniz.

Piyotr'a, Yefimuşka'ya ve Grigori'ye: «Ah, sizi domuz yavruları sizi!» derdi.

Onlar da küçük bir kahkaha atarlardı, çok neşeli ya da etkilenmiş gibi değil ama yine de gülerlerdi.

Patronum yemek için bana günde beş kapık veriyordu. Bu yeterli değildi, çok zaman aç geziyordum. Bunu gören işçiler beni öğle ve akşam yemeklerine ça-

ğırırılar, müteahhitler de çay içmeye götürürlerdi. Bu çağrılarını istekle kabul ederdim, yavaş yavaş konuşmalarını, garip öykülerini dinleyerek, yanlarında oturmaktan hoşlanırdım. Benim dinsel kitaplar konusundaki bilgim de onları sevindirirdi.

Osip, göz bebeklerinin aklarına karışmış gibi görünen anlamı belirsiz gözlerini bana dikerek: «Kitapları yiye yiye kursağını tıka basa doldurmuşsun,» derdi.

«Bilginin değerini bil, sakla, bir gün eline gelir. Büyüyünce, insanları güzel sözlerle avutan bir keşiş olabilirsin. Ya da bir milyoner.»

Duvarcı nedense incinmiş bir sesle: «Misyoner,» diye düzeltti.

Osip sordu: «Ha?»

«O dediğine misyoner derler diyorum. Sağır değilsin ya!»

«Çok iyi, misyonerler kâfirlerle tartışıyor. Olmazsa kâfirlere de katılabilirsin, onlar da iyi para verirler. Kafanı çalıştırırsan, inançsızlıktan da iyi para kazanabilirsin.»

Grigori sıkıntılı bir kahkaha attı, Piyotr da sakalının altından söylendi:

«Büyücüler de kötü yaşamıyorlar ve her çeşit Tanrısız yaratık da...»

«Büyücüler okumuş değildir, büyücüler kitap bilgisine gerek duymazlar,» diye Osip karşı çıktı ve bana dönerek: «Şimdi, dinle bunu: Bir zamanlar bizim oralar da yalnız bir adam yaşırdı, adı Tuşnikov'du, çok yoksuldu, hiçbir şeyi yoktu. Bir tüy gibi yaşırdı, orada burada, rüzgâr nereye götürürse, ne işçiydi ne de aylak. Derken bir gün yapacak daha iyi bir şeyi olmadığından, hacca gitti. İki yıl sonra döndüğünde, giyinişi bambaşka olmuştu: saçlar omuzlarına dek, başında bir papaz takkesi, üzerinde pamuklu bir papaz cübbesi. Keskin bakışlarla herkesi etkileyip, durmadan bağıırıyordu:

'Pişmanlık getirin, ey lanetlenmişler!' Kim pişmanlık getirmez ki? Hele kadınlar; Çok iyi iş yaptı. Tuşnikov'un karnı doydu. Tuşnikov içkiye kavuştu. Tuşnikov istediği kadını elde etti...»

Duvarcı öfkeyle: «Yiyecek, içecek önemsiz,» dedi.

«Ne önemli öyleyse?»

«Sözler, yani onlara söyledikleri önemlidir.»

«Ben hiç de onun sözlerine aldırmadım. İş sözler-deyse bende de istemediğim kadar söz var.»

Grigori sessizce gözlerini eğmiş bardağına bakarken, Piyotr kırılgan bir sesle: «Biz o Tuşnikov'u tanıyoruz,» dedi. «Asıl adı Dimitri Vasilyeviç'tir.»

Osip barışçı bir havayla: «Ben tartışmada yokum,» dedi. «Ben yalnızca Maksimiç'e ekmeğini kazanmanın çeşitli yollarını göstermek istedim.»

«Bu yolların kimisi dosdoğru hapishaneye çıkar.»

«Çoğu çıkar,» diye Osip onayladı. «Ancak çok azı papazlığa gider. Nerde dönüş yapacağını bilmen gerek.»

Sıvacı, duvarcı gibi dindar insanlara karşı, saygısını yitirmez ama hafif alaycı davranırdı. Belki onlardan nefret ederdi ama duygularını hiç belli etmezdi. Genellikle, onun insanlara karşı tavrını anlamak zordu.

Yefimuşka'ya daha kibar ve iyi davranırdı. Dam aktarıcısı, Tanrı, adalet, mezhepler ve insan yaşamının acıları gibi arkadaşlarının en sevdiği konulardaki tartışmalara katılmazdı. Sandalyesini, arkılığı kamburunu acıtmasın diye yana koyarak, sessizce bardak bardak çay içerdi. Ama birden irkilir, duman içindeki odaya şöyle bir bakar, sesleri dinler, sonunda, apar topar ortadan yok olurdu. Bu demekti ki, düzineyi bulan alacaklılarından biri meyhaneye gelmiştir. İçlerinden kimileri borçlarını alabilmek için dayağa başvurmaya başladıklarından beri, dam aktarıcısı onları görünce tabanları yağılıyordu.

Şaşkın bir tavırla mırıldanırdı: «Tuhaf doğrusu hemen kızıvermeleri. Ben de vermek istemem mi param olsa...»

Osip: «Hadi canım sende...» derdi.

Bazen Yefimuşka düşüncelerine gömülmüş, hiçbir şey görmeden, işitmeden, kemikli yüzü rahat bir anlatım içinde, iyi bakışları daha da yumuşamış öylece otururdu.

«Ne düşünüyorsun, arkadaş?» diye ona sorarlardı.

«Düşünüyorum ki zengin olsaydım; gerçek, kibar bir hanımla evlenirdim, soylu bir kadınla, doğru söylüyorum, sözgelimi bir albayın kızı falan olmalı, yoksa sevmem onu!. Tanrım, onun uğruna nasıl da yanardım! Bakın nasıl oldu kardeşler: Bir keresinde ben bir albayın köy evinin damını aktarmıştım...»

Piyotr tersçe sözünü kesti: «Hani şu dul kızı olan albay. Bunu bilmeyen yok!»

Ama Yefimuşka hiç bozulmadan, avuçlarıyla dizlerini sıvazlayarak ve öne, arkaya sallanırken kamburuyla havayı delerek konuşmasını sürdürdü:

«Hep bahçeye çıkardı, bembeyaz, tüy gibi yumuşacık, damdan ona bakıp, kendi kendime düşünürdüm, güneş neye yarar, dünya neye yarar o olmadıktan sonra? Bir güvercin gibi uçup ayaklarına konuverseydim ne olurdu sanki? Ah, bir çiçektir o, tatlı, mavi bir çiçek. Ah, dostlar, onun gibi bir güzelle yaşam bir uzun gece olmalıydı!»

Piyotr katı katı sordu: «Yemek işini ne yapacaktınız?» Ama bu soru da Yefimuşka'yı rahatsız etmedi.

«Tanrım!» diye bağırdı. «Çok yemek mi isterdik sanıyorsun? Üstelik o da zengin!»

Osip güldü.

«Ne işe yaramaz adamsın Yefimuşka! Çok geçmeden bu işini de yitireceksin.»

Yefimuşka kadınlardan başka bir konuda konuşmazdı, dengeli bir işçi de değildi. Zaman olur iyi ve çabuk çalışırdı ama çoğunlukla yetersizdi, tahta malasını tembelce ve dikkatsizce kullanır, yapacağı yerleri atlardı. Hep balık yağı kokardı, ama bir de kendi kokusu vardı, yeni kesilmiş ağaç gibi hoş, sağlıklı bir kokuydu bu...

Marangozla her şey hakkında konuşmak ilginçti, ama pek hoş sayılmazdı. Sözleri hep şaşırtıcıydı, ne zaman şaka ediyor ne zaman ciddi anlamak zordu.

Grigori'nin en sevdiği konu Tanrıydı, Tanrıyı sever ve yürekten inanırdı.

«Grigori,» dedim bir gün, «Tanrıya inanmayan insanlar olduğunu biliyor musun?»

Küçük bir kahkaha attı:

«Ne demek o?»

«Tanrı yok diyorlar.»

«Ah, evet. Biliyorum.»

Eliyle görünmeyen bir sineği kovarak sözlerini sürdürdü:

«Kral Davut'un dediklerini anımsıyor musun: 'Aptal yürekte Tanrı yoktur,' der? Bak ne kadar zaman önce böyle bilgisizlikler yargılanmış. Tanrısız yapamazsın.»

Osip onun görüşünü paylaşıyormuş gibi konuştu:

«Piyotr'u Tanrıya olan inancından yoksun kılmaya kalk, bak sana ne yapar?»

Şişlin'in sevimli yüzü ciddileşti, içlerine alçı dolmuş tırnaklı parmaklarıyla sakalına dokunarak, gizemli bir tavırla konuştu:

«Tanrı bütün yaratıklarda vardır, bilinç ve iç varlığımız Tanrının armağanlarıdır.»

«Ya günah?»

«Günah etindir, Şeytan'dan doğmuştur. Günah dışardadır, çiçek bozuğu gibi, bundan başka bir şey de-

ğildir. En çok günah işleyen, günahı en çok düşünen-
dir, eğer aklın günah düşüncesini engellerse, günah iş-
lemezsin. Günah düşüncelerini, etin efendisi olan Şey-
tan yaratır.»

Duvarcı kuşkuyla söylendi: «Her nedense düşün-
miyorum... tam değil...»

«Tam ve açık. Tanrı günahsızdır, insan onun ha-
yali ve benzeridir. Günahı hayal işler, et işler, benzerli-
ğin günah işlemeye yeteneği yoktur. Benzerlik ruhtur.»

Zafer kazanmışcasına gülümsedi, ama Piyotr mırıl-
dandı:

«Bana tam değil gibi geliyor...»

«Sana göre,» dedi Osip duvarcıya, «Günah yoksa
pişmanlık da yoktur, pişmanlık yoksa kurtarma da yok-
tur.»

«Doğru. Eskilerin söylediği gibi: Şeytan görünmez-
se, Tanrı akla gelmez.»

İçkiye alışık olmayan Şişlin bir iki bardak şarapla
sarhoş olurdu. Yüzü kızarır, gözleri çocuklaşır, dili pel-
tekleşirdi.

«Ah, kardeşler ne olağanüstü bir hayat bu yaşadı-
ğımız, biraz çalışıyoruz ve çok acıkıyoruz, şükürler ol-
sun Tanrıyal Bu yaşam bir harikal»

Ağladı, yanaklarından süzülen gözyaşları, ipek sa-
kalının üzerinde boncuk gibi parlıyordu.

Bu cam gibi gözyaşları ve onun yaşama sürekli
övgüler düzmesi beni irkiltmişti. Büyükanneimin övgü-
leri çok daha inandırıcıydı... daha yalın ve daha az sık-
tırıcı.

Bu konuşmalar beni sürekli bir gerilim içinde tutu-
yor ve içimde boş korkular uyandırıyordu. Köylülere
ilişkin birçok öykü işitmiştim ve kitaplardaki köylülerle
gerçek köylüler arasındaki vurucu ayrımın farkınday-
dım. Kitaplardaki bütün köylüler talihsiz yaratıklardı ve
hepsi de, iyi ya da kötü birbirlerine benziyorlardı, yaşa-
yan köylüler düşünce ve kişilik zenginliğinden yoksun-

dular. Kitaptaki köylüler Tanrıdan. mezheplerden ve kiliseden daha az konuşuyorlar, daha çok topraktan, yaşamın adaletsizliğinden ve zorluğundan söz ediyorlardı. Sonra kadınlardan da pek söz açmıyordu, onlara karşı tavrı daha az çiğ ve daha iyi tasarlanmıştı. Çünkü gerçek bir köylü için kadın eğlenceydi, ama tehlikeli bir eğlence, ona karşı kurnaz olmak zorundaydı, yoksa kadın onu gücüyle ezer ve yaşamını yıkardı. Kitaptaki köylüye gelince iyi de olabilirdi kötü de, ama hepsi de yalnız kitapta doğrulanabilirdi; oysa gerçek köylü ne iyi ne kötüydü ama el altından iş görmeye çok yatkındı. Gerçek köylü ne denli geveze olursa olsun, hep söylemediği bir şeyler kaldığını hissedersiniz, işte bunu yalnızca kendine saklar ve belki de işte bu söylenmemiş olan onun asıl benliğini, özünü oluşturur.

Bütün kitap köylülerinden en çok 'Marangozun Yeri'ndeki Piyotr'u beğenmiştim. Bu kitabı arkadaşlarıma da okumak istedim ve fuara götürdüm. Çoğu zaman geceyi, işçilerin yanında geçirirdim çünkü günlük işim beni öyle yorardı ki eve gidecek gücüm kalmazdı.

Marangozlar üzerine bir kitabım olduğunu söylediğimde hepsi çok ilgilendiler, özellikle Osip. Kitabı elimden aldı, sayfalarını çevirdi, bir azizinkine benzeyen başını kuşkuyla sallayarak:

«Bizim hakkımızda yazılmış ha! Düşün bir kez! Kim yazmış? Beylerden biri mi? Hımm, sanırım öyle! Beyler ve memurlar hiçbir şeyden geri kalmazlar! Tanrı ne verse memurlar alırlar, bunun için yaratılmışlar.»

«Tanrı konusunda pek saygılı konuşmuyorsun,» dedi Piyotr.

«Haklısın. Benim sözlerimin Tanrıya çıplak kafama yağan kar lapası kadar etkisi vardır. Üzülme, sen de ben de Tanrıya varamayız.»

Birden parladı ve nefret ettiği şeylere yönelen kıvılcım gibi keskin sözler etmeye başladı. Günde birkaç kez sordu:

«Bize bir şey okuyacak mısın Maksimiç? İyi, çok iyi. İnsanın düşünecek bir şeyi olması güzel şey.»

İş bitince, yemeğe onun yerine gittik, yemekten sonra işçisi Ardalyon'la Piyotr ve Foma adlı bir gençle Şişlin geldiler. İşçilerin yattığı sundurmada bir lamba yanıyordu, okumaya başladım. Kimildamadan ve Ardalyon kızgınlıkla bağırana dek çıt çıkarmadan dinlediler:

«Yeter bu kadar.»

O çıktı. İlk uyuyan Grigori'ydi, ağzı şaşkınca açık kalmıştı. Az sonra marangozlar da aynı şeyi yaptılar, ama Piyotr, Osip ve Foma bana yaklaşıp gergin bir dikkatle dinlediler.

Bitirince Osip hemen lambayı söndürdü. Yıldızlar vaktin gece yarısı olduğunu gösteriyordu.

Piyotr karanlıkta sordu:

«Böyle bir kitabın çıkış noktası nedir? Kime karşı?»

«Uyku zamanı,» dedi Osip çizmelerini çekerek.

Foma sessizce bir köşeye büzüldü.

«Soruyorum: kime karşı yazılmıştır?» diye Piyotr direterek sordu.

Osip bir tahtanın üzerine yatağını yaparken: «Onlar bilir,» karşılığını verdi.

Duvarcı: «Eğer üvey annelere karşı yazılmışsa, bir anlamı yoktur: böyle bir kitap üvey anneleri geliştirecek değil ya,» dedi. «Piyotr'a karşı yazılmışsa yine anlamsızdır. Olacakları kabullenmesi gerekirdi. Birini öldürdü, Sibiry'a'ya gitti, işte bu. Böyle bir olayda bir kitap neye yarar?.. bir şey yapamaz... yapabilir mi?»

Osip karşılık vermiyordu, duvarcı sözlerini bitirdi:

«Bu yazarların yapacak işleri yok, onlar da burunlarını başkalarının işlerine sokuyorlar. Hani kadınların bir araya gelip çene çalmaları gibi. Haydi, iyi geceler, uyku zamanı geldi.»

Bir an kapıdan görünen mavi ay ışığında durdu ve sordu:

«Sen ne düşünüyorsun Osip?»

«Ha?» diye uykulu bir sesle karşılık verdi Osip.

«Uyu, uyu, peki.»

Şişlin oturduğu yere uzandı. Foma da benim yanıma samanların üzerine kıvrıldı. Herkes uyuyordu. Uzaktan tren düdükleri, demir tekerleklerin ağır gıcirtısı, tamponların şakırtısı geliyordu. Sundurma her tondan horultularla dolmuştu. Düş kırıklığına uğramıştım: Bir tartışma umuyordum, oysa hiçbir şey olmamıştı.

Birden Osip yavaş ve emin bir sesle konuştu:

«Bu söylenenleri ciddiye almayın arkadaşlar. Daha gençsiniz, önünüzde uzun bir ömür var. Kendi düşüncelerinizi biriktirin. Sizin bir düşünceniz başkasının iki düşüncesine değer. Uyuyor musun Foma?»

Foma istekle: «Hayır,» dedi.

«İkiniz de okuma biliyorsunuz, sürdürün okumayı, ama çok da üzerine düşmeyin. Ne isterlerse onu basarlar, güç onlarındır.»

Bacaklarını kerevetten sallandırdı, iki eliyle kereveti tutarak, bize eğildi ve sözlerini sürdürdü:

«Bir kitap... nedir bir kitap? Bir haberci, kitap budur işte. Ne demişler: bak, işte burada bir sıradan adam... bir marangoz, ya da böyle başka birisi, sonra yine bak, beyler nasıl, başkalarından farklı gibiler değil mi? Bir kitap amaçsız yazılmaz, birini ya da öbürünü korumak için yazılmıştır.»

Foma kalın sesiyle: «Piyotr iyi etti de müteahhiti öldürdü,» dedi.

«Niçin böyle bir şey söylüyorsun? Bir insanı öldürmek hiçbir zaman doğru ve iyi değildir. Grigori'den hoşlanmadığını biliyorum, ama bu düşüncüyü kafandan çıkar. Hiçbirimiz zengin değiliz. Bu gün ustayım, yarın yine basit bir işçi olacağım.»

«Ben senin için söylemiyorum Osip Amca.»

«Farketmez.»

«Sen doğru bir adamsın.»

«Dur, sana bu kitabın ne olduğunu anlatacağım,» dedi Osip, Foma'nın öfkeli sözlerini keserek. «Bu kurnazca yazılmış bir kitap. Burada köylüsü olmayan bir soylu ve soylusu olmayan bir köylü var. O zaman, soylu kötü değil, köylü de çok iyi sayılmaz. Soylu sıkılıyor, güçsüzleşiyor, köylü de yüreğindeki kıskançlıkla sarhoş bir kabadayı olup çıkıyor. Öykünün dediği bu. Toprak ağasına köleliğin daha iyi olduğunu göstermeye çalışıyor: soylu, köylünün arkasına saklanır, köylü de soylunun, ve ikisi de karınları tok, işleri tıklarında yuvarlanır giderlerdi. Ah, ben toprak köleliğinde yaşamın daha rahat ve huzurlu olduğunu yadsımıyorum. Toprak ağalarının yoksul köylülere sahip olmalarının kendilerine bir yararı yoktu, onlar köylüyü karnı tok ve boş kafalı isterlerdi ki yararlansınlar. Bildiğimi söylüyorum, kendim de neredeyse kırk yıl toprak köleliği yapmadım mı? Edindiğim bilgeliğin izleri hâlâ sırtımdadır.»

Ağır araba sürücüsü Piyotr'u anımsadım, boğazını kesmişti, aydın takımı için o da böyle derdi, bu yaşlı ve berbat adamın düşünceleriyle Osip'in düşünceleri arasındaki benzerlik hoşuma gitmedi.

Osip, elini bacağıma koyarak konuşmasını sürdürdü:

«Kitapların ve başka yazıların içlerindeki anlamı, görebilmelisiniz. Hiç kimse amaçsız bir şey yapmaz, saklamaya çalışsa bile. Kitap yazmanın da bir amacı vardır, kafanı karıştırmak ister. Beyin bu, her şeye yönelir...»

Böyle uzun süre konuştu, kâh yatıp kâh kalkarak, akılcıca sözlerini sessizliğe ve karanlığa boşalttı:

«Denir ki: 'Toprak ağası ve köylü arasında büyük bir fark vardır.' Bu doğru değildir. Biz aynı hamurdanız, yalnız o tepededir. Soylu kitaptan öğrenir, ben dayaktan, belki onun arkası daha beyazdır ama daha parlak değildir. Ah, hayır, genç arkadaş, bu dünyaya yeni bir kural getirmenin zamanıdır, bırakın artık kitapları. Her-

kes kendine sorsun: Ben kimim? Bir adam. Toprak ağası kim? O da bir adam. Peki nedir aradaki fark? Belki Tanrı ondan beş kapik fazla ister. Oh, hayır ödemeye geldi mi, Tanrının gözünde hep birizdir...»

Sonunda, gün ağarır yıldızlar silinirken Osip bana:

«Ben de konuşamaz mıymışım? Bu gece, yaşamımda düşünmediğim birçok şeyler söyledim. Beni ciddiye almayın arkadaşlar, bunları uyuyamadığım için söyledim, yoksa bir şey demek istediğimden değil,» dedi. «Şurada gözü açık uzanırken eğlence için bir şeyler kurarsınız: bir zamanlar bir karga varmış, tarlalardan tepelere uçmuş, çiftlikten çiftliğe gitmiş, saati dolunca da hastalanıp ölmüş, çürümüş, kurumuş. Ne var şimdi bu öyküde yani? Hiç, saçmalık işte. Haydi, uyuyalım. Az sonra kalkmamız gerekecek...»

ON SEKİZİNCİ BÖLÜM

Bir zamanların Ateşçi Yakov'u gibi, Osip de gözümde büyüdükçe büyüdü, ondan başka kimseyi görmüyordum. Ateşçiyle ortak yanı çoktu, ama aynı zamanda bana büyükbabamı, Din Bilgini Piyotr Vasilyeviç'i ve Aşçı Sumuri'yi anımsatıyordu, belleğimde silinmez izler bırakan bütün bu insanları bana anımsatırken, bakırın oksitlenmesi gibi, ayrıca kendi damgasını da oraya basıyordu. İki çeşit düşünce biçimi olduğu açıktı: iş günü boyunca yalın, çabuk ve geceninkinden daha pratik, daha anlaşılır biçimde düşünürdü, ama geceleri, akşamları ya da ikimiz kentteki börekçi hanımını görmeye gittiğimizde başka türlü düşünürdü. Geceleri ona birtakım özellikleri olan düşünceler gelirdi. Bu düşünceler her yanından, bir lambanın ışığı gibi parlardı, ama bunların hangisinin doğru olduğunu ya da onun hangisini yeğlediğini anlayamazdım.

Bana tanıdığım bütün insanlardan çok daha akıllı gibi gelirdi, onun çevresinde de Ateşçi Yakov'a yaptığım gibi sabırsızlanarak dolaşır, onu öğrenip anlamaya can atardım, ama o ne yapar yapar kendini açıklamaz, kayıp gider, benden kaçardı. Peki ama onun gerçeği nerdeydi? Hangi görünüşünü gerçek benliği olarak kabul edecektim?

Bana söylediği sözler geldi aklıma:

«Beni anlamak için kafanı kullan, uğraş, çıkarmaya çalış.»

Gururum incinmişti, ama aslında bu gururdan da ileri bir şeydi. Yaşlı adamı anlamak benim için hayati önem kazanmıştı.

Bütün sakınganlığına karşın kararlı bir insandı. Sanki daha yüz yıl yaşayacak, aynı kalacak, değişken insanların arasında değişmezliğini koruyacaktı. Din bilgini de içimde bu kararlılık etkisini uyandırmıştı, ama onunkini sevimsiz bulmuştum. Osip'in kararlılığı, sarsılmazlığı daha başka, daha istenir bir çeşittendi.

İnsanların kararsızlığı kendini hep duyuyor, ve onların bir durumdan bir başkasına beklenmedik atılışları beni kızdıırırdı. Bu anlaşılmaz sıçramalara şaşmaktan nerdeyse bıkkınlık getirmiştim, yavaş yavaş bunlar insanlara duyduğum canlı ilgimi köreltiyor, sevgimi azaltıyordu.

Temmuz başlarında bir gün, sarsak bir araba gelip çalıştığımız yerde durdu. Sürücü yerinde sarhoş, şapkasız, dudağı kanayan, boyna sakalına doğru hıçkıran bir arabacı oturmaktaydı. Arkada sarhoş Grigori Şişlin yığılmıştı, kendisini şişman, kırmızı yanaklı, kırmızı şeritler ve camdan yapılmış kirazlarla süslü hasır bir şapka giymiş, çıplak ayaklarında lastik papuclar olan bir kız tutuyordu. Kız arabanın kimıldanışıyla sarsılıyor ve bir elinde bir şemsiye tutuyordu, gülerken bağırmaya başlamıştı:

«Hey, şeytanlar! Fuar kapandı, fuar yok, ama bunlar beni fuara sürüklüyorlar!»

Grigori, giysileri yırtılmış buruşmuş halde arabadan atladı ve yere oturarak gözlerinde yaşlarla anlatmaya başladı:

«İşte buradayım, diz çöküyorum. Ben büyük günah işledim! Hep onu düşündüm ve günaha girdim... işte böyle! Yefimuşka der ki: Grigori, Grigori der... Haklıymış dediklerinde, ama beni bağışlayın! Hepinize anlatmak isterdim. O dediğinde haklı: yalnız bir kez yaşarız... birden fazla yaşayamayız...»

Kız kahkahalarla gülerek sekiyordu, lastiklerini yitirmişti, arabacı bağırdı:

«Gel buraya, gidelim! Gel, atı tutamıyorum!»

At yaşlı, eli ayağı tutmaz, ufacık bir binek hayvanıydı, ağzı köpürmüştü, bulunduğu yere kök salmış gibiydi, her şey anlatılamayacak kadar gülünçtü. Grigori'nin adamları patronlarına, parlak, süslü kadına ve şaşkın arabacıya baktıkça gülmekten kırılıyorlardı.

Gülmeyen tek kişi Foma'ydı, dükkan kapısının önünde, benim yanımda durmuş mırıldanıyordu:

«Demek ipini kopardı, domuz! Evinde karısı var, hem de ne güzel!»

Arabacı onları gitmeye zorluyordu, kız inip Grigori'yi arabaya çekti, öteki arabaya çıkınca kızın ayakları dibine serildi. Sonra kız şemsiyesini açtı ve bağırdı:

«Tamam, gidelim!»

Grigori'nin böyle kendini aptal yerine koymasına üzülen Foma bağırdı, ötekiler işlerine döndüler, patronlarının davranışını anlaşıyla karşılamadılar ama görünürde ona imrenmekteydiler.

«Bir de kendine patron diyor,» diye Foma söylendi. «Şunun şurasında işimizi bitirip köye dönmemize bir ay bile kalmamıştı, tutumadı kendini!..»

Grigori'ye ben de kızmıştım, o kirazlı kız yanına hiç yakışmıyordu!

Çok zaman niçin Grigori Şişlin'in patron, Foma'nın da yalnızca bir işçi olduğuna şaşardım.

Foma sağlam, kıvrıkcık saçlı, kartal burunlu, zeki bakışlı kurşuni gözleri olan, yuvarlak yüzlü bir gençti. Köylüye benzemezdi, iyi giyinse iyi bir aileden bir tüccarın oğlu sanılabilirdi. Asık suratlı, az konuşan, heyecansız biriydi. Okuma yazma bildiğinden müteahhitin hesaplarını tutar, yapılarla uğraşır, kendi çalışmayı sevmez ama arkadaşlarını çalıştırırdı.

Sakin bir tavırla: «Her şeyi bir ömre sığdıramazsın,» derdi. Kitapları küçümserdi. «Her şey basılır, istersen ben de oturur sana bir öykü uydururum, zor bir şey değil ki...»

Ama söylenen her şeyi dikkatle dinler, eğer kendisini ilgilendiren bir şey olursa, ayrıntılarıyla anlamakta direnir, onu bir de kendi ölçüleriyle değerlendirir, sonuçlandırır.

Bir gün Foma'ya müteahhit olması gerektiğini söyleyince, bana tembelce karşılık verdi:

«Eğer başlangıçta binlerce ruble kazansaydım fena değildi, ama az bir para için bunca işçinin derdiyle uğraşmak... nedir bunun kârı? Hayır, ben zamanımı değerlendireceğim, sonra da kendimi Oranka Manastırına atacağım. İriyari ve yakışıklıyım, bakarsın zengin bir tüccarın dul karısı bana abayı yakıverir. Olur böyle şeyler. Sergaçli bir delikanlı böyle biriyle iki yıl yaşadı, sonra da kentten bir kız buldu. Evden eve ikon dolaştırırken ona âşık olmuş...»

Tasarısı buydu. Manastırlarda papaz yardımcısıyken böyle kolayca rahata eren adamlara ilişkin bir yığın öykü dinlemişti. Böyle öykülerden de, Foma'nın düşünme biçiminden de tiksiniyordum ama onun bir manastıra gireceğinden emindim.

Fuar açılınca, herkesin şaşkınlığına karşın Foma garson oldu. Aslında bunun pek de arkadaşlarını şaşırttığını söyleyemem ama onunla alay etmeye başladılar. Pazarları ve tatillerde çay içecekleri zaman, gülerek birbirlerine:

«Foma'ya gidelim,» diyorlardı.

Meyhaneye girince emredercesine çağırırlardı onu:

«Hey, garson - sen kıvrıcık saçlı =- gel buraya!»

Foma burnu havada, gelir sorardı:

«Ne istiyorsunuz?»

«Eski arkadaşlarını tanımadın mı?»

«Çok işim var.»

Arkadaşlarının onu küçümsediklerini, onunla alay ettiklerini anlıyor, bunun için onlara umursamaz bir sabırlılık gösteriyor ama yüzüne de, «Bir an önce defolun burdan,» dercesine donuk bir anlam veriyordu.

Ötekiler de: «Sanırım biraz bahşiş istiyorsun,» diyerek özene bezene cüzdanlarını karıştırırlar ve bir kapık bile bırakmadan giderlerdi.

Foma'ya keşiş olmayı tasarladığı halde niçin garson olduğunu sordum.

«Hiçbir zaman keşiş olmayı düşünmemiştim ki,» dedi. «Uzun süre garsonluk yapmayı da düşünmüyordum.»

Ama dört yıl sonra ona Çaritsin'de rastladım, hâlâ bir meyhanede garsondu, sonunda bir gazetede Foma Tuçkov'un bir evi soymaya kalktığından ötürü yakalandığını okudum.

Piyotr'un bölüğündeki en yaşlı ve en iyi işçi olan Duvarcı Ardalyon'un öyküsüyle özellikle ilgilenmiştim. Bu neşeli, kara sakallı, kırk dört yaşındaki işçi, niçin patron değil de Piyotr patrondur, çok merak ediyordum. Çok az içer, hemen hemen hiç sarhoş olmazdı, işinin ustasıydı ve zevkle çalışırdı, tuğlaları kırmızı güvercinler gibi uçururdu. Onun yanında asık suratlı, hastalıklı Piyotr hiçti. Piyotr'un dilinden düşürmediği bir söz vardı:

«Kendime tahta bir tabut yapmak için başkalarına tuğladan evler yapıyorum.»

Ardalyon neşeyle tuğlalarını yerleştirirken bağıırırdı:

«Gelin arkadaşlar, Tanrı aşkına elinizi verin!»

Onlara, ilkbaharda Tomsk'a gitmeyi tasarladığını

anlatırdı, kayınbiraderi bir kilise yapmak için sözleşme imzalamış, onu da ustabaşı olarak çağırıyormuş.

«Her şey tamam. Kilise yapmak, sevdiğim, bir iştir-!» derdi, sonra bana dönerdi: «Gel benimle. okuryazar biri için Sibiry'a'da yaşam kolaydır. Orada öğrenim görmüş insanın değeri büyüktür.»

Ben de gitmek istiyordum, Ardalyon zafer kazanmış gibi bağıırırdı:

«İyi! Ama ciddi ha, şaka değil.» Piyotr ve Grigori'ye ölçülü bir anlaşıyla davranırdı, bir yetişkinin çocuğa davranışı gibi. Ve Osip'e derdi ki:

«Kabadayılar birbirlerine kafalarındaki her şeyi gösteriyorlar, kartlarını gösterir gibi. Biri diyor ki: 'buraya bak, ne el var bende,' öteki geri kalır mı. 'O da bir şey mi bir de benimkilere bak,' diyor.»

Osip anlaşılma bir havayla: «Niçin olmasın?» karşılığını verdi. «Büyük sözler etmek de insanca bir şeydir, bütün kızlar göğüslerini kabartarak yürürler.»

«O Tanrının işi, ama bunlar hep para peşindeler,» dedi Ardalyon yatıştırılmaz bir tavırla.

«Grigori de para peşinde değil ya, para da biriktirmiyor.»

«Ben ötekilerden söz ediyorum. Niçin ormana, Tanrıyla yalnız kalmaya gitmiyor? Tanrım, bana burda her şey dokunuyor, ilkbaharda Sibiry'a'ya gidiyorum.»

Öteki işçiler Ardalyon'a imrenerek konuşurlardı:

«Bizim de takılacak bir kimsemiz olsaydı, bir kayınbirader gibi, Sibiry'a gözümüzü korkutmazdı elbette.»

Sonra Ardalyon birdenbire yok oldu. Bir pazar günü atölyeden ayrıldı, üç gün kimse ondan bir haber almadı.

Korkulu tahminlerde bulundular:

«Belki birisi öldürdü.»

«Belki yüzmeye gitti ve boğuldu.»

Sonunda Yefimuşka geldi ve utandırıcı bilgilerini verdi:

«Ardalyon cümbüşte.»

«Yalan,» dedi Piyotr inanmayarak.

«Cümbüşte, içki âleminde. Kendini iyice kaptırmış. Karısı ölmüş sanki.»

«Zaten o uzun zamandır duldu. Nerede?»

Piyotr, Ardalyon'u kurtarmak için öfkeyle işe girişti ama ondan dayak yemekle kaldı.

Sonra osip dudaklarını kıstı, ellerini ceplerine soktu ve kararını bildirdi:

«Ben kendim gidip bir bakacağım, neymiş nedeni. İyi bir insandır.»

Ben de ona katıldım.

«Şu işe bak,» dedi Osip bana yolda. «Bir adam yaşıyor, çok saygın , sonra birdenbire kuyruğu kıstırıyor ve bataklığa düşüyor. Gözünü aç, Maksimiç, ders al!»

Kunavino'nun 'eğlence merkezinde'ki en ucuz genelevlerinden birine geldik bizi kötü bakışlı yaşlı bir kadın karşıladı. Osip onun kulağına bir şeyler fısıldadı, kadın bizi küçük, karanlık, ahır gibi pis bir odaya götürdü. Şişman bir kadın, uykusunda çırpınıyordu. Yaşlı kadın ona vurdu ve:

«Defol buradan! Defol, kara kurbağa!» diye bağırdı.

Kadın korkuyla sıçradı, yüzünü oğuşturarak bağıırıyordu:

«Tanrım, nedir bu, kim bu?»

«Sivil polisler geldi,» dedi Osip sertçe. Bir bakışla kadın toz oldu, Osip tükürdü.

«Sivil polisten korktukları kadar, şeytandan bile korkmazlar,» diye açıkladı, ve kâğıdın bir yerini açarak:

Yaşlı kadın duvardaki küçük bir aynayı kaldırdı.

«Bak bakalım. O mu?» dedi.

Osip açılan yerden baktı.

«Evet, o. Kızı dışarı çıkar.»

Ben de baktım. Bizim bulunduğumuz oda kadar berbat bir odaydı, sıkı sıkıya pancurları kapatılmış pen-

cerede bir lamba yanmaktaydı. Lambanın yanında, şaşı, çıplak bir Tatar kızı gömleğini dikmekteydi. Arkasında Ardalyon'un iki yastığının destek olduğu şiş yüzü görünmekteydi, kara sakalı dağılmıştı. Tatar kızı kalktı, gömleğini arkasına geçirdi, yatağın önünden yürüdü ve birdenbire bizim odada göründü.

Osip ona baktı ve yine tükürdü.

«Tüh, utanmaz sürtük!»

Kız gülererek: «Hadi ordan aptal moruk,» diye karşılık verdi.

Osip de güldü ve ona parmağını salladı.

Tatar kızının odasına girdik, yaşlı adam Ardalyon'un ayak ucuna oturdu. Uzun süre onu uyandırmaya çalıştı ama Ardalyon sadece mırıldanıyordu:

«Oh, pek iyi... bekle bir dakika, gideceğiz...»

Sonunda kalkıp oturdu. Osip'le bana garip garip baktı, sonra ateşli gözlerini kapayarak mırıldandı:

«Eeee?»

«Ne oldu?» diye sordu Osip, üzgündü ama yaklaşmıyordu da.

Ardalyon boğuk bir öksürükle: «Kafam yerinde değil,» dedi.

«Nasıl?»

«Öyle işte.»

«Çok kötü görünüyorsun.»

«Farkındayım...»

Ardalyon masadan ağzı açık bir votka şişesi aldı ve boğazından aşağı akıtmaya başladı, sonra şişeyi Osip'e verdi:

«Biraz içer misin? Yiyecek bir şeyler de olacaktı...»

Yaşlı adam bir yudum aldı, yüzünü buruşturdu, büyük bir dikkatle bir ekmek lokmasını çiğnemeye başladı, bu arada Ardalyon ağır ağır konuşuyordu:

«Bak... bu Tatar kızını buldum. Hep Yefimuşka'nın işleri. Bunun için genç diyor, Kasimovlu bir yetimmiş, fuara gitmek istiyormuş.»

Duvarın ötesinden kırık dökük bir dille söylenen çirkin sözler işitiliyordu:

«Tatar en iyisi! Küçük bir piliç gibi. Yaşlı adamı gönder. Baban değil ya.»

Ardalyon sıkıntıyla duvara bakarak: «Bu da biri işte...» dedi.

«Onu gördüm,» dedi Osip.

Ardalyon bana döndü:

«Bak neler yaptım, kardeş...»

Osip'in Ardalyon'u azarlamaya başlayacağını umuyordum, ya da ona uzun bir söylev vereceğini, böylece günahkâr, utanarak pişman olacaktı. Ama hiç de böyle bir şey olmadı. Orada omuz omuza oturdular, sakın bir tavırla, kısa cümlelerle konuşuyorlardı. Onları, o karanlık, pis delikte öylece görmek çok üzücüydü, Tatar kızı kırık dökük Rusçasıyla duvarın ötesinde konuşmasını sürdürüyordu, ama onların kıza aldındıkları yoktu. Osip masada bir kuru balık aldı, çizmesine vurdu ve soymaya başladı.

«Bütün paran suyunu çekti mi?» diye sordu.

«Piyotr bana ödünç verir.»

«Hemen Tomsk'a gitmelisin. Yapabilecek misin?»

«Tomsk için pek emin değilim.»

«Niçin, düşünceni mi değiştirdin?»

Akrabalarım beni çağırmasalardı...»

«Ne?»

«Kız kardeşim ve kocası...»

«Eee?»

«Akraba için çalışmak pek hoş değildir.»

«Bütün patronlar birdir, akraba olsun olmasın.»

«Öyle...»

Öyle ağır, dostça bir havada konuşuyorlardı ki Tatar kızı onları rahatsız etmekten vazgeçti. Kendi odasına kaydı, yavaşça bir çividen giysisini aldı ve yok oldu.

«Genç,» dedi Osip.

Ardalyon ona baktı ve hoşgörüyü konuştu:

«Hep bunlar Yefimuşka'nın işleri. Bütün düşündüğü kadınlardır... Tatar kızı çok neşelidir, hep saçmasapan şeylerden söz eder.»

«Dikkat et, paçayı fena kaptırıyorsun,» diye Osip onu uyardı. Balığını bitirince de ayrıldı.

Yolda ona dedim ki:

«Niçin onu gördün?»

«Ne oluyor diye görmek için. O benim arkadaşım-
dır. Böyle birçok olay bilirim: bir adam doğru dürüst ya-
şarken, birdenbire olan olur, hapishaneden kaçmak gi-
bi bir şey. Votkadan uzak dur!

Bir dakika sonra ekledi:

«Ama votkasız da çekilmez.»

«Votkasız mı?»

«Evet. Bir yudum aldın mı sanki bir başka dünya-
dasındır.»

Ardalyon toparlandı. Birkaç gün sonra işe döndü,
ama az sonra yine yok oldu, ilkbaharda ona birkaç ar-
kadaşıyla bir mavnanın çevresindeki buzları kırarken
rastladım. Birbirimizi gördüğümüze sevinmiştik, çay iç-
mek için bir meyhaneye gittik.

«Ben nasıl bir işçiydim, anımsıyor musun?» diye
çay içerken övündü. «Bu yadsınmaz, işimde sihirbaz
gibiymdim. Yüzlerce ruble kazanabilirdim!»

«Ama kazanmadın.»

«Elbette kazanmadım,» dedi gururla. «İşin ne öne-
mi var ki!»

Meyhanedekilerin dikkatini çekecek kadar şamata-
cıydı.

«Piyotr'un, o yaman hırsızın, iş için dediklerini
anımsıyor musun? 'Kendine tahta tabut yapmak için
başkalarına tuğladan evler yap!' Hazır, burdasın, işte
sana göre bir iş!»

«Piyotr hasta bir adam,» dedim. «Ölmekten korku-
yor.»

«Ben de hasta bir adamım,» diye bağırdı Ardalyon.
«Benim ruhum hasta!»

Pazar günleri çoğunlukla kent merkezini bırakır, bütün serserilerin barındığı 'Milyoner' sokağına giderdim. Ardalyon'un bu insanlara ne denli çabuk uyduğunu gördüm. Daha bir yıl önce neşeli, ayık kafalı bir işçiydi, şimdi davranışları gürültülü, kasıla kasıla yürüyen, herkesi tartışmaya ya da dövüşe çağırır gibi küstah bakışlı biri olup çıkmıştı.

«Bak herkes beni nasıl dinliyor. Ben burada öncüyüm,» diye de öğünüyordu.

Kazandığı paraya dokunmuyor, serserilere dağıtıyordu, kavgalarda da hep zayıfın yanındaydı. Çoğu zaman bağırdığı işitilirdi:

«Bu haksızlık, arkadaşlar! Dürüst davranmalısınız.»

Böylece ona «Dürüst» adını taktılar ki bundan ötürü gerçekten kıvançlıydı.

Bu eski ve pis sokağa düşmüş insanları anlamaya çalışıyordum. Hepsi de yaşamdan kopmuş insanlardı, ama kendilerinin olan, şen ve ötekilerden bağımsız bir yaşam yaratmışa benziyorlardı. Yürekli ve özgür bir yaşam, bana büyükbabamın anlattığı öykülerdeki Volga kayıkçılarını anımsatıyorlardı, onlar da eninde sonunda ya haydut ya da insanlardan kaçan biri olurlardı. İşsiz olduklarında, mavna ve gemilerde küçük hırsızlıklar yapmakta bir sakınca görmezlerdi, ama buna hiç de şaşmıyordum. Eski bir paltonun gri ipliği gibi hırsızlık da hayata saklanmadan dikilmişti, bunu görüyordum; ayrıca bir yangında, ırmakta buz kırmada, acele bir yüklemde bu insanların nasıl akıl almaz bir çabayla kendilerini tüketircesine çalıştıklarını da görüyordum. Ayrıca her şey hesaba katılacak olursa öbür insanlardan daha neşeliydiler.

Ama Osip benim Ardalyon'la arkadaşlığımın farkına varınca, babaca konuştu:

«Dinle beni, oğlum, şu aşağıdaki 'milyonerler' ile biraz fazla yakın değil misin? Dikkat et sana zararları dokunmasın.»

Dilim döndüğünce bu insanlardan hoşlandığımı açıklamaya çalıştım, böyle özgürce çalışmadan yaşayan bu kişilere...

«Kuşlar kadar özgür!» diye gülerек sözümü kesti. «Çünkü olumlu bir şey yapamayacak kadar tembeller. onların gözünde çalışmak bir cezadır.»

«Kim ondan hoşlanır ki? Eskilerin dediği gibi: Kimse dürüstçe çalışarak, kendine büyük bir ev yapmamıştır.»

Bu sözü çok işitmiştim, doğru gibi görünüyordu. Ama Osip parladı ve bağırdı:

«Böyle şeyleri kim söyler? Aptallar ve tembeller , böyle şeyleri dinlemek sana göre değil, köpek seni! Bu saçmaları kıskançlar ve beceriksizler çıkarıyorlar, daha uçmayı denemek için tüylenmen gerek senin! Kurduğün arkadaşlıklara gelince, bu konuda patronunla konuşacağım, seni yüzde yüz azarlayacaktır.»

Konuştı da. Patronum bana Osip'in yanında dedi ki:

«Kes artık 'Milyonerler' sokağını Peşkov. O sokakta hırsızlarla, orospulardan başka kimse bulunmaz, bu yol ya hastaneye ya da hapishaneye çıkar. Kes ilişkini orayla!»

'Milyonerler' sokağına gittiğimi saklamaya başladım, ama çok geçmeden oraya bir daha gitmemek zorunda kaldım.

Bir gün Ardalyon, Oğlak ve ben, oda oda kiraya verilen bir evin avlusundaki sundurmanın damında oturuyorduk. Oğlak, bize neşeyle, Rostov'dan Don yoluyla Moskova'ya yürüyerek nasıl gittiğini anlatıyordu. Eski bir askerdi, kendisine Aziz George nişanı verilmişti ve Türklerle olan savaşta dizinden, onu topal bırakan bir yara almıştı. Kısa boylu ve tıknazdı, elleri çok güçlüydü,

ama topallığı yüzünden çalışmadığı için bu güç kullanılmıyordu. Bir hastalık saçını sakalını dökmüştü, başı bebek başı gibiydi.

Kehribar rengi gözlerinde bir ışıkyanarken anlatıyordu:

«Böylece Serpukov'a vardım, orada arka avluda oturan bir papaz gördüm, yanına gidip sordum: Türk savaşı kahramanına birazcık para verir miydiniz?»

Ardalyon başını sallayarak söylendi:

«Ne yalancı, ne yalancı!»

«Niçin yalan olsun?» diye Oğlak gücenmeden sordu, ama Ardalyon tembel bir havayla konuşmasını sürdürdü:

«Senin dürüst yaşaman gerek. Gece bekçiliği gibi bir iş bulmalısın, bütün topallar öyle yapıyor, ama sen ortalıkta dolaşıp palavralar uyduruyorsun.»

«Ben bunu eğlence için yapıyorum, insanlar gülsün diye...»

«Niçin kendi kendine gülmüyorsun?»

Güneşli havanın tersine karanlık ve pis avluya bir kadın geldi ve başını yukarı kaldırarak bağırmaya başladı:

«Hey kızlar, eteklik almak isteyen var mı?»

Evdeki deliklerden kadınlar çıktılar ve satıcının başında toplandılar. Hemen onun, Natalya, çamaşırcı kadın olduğunu tanıdım. Ben damdan atlayıp yanına vardığımda, o da avludan çıkmak üzereydi, etekliği ilk isteyene satmıştı.

Onu dış kapıda yakalayarak: «Merhaba!» diye sevinçle bağırdım.

Gözünün ucuyla bakarak: «Bütün söyleyebileceğin bu mu?» diye sordu. Birdenbire durdu ve öfkeyle bağırdı:

«Tanrım! Ne arıyorsun sen burada?»

Birden bağırması beni irkiltmiş ve utandırmıştı. Akıllı yüzünde açıkça korku ve şaşkınlık okunuyordu, be-

nim için korktuğunu anladım. Çabucak bu sokakta oturmadığımı rasgele şöyle bir bakmaya geldiğimi açıkladım.

«Şöyle bir bakmak ha?» diye alaycı bir sertlikle sözlerimi yineledi. «Nereye bakacaksın? Gelen geçenin cebine mi yoksa kadınların bluzlarının aşağısına mı, öyle mi?»

Yüzü yıpranmış görünüyordu dudakları sarkmıştı ve gözlerinin altında mor halkalar vardı.

Bir meyhanenin kapısında durdu ve konuştu:

«Gel bir bardak çay içelim. Yeterince iyi giyinmişsin bunlara benzemiyorsun ama her nedense sana inanmıyorum.»

Ama bir kez içeri girince inanır gibi oldu. Çayı koyduktan sonra can sıkıntısıyla bir saat önce kalktığını ve henüz hiçbir şey yiyip içmediğini anlatmaya başladı.

«Dün gece yattığımda bir arabacı gibi sarhoştum, ama nerede ve kimle içtiğimi unuttum.»

Onun yanında üzülüyor ve kendimi rahatsız hissediyorum, kızını sormayı da çok istiyordum. Biraz çay ve votka içtikten sonra her zamanki canlı davranışıyla konuşmaya başladı, bu sokaktaki bütün kadınlar gibi konuşması sert ve kabaydı. Ama ona kızını sorduğumda birden ayıldı ve:

«Niçin soruyorsun? Ah, hayır, delikanlı, sen benim kızıma ulaşamazsın, asla, ömründe böyle bir şeyi hiç bir zaman göremezsın,» dedi.

Biraz daha içtikten sonra konuşmasını sürdürdü:

«Benim kızımın benimle yapacak hiçbir işi yok. Ben kimim ki? Bir çamaşırcı kadın. Onun için nasıl anneyim ben? O okumuş ve eğitim görmüş bir insan. Bu önemli bir şeydir, kardeş! Tabii beni bıraktı ve bir arkadaşının yanına gitti, zengin bir kızın bakıcısı olacakmış, demek ki...»

Kısa bir duraklamadan sonra, tatlı bir sesle konuştu:

«Kim ne yapsın bir çamaşırcı kadını? Olsa olsa bir kaldırım yosması olur o da, değil mi?»

Kendisi de bir kaldırım yosmasıydı, hemen anlamıştım, buradaki bütün kadınlar öyleydi zaten. ama onun kendisini böyle adlandırması çok allak bullak edici bir şeydi? gözlerim utanç ve acımayla yaşardı. Daha yakın zamana kadar yürekli, akıllı ve bağımsız bir kadın olan Natalya'nın bunu kabul edişi özellikle ürkütücü bir şeydi.

İçini çekerek bana baktı ve: «Seni küçük aptall!» dedi. «Git bakayım, buradan! Seni uyarıyorum, yalvarıyorum, bir daha da asla adım atma buraya. Felâketin olur.»

Sonra masaya eğildi, parmağıyla tepside bir şey izliyordu, kendi kendine konuşur gibi yumuşak, kesik kesik bir konuşma tutturdu:

«Ama sen benim öğüdüme bakar mısın? Kendi kızım beni dinlemedikten sonra... Ona dedim ki: öz aneni bırakamazsın! Yapamazsın! 'Kendimi öldürürüm!' dedi bana. Ve Kazan'a gitti, hastabakıcılık öğrenmek istedi. İyi tabii. Ama ya ben?... Ben, ben buradayım işte. Kime gidebilirim ki? Sokaktaki adamlara mı?...»

Düşüncelerine dalıp gitmiş, oracıkta öylece oturuyordu, dudakları sessizce kıpırdıyordu, benim varlığımı çoktan unutmuş gibiydi. Dudaklarının kenarları sarkmıştı, ağzının seğirişini ve sessiz bir bildiri verirmiş gibi çizgilerinin titreyişini görmek acıydı. Yüzü kırılgan ve çocuksuydu. Saçının bir kıvrımı başındaki örtüden çıkmış yanağına dağılmış, sonra yine küçük kulağının arkasına gitmişti. Soğumuş çaya bir gözyaşı damladı. Bunu görünce bardağı itti ve gözlerini sımsıkı kapattı, iki yaş damlası daha yuvarlandı, başörtüsünün uçlarıyla yüzünü sildi.

Yanında daha fazla oturmaya dayanamadım ve sessizce kalktım.

«Hoşca kall!»

«Ha? Defol, şeytan alsın!» dedi ve bana bakmadan elini salladı, belki de kim olduğumu bile unutmuştu.

Ardalyon'u aramak için avluya döndüm, onunla balık tutmayı kararlaştırmıştık. Ona kadını anlatmak istiyordum, ama o da Oğlak da damda yoklardı. Karmakarışık avluda onları ararken, alışılmış bir sokak kavgasının gürültüsünü işittim.

Kapıdan çıktım ve Natalya'ya koştum. Kaldırımda kör gibi sendeliyordu, bir elindeki başörtüsüyle yaralı yüzünü siliyor, öbürüyle de dağınık saçlarını arkaya çektiyordu. Arkasında Ardalyon ve Oğlak vardı.

«Bir tane daha vuralım, gel!» diye bağırdı Oğlak.

Ardalyon koşup ona bir yumruk attı. Sendeledi, yüzü karışmış, gözleri nefretle parlıyordu. «Haydi, vurun bana,» diye bağırdı.

Ardalyon'un elini yakaladım, şaşkınlıkla bana baktı.

«Sana ne oluyor?»

Güçlkle soluyarak: «Ona dokunma,» dedim.

Kahkahalarla güldü.

«Kim o, neyin oluyor senin? Ah, Natalya, seni sürük, bir keşiş yakalamış mıydın hiç?»

Oğlak da iki yanına vurarak kaba kaba gülüyordu, sonra ikisi de benimle ağızlarını bozarak alay etmeye başladılar. Ama bu Natalya'ya kaçma fırsatı vermişti. Daha fazla dayanamayacağımı anlayınca, Oğlak'ın göğsüne vurarak devirdim ve kaçtım.

Ondan sonra uzun süre 'Milyoner' sokağından uzak durdum, ama Ardalyon'a bir kez daha rastladım--bu kez bir vapurda.

«Merhaba!» dedi neşeyle. «Ne oldu sana?»

Natalya'yı dövdükleri ve beni incittikleri için gücendiğimi söyleyince, iyimser bir tavırla güldü:

«Ciddi mi sandındı sen yoksa? Biz sana eğlenmek için takıldık. Ona gelince... niçin ona öyle davranmamalıyım? Sokak kadını o. Bir erkek karısını dövebildikten

sonra niçin onun gibi pis bir kadını dövmesin? Ama biz yalnızca hoşça vakit geçiriyorduk. Yumruklar elbette sana bir şey öğretmez, bunu ben de bilirim.»

«Ona ne öğretebileceğinizi sanıyordunuz? Siz ondan iyi değilsiniz ki.»

Kolunu omuzuma atarak beni sarstı.

«İşte kötülük burada ya,» dedi gülerek, «Kimse kimseden iyi değildir. Bunu da anlıyorum, kardeş, her şeyi, içini de dışını da. Ben senin köylülerinden değilim.»

Sarhoş ve neşeliydi, bana iyi bir öğretmenin budala öğrencisine gösterdiği sakıngan ve ölçülü sabrı göstermekteydi.

Bir gün Pavel Odintsov'a rastladım. Her zamankinden daha hayat doluydu, bir züppe gibi giyinmişti, benimle de küçümser bir tavırla konuşuyordu. Bir keresinde azarlar gibi:

«Niçin böyle bir iş yapıyorsun? Bu köylülerle çalışarak ilerleyemezsin ki...» dedi.

Sonra üzüntüyle atölyeden haberler verdi:

«Zigarov hâla o at'la. Sitanov'un da nesi varsa, her zamankinden de çok içiyor. Gogolev'i kurtlar yedi, yılbaşında memleketine gitmişti, sarhoş olmuş kurtlar yemiş, paramparça etmişler...»

Kafasında çizdiklerini anlatırken Pavel çok neşelendi:

«Onu yiyince kurtlar da sarhoş olmuşlardır! Ormana sirk köpekleri gibi art ayakları üzerinde gitmişlerdir, kafaları sarkmış, ertesi gün de hepsi ölmüşlerdir!»

Onu dinlerken ben de güldüm ama yüreğimin derinliklerinde, atölyenin de bütün bunların da benim için yalnızca bir anı olduklarını hissettim. Bu oldukça acıydı.

Kışın fuarda hemen hemen iş yoktu. Evde eski görevlerimi yapıyordum. Bütün günümü alıyorlardı ama akşamları özgürdüm, bütün ev halkı toplanıyor, ben de onlara yine liva ve Moskova Yapracağı'ndan, bütün yüreğimle nefret ettiğim o eski romanları okuyordum. Gece-leri iyi kitaplar okuyor ve şiir yazmayı deniyordum.

Bir gün hanımlarım ayindeydiler, kendini pek iyi hissetmeyen patronum benimle evde kalmıştı, bana:

«Viktor senin şiir yazmanla alay edip duruyor, doğru mu Peşkov?» dedi. «Oku bakalım, neler yazdın...»

Hayır demeyi çirkin bularak, şiirlerimin birkaçını ona okudum. Görünürde beğenmedi, ama:

«Sakla onları, sakla onları,» dedi. «Belki de bir Puşkin olacaksın. Hiç Puşkin'i okudun mu:

*Cadılar da evlenir,
Hiç cinler de ölür mü?*

«Onun zamanında cinlere inanırlardı. Ama onun inandığını sanmıyorum, şaka diye yazmıştır. Evet, kardeş, senin eğitim görmem gerekirdi,» diye düşünceye daldı. «Ama artık çok geç. Dünyada ne yapacağını ancak şeytan bilir. Bu defteri kadınlardan sakla, yoksa seninle alay etmeye başlarlar. Kadınlar, kardeş, insanı en duyarlı yerinden vurmaya severler!»

Son zamanlarda patronum sessiz ve dalgın bir insan olmuştu, çevresine gizli bakışlar fırlatıyor ve kapı çalınınca yerinden sıçırıyordu. Kimi zaman hastalıklı bir biçimde en küçük şeylere kızıyor, herkese bağırarak evden çıkıp gidiyor ve geç bir saatte sarhoş dönüyordu. Yalnızca kendi bildiği bir şeyin onu ezdiği açıktı, bu neyse onu kırmıştı, ve o da yaşama karşı güvenini ve ilgisini yitirmişti, artık alışılmış bir şey olarak yaşamaktaydı.

Pazar günleri yemekten sonra çıkar, dokuza kadar yürüyüş yapar, ondan sonra da Yamskaya cadde-
sindeki meyhaneye giderdim. Sahibi, şişman, tatlı,
şarkılara meraklı bir yaratıktı. Bunu bilen çevredeki ki-
liselerin okuyucuları, şarkılarının karşılığında onlara ısmarladığı votka, bira ve çayları içmek için burada toplanırlardı. İsteksizce, ikramın hatırı için söylerlerdi, kilise müziğinden başka bir şey söyledikleri de pek işitilmemişti. Dindar müşteriler, meyhanenin böyle bir müziğin yeri olmadığını belirttiklerinden, patron konuklarını özel odasına çağırırdı, ben de ancak kapıdan dinlerdim.

Ama çoğu zaman işçi ve köylüler de meyhanede gösteri yaparlardı, meyhaneci çevreyi tarar, pazara gelen köylülerin arasında şarkıcı arar, onları çağırırdı.

Şarkıcı her zaman votka fıçısının karşısındaki barın yanında bir tabureye oturtulur, fıçının dibi başında yuvarlak bir çerçeve gibi dururdu.

En iyi gösterici Kleşçov'di, bir deri bir kemik, küçük bir saraçtı ve sanki bir güzel şarkı ambarıydı. Düzensiz, eciş bücüş bir görünüşü vardı, kızıl saçları hep karışık-
tı, burnu bir cesetin burnu kadar parlak, bir dağ gelinciğinkini andıran hülyalı gözleri yuvalarında kımıltısız gibiydi.

Kimi zaman gözlerini yumar, başını fıçının dibine yaslar, göğsünü şişirir, yumuşak ama güçlü bir sesle şarkısına başlardı:

*Ah, sis ovaları kaplıyor
Uzak yollar artık görünmüyor*

Sonra kalkar, bara eğilir, yüzünü tavana kaldırarak bütün benliğiyle şarkısını sürdürürdü:

*Ah, nereye nereye gideceğim,
Yolumu nasıl bulacağım?*

Küçük ama yorulmak bilmez bir sesi vardı. Meyhanenin sıkıcı, karanlık uğultusunu gümüş bir iplikle alır götürürdü, şarkının hüzünlü sözlerine ve inleyişlerine yabancı kalan bir tek insan bile bulunmazdı. En sarhoş olanı bile şaşılacak kadar ciddileşir, karşısındaki masadan gözlerini ayırmazdı, benim de, ruhun derinliklerini etkileyen müziğin verdiği güçlü heyecanla yüreğim çatlayacak gibi olurdu.

Sanki şarkıcı koruyucu bir rahipmiş gibi, meyhane bir kilise sessizliğine bürünürdü. Bu rahip vaaz vermiyordu ama gerçekten bütün insanlık için dua ediyor ve bütün zavallı insanların hayatlarının acılarını dile getiriyordu. Her yandan, bu sakallı adamlar ona bakıyorlar, yabancı yüzlerinde çocuksu gözleri parlıyordu. Böyle anlarda bana, bütün insanlar uydurma, yapay bir yaşam sürüyorlar gibi gelirdi, ah gerçek yaşam neredesin-ama buradaydı gerçek yaşam!

Bir köşede, tombul suratlı Lyuşka oturuyordu, vurdumduymaz, utanmaz bir yaratıktı. Başını etli omuzlarının arasına çekmiş, o bile ağlıyordu, arsız gözlerinden yaşlar dökülüyordu. Biraz ötede bir masaya, kasvetli okuyucu Mitropoliski yığılmıştı, uçsuz bucaksız, kalın bir sese sahip kıllı bir devdi, sarhoş yüzündeki kocaman gözleri dalgınlaşmıştı, kovulmuş bir papaza benzemekteydi. Önündeki masada duran votka bardağına bakıyordu şimdi, alıyor, dudaklarına götürüyor, sonra dokunmadan yerine koyuyordu, sakınarak, sessizce, içmezmiş gibi yapıyordu.

Meyhanedeki bütün insanlar, uzun zamandır unutulmuş bir şeyi, yüreklerine çok yakın ve sevgili bir şeyi dinlermişcesine put gibi oturuyorlardı.

Şarkısı bitince Kleşçov alçakgönüllü bir havayla kendini taburesine bırakır, meyhaneci de, hoşnut bir gülümsemeyle ona bir bardak votka sunardı:

«Çok iyi, elbette! Her ne kadar söylediğin şarkıdan çok bir masala benziyorsa da sen bu işin ustası, gerçek bu. Kimse yadsıyamaz bunu!»

Kleşçov ağır ağır votkasını içer, boğazını temizler ve, şöyle derdi:

«Şarkı söylemeye gelince, sesi olan herkes söyleyebilir, ama bir şarkıya ancak ben ruh verebilirim.»

«Yine böbürlenmeye başlama!»

Şarkıcı gücenmeden ama sesinde bir inat belirtisiyle:

«Böbürlenecek şeyi olmayan dilini tutsun,» derdi.

Meyhaneci kızarak bağıırdı: «Kendini çok beğeniyorsun, Kleşçov, çok yüksekten konuşuyorsun!»

«Ruhumun yüksekliğinde konuşuyorum ancak, daha ileri gidemem.»

Mitropoliski köşesinden kükrerdi:

«Bu çirkin meleğin şarkılarını değerlendirmek zaten sizden beklenmez, kurtlar, sürüngenler ne olacak!»

Bu adam herkesle çatışır, kavga çıkarır, tartışır ve herkesi suçlardı, bu yüzden hemen her pazar şarkıcı-lardan ya da becerebilen herkesten dayak yerdı.

Meyhaneci Kleşçov'un şarkılarını sever ama onu adam yerine koymazdı. Herkese onu çekiştirir, açıkça onu kızdırmak ya da alaya almak için bahane arardı. Kleşçov kadar meyhaneye bütün gidip gelenler de bunun farkındaydılar.

«İyi bir şarkıcı ama kendini çok beğeniyor, biraz aklını başına getirmek gerek.» Meyhanecinin görüşü buydu ve onunla aynı düşüncede olanlar da vardı.

«Doğru söylüyor, pek burnu havada!»

«Ne var yani bu kadar burnu havada olacak! Tanrı vergisi bu ses ona, kendi yapmadı ya. Hem öyle pek ahım şahım bir ses de değil,» diye meyhaneci üstelerdi.

«Doğru ya, sesinde ne var, yalnızca iyi kullanmasını biliyor,» diyerek ötekiler de, onun yargısına katılırlardı.

Bir gün şarkıcı, şarkısını bitirip meyhaneden çıkınca, meyhaneci Lyuşka'yı sıkıştırmaya başladı:

«Marya Yevdokimovna, şu Kleşşov'u tavrasana, ne olur yani, yapamaz mısın? Senin için işten bile değil.»

Kadın şöyle bir gülererek: «Daha genç olsaydım...» dedi.

Adam üsteledi: «Gençler de neymiş! Sen tam bu işin adamısın! Sana ağzı sulanarak bakarken yüreğinin yağları eriyecek! şunu bir kendine âşık et! Bak o zaman nasıl şarkı söyler! Bir dene, Yevdokimovna, göre-yim seni!»

Ama Lyuşka kabul etmedi. Orada, o dev anası gibi bedeniyle oturmuş, gözlerini yere indirmiş, şalının saçaklarıyla oynayarak, tekdüze, umursamaz bir sesle konuşuyordu:

«Size genç biri gerek. Genç olsaydım, aldırma-dım.»

Meyhaneci Kleşşov'u sarhoş etmeye çalışıyordu, ama öteki iki üç şarkı söyledikten ve her biri için bir bardak şarap içtikten sonra, özene bezene örme yün atkısını boynuna sarıyor, dağınık saçlı başına bir şapka geçiriyor ve çıkıp gidiyordu.

Çoğu zaman meyhaneci Kleşşov'a rakipler bulurdu, böyle zamanlarda saraç şarkılarını bitirip, gerektiği gibi övüldükten sonra, meyhaneci bastırılmış bir heyecanla atılırdı:

«Sırası gelmişken, bu akşam bir şarkıcımız daha var. Buraya gel, arkadaş, lütfen...»

Bazen yeni gelenin sesi iyi olurdu, ama ben hiç Kleşşiv'un rakiplerinin onun yalınlığı ve ateşliliğiyle aşık atabildiklerini anımsamıyorum.

«Hımm, çok iyi, elbette, sesiniz iyi ama iş ruh vermeye gelince...» diye meyhaneci hiç üzülmenden kabul etmek zorunda kalırdı.

Herkes gülerdi.

«Saraç yine de bir tanel!»

Kleşşov, sert kıllı, kırmızı kaşlarının altından her-kese bakarak meyhaneciye saygılı bir soğukkanlılıkla:

«İstediyini yap, benim gibi bir şarkıcı bulamazsın, çünkü benim yeteneğim Tanrı vergisidir,» derdi.

«Hepimiz Tanrıdan geldik.»

«Dükkanındaki bütün şarabı da versen yine bulamazsın.»

Meyhanecinin yüzü kararır ve homurdanırdı:

«Göreceğiz, göreceğiz...»

Ama Kleşçov diretirdi:

«Şarkı söylemek senin bildiğin horoz dövüşlerine benzemez.»

«Kime öğretiyorsun?»

«Öğretmiyorum, yalnızca sana gösteriyorum: Bir şarkı ruha seslenir.»

«Gevezeliği bırak da şarkıya başla.»

Kleşçov: «Ben her zaman şarkı söylemeye hazırım, uykumda bile,» diyerek düşüncelerini paylaştığını belirtir ve hafifçe öksürerek başlardı.

O zaman, bütün küçüklükler, sözcüklerin ve amaçların bütün bayağılıkları, bütün adilikler ve bütün meyhanane mucize gibi, gizemli bir biçimde, duman olur erirdi, herkes başka türlü bir yaşamın, saf düşünceli, sevgi ve hüznü dolu bir yaşamın taze soluğunu duyardı.

Adama imrenirdim, bütün yüreğimle yeteneğine ve insanlara verdiği güce imrenirdim. Bu gücü ne kadar olağanüstü bir biçimde kullanıyordu! Saraca yaklaşma ve onunla uzun uzun konuşmak için deli oluyordum, ama yaklaştırmaya cesaretim yoktu, çünkü donuk gözleriyle çok garip, kimseyi görmüyormuş gibi bakıyordu. Sonra onda beni iten, hoş olmayan bir şey vardı, oysa ona yalnızca şarkı söylerken değil, her zaman hayran olmak istiyordum. Şapkasını başına geçirisinde ve örme yün kırmızı atkısını boynuna gösterişli bir havayla dolarken: «Bunu bana sevgilim ördü, gerçek bir genç hanım...» deyişinde sevimsiz bir şey vardı.

Şarkı söylemediği zaman önemli bir tavırla şişinirdi, soğuktan donmuş burnunu ovalar, bir şey sorulursa

ters, kısa karşılıklar verirdi. Bir gün yanına oturdum ve ona bir şey sordum, bana pek bakmadan:

«Git işine, çocuk!» karşılığını verdi.

Mitropoliski'den daha çok hoşlanırdım. Meyhaneye girince ağır bir yük taşıyan bir insanın yürüyüşüyle kendine bir köşe arardı. Sandalyeyi ayağıyla çekerek otururdu, dirseklerini masaya dayar, büyük, dağınık saçlı başını avuçlarına alırdı. Tek söz etmeden iki üç bardak votka yuvarlar, sonra da dudaklarını öyle bir şapırdatırdı ki herkes dönüp ona bakardı, o da çenesi avuçlarında, dağınık saçları şişman, esmer yüzüne dökülmüş, bu bakışlara küstahça bakışlarla karşılık verirdi.

«Ne bakıyorsunuz? Ne görüyorsunuz?» diye birden patladığı da olurdu.

Bazen: «Bir cin görüyoruz!» karşılığını verirlerdi.

Sessizce içtiği ve ağır ayaklarını sürükleyerek sessizce gittiği akşamlar vardı. Ama birkaç kez bir peygamber gibi insanlarla konuştuğunu işittim.

«Ben Tanrının inançlı bir hizmetçisiyim, sizi Yesu gibi suçluyorum. Yazıklar olsun Ariel kentine, orada hırsızlar, suçlular iğrençliklerinin batağında debeleniyorlar! Yazıklar olsun bu evrenin sularında giden bu dünyanın gemilerine ki pislikle yüklüdürler, siz sarhoşlarla, oburlarla, dünyanın posalarıyla yüklüdürler! Öyle çoksunuz ki uğursuzlar, kalıntılarınızı toprak bile kusacak!»

Sesinin titreşiminden camlar zangırdar, bundan hoşlanan dinleyicileri onu övgü yağmuruna tutarlardı.

«Yalan da değil dedikleri, ihtiyar, tüylü şeytan!»

Onunla ilişki kurmak kolaydı, bir şeyler ısmarlamak yeterliydi. Kesinlikle, bir sürahi votka ve kırmızı biberli ciğer isterdi, en sevdiği meze buydu. Hangi kitapları okumam gerektiğini sorduğumda bana kötücül bir karşılık verdi:

«Niçin okuman gerekiyormuş?»

Ama bu sorunun beni nasıl irkilttiğini görünce yumuşayarak mırıldandı:

«Hiç Tevrat okudun mu?»

«Evet.»

«Tevrat oku. Hepsi bu. Dünyanın bütün bilgeliği orada yazılıdır, ama budalalar anlamazlar, kimse anlamaz. Sen kimsin, şarkıcı mısın?»

«Hayır.»

«Niçin hayır? Şarkı söylemelisin. Bütün işlerin en ahmakçası budur.»

Bitişik masadan biri atıldı:

«Ya sen, sen şarkıcı değil misin?»

«Ben mi? Ben aylağım. Başka?»

«Yok bir şey.»

«Elbet yoktur. Sen de beyin diye bir şey olmadığını herkes bilir. Olacağı da yoktur. Amin!»

Herkesle böyle konuşurdu, elbette benimle de, yalnız bir iki kez ikramdan sonra yumuşamıştı, bir gün şaşkınlıkla sordu:

«Sana ne zaman baksam kim olduğunu anlamaya çalışıyorum, nesen, necisin, niçin buradasın, çözemedim. Neyse, şeytan alsın!»

Kleşçov'a ilişkin gerçek düşüncesinin ne olduğunu anlayamıyordum. Onu görünür bir hoşlanmayla dinler, sevgiyle gülümserdi bile, ama hiçbir zaman onun dostluğunu aramaz, onun hakkında sertçe ve küçümseyerek konuşurdu:

«O soytarının biridir! Nasıl soluk alacağını biliyor ve şarkısını anlıyor, ama yine de eşektir!»

«Niçin?»

«Çünkü öyle doğmuş.»

Ayıkken onunla konuşmaktan hoşlanabilirdim ama böyle anlarda yalnız homurdanır ve bulutlu, acı bakışlarıyla çevreyi süzerdi. Birisinden, bu durmadan içen adamın bir zamanlar Kazan Akademisinde okuduğunu ve papaz olacağını işitmiştim. Önce öyküye pek inanmadım ama bir gün onunla konuşurken, sözü Piskopos Hrisanf'a getirdim.

«Hrisanf mı?» dedi Mitropoliski başını sallayarak, «Tanırım onu. Hocam ve koruyucumdu. Kazan'da, Akademide, anımsıyorum. Hrisanf 'altın çiçek' demektir, Pamve Berinda böyle söylemiştir. Hrisanf gerçekten altındı!»

«Pamve Berinda kim?» dedimse de Mitropoliski kestirip attı:

«Seni ilgilendirmez.»

Eve gidince defterime yazdım: «Mutlaka Pamve Berinda'yı oku.» Nedense Berinda, ruhumun bütün sorunlarını, üzüntülerini çözecek gibi geliyordu.

Şarkıcı garip adlar kullanmayı ve sözcükleri değişik bağlamlarla söylemeyi severdi. Bu beni kızdırıyordu.

Bir gün: «Yaşam Anisya değildir,» dedi.

«Anisya kim?» diye sordum.

«Bir uyuşturucu,» karşılığını verdi, şaşkınlığım onu eğlendiriyordu.

Kullandığı böyle sözcükler ve Akademide okuması beni çok bilgili olduğuna inandırmıştı, ama gönülsüzce ve gizemli bir havayla konuşması çok sıkıcıydı. Belki de ben ona nasıl yaklaşıcağımı bilmiyordum.

Yine de ruhumda bir iz bırakmıştı. Yesu gibi söylediği bildirilerindeki sarhoş yüreklilikten hoşlanıyordum.

«Oh bu dünyanın iğrençliği ve pis kokusu!» diye kükrerdi. «Kötüler yükseldi, iyiler, namuslular alçaldı. Ama yakında yargı günü gelecek, o zaman çok geç olacak, çok geç!»

Bu umutsuz haykırışı işitince, acıklı bir talihsizliğe uğrayan çamaşırcı kadın Natalya'yı, kötü dedikoduların bulutuna sarılan Kraliçe Margot'u ve 'Bu iyi'yi anımsardım.

Bu adamla kısa tanışıklığım garip bir biçimde sonuçlandı.

Bir ilkbahar günü ona bir askerî kampın yakınındaki kırlarda rastladım. Yalnız başına yürüyordu, yüzü korkunç şişmişti, başını bir deve gibi sallıyordu.

«Hava almaya mı çıktın?» diye boğuk bir sesle sordu. «Birlikte yapalım bu işi. Ben de gezmeye çıktım. Hasta bir adamım arkadaş, gerçekten öyleyim.»

Bir süre sessizce yürüdük, birdenbire bir çukurun dibinde bir adam gözümüze çarptı. Duvara dayanmış oturuyordu, paltosu, çıkarmaya çalışmış da becerememiş gibi kulağına takılmıştı.

Okuyucu bakmak için dururak: «Sarhoş» dedi.

Ama biraz ötede, taze otların üzerinde büyük bir tabanca, adamın şapkası ve boğazına kadar otlara gömülmüş, yarı dolu bir votka şişesi duruyordu. Adamın yüzü utanmış gibi yakasının içine çekilmişti.

Bir dakika konuşmadan durduk sonra Mitropoliski, bacaklarını açarak:

«Kendini vurmuş,» dedi.

Adamın sarhoş olmayıp, öldüğünü hemen anlamıştım ama öylesine umulmadık bir şeydi ki bu düşüncüyü kafamdan kovmuştum. Büyük, düzgün kafatasına, paltosunun üzerinden görünen morarmış kulağa bakarken ne korku ne de acıma hissetmediğimi anımsıyorum. Bir insanın kendini böyle güzel kokulu bir ilkbahar gününde öldüreceğine inanmak güçtü.

Mitropoliski, tıraşsız yanaklarını üşüyormuş gibi ovuşturdu ve homurdandı:

«Yaşlıca. Karısı bırakmış olmalı ya da para yüzünden başı derde girmiştir.»

Beni kente polis çağırmaya gönderdi, kendisi de çukurun başına ayaklarını sallandırarak oturmuştu, eski paltosu omuzlarında sımsıkı gerilmişti. İntihar olayını polise haber verir vermez döndüm, ama o arada şarkıcı ölünün artakalan votkasını bitirmişti. Beni görünce boş şişeyi havada salladı.

«İşte ona kötülük eden!» diye bağırdı ve şişeyi yere atarak, paramparça etti.

Bir polis koşarak geldi, çukura baktı, şapkasını çıkardı, ikircikli bir tavırla haç çıkarırken şarkıcıya döndü:

«Sen kimsin?»

«Seni ilgilendirmez.»

Biraz düşündükten sonra polis daha kibarca konuştu:

«Nasıl şey bu, burada bir ölü yatıyor, siz sarhoşsunuz?»

Şarkıcı göğsüne vurarak, gururla: «Ben yirmi yıldır sarhoşum!» dedi.

Votka içtiği için onu yakalayacaklarından emindim. Kentten başkaları da gelmişti, bu arada sert görünüşlü bir komiser arabayla yaklaştı. Çukura atladı, yüzünü görmek için adamın paltosunu çekti.

«Onu ilk bulan kim?»

«Benim,» dedi Mitropoliski.

Komiser ona bir baktı, birdenbire sesinde bir korkutma havasıyla:

«Ah, seni gördüğüme çok sevindim, iyi yürekli bay,» dedi.

Meraklılar toplanmıştı, kimileri büyük bir merakla çukuru çevrelemiş, içeri bakıyorlardı. Birisi bağırdı:

«Bizim sokakta bir tezgâhtar, tanıyorum onu!»

Şarkıcı, komiserin karşısında sallanarak, anlaşıl-maz sözlerle tartışarak ve boğuk boğuk bağırarak durmaktaydı. Komiser göğsüne, onu iki büklüm yere oturtan bir yumruk attı. Birinci polis hiç acele etmeden bir ip çıkardı ve şarkıcının ellerini bağladı, komiser kalabalığa bağırırken, o da boynu eğik arkasına geçti.

«Defolun buradan, hırpaniler!»

Sulu, kırmızı gözlü bir polis, soluk soluğa koşarak geldi, şarkıcının ellerini bağlayan ipin ucunu yakaladı ve sessizce o önde Mitropoliski arkada kente yöneldiler.

İyice ezilmiştim, ben de uzaklaştım. Belleğimde bir karganın ötüşünü andıran bir yankılanmayla birtakım sözcükler çınlıyordu:

«Yazıklar olsun Ariel kentine!»

Polisin ipi cebinden yavaş yavaş çıkarışını, ateşli peygamberin uysalca kıllı, kırmızı ellerini, binlerce kez bu hareketi yapmış gibi arkaya uzatışını, bu acı görün-tüyü bir türlü zihnimden atamıyordum...

Sonra peygamberin bırakıldığını öğrendim. Arası çok geçmeden Kleşçov da ortadan yok oldu. Kazançlı bir evlilik yaparak köye gitmiş, bir de saraç dükkkanı aç-mıştı...

Ama o ayrılmadan önce, kendisine saracın sesini övdüğüm patronum demişti ki:

«Onu dinlemeye meyhaneye gitmeliyim.»

Bir gün dediğini yaptı da, gözleri açılmış, kaşları şaşkınlıkla kalkmış, masada, karşımda oturdu.

Meyhaneye gidene dek hep benimle alay etmişti, meyhaneye girdikten sonra da benimle, öbürleriyle ve boğucu havayla uğraşıp eğlenmeyi sürdürdü. Saraç başlayınca, yüzüne küçümseyen bir gülümseme yayıldı ve bardağına bira koymaya başladı. Ama birdenbire yarıda kaldı ve:

«Hımm!.. Şeytan bul!»

Titreyen eliyle, dikkatle şişeyi yerine koydu ve din-lemeye koyuldu.

Kleşçov şarkısını bitirince içini çekerek: «Haklısın kardeş,» dedi. «Şarkı söylemeyi biliyor, şeytan alsın. Terletti beni.»

Saraç başını arkaya atarak, gözleri tavana dikilmiş bir kez daha söyledi:

Kırlarda dolaşıyordu yalnız bir kız.

Zengin adamların evinden gelmişti.

Patronum hafifçe gülerek ve başını sallayarak: «Evet, şarkı söyleyebiliyor,» dedi.

Kleşçov sesini flüt gibi titretiyordu:

Sonra kız yabancıya bezgince anlattı:

Benim gibi yuvasız, yetim bir kızı kim ne yapsın?

Patronum kızarmış gözlerini kırparak: «Bu bir harika!» diye fısıldadı. «Allah belasını versin! Bu adam bir harika!»

Şarkının hüznü sözleri meyhanenin uğultusunu gittikçe güçlü, gittikçe güzel, gittikçe daha canlı olarak bastırırken yüreğim sevinçle dolu onu izliyordum:

*Köyde benim bir tek dostum bile yok,
Gençler neşeyle eğlenirken ben yalnız otururum,
Köyde beni güzel bulan bir tek genç yok,
Beni güzelleştirecek güzel giysilerim yok ki.
Yaşlı bir dul benimle evlenmek istiyor,
Ama asla böyle bir yaşamı kabul etmem...*

Patronum çekinmeden ağlıyordu. Başı eğilmiş, hızlı hızlı soluyarak ve gözyaşları dizlerine damlayarak oturuyordu.

Üçüncü şarkıdan sonra, şarkılar içine işlemiş bir halde konuştu:

«Burada daha fazla oturamayacağım... havasız... kokuyor da, kalk eve gidelim.»

Ama sokağa çıkar çıkmaz havası değişti:

«Şeytan alsın hepsini, Peşkov! Otele gidip bir şeyler yiyelim! Eve gitmek istemiyor canım!»

Pazarlık etmeden bir kızağa atladı ve otele varana dek sessizce oturdu, otele köşede bir masa buldu ve sık sık çevresine bakarak, içinde uyuyan bir üzüntü canlanmış gibi hemen konuşmaya başladı:

«O ihtiyar keçi beni mahvetti, öyle karamsarım ki şimdi. Dinle, sen çok okuyorsun ve her şeyi düşünüyorsun, nasıl açıklayabilirsin bunu? Şurada yıllardır yaşıyorum, kırk yılı arkada bıraktım, bir karım, çocuklarım var, ama oturup konuşacak bir tek insanım yok. Ruhumu birine açmak istediğim anlar oluyor, söylenecek her şeyi söyleyebileceğim birisi olsun istiyorum, ama kime söylersin, kimse yok ki! Ona söylesen, karına, bir kulağından girer bir kulağından çıkar. Ona ne ki? Onun

çocukları var evi var, kendi işleri var. O benim ruhumun dışında. Karın, ilk çocuk doğana dek arkadaşındır... Böyledir bu. Genellikle karım -sen de görüyorsun ya- onunla eğlenmek için söylemiyorum ama bir et yığının- dan başka bir şey değil, allah belasını versin topunun! Ah kardeş nasıl bir yürek sızısı bul»

Yeniden konuşmaya başlayana kadar, çırpınarak, uzun saçlarını karıştırarak, sessizce soğuk, sert birasını içti:

«Bütün olarak, kardeş, insanlar kötüdür. Senin bu köylülerle konuşmaktan hoşlandığını görüyorum, şun- dan bundan konuşuyorsun onlarla, her şeyin ne kadar yanlış ne kadar çürümüş olduğunu anlıyorum, bu ger- çek, kardeş. Bu adamların tümü hırsızdır. Sanıyor mu- sun ki sözlerin onları etkiliyor? En küçük bir etkisi yok sözlerinin onlara. Piyotr'la Osip'i al, ikisi de berbattır. Söylediğin her şeyi bana yetiştiriyorlar, benim hakkım- dakileri bile. Ya, ne diyorsun bunlara bakalım?»

Karşılık verecek durumda değildim.

«Bak!» dedi patronum hafifçe gülerek. «İran'a git- mek iyi bir düşünce. Hiç değilse orada insanların ne dediklerini anlamazsın, yabancı bir dil. Ama kendi dilin- de anlarsın pislikleri.»

«Size Osip anlattı mı söylediklerimi?» diye sordum.

«Elbette. Şaştın mı? Herkesten çok o anlatır, çok gevezedir. O kurnaz tilkinin biridir kardeş. Hayır, Peş- kov, sözler insanları etkilemez. Gerçek mil Kim işitmek ister ki gerçeği? Sonbaharda kar gibidir gerçek, ça- mura düşer ve erir. Geriye kalan çamurdur yalnızca. Dilini tutsan iyi edersin.»

Bardak bardak bira içiyor, gittikçe daha hızlı ve içerleyerek konuşuyor ama sarhoş olmuyordu.

«Ne demişler: Sessizlik altındır, sözcükler süprün- tü. Eh, kardeş, bu hüznü ve yalnız bir hayattır! Ger- çekti o şarkının sözleri: Köyde benim bir tek dostum bile yok...»

Çevresine bakınarak sesini alçalttı:

«Bundan az zaman önce kendime yakın bir ruh bulmuştum –bir kadınla karşılaşmıştım burada, bir dul-la– kocası kalpazanlıktan Sibirya'ya sürülmüş, hapis-hanedeydi, hâlâ da öyle. Tanıştık... Bir kapağı bile yoktu, o da karar vermiş, anlarsın ya... Bir çöpçatan tanıştırdı bizi. Bir baktım ki... Ne tatlı, ne güzel şeydi! Gerçek bir güzellik... Çok genç, çok sevimli! Böylece onu görmeye başladım, bir kez, iki kez, sonra ona dedim ki: Nedir bu, nasıl şey, dedim, kocan hapiste, sense onu aldatıyorsun? Niçin onunla Sibirya'ya gitmedin? Onunla sürgüne gitmeyi kuruyordu. Bana dedi ki? 'O ne olursa olsun,' dedi, 'bana göre iyidir, çünkü onu seviyorum. Belki de bu suçu benim yüzümden işledi, ben de bunu onun hatırı için yapıyorum. Ona para gerek. Kibar bir insandır, iyi yaşamaya alışıktır. Eğer yalnız olsaydım, dürüst yaşardım. Sen de iyi bir adamsın, senden de hoşlanıyorum, ama bir daha bana bu konuyu açmamlısın...' Tanrı belasını versin!.. Üzerimde ne varsa ona verdim, seksen rubleden fazla bir şeydi ve dedim ki ona: Bağışla beni, dedim, ama seni bir daha göremem, yapamam bunu. Çıkıp gittim, sanki...»

Bir sessizlik oldu bu arada içki etkisini göstermişti, yıkılacak gibiydi, mırıldanıyordu:

«Altı kez birlikte olduk... Ah nasıldı, bilemezsin! Sanırım bir altı kez daha evine gittim, ama içeri girecek yürekliliği gösteremedim, yapamadım. Şimdi o gitti...»

Ellerini masaya koydu ve parmaklarıyla vurmaya başladı.

«Tanrıdan umarım ki onunla bir daha karşılaşmayayım!» diye fısıldadı. «Tanrı esirgesin! Bu her şeyin sonu olabilir! Gel eve, haydi gidelim!»

Çıktık, sendeliyor ve söyleniyordu:

«Şimdi, görürsün, kardeş...»

Söylediklerine şaşmamıştım. Uzun zamandır ona alışılmadık bir şeyler olduğunu sezmekteydim.

Ama yaşam görüşü beni çok sarsmıştı, özellikle Osip için söyledikleri.

Üç yaz ölü kentte, gözcü olarak, boş yapılar arasında, işçilerin kaba, taş dükkanları her sonbahar boşaltıp her ilkbahar yeniden yerleştirmelerini izleyerek, çalıştım.

Patronum bana ödediği beş rubleyi hak etmem için çaba göstermekteydi. Bir dükkanın döşemesi yenilenecekse, toprağı benim kazmam gerekirdi. Yeteneksiz işçiler böyle bir iş için bir ruble alırlardı, bana hiçbir şey ödenmezdi. Ama bu işi yaparken gözlerimi marangozlardan alamazdım: durumdan yararlanarak kilitleri söker, kapı tokmaklarını çıkarır ve böyle birtakım küçük hırsızlıklaryaparlardı.

İşçiler de müteahhitler de beni aldatmak için her yolu denemişler, önemli bir ihtiyacı gideriyorlarmış görünerek, hemen hemen açıkça çalmışlardı. Onları yakaladığımda hiç kızmazlar ama şaşkınlıkla söylenirlerdi:

«Şu beş ruble için yirmi ruble alıyormuşsun gibi kendini yıpratıyorsun! Sana bakmak insanı güldürüyor!»

Patronuma benden bir ruble kazanayım derken daha çok yitirdiğini söyledim, gözünü kırparak karşılık verdi:

«Beni aldatmaya çalışma!»

Hırsızlarla işbirliği yaptığımdan kuşkulandığını sezinledim, bu beni gücendirmediyalnız onu küçük görmeye başladım. Bu işlerin kuralı böyleydi. Herkes çalışıyordu, patronum da başkasının malını almaktan çekinmezdi.

Fuar bitince ne gibi onarımların gerekli olduğunu görmek için dükkanları dolaşırdı, çok zaman da unutulmuş semaverlere, kaplara, halılara, makaslara giderek içinde eşya olan kutu ve küfelere bile rastlardı. Kesik kesik gülerek konuşurdu:

«Şunların bir listesini yapın da depoya koyun.»

Kesinlikle depodan evine birtakım eşyalar götürür ve bana da bu eşyalar için yeni bir çıkış fişi düzenlememi söylerdi.

Mal sevgisi bende yoktu, zaten bir şeye sahip değildim, kitaplar bile yük geliyordu. Tek sahip olduğum şey küçük bir Beranger cildi ve Heine'nin şarkılarıydı. Puşkin'i de almak istemiştım, ama kentte eski kitap satan ters huylu, yaşlı adam çok para istemişti. Patronumun katını dolduran eşyalardan, halılardan, aynalardan ve daha bir yığın öteberiden nefret ediyordum. Hantal biçimleri ve çıkardıkları boya, vernik kokusu beni tiksindiriyordu. Genellikle patronlarımlın odalarından hoşlanmazdım, bana her türlü saçmasapan şeyle tıka basa dolu sandıkları anımsatırlardı. En sinirlendirici olan da patronumun, herkesin eşyasını da alıp evine götürerek, bu bolluğu büsbütün artırmasıydı. Kraliçe Margot'un evi de eşya doluydu ama hiç değilse onunkiler güzeldi.

Yaşam, açıkça, akılsızca olan bu kadar çok şeyle anlamsız ve kopuk bir şey gibi geliyordu. Burada dükkanları onarıyorduk ama ilkbahar yağmurlarıyla su altında kalacaklar ve döşemeler bozulacak, kapılar şişecekti. Suyu görünce kirişler çürüyecekti. Yıllardır fuarı su basıyor, yapılar ve kaldırımlar mahvoluyordu. Bu yıllık seller büyük kayıplara neden oluyor ve herkes de bunun kendi kendine düzelmeyeceğini biliyordu.

Her ilkbahar, çözülen buzlar mavnalar ve düzinelerle küçük gemiyi parçalardı. İnsanlar iç çekip, ahlayıp vahlayarak, çözülen buzların çok geçmeden parçalayacağı yeni mavna ve gemiler yaparlardı. İnsanlar nasıl da kapılmış gidiyorlardı bu kötü çarka!

Bunu Osip'e sorduğumda şaşırılmış göründü ve bana güldü:

«Şu kargaya bak, nasıl da ötüyor! Ne var bakalım? Neye üzülüyorsun?»

Sonra bana daha ciddi bir karşılık verdi ama yine

de yaşına göre beklenmedik bir temizliği olan mavi gözlerinde küçük, alaycı kıvılcımlar yanıp sönmekteydi:

«Böyle şeylere dikkat edecek kadar akıllısın! Seni şimdilik ilgilendirmeyebilir, ama bir gün de işine yarayabilir. Burada senin gözünden kaçmaması gereken başka bir şey var...»

Kuru, gösterişsiz sözcüklerinin arasına atasözleri, umulmadık karşılaştırmalar ve şakalar katarak konuşmasını sürdürdü:

«Burada insanlar yakınır: toprak çok küçük, Volga her ilkbahar toprağı ortalara çekerek kıyıları açıyor, ırmak sığlaşıyor; sonra başka yakınanlar da olur: Volga sığlaştı! İlkbahar selleri ve yaz yağmurları hendekler oluşturuyor ve onların toprağı da yine Volga'ya gidiyor!»

Kızmadan ve yakınmadan konuşuyordu, yaşama karşı geliştirdiğı bilgisiyle eğlenir gibiydi, sözleri düşüncelerimi pekiştiriyorsa da dinlemesi zordu.

«Bir şey daha var: yangınlar.»

Volga ötelerinde bir ormanın yanmadığı bir yazın geçmediğini bilirdim, her temmuz gökyüzü safran rengi bir dumanla kaplanır, batan, ışınlarını yitirmiş bir güneş toprağa elemli bir göz gibi bakardı.

«Ormanlar... onlar bir şey değil,» dedi Osip. «Ormanlar beylerin ve çarların malıdır, köylüler ormanın malıdır. Kentler yanarsa pek önemli değildir, kentlerde zenginler yaşar, zenginlere de acımaya değmez. Ama kasaba ve köyleri al; bir yazda kaç köy yandı? Hiç değilse yüz tane, işte bu gerçek bir kayıptır!»

Sessizce güldü.

«Acılarımız var ama beynimiz yok. Sen de, ben de görüyoruz ki bir adamın çalışmasının kârı ne kendine ne de toprağa gitmiyor, yangına ve suya gidiyor!»

«Niçin gülüyorsun?»

«Niçin gülmeyeyim ki? Yangını gözyaşlarıyla söndüremezsin, olsa olsa seller çoğalır.»

Bu yakışıklı, yaşlı adamın tanıdığım en akıllı kişi olduğuna inanmıştım, ama hâlâ neden hoşlanır neden hoşlanmaz anlayamamıştım.

Ben bunu düşünürken o sözleriyle benim ateşimi körüklemeyi sürdürüyordu:

«Bir bak, insan gücü nasıl boşuna harcanıyor, kendilerine de, başkalarına da böyle davranıyor insanlar! Sözgelimi, patronun seni nasıl kullanıyor. Ya da votkanın zararı. Bunu hesaplamak olanaksızdır, öğrenim görmüş biri bile bu işin içinden çıkamaz. Bir kulübe yansa yenisini yaparsın, ama iyi bir adam yıkılırsa onu düzeltemezsin. Ardalyon'u, Grigori'yi al. Bak nasıl duman oldu o köylü. Çok akıllı değildir Grigori ama anlayışlıdır! Saman gibi tutuştu. Cesete üşüşün kurtlar gibi kadınların saldırısına uğradı.»

Herhangi bir olumsuz duyguyla değil de yalnızca meraktan «Sana söylediğim her şeyi niçin patronuma anlatıyorsun?» diye sordum.

Yalın, incelikli bir tavırla cevapladı:

«Senin zararlı düşüncelerini bilsin diye, sana öğretmek için düşer, bunu patronun da yapmazsa kim yapar? Kötülükten değil sana acıdığım için söyledim. Aptal bir genç değilsin, ama kafanda her şeyi parçalayan bir şeytan var. Bir şey çalsaydın saklardım, kızlara gitseydin saklardım, sarhoş da olsan tek laf etmezdim. Ama senin bu gözükara düşüncelerini hep söyleyeceğim patronuna, bunu böylece bilesin.»

«Artık seninle konuşmayacağım.»

Bir süre sessiz durdu, avcundaki katranı kazıdı sonra bana sevecenlikle bakarak konuştu:

«Konuşacaksın, yalan söylüyorsun. Başka konuşacak kimin var ki? Hiç kimsen yok.»

Bütün titizliğine, temizliğine karşın o anda Osip, Ateşçi Yakov'a benzedi, o da herkese ve her şeye karşı böyle ilgisiz değil miydi?

Kimi zaman bana Din Bilgini Piyotr Vasilyev'i, kimi

zaman da Arabacı Piyotr'u anımsatıyordu, büyükbabamla da ortak bir yanı var gibiydi, şöyle ya da böyle tanıdığım bütün yaşlı adamlara benziyordu. Hepsi de insanı şaşırtacak kadar ilginç yaşlılardı, ama onlarla yaşamanın çok zor ve bıktırıcı olacağını seziyordum. Ruhunuzu yiyecek ve akıllıca kurallarıyla yüreğinizi çürütecek gibiydiler. Osip iyi bir adam mıydı? Hayır. Kötü mü peki? Hayır. Akıllıydı, bunu açıkça görüyordum. Ama onun zekâsının çok yönlülüğüne hayranlık duyarken farkettim ki, düşünme biçiminin üzerimde uyuşturucu, donuklaştırıcı bir etkisi vardı ve hiçbir bakımdan benimkiyle uzlaşmıyordu.

İçimde karanlık düşünceler kıpırdanmaya başladı:

«Bütün insanlar birbirlerine yabancı, tatlı sözlere ve gülümsemelere karşın yine de yabancılar. Görünürde hiç kimse yaşama güçlü sevgi bağlarıyla bağlı değil. Yalnız büyükannem yaşamı ve insanları gerçekten sever. Büyükannem ve bir tanecik Kraliçe Margot.

Kimi zaman buna benzer düşünceler kara bulutlar gibi yığılıyor, yaşamı neşesiz, boğucu bir hale getiriyordu. Ama başka türlü bir yaşam var mıydı? Nasıl kaçabilirdim? Osip'ten başka konuşabileceğim hiç kimse yoktu, gittikçe ona daha çok yöneliyordum.

Belirli bir ilgiyle benim ateşli taşıp dökülmelerimi dinliyor, sorular soruyor sonra sakın bir tavırla konuşuyordu:

«Ağaçkakan inatçı bir kuştur ama korkunç değildir, hiç kimse ondan korkmaz. Sana bütün yüreğimle bir manastıra girmeni salık veririm. İnananları güzel sözlerle rahatlatarak, yaşın dolana dek orada kalırsın. Senin aklın dinginliğe kavuşur, keşişler de kâr eder. Sana bütün yüreğimle bunu yapmanı salık veririm. Korkarım ki sen bu dünya ile baş edemeyeceksin.»

Manastıra girmeye niyetim yoktu ama bir anlaşılma-
mazlık çıkmasında yitip gittiğimi duyuyordum. Kurtulmak özlemindeydim. Yaşam artık mantarların kalma-

dığı bir sonbahar ormanı gibiydi, beni her yanını bildiğim bir boşlukta, yapacak hiçbir şeyim olmadan, öylece bırakıvermişti.

Ne votka içiyor ne de kızlarla ilgileniyordum, ruhu sarhoş eden bu iki şeyin yerini bende kitaplar almıştı. Ama okudukça, içinde çoğu insanı yaşar gibi gördüğüm bu boş ve anlamsız yaşamı sürdürmek zorlaşıyordu.

On beşimi yeni doldurmuştum ama zaman zaman kendimi çok yaşlı buluyordum. Bütün yaşadıklarımla, bütün okuduklarımla ve beni delirtecek kadar düşündüklerimle yüreğim sanki ağırlaşmış ve şişmişti. İzlenimlerim hepsi bir arada, karanlık, tıka basa dolu bir sandık odasına benziyordu, bunları ayırmaya ne gücüm nede yeteneğim vardı.

Bu izlenimlerin ağırlığı beni katılaştırmadı, ama sarsak bir tekneye giren su gibi salladı ve yerimden oynattı.

Yakınmalardan, sefaletten ve hastalıktan tiksindiririm ama hayvanca şeyler de -kan, döğüşler, sözlü çatışmalar bile- içimde içgüdüsel bir direnme tepkisi uyandırır, sonra kolayca bu soğuk bir öfkeye dönüşür ve yabanıl bir canavar gibi dövüşürdüm, dövüşün arasından da pişmanlığın zalimce acılarını çekerdim.

Zaman olurdu birisinin kötülüğünü cezalandırmak için şiddetli bir istek duyar, kendimi körlemesine bir kavganın ortasına atardım. Bugüne dek, yetersizlikten doğan bu umutsuz dönemleri anımsayarak acı ve utanç duymuşumdur.

İçimde iki kişilik vardı: biri çok iğrenç ve çirkin şeyler yaşayarak sindirilmişti. Yaşamın korkunç bayalığı onu kuşkulu ve sakıngan yapmıştı, kendi de içinde olmak üzere, herkese çaresiz bir sevecenlikle bakmaktaydı. Bu kişilik sessiz, köşesine çekilmiş, kentlerden ve insanlardan uzak bir yaşam özlüyordu. İran'a gitmeyi, bir manastıra kapanmayı, bir çiftçi kulübesinde

ya da bir demiryolu bekçisinin evciğinde yaşamayı, daha olmazsa kentin dış mahallelerinde bekçilik yapmayı düşlüyordu. İnsanların daha az ve uzakta olmaları, daha iyiydi.

Ötekine gelince, gerçekçi ve akıllı kitapların kutsal ruhunu içmiş biri olarak, yaşamın korkunç bayağılığının bol bol ürettiği acımasız gücün, kolayca kafasını parçalayıp, onu acımasız ökçesiyle ezeceğinin farkındaydı. Böylece kendini savunmak için dişlerini gıcırdatarak, yumruklarını sıkarak her zaman bir kavga ya da tartışmaya hazır olarak bütün gücünü topladı. Sevgisi ve acıması kendini eylemde doğruladı, Fransız romanlarının yakışıklı kahramanı gibi, en küçük bir kışkırtmada kılıcını çekerek, kavgaya hazır bir duruma girdi.

O sıralarda kötü bir düşmanım vardı: Malaya Pokrovskaya Sokağındaki genelevlerden birinin kapıcısı. İlk kez onu, bir sabah, fuardaki işime giderken görmüştüm, bir arabadan, içkiden sızmış bir kızı çıkarıyordu. Kızın, çorapları sıyrılmış, çıplak bacaklarını yakalamış utanmadan çekiştiriyordu, bu arada kızın bacakları iyice açılıyor, o da pis pis gülüyor, homurdanıyor ve tükürüyordu, kız darmadağınık, gözleri yumuk, dudakları sarkmış, onun çekiştirmeleriyle oradan oraya savruluyordu, kolları eklemlerinden çıkmış gibi başının üzerine uzanmıştı, başı arabanın oturma yerine, sonra basamağa en sonunda da kaldırıma çarptı.

Arabacı atını kamçılıyıp gitti, kapıcı kızın bacaklarını araba kolu gibi yakalamış, kaldırımda sürüklüyordu. Çılgın gibi üzerine atıldım, neyse ki elimdeki su tesviye aletini atmış ya da bilmeyerek düşürmüştüm bu kapıcıyı da beni de ciddi sonuçlardan korudu. Ona tam hızla atılınca çökertmiştim, sonra kapıya yöneldim ve zili kuvvetle çaldım, yabanıl görünüşlü birtakım insanlar koşarak geldilerse de onlara bir şey açıklayacak durumda olmadığımından aletimi alarak, oradan uzaklaştım.

İrmağın aşağısındaki yolda arabacıyı yakaladım. Bana oturduğu yerden baktı, beğenen bir havayla:

«Onu iyi oturttun,» dedi.

Öfkeyle, niçin kapıcının kızı böyle utanmazca davranmasına seyirci kaldığını sordum.

«Cehenneme kadar yolu var o kızın,» diye katkısız bir nefretle karşılık verdi. «Beyler, arabaya koyarlarken paramı ödediler. Beni bu ilgilendirir.»

«Ama ya ölseydi?»

«O biçim kızları öldürmek kolay değildir,» diye sarhoş fahişeleri öldürmekte uzmanlığı olan biri gibi, kesinlikle konuştu.

Ondan sonra hemen her sabah kapıcıya rastladım. Ne zaman sokağa girsem ya kaldırımı süpürüyor ya da beni beklermiş gibi merdivende oturuyordu. Ben yaklaşıncaya kalkıyor, yenlerini sıvıyor ve bir zafer kazanmışcasına:

«Şimdi senin suratını benzeteceğim!» diyordu.

Kırkını geçkindi, kısa boylu, eğri bacaklıydı, karnı da bir gebe kadın gibi şişti. Orada bana gülerek dururdu, gözlerinde iyi, insana yakın pırıltılar olması beni korkutuyordu. Doğuşta beceriksizdi, kolları da benden kısaydı, bir iki girişimden sonra teslim olur, parmaklığa arkasını vererek, soluk soluğa, şaşkınlıkla konuşurdu:

«Hele dur sen, yabanıl kedi!»

Bu kavgalardan sıkılmıştım, bir gün ona dedim ki;

«Dinle, budala, beni rahat bırak, anladın mı?»

Sitemli sitemli: «Niçin dövüşe başladın öyleyse?» diye sordu.

Niçin kızı kötü davrandığını sordum.

«Sana ne? Ona acıyor musun?»

«Elbette acıyorum.»

Kısa bir duraklamadan sonra dudaklarını sildi ve sordu:

«Kedilere de acır mısın?»

«Evet, acırım.»

Sonra konuştu:

«Sen bir aptal ve yalancısın! Dur sana göstereceğim!»

Bu sokaktan geçmek zorundaydım, çünkü işe en yakın yol buydu. Ama kapıcıyla karşılaşmamak için sabahları daha erken kalkmaya başladım. Bütün çabalarımın karşın, bir iki gün sonra onu, merdivende oturmuş kucağındaki kurşuni bir kediyi döverken gördüm. Benim yanına varmama üç adım kalmıştı ki, yerinden fırladı, kediyi arka bacaklarından yakaladı ve başını bütün gücüyle taş direğe çarptı, ılık kanlar üzerime sıçradı. Sonra kediyi ayaklarıma atarak, kapıdaki yerini aldı ve: «İyi mi?» dedi.

Ne yapmalıydım? İki köpek gibi avluya yuvarlandık sonra, acıdan sersemlemiş kendimi yol kıyısındaki koruya attım, ağlamamak ya da bağırmamak için dudaklarımı ısırıyordum. Bunu tüyler ürpertici bir nefretle anımsıyor, ve nasıl olup da çıldırmadığıma ya da onu öldürmediğime şaşıyorum.

Bu iğrenç şeyleri niçin anlatıyorum? Ne gereği var, değil mi? O zaman, şunu bilin ki, sayın okur, bu yalnızca eski bir olay değildir! Siz uydurma dehşetlerden hoşlanırsınız, korku öyküleri okumaktan zevk alırsınız, duyularınızın, hırpalayıcı kurgularla gıdıklanması hoşunuza gider, bundan hiç çekinmezsiniz. Ama ben gerçek korkunç olaylar biliyorum, günlük yaşantının dehşetli olayları bunlar, işte onları size anımsatarak duyularınızı zevksizce gıdıklama hakkımı kullanıyorum, böylece nerede ve nasıl yaşadığınızı kesinlikle anlayabilirsiniz.

Yaşadığımız aşâğılık ve iğrenç bir yaşamdır, bunu hiçbirimiz yadsıyamayız.

İnsanlığı seven ve ona acı vermemek için kabuğuna çekilen biri olarak anladım ki duygusal olmamalıyız ve acı gerçeği tumturaklı sözlerle, sevimli yalanlarla

gizlememeliyiz. Yaşama daha yakın durmalıyız, daha yakın! Yaşama yüreklerimizdeki ve akıllarımızdaki bütün iyiliği ve insanlığı akıtmalıyız.

Özellikle kadınlara karşı kabul edilen davranış biçimi beni çok öfkeliyordu. Okumam bana, hayatta kadın kadar güzel anlamlı bir şey olmadığını öğretmişti. Bu görüş büyükannemle, onun Bakire ve Akıllı Vasilisa konusundaki öyküleriyle, çamaşırcı kadın Natalya'yla ve gördüğüm kadınların, yaşamın analarının, yalnızca sevgi ve neşeye özlem duyan bu varlıkların yüzlercesinin, binlercesinin bakışlarıyla, gülümsemeleriyle güçlenmişti.

Turgenyev'in kitapları kadınların parlaklığını anlatırdı, Kraliçe'm benim için, onlar hakkında bildiğim bütün iyi şeylerin bir görünümüydü, kadınlar için iyi düşüncelerime, bilgilerime Heine ve Turgenyev'in de büyük katkıları olmuştu.

Fuardan eve dönerken çok zaman, Volga'nın aşagısında batan güneşi seyreylemek için Kremlin'in duvarının yanındaki bir tepede dururdum, batan güneş göğü alevli ırmaklarla akıtırken sevgili ırmağım gittikçe koyulaşan mor bir renk alırdı. Böyle anlarda dünyanın kocaman tutsak edilmiş bir mavna ya da görünmeyen bir ipin çektiği bir domuz olduğu duygusuna kapılırdım.

Ama aklım daha çok dünyanın genişliğine takılırdı, kitaplarda okuduğum başka kentlere, insanların değişik bir ömür sürdükleri o garip ülkelere... Yabancı yazarların kitapları, daha temiz, daha istenilir ve beni yavaşça, tekdüze bir biçimde içine alan yaşamdan daha az sıkıcı bir yaşamı anlatıyorlardı. Bu benim korkularımı yatıştırıyor ve içimde daha iyi bir yaşamın olabileceğine ilişkin dirençli umutlar doğuruyordu.

Bir gün yalın, akıllı bir insana rastlayacağımı, onun önüme geniş, parlak bir yol açacağını düşünüp dururdum.

Bir gün Kremlin'in duvarının yanındaki sırada otu-

rukken Yakov Dayı'ma rastladım. Ne onun yaklaştığına dikkat etmiş ne de onu hemen tanıyabilmişim. Yıllardır aynı kentte yaşamamıza karşın çok seyrek karşılaştık o da ayaküstü ve hep rastlantıyla.

Beni hafifçe iterek, şakacı bir tavırla: «Boy atıyor-sun,» dedi ve akraba olmayan ama birbirlerini uzun zamandır tanıyan insanlar gibi konuşmaya başladık.

Büyükannemden Yakov Dayı'mın bütünüyle iflas ettiğini öğrenmişim. Bir süre bir hapishanede müdür yardımcısı olarak çalışmış ama bu da acı sonuçlanmıştı. Müdür hastayken, Yakov Dayı'm kendi katında, mahkûmlarla içki âlemleri düzenlemişti. Bu anlaşılınca kovulmuş ve mahkûmları gece dışarı bırakmakla suçlanmıştı. Aslında hiçbirini kaçmamıştı, yalnız içlerinden biri bir diyakosu boğmaya kalkmıştı. Soruşturma uzun zaman sürmüştü ama mahkemeye yansıtılmamıştı, mahkûmlar ve gardiyanlar iyi yürekli dayımı bu şanssızlıktan kurtarmaya çalışmışlardı. Şimdi çalışmıyordu, oğlu destekliyordu, o da Rukafişnikov Kilisesinin korusunda, ünlü bir okuyucuydu o zamanlar. Dayım, oğlu konusunda çok garip konuştu:

«O şimdi çok ciddi ve önemli biri. Tek başına söylüyor. Semaveri yakmakta ya da giysilerini fırçalamakta geç kalırsam kızıyor. Çok titiz bir genç. Alışkanlıklarına da bağlı.»

Dayıma gelince, yaşlanmış gibiydi, üstü başı kirli ve eski püsküydü ama her nasılsa keskin, özlü kişiliğini yitirmemişti. Saçlarının şen kıvrımları seyreliymiş, kulakları ortaya çıkmış, gözlerinin aklarını ve sakalsız yanaklarının ipek gibi derisini kırmızı damarların oluşturduğu bir ağ kaplamıştı. Yine şakacıydı ama dişleri sağlam olduğu halde ağzında konuşmasını zorlaştıran bir şey var gibiydi.

Çok görmüş geçirmiş ve neşeli olmasını bilen bir kişiyle konuşma fırsatını bulduğum için sevinçliydim. Onun yürekli, güldürü yanı ağır basan şarkılarını ve bü-

yükbabamın kendisine söylediklerini iyi anımsamaktaydım:

«Şarkı söylerken Davut Peygamber, iş yaparken Abselon!»

Kentin en saygıdeğer kişileri önümüzde uzanan bulvarda geziniyorlardı: subaylar, memurlar ve süslü püslü bayanlar, Amcamın ceketi eski, şapkası buruşuk, çizmeleri de yıpranmıştı, utandığı açıkça belliydi, sıranın bir kenarına büzüldü. Poçainski yamacının yukarsındaki meyhanelerden birine gittik, pencere yanında pazar yerini gören bir masaya oturduk.

«Hani o şarkıyı nasıl söylediğini anımsadım şimdi:

*Bir dilenci pantolonunu kurusun diye asmış.
Başka bir dilenci de çalmış...*

Şarkının sözlerini yinelerken oradaki ince alayı şimdi farkettim ve bana öyle geldi ki görünürde neşeli dayım aslında dikenli, kötü biriydi.

Ama bardağına votka koyarken düşünceli bir tavırla karşılık verdi:

«Ah, evet, hayatımı yaşadım, eğlendim ama yetmez. Bu benim şarkım değildi. Okuldaki öğretmenlerden biri yazmıştı, neydi adı şimdi? Unutmuşum. İyi arkadaşta, o ve ben. Ama bu yüzden ölene dek içti... dondu soğukta. Kendilerini ölüme götürecek kadar içen ne çok insan tanıdım! Bırakalım saymay! İçiyor musun? İçme. Dur bakalım daha. Büyükbabanı sık sık görüyor musun? Dertli bir ihtiyar. Bunadı gibi geliyor bana.»

Bir iki kadehten sonra neşelendi, omuzlarını doğrulttu, sanki genceldi ve daha bir canlı konuşmaya başladı:

Ona, mahkûmlarla olan olayı sordum.

«Sen de mi işittin bunu?» diye sordu. Sesini alçaltıp, çevresine bakınarak konuştu:

«Ne yapalım yani tutukluysalar? Ben onların yargıcı değilim ki. Onların da bizim gibi insanlar olduğunu gördüm, dedim ki: gelin, kardeşler, birlikte dostça yaşayalım, biraz eğlenelim şarkının dediği gibi:

*Yazgının inadına biz neşeli olalım,
Buradaki yolculuğumuz bitene dek,
Hüzne boyun eğen aptaldır,
Biz eğlenip, neşelenmek için yaşayacağız!*

Gülerek pencereden kararan yamaca ve eteğindeki bir dizi dükkana baktı.

«Elbette sevindiler, hapishanede yaşam sıkıcıdır,» diyerek bıyıklarını burdu ve ekledi: «Böylece, yoklamadan sonra odama gelirlerdi, yiyecek votka, bazen benden, bazen onlardan, Rusya Ana eğlenirdi! Ben şarkıyı ve dansı severim, onların da aralarında iyi şarkıcılar ve dans edenler vardı. Gerçekten çok güzel. İnanmazsın! Yarı prangalıydı. E, prangayla da dans edilmez ki, ben de çıkarmalarına izin verirdim, doğrusu bu. Çilingir falan gerekmeden kendileri çıkarırlardı. Akıllı insanlar, çok akıllı gerçekten. Ama onları kente hırsızlık etmeye saldıgım bütününüyle uydurma, saçma şeyler. Böyle bir şeye kimse kalkışamaz.»

Suskunluğa gömüldü ve yamaçtaki eskici dükkanlarının takırtılarla, kilit şingirdamalarıyla, kepenk sesleriyle kapanmalarına daldı. Sonra neşeli bir göz kırpmasıyla konuşmasını sürdürdü:

«Eğer gerçeği söylemek gerekirse, içlerinden biri geceleri çıkardı ama prangalı değildi, Nizni-novgoradlı, sıradan bir hırsızdı. Oralarda oturan bir de tanıdığı kadın vardı, Peçorka Irmağının sırasında. O diyakos patirtisi da yalnızca bir kaza. Diyakosu tüccar sanmış. Fırtınalı bir kış gecesi oluyor bunlar... herkes kalın paltolarla, kim ayırabilir bir diyakosu bir tüccardan?»

Bunu gülünç bulmuştum, o da güldü ve ekledi:

«O da ayıramamış elbette.»

Birdenbire, garip bir çabuklukla dayımın neşesi öfkeye dönüşüverdi. Tabağını itti, yüzü asıldı, bir sigara yakarak söylenmeye başladı:

«Birbirlerini soyuyorlar, sonra yakalıyorlar birbirlerini ve yine birbirlerini hapishaneye ya da Sibiryada ağır işe gönderiyorlar. Ama beni niçin sürüklüyorlar? Hepsine tüküreyim! Benim kendimle uğraşmam gerek.»

Gözümün önünde kıllı ateşçi canlandı. O da 'tüküreyim' demeye meraklıydı ve onun da adı Yakov'du. Dayım incelikle: «Ne düşünüyorsun?» diye sordu.

«Bu mahkûmlar için üzüldün mü?»

«Onlara üzölmek kolaydır. Öyle iyi insanlardır ki. Gerçekten çok iyil Arasıra onlara bakıp düşünürdüm: Ben sizin çizmelerinizi bile boyamaya lâıyk değilim, ama burada sizin gözcünüzüm. Akıllı şeytanlar, tilki gibilerdir.»

Şarap ve anılar onu hoşnut etmişti, parmaklarının arasında bir sigara olan sararmış elini pencerenin içine dayayarak, canlı bir havayla konuşmasını sürdürdü:

«Eğer birisinin konuşmasını işitmiş olsaydın! Tek gözlü bir arkadaş vardı, hem oymacı hem de saatçiydi, kalpazanlıktan yakalanmış ve kaçımaya çalışmıştı. Meşale gibi yanardı. Kuş gibi şakırdı. Bana bunu açıkla derdi: 'Niçin darphane para basıyor da ben basamıyorum?' Hadi bakalım, açıkla. Kimse açıklayamaz bunu. Üstelik ben onların gözcüsüyüm! Sonra bir tane daha vardı, ünlü bir Moskovalı hırsız... sessiz, temiz, biraz da züppeceydi hep çok terbiyeli konuşurdu. İnsanlar, derdi, düşene dek çalışıyorlar, benim böyle bir şey yapmaya hiç niyetim yok. Bir kez denedim derdi, parmak uçlarım delinene dek, ve niçin? Ölmeyecek kadar bir para için. Bir iki yudumcuk içki, oyunda küçük bir kayıp, bir kadına da, okşayışları için biraz para verdin mi, yine

buradasın, parasız ve açsın. Hayır, derdi, ben bu oyunu oynamam!»

Yakov Dayı konuşurken iyice masaya eğiliyordu, öyle heyecanlanmıştı ki küçük kulakları titriyordu, saçdiplerine kadar kızarmıştı:

«Aptal değiller, kardeş. Her şeyi doğru görüyorlar. Bütün bu sıkıntının canı cehenneme? Beni al sözgelimi, nedir benim yaşamım, düşünmek bile insanı utandırıyor: Bütün iyi şeyler kaşla göz arasında, el çabukluğuyla alınmış. Hak edilmiş hüznün, çalınmış zevk. Babam bağıırdı bunu yapma, karım bağıırdı, onu yapma, ben de ne yapacağımı şaşırır kalırdım. Böylece yaşam kaydı gitti, şimdi de yaşlandım, oğluma uşaklık ediyorum. Bunu saklamanın ne gereği var? Ona boynum eğik hizmet ediyorum, kardeş, o da bana gerçek bir beyefendi gibi bağıırıyor. Bana, 'baba' diyor ama 'uşak' der gibi. Ben bunun için mi doğdum, ne yaptıysam bunun için yaptım, sonunda kendi oğluma uşaklık etmek için mi? Ama böyle olmasaydı bile-ben ne için yaşadım? Yaşamdan ne kadar zevk aldım?»

Çok dikkatle dinlemiyordum. İkciklikli, karşılık almak düşüncesine kapılmadan konuştum:

«Ben de nasıl yaşanacağını bilmiyorum ki...»

Güldü:

«Hıhl Kim biliyor? Bilen tek kişiye rastlamadımı İnsanlar öyle yaşıyorlar işte, alışkanlıkla...»

Bir kez daha sesinde bir öfke ve kırgınlık rüzgârı esti:

«Orelli bir arkadaş daha vardı -hapishaneye zorla gönderilmiş- soyluydu ve çok güzel dans ederdi. Vanka hakkındaki şarkısıyla herkesi güldürürdü:

*Vanka mezarlığın çevresinde geziyor,
Çok da ciddi bir yüzü var.*

*Vanka, Vanka niçin burada geziyorsun?
Daha iyi bir yer bulamaz mısın;*

«Ama bana sorarsan bu şarkıda gülünecek bir şey yok. Yaşayan gerçek bul İstediğin kadar ezil büzül, kıvrır; mezarlıktan kurtuluş yoktur. Bir kez oraya vardık-tan sonra da tutuklu olayım, gözcü olayım hiç farketmez.»

Konuşmaktan yorgun düşerek votkasını içti, tek gözü, kuş gibi boş bardağa dikilmiş, sessizce sigara içiyordu, bıyıklarından kıvrım kıvrım sigara dumanları çıkmaktaydı.

Hiç Yakov Dayı'ma benzemeyen Duvarcı Piyotr: «İnsan istediği kadar umut etsin eninde sonunda gideceği yer mezardır,» demeye meraklıydı. Bu düşünceyi yansıtan ne kadar da çok atasözü vardı

Dayıma hiçbir şey sormak istemiyordum. Ona acıdım ve arkadaşlığından sıkıldım. Neşeli şarkılarını ve hüznün doğurduğu bir sevinçle çaldığı gitarının nağmelerini de bir türlü unutamıyordum. O şen Tsiganok'u da unutmamıştım. Hayır, onu unutmamıştım, Yakov Dayı'mın bitmiş bedenine bakarken, „Tsiganok'u haçın altında nasıl ezdiğini anımsayıp anımsamadığını merak etmekten kendimi alamadım.

Ama bunu ona sormadım.

Ağustos sisinin sardığı yamacın aşağılarına baktım. Derinliklerinden elma ve limon kokuları geliyordu. Kente çıkan dar yolun lambaları parlıyordu, çevremdeki her şey dokunaklı bir biçimde bana yakındı: bu düdük Ribinsk'e kalkan geminin, bu da Perm gemisinin olmalı...

«Eh, artık gideyim,» dedi dayım.

Meyhanenin kapısında elimi sıktı ve şakacı bir tavırla:

«Kendini üzme, üzüntülü bir görünüşün var. Neşeli ol, daha gençsin. Unutma: Yazgının inadına biz neşeli olalım.» Haydi, hoşça kal. Benim yolum, Uspenski Katedrali'nin önünden ayrılıyor...»

Dayım, söyledikleriyle kafamı daha da karıştırarak uzaklaştı.

Kente tırmandım ve oradan da kırlara çıktım. Bu gece dolunay vardı, göğü kaplayan bulutlar alçalmış, gölgemi kendilerinininkiyle siliyorlardı. Kenti çevreleyen kırlardan Volga'ya geldim, tozlu otlara uzandım ve uzun zaman nehre, çayırlara, kıpırtısız topraklara baktım. Bulutların gölgeleri yavaşça Volga'ya vuruyor, çayırlara düşünce suda yıkanmış gibi parlaklıkları artıyordu. Çevremdeki her şey uyuşmuş ve yumuşamıştı, her şey gönülsüzce kıpırdanıyordu, bir yaşam ve hareket tutkusunun ateşli dürtüsüyle değil de, gerekliliğin zoruyla gibi...

Her şeye ve kendime bir tekme atmak istedim, öyle bir tekme ki böylece her şey -ben de birlikte- şen bir dansa; birbirlerini ve yaşamı seven, bu yaşamı daha dürüst, yürekli ve güzel olan bir başka yaşamı kavramış insanların kendinden geçerek katıldıkları bir dansa...

Sonra kendi kendime düşündüm: «Eğer bir şey yapmazsam, bana yazık olacak.»

Çoğu zaman, sıkıntılı sonbahar günlerinde ormanda dolaşırdım, ama hiçbir şey görmeden, değil güneşi hissetmek neredeyse varlığını bile unuturdum. Yolumu yitirince, beni ormandan çıkaracak birtakım dolaşık yolları arardım, aramaktan bitkinleşince canımı dişime takar ormanın derinliklerine dalar, çalılıklardan, korkulu bataklıklardan geçerek yolumu bulurdum. Ama her zaman, kaçınılmaz bir biçimde, kesinlikle yolumu bulurdum!

Kararım yaşamda da buydu.

O yılın sonbaharında Kazan'a gitmek üzere kentten ayrıldım, içimde gizli bir umudum vardı: belki de oralarda okuma olanağı bulurdum.

SON

GORKi

EKMEĞİMİ KAZANIRKEN

YAYINLARI

Bu iğrenç şeyleri niçin anlatıyorum? Ne gereği var, değil mi? O zaman, şunu bilin ki, sayın okur, bu yalnızca eski bir olay değildir! Siz uydurma dehşetlerden hoşlanırsınız, korku öyküleri okumaktan zevk alırsınız, duygularınızın, hırpalayıcı kurgularla gıdıklanması hoşunuza gider, bundan hiç çekinmezsiniz. Ama ben gerçek korkunç olaylar biliyorum, günlük yaşamın dehşetli olayları bunlar işte, onları size anımsatmak duygularınızı zevksizce gıdıklama hakkımı kullanıyorum, böylece nerede ve nasıl yaşadığınızı kesinlikle anlayabilirsiniz.